

ل او

53-54

یەمکەنییە لاوائی دینموکراتی
رۆژھەلاتى كوردىستان دەكى

بەشەری ۲۷۷۱۷ تۈرىپى ۱۳۹۳
ئەزىزلىق، سانچىرىخانى

تاييف زمارە:

فېدەلیزم لە تۈرانى فە نەتە وەدە

- دوورىماي فېدەلیزم
- رامانىڭ لە فېدەلەت
- فېدەلیزم تۈرگەنچىي دەسەلەتكەنلىكىن سەرەجى
- سەرەتكەنچىيە كى ھەنە
- دەنۋەنچىي كۆڭلۈرى لاوائى لە كەڭلەپەنچىيە خەيدەلە مۇھەممەن
- نۇيەنەرى پەنچەنچىيە پەپەنچىيە تۈران و تەندەنسى بەرەت يە كۆڭلۈنى دەكى
- دەنۋەنچىي كۆڭلۈرى لاوائى لە كەڭلەپەنچىيە جەلال خۇشكەلام
- تەندەنسى رېھەرس سازمانى خەبەقىن كوردىستان تۈران
- ماقۇن دەپارىتكەنچىيە چەردەنچىيە نەندەۋەكەن و فېدەلیزم لە تۈران دا
- فېدەلیزم رېتكەنچىيە كى كۈنچەنچىيە بە كېشىي كەڭلەپەنچىيە كەڭلەپەنچىيە كوردى
- بە بىلۇوو شەست سال

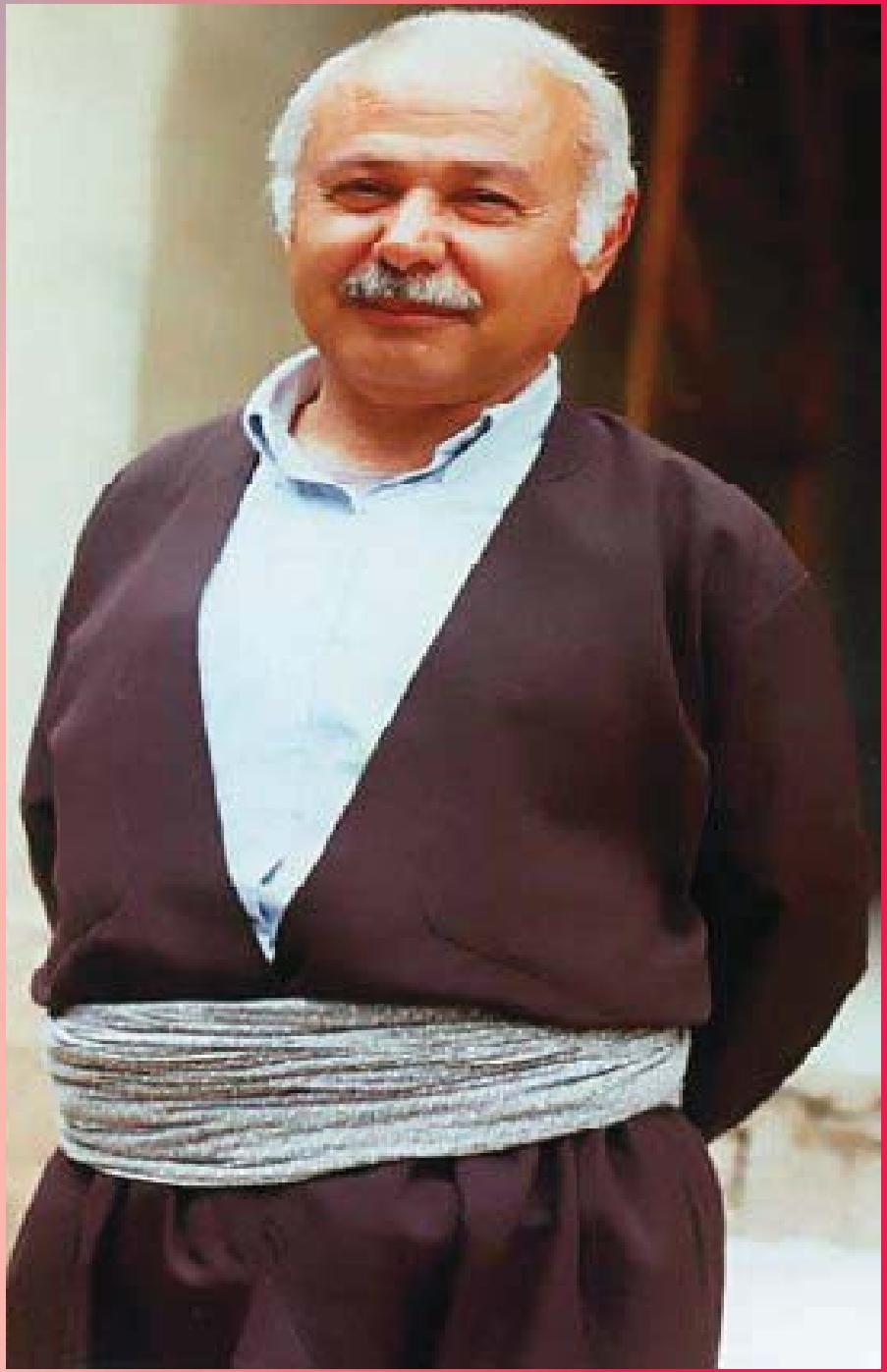

دەنۋەنچىي كۆڭلۈرى لاوائى لە كەڭلەپەنچىيە خەيدەلەپەنچىيە
سەرەتكەنچىيە كۆڭلۈنى دەكى كوردىستانىس حەزىزلىق كۆنۈلەپەنچىيە تۈران

دەنۋەنچىي كۆڭلۈرى لاوائى لە كەڭلەپەنچىيە خەيدەلەپەنچىيە
تەندەنسى رېھەرس سازمانى خەبەقىن كوردىستان

وته به نرخه کانی شههیدی نه مر دوکتور سادق شهره فکهندی!

ئىمە تىكۇشەرانى حىزبى دېمۆكرات، حىزبى شەھىدان، ئەم ئەركە گرانە كە كەوتۇتە سەر شىانمان زۇر باش هەست پى دەكەين و زۇر بە ئاگاھى يەوه بېيارى يەكجاريمان داوه كە هەموو ھىزۇ تونانى خۆمان تەرخانى پىلوانى رىيگاي دوكتور قاسىملۇو، يانى رىيگاي خەباتى كۆل نەدەرانە لە پىناوى ئازادى و دېمۆكراسى و مافە ئىنسانى يەكاندا بىكەين تا لەم رىيگايەدا— كە رىيگاي سوورى شەھىدانە— يان سەر بىكەويىن، يان بە شانازى يەوه وەك شەھىدە ئازىزە كانمان سەر دابىنلىين.

لاآن

ژماره: ۵۴-۵۳

دەورى دووهەم، سالى چواردىيەم

يەكىئى لاآن دىمۆكراٽى پۆزەھەلاتى كورستان دەرى دەك

(۱۲۹۳) ۲۰۱۴ ئى زايىنى ۲۷۱۴ كوردى ()

خاوهن ئىمتىاز:

يەكىئى لاآن دىمۆكراٽى پۆزەھەلاتى كورستان

ما فى ديارى كردى چاره نووسى ليكدانه وەي چەند مىژۇون نووسى يىكى
شۇورپەۋى (رووس)
نەتە وەكان و فيدرالىزم لە ئىراندا
لە سەر جۇولانە وەي رىزگارى خوازى كوردا!

فيدرالىزم، ئالترناتيوي
دەسەلاتدارىتى سەرەپ!

فيدرالىزم، رىيگاچارە يەكى گونجاو نى يە بۇ كىشەي
گەلى كوردا!

٥٠٠ سالەي دابەش بۇونى كورستان و دۆزى
رەوابى كورد

بۇ زانىارى زىاتر سەردانى ئەم مائىپەرانە بىكەن:

تازاد مەممەدزادە

دېرىپەنلىق نووەمە:

بەرگە:
ئەيوب شەھابى راد

سەرنووسمەر:
سەيد جەلال سالحى
Email:
jalalsalehi@yahoo.com

بۇ پېنەندىز زىاتر بە لاآنەمە:

Email:
lawan1945@yahoo.com

تايپ:
سىمكۈ عومسانى
فەرهاد ئىسەنەنديارى
سيامەند شىئخەپۇور

ەمدەستەنە نووسمەران:
سامان فەقىنەبى
تازاد مەممەدزادە
عبدباس حەقىقىن

لاإانی دیمۆکراتی رۆژهه‌لاتی گوردستان
بەرھو حەوته مین کۆنگرهی يەكىھ تىي

یه کیهتی لوانی دیمۆکراتی رۆژهەلاتی کوردستان وەک یادگاریکی کۆمەلهی «ژ.ک» له میزۆوی هاوچەرخی رۆژهەلاتی کوردستان رۆلیکی بەرچاوی له رهۆرەوەی خمباتی رزگاری خوازی کورد لهو بەشەی ولاتدا تۆمار کردوه.

یه کیهه‌تی لوان له قوئناغه جیاوازه کان دا بهردواام نوئ بونهوهی به خویهوه دیوه؛ به تایبەتی له سەرددەمی کۆماری کوردستان و هەروهەا له جەربىانی جوولانوهی چەکداربى سالەکانی ٤٦—٤٧ و دواتر دواى سەركەوتى شۇرۇشى گەلانى تۈران له سالى ١٣٥٧ اي ھەتاوی دا.

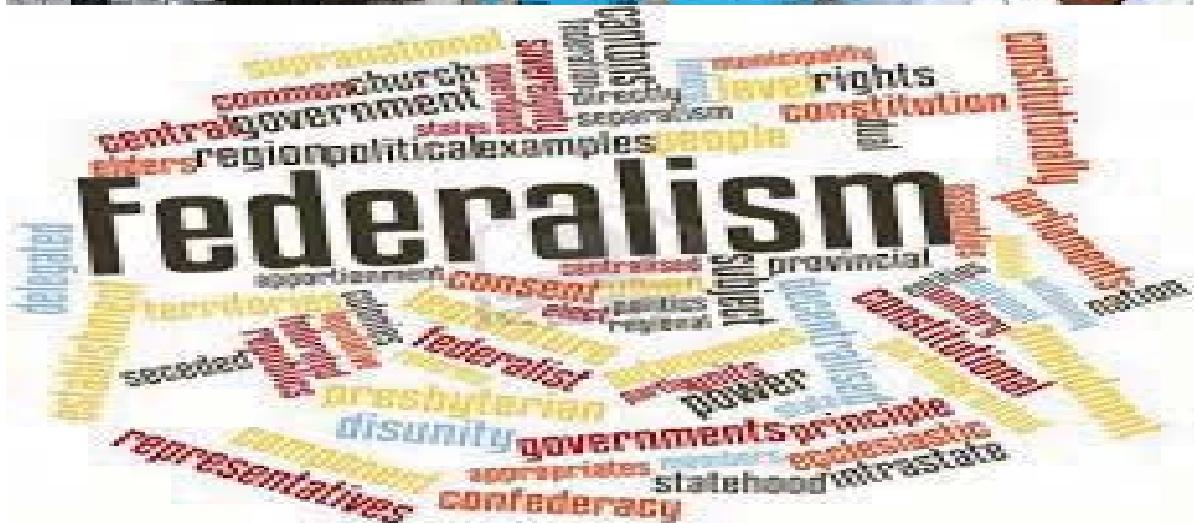
لەو ماوهەيدا سەرەتا بە ئاسايى كىدۇنۇھى پىيۇندى يەكان لەگەمل يەكىھتىي لاوانى دىمۇكھاتى كوردىستانى ئېران و دواتر بە گرتىنە ئەستۆي سەرۋو كاپىتى فيىدراسىيونى رىكخراوه كانى لاوانى كوردىستانى ئېران و گرتىن يەكەم كەنفرانسى، لاوانى، دۆزھەلاتى، كەدىستان، دەپ، خۇي، بەرلىسيا، آنه بەھ، گەباند.

له ئاستى كوردستانى گەورەشدا، يەكىتىي لەوان بەبەشدارىي له سىيەمین كۆنفرانسى نەتمەھىي لەوانى
ھەر چوار پارچەي كوردستان لە رەيىلان (روژئاواي كوردستان) بە كردەوە بى نرخى سنورە دەستكىرده كانى
نىلەوان پارچەكانى كوردستانى دووبات كردەوە. له لايمى تر له سەرجمەم كۆرۈ سەمينارەكان دا پشتىوانى خۆى
بۇ شۇرىشى روژئاواي كوردستان و دەستكەوتەكانى دەربېرىبەوە له ھەولدان بە مەبەستى بەرپىوه بىردى چوارمەمین
كۆنفرانسى نەتمەھىي لەوانى چوار پارچە درېئى نەكىرددە.

لهم نیووهش دا یه کیهتی لواون له چوار چیوهی باوه‌رمهندی به پرهنسیپه کانی کاری ریکخراوه‌بی و نوی کردنوه‌ی کومیته‌ی بھریوه‌بهری گشتی له داهاتوویه کی نه زور دورودا هموتمین کونگره‌ی خوی دهستی و له ریگای دهنگو ویستی به شدارانی کونگره هنگاوه کانی بو گهیشتن به ئامانجه بەرزه کانی پته‌وتر ده کا و به گیانیکی نوی و به روحیکی شورشگیرانه بو لابردنی کوسپ و لمپیمەرە کانی سەر ریگای خبات تى ده کوشی.

فایلی زماره:

فیدرالیزم لە ئیرانی
فرەنەتەوەدا

فیدرالیزم، ئالترناتیوی دەسەلاتداریتى سەرەرۇ!

رہمان پیروتی

دابهش کردنی دهسه‌لات لەتیوان ئیمپراتور، دەولەتو و گەورەشارە کان بە شیوازى جۇراوجۇر بۇونى ھېبۈوه، بەلام دابهش کردنی دهسەلات و حاكمىيەت لەتیوان خەلکو دەولەته کان دىارىدە يە كە كە تا سەردەمى رىنیسанс و شۇرۇشە كۆمەلەيەتى يە كان بۇونى نەبۈوه بەرهەمى خەباتى لېپراوانە خەباتگىران و رووناکبىرانى سەرددەمى رۆشنگەرى و شۇرۇشى پىشەيى يە. بala و بۇونەوهى بىر و بچۇونەكانى سەرددەمى رۆشنگەرى، دەسپىيەكى سەرەتايەكى نوئى لە گۆرانكارى گەورە كۆمەلەيەتى، ئابۇورى و سیاسى بۇو و كۆمەلەنى خەلک ئاگایانە بە ئىرادەدى بەھىز لە بىناتنانى دەولەته نەتهوەبى يە كان، رۆلى كارا و چارەنۋوس سازى خۇيان كېرى كە لە «گىرى بىستى كۆمەلەيەتى» «زان ژاك رۆس» تەركىزى لەسەر كرا: «نەتهوە كان، كاتىك بەراسى نەتهوە بە ئەزىز دىن كە دەسەلاتى خۇيان، واتە دەولەتى خۇيان دروست كەربى»، بەلام لە دروست كردنى دەولەتىشدا كىشەيەكى گەورە هەيە: «پىيۇستە سەرەتا دەولەت، توانانى كۆنترۆل كردنى دانىشتووان و ھاولەتىانى خۆى ھېبى و لە قوناغى دواتردا دەبى ناچار بىرى كە خۆشى كۆنترۆل بكا». ھەر لە رەھوتى گۆرانكارى يە كۆمەلەيەتى و ويلايەتكانى ژىركۆماشى دەسەلات و ھېزى بەرچاويان ھەيە. ئىستا، زياتر لە بىست و پىچ و لاتى جىهان لەوانە ولاتاني كانەدا، بىرېريل، ولاته يە كەرتۇوه كانى ئەمەرىكا، ئۆستۈراليا، ھېندىوستان و ئالمان بە شىوهى فيدرال بەرىيە دەبردىن. سىستەمە حکومەتى و تىپورى يە سىاسى يە جۇراوجۇرە كان بەرھەمو دەرەنجامى رەوت و ھەل و مەرجى مىزۇويى جىاوازن. ھەننۇكە، فيدرالىزم وھ كۇو ئامرازىكى لىك گەيدانى ئاشتىيانە جىاوازى نەتمەبى، ئىتتىكى، كولتوورى، ئايىنى و زمانى لە بىناتنانى دەولەتىكى كارا و يە كەرتۇو رۆلى يە كلاكەرمەھە دەگىپى، كەواتە لىكۆلىيەھە لە چىيەتى پىوهندى يە كانى نىوان حکومەتى ناوهەندى و ويلايەتكانى ژىركۆماي حکومەتى فيدرالى دەتوانى و ھامەدرى بېشىكى ھەراو لە پرسىارە ئارابى يە كانى پىوهندىدار بەو سىستەمە بى. لىكۆلىيەھە لەو سىستەمە كانالىكە بۇ تى گەيشتن لەو پەنسىپە سەرە كىيانەكە سۇوربەندى نىوان حکومەتى ناوهەندى و ژىركۆما سىاسى يە كانى دىارى دە كا.

سهره‌رای ظهوه که به دریزایی میزروه،
چه مکی فیدرالیزم

چه مکی هیدرالیزم: سهرپای ئوه کە بە دریزایی مىژوو، خۆی ھېبى و له قۇناغى دواتردا دەبى ناچار بکرى كە خوشى كۆتۈپل بكا». هەر لە رەھوتى گۈرانكارى يە كۆمەلەتىي و

دهرهوه به قازانچی دهولته تی ناوهندی ده کهن و دهولته تی ناوهندی به نوینه رایتی له ههموو ئهو دهولته پاژه کی يانه ئهم بھرپرسیاره تی يانه راده پېرىنى.

بھم شیوه ده کرئی فیدرالیزم وھکوو يه کیه تی چنند دهولته سەربەخۇ پىناسە بکرئی كە بە ھۆکارى جۇراوجۇرى سیاسى (بۇ وىئنە مەترسى سیاسى — نىزامى)، ئابورى (گەيشتن بە خۇش بزىيۈي ھاوبەش)، جوغرافىيابى (بەرلاابۇونى پانتايى ولات) و فاكترى ئىنسانى (جياوازى نەتمەھىي و گروپوپ تېتىكى، ئايىنى و كولتوروپ يە جۇراوجۇرەكان) لە پىك ھىيانى دهولته تىكى ناوهندى بەھىزدا بەشدارى ده کەن و بھرپرسايدەتى يە دووانە يى بە نەتمەھىي و ناوجەھىيە كان، جىا و ديارى ده کەن. لە سيسىتمە فیدراللە كاندا هېچ كام لە دوو لا يەنە — دهولته تى نەتمەھىي و دهولته ناوجەھىيە كان — مافى دەست تېۋەر دانىان لە كاروبارى يەكتىدا نىه.

دەولەتلىنى ناوجەھىي وھکوو يە كەنى سیاسى سەربەخۇ بەئەزىز دىن، لە دابەش كەدنى دەسەلات و بھرپرسايدەتى يە كان بەشدارى يە كسان و ھاۋاڭەنگ دە كەن، هەركام لە حکومەته ناوجەھىيە كان لەمھە پرسە نىوخۇي. يە كان زىردەسەلاتى خۇي سەربەخۇيە و ھەممۇوان بە شىوھىيە كى يە كسان لە سەرچاوه، ئىمکانات و داهاتى ولات بەھرەمەند دەبن. پرسى ھەرگەرينگ ئەمەھىي كە ھەممۇ ئەپرۇسەيە، بە گوپەرە ياسى بىنەھەتى فیدراللە رىك دەخىرى واتە، ھەر دەولەتىكى فیدراللە، ياسى بىنەھەتى ھاۋاھەشى ھەيە كە پۇھەندى نىوان دەولەتە ناوجەھىيە كان لە گەل دەولەتى ناوەندى دىيارى دەكا. ياسى بىنەھەتى، وھکوو كۆتۈراكىت و گىرىيەستى ھاۋاھەش ھەم لە نىوان حکومەته ناوجەھىيە كان و ھەر رودەها حکومەته ناوجەھىيە كان لە گەل حکومەتى ناوەندى يەو پەسەند كەن و پىداچۇنەوەو گۇپەنی ئەم ياسىيانە، دەبى بە بەشدارى گشت دەولەتلىنى پىك ھىنەرە حکومەتى فیدراللە بى.

دانهوده يه که بو کیشهی پیکمهوژ بیانی نمتهوه جو را جو چه کان لمنیو سنوره کانی یه ک ولات دا. مؤتیسکیو بهم ئا کامه گه يشتووه که: «ئهو شیوه حومرانی - یه بریتی يه له ریک که وتن نامه يه کی نیوان لا ینه سیاسی يه کان که به گوپرە ى شەو، کار بوون به شارۆمهندانی دولەتیکی گەورەتر دەکرئ که بپیارە دابمزریندری. ئهو پیکهاتە نوی يه، هەر له رەوتى گۇرانکارى يه

کوہ مہلا پہ تی و نابو ووری

یہ کانی سہ ردمی

رُوشنگه‌ری، یه که‌م

له مرویی، له چوار چیوهی
دابه شکاری یه کانی دده لات
له رابردوو، دهر که وتن، به لام
تا به رله سده دهی شازدیده می
زا بینی پیناسه و تاریفیکی
دیار له فیدرالیزم ناکه ویته

بهرچاو!

1

کۆمەلەی جۆراوجۆری المخوی دا کۆ
کردۆتەوه و بۆی هەبە به پەھوست بونوی
لا یەنە کانی دیکە گوره تریش بی». «
فیدرالیزم، یەکیەتی چەند دەولەتی
سەرەمەخو و پىك ھینانی دەولەتىکى
ناوەندى يەكگرتۇو لەسەر بەنمەی
ياسايى بەنھەتى يە. لمراستى دا، فیدرالیزم
ميكائىزىمىكى شىاوا بۆ دابىش كردى
دەسەللات و سامان بەگۈيەرى ياسايى
بەنھەتى و بە رەزامەندى لا یەنە کان، لە نىوان
دەولەتى فیدراللۇ و زىرگومما سىياسى يەکانى
ئۇ دەولەتى يە. لەم سىيىتمەدا، دەولەتىنى
پىك ھینەرى حکومەت، وېڭىز پاراستىنى
مافە بەرپىوه بەرایەتى يە کانيان، چاپىۋوشى لە
ھينىدىك لە دەسەللات و مافە کانى خۇيان
وھ كۈو بەرگرى نەتموھىي و سىياسەتى

تا يەكیەتى پىشەبىي، كاربەدەست و
خاوهنپىشە جۆراوجۆرەكان و ھەروھا
شار، پارىزگار دەولەتكان، بە پەشدەرلى
پى كەردىيان، ئىمپراتورى يەكى بەدەسەلات
بنىيات دەننەن». ئاتۇزبىوس بنەمائى
تىپورىكى بۆ ھەلس و كەوت لەگەل
پرسى حاكىمەت خستەرەو و زىرخانى
فەلسەفى پىویستى بۆ ساز كرد.
دوابەدواى ئەمە بىرمەندان و زانىيانى
وھ كەوو كانت، مۇتىيىسىكىي، ژۇزىيف
پەرەدون، باكۇنин، كرۇپۇتكىن، رېيمۇن
ئارۇن، سەمن سىمۇن، كارلۇ، تۆكۈل و
ھەندى. لەمەر چەممەكە كانى كۆمارى فیدرالىتىو
باس و گەنگەشەيان كىردوھ. رېيمۇن
ئارۇن بەم شىيە راي خۆى دەرىپىوه:
«لە ژمارەبەك و للات، فەدرالىزم وەلام

شیوازه‌کانی دروس‌ت بونی دله‌تیکی فیدرال

هفنوکه زیاتر له بیست و پینج ولاته جیهان، به سیستمی حومرانی فیدرالیستی بهریوه‌دهدرین: له ناسیا(هیندوستان، میانمار، مالیزی و عراق)، اوروبا(روسیه، بیلریک، نویریش، نالمان و سوئیس)، همریکا(کانادا، ولاته یه‌کگرتوه کانی همریکا، میکزیک، بریزیل، تارزانیون و کولومبیا) ئهفریقا(نیجریه، کامبیون، کومور، ئوگاندا، تانزانیا و ئهفریقای باشورو او له نوچیانووسیو نوستورالیا. سیستمی فیدرالیستی هر کام له و لاته جیاوازو سازوکاری تایبیت به خویان همه‌یه، به‌لام به‌گشتی له سه‌رنمه‌یه کیک له دوو شیوازه‌ی خواره‌وه پیک هاتونون: ئه‌لف: یه‌ک‌گرتون و هاتنه نیو یه‌کتری: واته چمند دله‌تیکی سه‌ره‌خو یه‌ک ده‌گرن، یا ئه‌وهی که ده‌بنه یه‌ک و دله‌تیکی گهوره‌ترو به‌هیزتر له دله‌لتنه ژیرک‌ماکان داده‌مه‌زین. بمو شیوازه هر یه‌ک له ولاته یه‌ک‌گرتوه کانی همریکا، سوئیس، کانادا و ئوستورالیا و یه‌کیه‌تی ئهفریقای باشورو پیک هاتونون. له شیوه فیدرالیزه‌ده، مافی دله‌لتنه چونکه دله‌لتانی پیک هینه‌ره دله‌لتی فیدرالیستی ایزه‌ی زوره، مافی خویان بمو دله‌لتی یه‌ک‌گرتوه دین و همول دهدن به پاراستنی زورینه‌ی مافه‌کانی خویان، له دله‌لاته کانی دله‌لتی فیدرالی کهم بکنه‌وه: ب: یه‌ک‌گرتون به لیک جیاپونه‌وه: واته یه‌کیه‌تی فیدرالی له ریگای لیک دابران و لیک بونوه‌ی دله‌تیکی یه‌ک‌گرتوه ناوه‌ندارو بمو چمند دله‌لتی که هر زیر سیمیری دله‌تیکی یه‌ک‌گرتوه فیدرال دا هریمه‌کانیان به‌ریوه ده‌بن. هر کام له یه‌کیه‌تی سوچیه‌تی پیشتو، پرنه‌سیپی سه‌ره‌کیه‌کانی سیستمی هر سیستمیکی فیدرالیو لسهر بنمه‌یه سی پرنه‌سیپی سه‌ره‌کیه‌جیگیره: ۱: ئه‌سلی دیاری کردن یا جیاکردنده به‌پی ئهم ئه‌سله، دله‌لاتی سیاسی له سیستمیکی فیدرال دا بسهر دوو ناستی نه‌توه‌یی — ناوه‌ندی و ناوچه‌یه دابش

دله‌لتانی ناوچه‌یه
وه کوو یه‌که‌ی سیاسی
سه‌ربه‌خو به‌ئه‌زمار دین، له
دابه‌ش کردنی دله‌لات و
به‌رپرسایه‌تی یه‌کان به‌شدادری
یه‌کسان و هاوئاهه‌نگ ده‌کهن.
هه‌ر کام له حکومه‌ته
ناوچه‌یه یه‌کان له‌مه‌ر
پرسه نیو خویی یه‌کانی
ژیرده‌سه‌لات خویی
سه‌ربه‌خویه و هه‌مووان
به شیوه‌یه کی یه‌کسان له
سه‌رچاوه، ئیمکانات و داهاتی
ولات به‌هره‌مه‌ند ده‌بن!

ده‌کرئی؛ بهم شیوه که بهشیک له ده‌سه‌لاتانه که له یاسای بنره‌تی فیدرال دیاری ده‌کرین، به دله‌لتنه ناوه‌ندی راده‌سپیدرین. لم ره‌وتدا، به‌رژه‌وندی نه‌توه‌یه و ناوچه‌یه لیک جیا ده‌کرینه‌وه هر دوو یه‌که‌ی سیاسی، به‌رپرسایه‌تی راپه‌اندی نه‌رکه کانیان وه‌مه‌ستو ده‌گرن. به‌لام هه‌ندی جار به گوییه‌یه نه‌لولویه‌ته به‌رژه‌وندی یه‌که‌یه نه‌توه‌یه کان، دله‌لتی فیدرال بمسفر دله‌لتنه ناوچه‌یه کان دا بانتره و پیوسته ئه‌و دله‌لتانه کرده‌وه هنگاوه کانی خویان له‌که‌ل ریه‌وه و یاساکانی فیدرالی ریک بخنه و دله‌لتی ناوه‌ندی چاوه‌دیری ره‌وته که ده‌کا.

۲: ئه‌سلی خودموختاری: به‌پی ئهم پرنه‌نسیپه، پیوسته دله‌لاته کانی یاسادان، له گشت دله‌لاته کانی یاسادان، به‌ریوه‌به‌ری و قه‌زایی بمو راپه‌اندی کاروباری ناوچه‌یه خویان به‌هره‌مه‌ند بن. هه‌ر کام له دله‌لتانه یاسای بنره‌تی ناوچه‌یه، سه‌ره‌کی دله‌لاتی به‌ریوه‌به‌ری، نوینه‌رانی پارلمان و به‌رپرسانی داده‌په‌وه‌ری تایبیت به خویان همه‌یه که له ریگای هملبزاردن و له لاین خملکه‌وه هه‌ل ده‌بیزیدرین. هه‌ره‌ها یاسای بنره‌تی فیدرال، خودموختاری ریزه‌یه‌یه هه‌ر کام له دله‌لتنه ناوچه‌یه یانه به‌فه‌رمی ده‌ناسی و به‌جهخت -کردنده و به‌سه‌ند بکمن. ئه‌زمون نیشانی داوه پس‌سند زیارتین ریزه له دله‌لاته کان بمو شورش و حمراه‌که‌تی سه‌ره‌خوچه‌زانه، پس‌سند بکمن. ئه‌زمون نیشانی داوه که له ده شیوازه، دله‌لتی فیدرال زیارتین ریزه له دله‌لاته کان بمو خوی پاوان ده‌کاوه سه‌ره‌رای ئه‌وه که ریزه و ئاستی دله‌لاته کان له بگه یاسایی یه‌کان دا دیاری ده‌کرین، به‌لام به کرده‌وه له بهشیک له مافو دله‌لاته دیاری کراوه کانیان بی‌بهش ده‌کرین.

۳: ئه‌سلی به‌شدادری کردن: دله‌لتنه ناوچه‌یه کان تمنیا به‌رپرسی راپه‌اندی ناوچه‌کانی ژیر دله‌لاتی خویان نین، به‌کلکو به هاوکاری یه‌کترو له ریگای نوینه‌ره کانیانه‌وه له ئیداره‌ی دله‌لتی نه‌توه‌یه و فیدرال دا به‌شدادر ده‌بن. به گشتی، ئه‌و به‌شدادری کردن له ریگای په‌رلمانی دووه‌مه‌وه (وه کوو مه‌جلیسی سینا له ئه‌مریکاوه شوورای ویلاه‌تنه کان له نالمان) ده‌کرئی که نوینه‌رانی تمواوی دله‌لتنه ناوچه‌یه کان له خو ده‌گرئی. دله‌لتنه ناوچه‌یه کان به تایبیت له ولاته یه‌ک‌گرتوه کانی

پیوهندی نیوان خه لک و
دولتی فیدرال و دهوله تانی
ناوچه یی، پیوهندی نیوان
دهوله تانی ناوچه یی و
دهولتی فیدرال و سره رهنجام
پیوهندی نیوان دهوله ته
ناوچه یی یه کان.
دام و ده زگا کان: بو
ریکختن و هاوئاهه نگ
کردنی ئه و پیوهندی یانه له
ولاتانی فیدرال، به گشتی
دو و دهسته دام و ده زگا
بنیات ده نرین: یه که م
ئه و دامه زراوانه ن که له
چوار چیوه ی ده سه لاتداریتی
دهوله تی ناوهدندی دان و به
نوینه رایه تی له سه رتاسه ری
ولات کاره کانیان راده په رین!

ئەمپریکا و ئالمان لە کاروبارى پلان دانان و
دیارى كردنى رى و شوين و...، پرسه
گرینىگە كانى ولات لايەنى راوىز كاري
حکومەتى ناوهندى بە ئەزمار دىئن.

میکانیزم و سازوکار:

بەپیچەوانەی سیستمە سیاسىيە يەك پارچەكان، میکانیزمە كانى سیستمە فیدرال بو دەسەلاتداریتى لە ولاتاني فیدرالبىستى بەھۆى چىيەتى دووانەي ئەمو سیستمە پىچاۋىپچە. لەمۇ ولادانە لە لایەك دەولەتى ناوەندى دەسەلاتى دەولەتى ناوەندى دەسەپېنى و لەلایەكى تر، دەولەتانى ناوجەيى لە سۈورى جوغرافيايى دىيارى كراوى خۇياندا حکومەت دەكەن. لمەراسىدا پىوهندى ئارايى ئەم سیستمانە چەند رەھەندىيە. پىوهندى نىيوان خەلکو دەولەتى فیدرال و دەولەتانى ناوجەيى، پىوهندى نىيوان دەولەتانى ناوجەيى و دەولەتى فیدرال و سەرەنجام پىوهندى نىيوان دەولەتە ناوجەيى يەكان. دامو دەزگاكان: بو رىكھستن و هاۋاڭەھىنگ كردى ئەمۇ پىوهندى يانە لە ولاتاني فیدرال، بە گشتى دوو دەستە كارهەكانيان رادەپەرىزىن. لەم سیستمەدا، دەولەتى ناوەندى لە سى دەسەلاتى سەرىخۇ پىك دى، كە بە شىۋىيە راستەخۇ يازاراستەخۇ لەلايمەن خەلکىمە مەتمانەييان پىدەدرى. لە ئەمرىكا سەرۋىك كۆمار لەلايمەن خەلکو لە رىگاىي ھەلبىزادىنى راستەخۇ لە ئالمامان لەلايمەن لېزىنەيە كى پىك ھاتۇو لە پارلەمانتارانى فیدرال و نويىنەرانى ويلايەتكان ھەل دەبىزىدرى. دەزگاى ياسادانان لە گشت ولاتاني فیدرالبىستى، لە دوو پارلەمان پىك ھاتۇو: پارلەمانى ئەمەنل نويىنەرييەتى تەواوى چىن و توپىزەكانى ولات دەكاو ھەر ويلايەتىك بەپىزىزىھى حەشىمەتكە كەي، نويىنەرى لەو پارلەماندا ھەمەيد(ئەنچۈمىنى نويىنەرانى ئەمرىكا). پارلەمانى دووھەم، لە

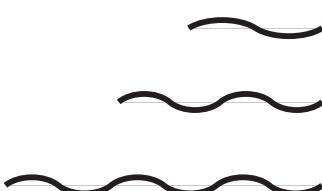
دسه‌لات و بمرپرسیاره‌تی یه کان ده خریته ژیر چوارچیوه‌ی دسه‌لاتی یاسایی حکومه‌تی فیدرال و تهنا ژماره‌یه کی بمرتمسکو کم له بمرپرسیاره‌تی یه کان به دهوله‌تاني ژيرکوما راده‌سپردرین، وه کوو سیستمی گله‌لکراو له کانادا و هیندوستان. یاسای بنره‌تی برزیل و ئالمان به کاریگه‌ری ورگرتن له شیوازی یه کم، کومه‌لیک ئیختیارات و دسه‌لاتی هاوبه‌شی بو دهوله‌تی فیدرال و هروه‌ها دهوله‌تاني ناوجه‌ی لمبرچاو گرتونه. لمراستی دا له ژوربیه‌ی ولا‌تاني فیدرال، بمرپرسیاره‌تی بنره‌تی و ئساسی یه کانی ولا‌ت وه ک سیاستی دهره‌هو برجکی و کاروباری ئابوری و بازگانی به دهوله‌تی فیدرال ده‌سپردرین مه‌گم رهه که پیشتر به ریک کهون و سازان ئو پرسانه له یاساکان یه کلا کرامنه‌وه کوه‌نگی یان لمسه‌کرای. کیشه‌کانی سه‌چاوه‌گرتونه له دادگاکانی فیدرال چاره‌سهر ده‌کرین.

فیدرالیزم و جیایی‌خوازی: فیدرالیزم به مانای جیایی‌خوازی نیمه، به‌کوو ئه سیستمی جگه له سی پیشہات له یه کیه‌تی کوماری یه کانی سوچیه‌ت، یوگسلاڤی و چیکسلوڤاکی پیشوه، ئزموونیکی تا راده‌یه کی زور سفرکه‌وتونوی له جیگیرکردنی یه کیه‌تی و سقامگیری نه‌تموه‌بی داوه‌ته دهست، به‌لام هر کات دهوله‌تی ناوه‌ندی نه‌توانی سیستمیکی دادپه‌هرو هاوسمه‌نگ لمنیو ویلا‌یته کان داممزربنی، له‌گل مه‌ترسی هله‌وه‌شانه‌وه بچه‌هه‌یه لیک‌ترزانی سیستمی فیدرالی رووبه‌هرو ده‌بیتنه. دهوله‌تی ناوه‌ندی‌زه‌و توالتیه کان که راده‌ی دهست تیوه‌ردان یان له کاروباری خملک و خوه‌له‌لقورتاندینیان له گشت بسته‌نیه کان، بمرتمسک نایتنه له نیهایه‌ت دا به‌هه‌وه‌وه هله‌وه‌شانه‌وه بچووک بونه‌وه ده‌بنه‌وه دهوله‌تی بچووک، ده‌توانی دهوله‌تیک به چوارچیوه‌ی جوغرافیا بی بچووک‌کتريش بی. به‌پی بچوونی ده‌بیود تارو، نووسه‌ری کتیبی «نافرمانی مهدنی»:

جیاوازه‌کانیش به‌باشی ریک ده‌خات و ولا‌تیکی به‌هیز بیک دینی. له بمرامبهردا لا‌وازترین خالی ئه جووه سیستمانه ئه‌وه‌یه که به‌هه‌ی جیاکاری دووانه‌ی حاکمیت، ئه‌گمی په‌ته‌وازه‌ی و شپرژه‌ی ده‌گای بورکاتیک له ئارادیه‌و ئیمکانی دامهزراندی هاوئه‌نگی و کرده‌وه‌ی هاویش له گشت بسته‌نیه کان دا لا‌واز ده‌کا؛ ته‌نانه‌ت ئه‌گم بفرده‌وام له ریگه‌ی گشتگیرکردنی یاساکان، حمولی همه‌وارکردن‌وه‌و چاره‌سهری گرفته‌کان بدری.

سه‌چاوه‌کان:

- ۱: نگاهی به فدرالیسم، مسعود فریادی همایون حبیبی، مطالعات حقوقی.
 - ۲: فدرالیسم در گذرگاه تاریخ، ضیا بهاری، نشریه الکترونیکی سیاسی، فرهنگی، اجتماعی خاوران. (bazaar.af)
 - ۳: ایران، روسيه و چین: فدرالیسم يا تجزیه، مجید محمدی، بی‌سی فارسی.
- ۴: فیدرالیت و درفه‌تی پیاده‌کردنی له بیراق‌داد. محمدمهد عومه‌ر مولوود، ده‌گای ئاراس، ۲۰۰۶

«باشترين دهوله‌ت، دهوله‌تیکه که به شیوه‌ی، لانی کهم و بمرتمسک حکومه‌ت بکا». دهوله‌تاني بچووک يا ئوانه‌ی که به سیستمی فیدرال حکومه‌ت ده‌کم، له‌گل بیوانه‌کانی حکومه‌ت لانی کم، زیاتر تبا و هاوردیکن. ژوربیه‌ی سیستمی فیدرالیستی یه کان به شیوه‌ی دیمۆکراتیکو کوماری بمریوه ده‌بردرین، هم‌چند ژوربیه‌ی دیمۆکراسی و کوماری یه کان، فیدرال نین. ریزیمه دیکتاتورو سفره‌رکان بشه‌وه‌یه کی گشتی هوگری ناوه‌ندسینه‌وه (تمرکز زدایی او دابهش کردنی دسه‌لات و ئیختیاراته کان له چوارچیوه‌ی نه‌تموه‌بی دا نین، به‌لام هم یه کیه‌تی سوچیه‌تی بیشوه و هم یوگسلاڤی و چیکسلوڤاکی بیشوه به سیستمی سیاسی فیدرال کاریان ده‌کرد که وی‌ده‌چی رهنگ دانه‌وه‌ی حه‌شیمه‌ت و جیاوازی موزاییکی ولا‌ت‌کانیان بوبو. له هم‌کام له ولا‌ت‌هه تا کاتی همه‌رس هیيان، حکومه‌تی ناوه‌ندی دسه‌لاتی به‌کلاکره‌وه‌ی له‌دهست دابوو. به ته‌شنه‌سنه‌ندنی دیمۆکراسی بو ئه‌وه ولا‌ت‌هه حکومه‌تی نه‌تموه‌بی ناجار به گورانکاری بوبو و چه‌ندین دهوله‌ت نه‌تموه‌ی دیکه دروست بوبون.

به‌پی بچوونه‌کانی توکویل: «بو دامهزراند و بمریوه‌بردنی حکومه‌تیکی فیدرال، تهنا یاسای باش و شیاو به‌س نین، به‌لکوو پیویسته ئه نه‌تموه‌یه که بپیاره یه ک بگرن و کار بهو یاسایانه بکمن، خاوهن همندیک تاییه‌تمه‌ندی هاویش بن، تا فرهی جیاوازی یه کان نهیینه له‌مپه‌ر له بمردهم پرۆسه‌ی بیکمه‌وه‌زیان. نه‌تموه پیکه‌ننره کانی حکومه‌تی فیدرال، زوربیه‌ی کات له‌زېر چه‌تری بمرژوه‌ندی هاویش کوکدنه‌وه‌و هم ئه باهه‌ته‌ش که پیوه‌ندی زه‌نی و فکری بمشداری و به‌کگرتووی له نیوانیان دروست ده‌کا». بهم پیه‌هه گرینگ‌ترین سریتی ئه شیوه حکومه‌انی یه ئه‌وه‌یه که ویزای ئه‌وه‌یه که سه‌ره‌خویی دیزه‌بی ناچه جوواوچوره کانی پیکه‌ننره دهوله‌تی فیدرال ری‌تیچوو ده‌کا، هاوکاری و هاویشی گرووه

تو وویزی گوچاری لاوان له گه ل
ریزدار سه ید ئیبراھیم عەلی زاده
سکرتیری
ریکخراوی کوردستانی حیزبی
کۆمۆنیستی ئیران (کۆمەله)
له سه ر پرسی فیدرالیزم له
ئیرانی فرهنه تە وە دا!

چاپیکه وتن: سہید جہلال سالھی

قفو او جو ره کانی ولا تیکی دیاری کرا ودا. دوو جو ره فیدرالیزم له دونيا ناسراوه، جو ریک له فیدرالیزم بو چاره سمر کرد نه کیشی نه تواهیتی و جو ریک له فیدرالیزم ئیداری وه کو شیوه يه کی دیمۆکراتیک تر ئیداری بەرپویه بردنی ولا تیک لە بەرپویه بردنی ولا تیک کە کیشی نه تواهیتیشی تیدا نعیی. بو نموونه لە ویلا یه ته يە کگر تووه کانی ئامريكا يان لە ئالمان و لات بە چەند بەشى ئیدارى دابەش كراوه و بەشىكى بەرچاو لە دەسەلاتى مەركەزيان بې دراوه. جو ریکىكە لە فیدرالیزم وە کوو رىگايەك بو چاره سمر كردنى مەسىلەئى نه تواهیتى دېنە گۈرئ و ماف گەلەيکى دیارى كراو بو نه توانەنی لە چوارچىوهى ولا تیک دا دەزىن دەدرى. سويسى ئەممۇ و يە كىيەتىي سوققىتى دواى شۆرشى كرىكارى وە کوو دوو نموونه.

پ: ئايا دە توانىن بلىين فیدرالیزم پرۇسە يە كە نە كشتىكى ستاتىكىونە گۆر؟!

و: فیدرالیزم جو ریک لە سیاسەتى بەرپویه بردنی ولا تیکە. بى گومان ج وە کوو فیدرالیزمى ئیدارى دە توانى گۆرانكارى بە سەردىليت و بەر دە وام كاراترو دیمۆکراتیک تر بىرى بەرپوکراسى بە لانى كەمى خۆى بىگەيەنلى وە کوو فیدرالیزمى نە تھوھىش بە پى هاو سەنگى هيلى نیوان دەلەتى ناوهندى و دەسەلات ناوجەي فیدرال دە توانى

هرچند باسی **فیدرالیزم** له گمل
بهرنامه پروگرامی کومله ناتایباهیو یه ک
ناگریتهوه، به لام ئهوده بمو مانایش نیه
که له داهاتووی ئیران دا کاتیک که هاته
گوری و خملک به گشتی قمبولیان بمو
و له گمل حکوممهتی ناوهندیش یه کیان
گرتنهوه به قول داهاتووی ئیران لمصر
فیدرالیزم بنيات نرا کومله خوی تمیریک
بکری و بلى هم قمبولم تیه، وه ک
له چاوپیکه متنه کمش را دیاره بمریزیان
ئهوده بجهانی روون ده کاتنهوه که به ج
مهرجیک قمبولیانه، دهنا همنوکه وه ک
بهرنامه کومله ردی ده کنهوهه پیان
وايه بو داهاتووی ئیران جیا له کیشم و
ددردی سمری شتیکی دیکهی بدواوه
نیهو ده بی له ریگای راپرسی و به دنگی
خملک خوی جوی حکوممهت دیاری
بکری! به هر حال جیا له ههمووی
ئهوانه بی خوینهوه قمزواهت بکه؟!

و: فیدرالیزم جوْریک له سیاسه‌تی
بهریوه‌بردنی ولا تیکه. بی‌گومان ج
وه کوو فیدرالیزمی ئیداری ده‌توانی
گوْرانکاری به سه‌ردابیت و به‌ردوهام
کاراترو دیمُوكراطیک‌تر بکری بروکراپسی
به لاتی کلمی خوی بگه‌ینه‌نی ووه کوو
فیدرالیزمی نه‌تهوه‌بیش به پیی هاو
سه‌نگی هیزی نیوان ده‌ولعتی ناوهندی و
ده‌سه‌لات ناوچه‌ی فیدرال ده‌توانی
گوْرانکاری به‌سهر دایت. بیش هم جوْره

پ: پیم خوشه سه رهتا پیناسه یه ک
له فیدرالیزم بکین بازین فیدرالیزم
چیا و بوجی زوریک له ولا تانی جیهان ئەم
سیستمه پیره و دهکنه؟ یان به او تایه کی
دیکه بچ جوزه حکومه تیک ده لین
حکومه تی فیدرالو له سره رج بینما یه ک؟!

و: فيدرالیزم جو^{ریک} له دابهش کردنی
ددهسه لاته له نیوان حکومه^{تی} ناوهندو بخشه

پ: که واته ئەو جۆرە دووهەمى
فیدرالىزمه دەچىتە چوارچىوهى
قانۇونىشەوە، وانىيە؟ لەو چوارچىوهىدا
ئەو مىكانىزمه قانۇونىيانە چىن كە ئەو
فیدرالىزمه يان لەسەر بىنیات دەنرى؟!

دامەزراوه. سىستىمى فىدرالى لە ئەمرىكا
دابېش كەرنىيکى ئىدارى و جوغرافيايىھە.
لە ئەمرىكا و يىلايەتكەن ئەنداش بە خەت
كىش دابېشىان كەردو بەم مەنزورە كە
چەندە بتوان دەسەلەتى ناوهندى دابېش
بەنەن لە ئىيەن و يىلايەتكەن كە كارى
بەرپۇھەردى ئەم و لاتە ئاسان بىيىتەوە.

پ: كە واته ئىمە لىرەدا ھەردووك
كىشەكەمان بۇ دىتە پىش بۇ داھاتتۇرى
ئىرانى؟ ھەم بەشى ئىدارىيەكە ئەم
بەشى نەتەوايەتىيەكە ئىستا شتىك كە
ئىمە كورد بەدەستىيەوە گىر دەكەين
لە ئىرانى فەر نەتەوە فە ئايىنىشدا
كە وەك دەبىنин ئەو كىشەيەمان
ھەيە ھەم بۇ مەسەلە نەتەوايەتىيەكە
كە چارەسەرى بکەين و ھەم بۇ شىۋو
ئىدارىيەكە، ئىستا وەك دەبىنин لە
ھەرىمى كورىستان شىۋوەيەكى فىدرالى
نەتەوەيى — ھەرىمى باوه، تا چەندە
پىمان وايە ئەو كىشانە لە ئىرانىدا
ئەمە كە دەفرەرمۇرى راستە، بەلام چ
رىكارىيکى واھىيە كە بتوانى ئىمە تۈوشى
ئەو كىشە نەبىنەوە كە دەبىنин بلىيەن
زۇربىي ئەم و لاتانە كە ئەو كىشانە ئەم
تىدا باوه بە تايىبەت بۇ ئىرانى داھاتتۇ؟!

و: بۇ ئىرانى داھاتتۇ! بە لمەرچاوجىتنى
ئەمە كە لاتىكى فە نەتەوەيە رىڭا
چارەسى فىدرالى ناتوانى كىشە ئەتەوە كان
چارەسى بکا، بىگومان ئەگەر لاتىكى
دېمۆكراٽىك بى، ئەگەر لاتىكى بى كە
تىيدا هىچ چەشنە سەتمىيىكى ئەتەوايەتى
بەسەر هىچ بېشىك لە دانىشتۇنى ئەم
ولاتىدا نەسەپى لەمەھە لاتىكدا دابېش
كەرنى دەسەلات بە شىۋوەي فىدرالى
شتىكى پېشىكەتتۈۋە، بەلام ئەگەر
مەسەلە ئەتەوايەتى ھەر ھەبى يانى
ئەگەر مىللەتائىك ھەبن لە چوارچىۋە
ئەم و لاتىدا كە سەتمى ئەتەوايەتىان
لى بىكى ئەم سوورەتىدا فىدرالى
چارەسەرى مەسەلە كەيان ناكا، كىشە كە
وەك ئىسقانىكى ناو بىرین ئازارە كە ئەم
دەمەنەيەن بەنەن دەنلىك كىشە

لە راستىدا يەك سىستىمىكى
نەزەرە و تىۋىرىكى
جى كە و تۇو نىيە كە تىيىدا
ھەم و جۆرە كانى فىدرالىزە
لە ھەم و گۆشەيە كى دونيا
كە بەرپۇھە دەچى و لام
بەدانە و بە شىۋوەيە كى گشتى
ھەر دەتوانىن ئەمەندە بلىيەن
كە فىدرالىزە كەن ئىدارى
رەوشى كە دېمۆكراٽىك ترى
بەرپۇھەردى و لاتە لە چاوا
رەوشى موتەھەركىز
لىرەشدا رادە دېمۆكراٽىك
بۇونى بەندە بەھە كە
چەندە ئەم دېمۆكراٽىي
چوبىتە نىيۇ ناخى كۆمەلگا
بەم و پىيە دەتوانى ئەم
دەسەلەتە كە دەدرەي بە
ويلايەتكەن زۆرتى بکەن

كە ھەر دووكىيان مىزۇۋەيەكى كۆنيان ھەيە
بە تايىبەت سويسىيە كە دەتوانىن بلىيەن
ھەرچەندە فىدرالىزە مىزۇۋەيەكى كۆنى
ھەيە بەھە كە دەگەپىتەوە بۇ
ساڭ پىش زايىن ئەم دەمە كە لە تايىفە
بەنى ئىسرايلە كەن و بە قەول كە دەلى
لەنیو تايىفە كاندا جىڭىران كەردو، بۇوە
بەلام، نەك بەم شىۋوەي ئىستا باوه شىۋوە
دەورە كە ھاتتووھ پىش كە و تۇوھ، بەلام
زىيات ئەمە كە ئىستا باوه شىۋوە
سويسى و ئەمرىكا يەتى توپىت وايە كام
شىۋوەيان دەتوانى زىاتر بۇ داھاتتۇرى
ئىران دەتوانىن چاوابان لى بکەين
يانى دەكى ئەزمۇونى لى وەرگىن؟!

و: ئەم پرسىيارە وە كەن ئەمە وايە بلىيەن
مەسەلەن سېيۇ باشتە يان پرتفال
ھەرمى باشتە يان سېيۇ، ئەمە دوو باھتى
تەعوا لىك جىاوازن، سىستىمى ئىدارە
فىدرالى سويس لەسەر بەنەماي دابېش
كەرنى ئەتەوە كان، ئەتەوە ئەلمانى،
ئەتەوە ئەمرىكا يەتىلەتىيەن بەنەن دەنلىك كىشە

و: ئەمە ئىتىپەندى بەنەن دەنلىك كىشە
دەزگاى ياسادانەر لەم و لاتە چۈن بە
پىوانەنى بەرژۇوندى خۆي بۇ كىشە كە
دەچىت. ئەمە يەك فۇرمۇلى نەغۇرى نىيە.
بۇ نىمۇونە جىاوازى و يىلايەتكەن لە ئەمرىكا
لەرەلە ئەتەوايەتى ئەنداش بۇونى
دەسەلەتى ئەنداش جىاوازى ھەيە لەگەل
ئەم و جۆرە لە دابېش كەرنى دەسەلات
كە لە ئەلمان ھەيە. واتا ناتوانىن يەك
پىنانسەي وە كەن بەكىان بۇ بکەين.
لە راستىدا يەك سىستىمىكى نەزەرە و
تىۋىرىكى جى كە و تۇو نىيە كە تىيىدا
جۆرە كانى فىدرالىزە لە ھەم و گۆشەيە كى
دونيا كە بەرپۇھە دەچى و لام بەدانە و
شىۋوەيە كى گشتى ھەر دەتوانىن ئەمەندە
بلىيەن كە فىدرالىزە كەن ئىدارى رەوشىكى
دېمۆكراٽىك ترى بەرپۇھەردى و لاتە
لە چاوا رەوشى موتەھەركىز. لىرەشدا
رادە دېمۆكراٽىك بۇونى بەندە بەنەن
كە چەندە ئەم دېمۆكراٽىي بە چوبىتە نىيۇ
ناخى كۆمەلگا، بەم و پىيە دەتوانى ئەم
دەسەلەتە كە دەدرەي بە ويلايەتكەن
زۆرتى بکەن. تا ئىستا باسە كەمان لە
چوارچىۋەي فىدرالىزە كەن ئىدارى دايە.
فىدرالىزە لەسەر ئەساسى دابېش بۇنى
ئەتەوەي تايىبەندى خۆي ھەيە. لە
فيدرالىزە ئەتەوەي دەنلىك كەن
سەرە كە دەسەلات واتە بەرناھەرپىزى
درېزماوهى ئابورى، ئەرتەش و سىاسەتى
دەرەوە لە دەست دولەتلى مەركەزى
دايە، ئەمە ئەتەوە كە دەشمەنەن بەنەن
جىڭەي مشتى و مەرو موناقشە.

پ: ھەر لە سەر ئەمە بەنەماي ئىستا
دەتوانىن بلىيەن ۲۵ بۇ ۳۰ و لاتمان ھەن
لە دۇنيادا كە لەسەر شىۋوەي فىدرالىزە
بەرپۇھە دەچىن، ئەمە ئەتەوە كە زۆر باو بى
شىۋوەي ئەمرىكا يەتىلەتىيەن بەنەن دەنلىك كىشە

نایارهی فیدرالی یان دابش کردنی
فیدرالی و لات ده توانی کیشی نتموایتی
چاره سمر بکا یان ناتوانی؟ لیرهدا پیش
ئمهوهی که ولامی ئمو پرسیاره بدینوه
دھبی پرسیاریکی تر له خۆمان بکەین که
ئمهوه داخوازیه له چ دولەتیک ده کری؟

و من دەمەوی شتیک عمرز بکم
لیرهدا، نەک شوقینیسته کانی کە دژی
فیدرالیزم لە ئیران و پیش وایه کە
ئەمە شیوه يە کە بۆ پارچە پارچە کردن،
بىلکە ئەوانەی کە موافقی فیدرالیزمیش
لەنیو جەربان و روتوه ناسیونالیسته کانی
ئیرانی دا، ئەوانیش رەگەیە کە بەھیزی
ئەو شوقینیزەمیان تىدا دیارە، چونکە
ئەوان کاتیک فیدرالیزم بۆ داهاتوی
ئیران دەسەلمیش لە رووی ئەوهەو نییە
کە گوپا دەیان هموئ راستگوپانە دان
بە ماھیکی دیمۆکراتیکی خلکی کوردا
بنین، بىلکو نیگەرانی ئەوان شتیکی
دیکەیە، ئەوان ئاورى میللەتی بن دەست
ھەلی نەگرتۇون تا بلین جا ئەو میللەتە
بن دەستە با رىگا چارەيە کە بۆ بىینىمەو
بۆ ئەوهە لە بى مافی بە رزگارى بى، جا
ئەو رىگا چارەيەش بىریتى يە لە؛ بە فیدرال
کردنی و لات. ئەوان مەسەله کەيان ئەوهە
کە فیدرالیزم رىگا دەگرئ لە پارچە
پارچە بونى و لات. ئەوان فیدرالیزمیان
لەبر چاو و بروئ من و تو خوش ناوی،
ئەوان فیدرالیزمیان بۆیە خوش دھوئ کە

ئیدارەی فیدرالی یان دابش کردنی
فیدرالی و لات ده توانی کیشی نتموایتی
چاره سمر بکا یان ناتوانی؟ لیرهدا پیش
ئمهوهی کە ولامی ئمو پرسیاره بدینوه
دھبی پرسیاریکی تر له خۆمان بکەین کە
ئمهوه داخوازیه له چ دولەتیک ده کری؟

ماھییتی ئەو دولەتی کە له قوناغیکی
دیارى کراودا و به پىی هاوسەنگی هېز
مافي فیدرالیمت دەسەلمىنى چىيە؟

پ: له راستای ئەو روون کردنەوەی
جەنابىتدا ھىندىك لە حىزبە
سياسىيەكان مەسەلەي فیدرالیزمیان
ھىناوەتە گۆرى یان تەنانەت زۆر لە
چالاکە مەدەنیيەكانىش له نىوخۇ ئەو
باشەيان ھىناوەتە گۆرى و لەسەری
دەدويىن، بەلام موناقشەيە کى زۆر لە
نیوان شوقینیزەمە فارسەكان یان بلىين
غەيرە كوردەكاندا كراوهە پیشان وايە
ئەگەر داواي فیدرالیزم بکەين بۆ
ئیرانى ھەرچەند فیدرالیزم دەگەرىتەوە
بۆ سەردىمى مەشروعەتىش كە كاتى
خۆى لە زەمانى مەشروعەتدا ئەو
باشە هاتۇتە گۆرى هەتا ئىستاش
پىادە نەكراوهە لە ئیرانى دا، بەلام لەگەل
ھەمووى ئەوانەدا پیشان وايە ئیران
بەرهە پارچە بۇون دەبا يان ئیران
لەو حالەتى «تەمامىيەتى ئەرزى» يە

لاوه كىشى لى دەبىتەوە كە هەركامەيان
ده توانى سەرچاوهى كارەساتىك بن.
بە تايىمەت لەو ناوجانەي كە نەتمووه كان
تىكەل بە يەك دەزىن. ئەوهى ئىستا
لە كەركۈوكو شوينە جى ناكە كە كان
لە كوردستانى عىراق دەمى بىنن.

پ: دەتوانىن بلىين لەو ولاتنەي كە
فیدرالیزمیان تىدا جىڭىر بۇوه ئىستا
لەسەر سىستىمى فیدرالى بەرپۇھ دەچى
ئەو فیدرالىزە بىناغەيە كە بۇ ئاشتى
ئاشت كەردنەوەي بە قەول دەلى؛ بۇونى
دولەت لەگەن ئازادى مەۋەقەكان دا؟

و: ئەگەر مەسەلەي جياكىردنەوەيە كى
نەتموایتى بىت نەك دابش بۇونىكى
ئىدارى، لەو سورەتەدا كىشە كە بەندە
بەوهى كە ماھىيەتى دولەتى ناوهەندى
ج بىت. بېبى ئەوه كە ئىمە قسە لەسەر
ناوهەرە كى دولەتى ناوهەندى بکەين و
بە وردى بىناسىن، ناتوانىن قەزاوات
بکەين لەسەر ئەوه كە لەو بەشانەي كە
بە شىوهى فیدرالى بەرپۇھ دەچن ج
دەگۈزىرى، بۆيە لەھەر حالدا فیدرالیزم
و كە روشىكى ئىدارى بۆ بەرپۇھ بىردى
ولات هەر چۆنیك بى دیمۆکراتىك تەرە
لەمەها و لاتىكدا كە كىشە نەتموایتى
تىدا نىيە ئاشت بۇونەوهى كە لەگۆرى نىيە
كى لەگەل كى ئاشت بىتەوە؟ ئەگەر قسە
لەسەر ئاشت بۇونەوهى چىنە نىيارە كانى
نیو كۆملەگايە، چىنى كىيکارو چىنى
سەرمایەدار، فیدرالیزم چارەسەرى ناكا.

دەي ئەگەر قسە لەسەر ئەوه نىيە كىشە يە كى
دىكە نىيە تا بەتهى لە رىپا فیدرالیزم ئەو
چارەسەرى بکەي، كەوايە فیدرالیزم ئەو
كات دەبىتە كىشە يە كە دولەتىكى
دەسەلاتدار جىاوازى و ھەللاوردىن دەخاتە
نیو نەتموە كانى و لاتىك. تەنانەت كاتى
وا هەيە لە يەكتە دردونگىيان دەكات
تۆۋى جىاوازى و دووبەرە كايەتى لە ناوهەند
دەچىنەت. ئەوهى كە ئىستا لە ئیرانى هاتۇتە
بەرياس و پىيم وايە دەتوانى سەرچلى باسى
ئەو تووپۇزەي ئىمە بى ئەو پرسىارەيە كە
ئايا لە و لاتىكى وە كەو ئەران شىوهى

دیموکراتیک، بهره‌های کیشنهای کی واقعی
لعنی و لاتدا بروهه له تاکامی ئو کیشنهایدا
هاوسنگی يه ک پیک هاتوهه که لیرهدا
ئو هاوشنگی يه پیوه‌ندی هه‌یه بهوهی
که بُو میسال نه‌مهوهی کورد چمنهه هیز و
توانای هه‌یه بُو ئوهه که داخوازی يه کانی
خوی بمریتنه نیو سیستمی فیدرالیزیمیکی
بعو پییه ده‌توانی فیدرالیزیمیکی بابی
دلی خوی بُو ئو قوناغه که بگونجی
له‌گه‌ل تواناییه کانی بسلمه‌لینی یان به
کرده‌وه دایینی بکا. هر بیوه له باسه‌ی
که ئیوه هیناوتانهه گوری مه‌سله‌ی
خه‌باتو کیشنه ناکوکی و همموو ئه‌وانه
کیشنه‌گله‌لکن لعنی و لاتیک داو ده‌ریان
هه‌یه له‌وه که ج جووه فیدرالیزیمیک
لو و لاته خمریکه شکل بگری. بُو
نمودنله ئیستا له هریمی کوردستانی
عیّاق به هوی لاوازی ده‌وله‌تی ناوه‌ندی
فیدرالیزیمیک به کرده‌وه بپریوه‌ده‌چی
که له‌وه که له‌یاسای بنهره‌تی (قانون
اساسی) ئه و لات‌هادا هاتوه ئه‌لات‌ریشه
لیره چوارچووه‌یه کی ئیداری و ئابوری و
سیاسیان دامهزراندوه وردوه همنگاو
به همنگاو خمریکن لی تی پیر دهن.
به‌لام له و لاتیک دا که میله‌تی بن ده‌ست
چوته نیو چوارچیوه فیدرالی‌یوه،
ئوه‌ندی هیز نبووبی، بهو پییه ناچار
بوروه زوریک له محدودیته کان قه‌بوقول
بکا. ئه‌گه‌ر فاکتوری هاوشنگی هیز
لهمه‌چاو نه‌گرین و هم فیدرالیزیم و کوو
سیستمیکی حقوقی دیاری کراو مه‌تره
بی له سووره‌تهداده بی بچینه سوراغی
ده‌وله‌تی ناوه‌ندیش بزانین ماهیه‌تی
چیه! ئه‌گه‌ر ماهیه‌تی ده‌وله‌تی ناوه‌ندی
ماهیه‌تیکی دیموکراتیک بی واته هیچ
بره‌زوه‌ندی يه که‌ی له‌وه دا نه‌ی که مافی
هیچ به‌شیک له حملکی و لاته‌که‌ی خوی
به شیوه‌یه ک له شیوه کان پیشیل بکات
مه‌سله‌ن و کوو ده‌وه‌یه ک له يه کیه‌تی
سوچیهت، ته‌نیا ده‌وره‌یه ک وابوو، کاتیک
لوی حکومه‌تی کریکاری هات‌سهرکار،
ئه‌وانه همه‌وه قه‌رداردادانه که رووسيه‌ی
تزراری له‌گه‌ل ده‌وله‌تانی دیکه به‌ستیووی
ناعادله‌نه و زالمانه بعون، ئه‌وانه‌یان همه‌وه

فیدرالیزم بهو مانا یه
به رهه می هاو سه نگی
هیزه. یانی له ئا کامی
خه با تیک دا. له ئا کامی
بارود خیکی راسته قینه دا.
له ئا کامی ته زادو ناکو کی و
کیشمہ کیشمی نیو ولا تیک دا
هاوسه نگی يه ک پیک هاتوه و
به پیی ئه و هاو سه نگی يه به
گفت و گو بووه. به خوش
بووه. به ناخوشی بووه. به
هر شیوه يه ک بووه. ریکا
چاره يه ک شکلی گرت ووه.
واته هه ر که سه حیسابی
خوی تا راده يه ک جیا
ده کاته وه و اته پیش ئه وه
که نه خشنه يه کی ناوه ندی
بی بو جوئی ئیداره کردنی
ولات. چ بو چاره سه ر کردنی
کیشه هی نه ته وا یه تی. چ بو
ئیداره يه کی دیموم کراتیک.
به رهه می کیشه يه کی واقعی
لنه نیو ولا ت دا بووه

بـه کـیـتـی خـاـکـی تـیرـانـی پـیـ بـپـارـیـزـنـ، هـمـ بـوـیـهـ ئـهـوـ ئـامـادـهـیـهـ لـهـ نـاخـیـ بـوـجـوـنـهـ کـهـیـانـ دـاـ هـیـهـ کـهـ ئـهـ گـهـرـ ئـهـ وـاـنـجـهـیـانـ لـهـ رـیـگـهـیـ فـیدـرـالـیـزـمـهـوـ وـهـدـیـ نـهـهـاتـ بـهـ زـهـبـرـیـ ئـاـگـرـوـ ئـاسـنـ وـ دـاـپـلـوـسـینـ وـهـدـیـ بـیـنـ، چـاـوـ لـیـ دـهـ کـمـنـ چـمـدـ حـیـزـیـکـیـ چـالـاـکـ لـهـ کـوـرـدـسـتـانـ هـنـ کـهـ دـاـوـاـیـ فـیدـرـالـیـزـمـ دـهـ کـمـنـ، باـشـهـ جـوـرـیـکـ سـازـشـ لـهـگـهـلـ ئـهـوـانـهـ باـشـتـرـهـ تـاـ بـیـنـ بـهـ جـیـاـیـخـوـزـ، ئـهـوـ بـاـشـتـرـهـ تـاـ يـهـکـیـتـیـ خـاـکـیـ ئـیـرـانـ تـیـکـ بـدهـنـ. هـهـرـبـوـیـهـ دـهـلـیـمـ لـهـ نـیـوـهـرـوـکـیـ بـوـچـوـنـهـ کـهـیـ ئـهـوـانـیـشـ دـاـ ئـهـوـ نـاسـیـوـنـالـیـزـمـ وـ شـوـقـیـنـیـزـمـهـیـ تـیـنـدـاـ دـیـارـهـوـ هـمـ بـوـیـهـشـ ئـهـگـمـرـ ئـیـسـتـاـ بـهـهـرـ هـوـیـهـ کـ دـاـنـیـ پـیـدـاـدـنـیـنـ لـهـبـرـ ئـهـوـیـهـ کـهـ ئـهـوـانـ ئـهـلـوـمـوـیـهـتـیـانـ شـتـیـکـیـ دـیـکـهـیـهـوـ بـرـیـتـیـ يـهـ لـهـ: پـارـاسـتـنـیـ وـهـحـدـتـیـ خـاـکـیـ ئـیرـانـ. بـهـوـ بـوـچـوـنـهـ کـهـ لـهـ نـاخـیـانـ دـاـ هـیـهـ، خـمـلـکـیـ کـورـدـ نـاـحـقـیـ تـابـیـ ئـهـگـمـرـ هـمـرـ لـهـ ئـیـسـتـاـشـهـوـ باـوـهـرـیـانـ پـیـ نـهـکـاتـ.

پـ: لـهـنـیـوـ فـهـرـمـایـشـتـهـ کـاـنـتـداـ فـهـرـمـوـوتـانـ کـهـ فـیدـرـالـیـزـمـ وـهـلـامـ دـهـرـوـهـیـ ئـهـوـرـوـیـ ئـیـرـانـیـ نـیـهـ، دـهـبـیـ بـهـدـیـلـیـکـیـ دـیـکـمـانـ بـیـ، بـهـلـامـ بـاسـیـ دـوـوـ جـوـرـ فـیدـرـالـیـزـمـیـشـ کـراـ، ئـیدـارـیـکـهـیـ وـ بـهـشـیـ نـهـتـهـوـاـیـهـتـیـهـکـهـیـ. فـیدـرـالـیـزـمـ ئـهـگـهـرـ ئـاوـاـ بـیـنـ دـاـبـهـشـیـ بـکـهـینـ باـشـهـ دـهـکـهـوـیـتـهـ بـهـشـیـ نـهـتـهـوـاـیـهـتـیـهـکـهـیـ يـانـ بـهـشـیـ سـیـاسـیـیـهـکـیـوـهـ، لـهـوـ چـوارـچـیـوـهـیـدـاـ فـیدـرـالـیـزـمـ لـهـسـهـرـ چـوارـچـیـوـهـیـ نـهـتـهـوـاـیـهـتـیـ، جـوـغـرـافـیـاـیـ، ئـابـوـرـیـ وـهـکـ ئـهـوـهـیـ بـیـنـیـمانـ لـهـ هـلـبـزـارـدـنـهـ کـانـیـ سـهـرـکـومـارـیـداـ مـوـحـسـینـ رـهـزـایـ رـوـرـ جـارـ ئـاماـزـهـیـ بـهـ فـیدـرـالـیـزـمـیـ ئـابـوـرـیـ دـهـکـرـدـ وـهـکـ ئـهـوـهـیـ کـهـ بـلـیـ ئـهـمـنـیـشـ سـیـنـگـمـ هـیـنـاـوـهـتـهـ پـیـشـیـ وـ شـتـیـکـهـیـ لـهـوـهـدـاـ بـوـ وـهـدـهـسـتـ هـیـنـانـیـ دـهـنـگـهـکـانـیـ خـوـیـ، لـهـوـ نـیـوـهـدـاـ ئـایـاـ دـهـتوـانـیـنـ بـلـیـنـ فـیدـرـالـیـزـمـ لـهـ چـوارـچـیـوـهـیـ جـوـغـرـافـیـاـیـیـداـ يـانـ ئـهـگـهـرـ بـوـارـهـ نـهـتـهـوـاـیـهـتـیـهـکـهـشـیـ دـوـوـبـارـهـ گـهـلـ خـهـیـنـوـهـ بـتـوـانـیـنـ تـاـ ئـهـنـدـازـهـیـکـیـ جـیـگـیرـ بـیـتـ يـانـ ئـهـخـبـرـ هـرـ وـهـلـامـ دـهـرـ نـایـیـ؟ـ

و: فیدرالیزم بُو چاره سه رکردنی مه سه لهی

بِدْلی فیدرالیزم دهتوانی ریگاچاره یه کی
زور گونجاو بی بو کیشنه نهتمواهیتی.
بهو مانا یه دیموکراسی زور گرینگهو
دیموکراسی له ئاکامی هاوشنگی هیز
به وجود دی له ولا تیک دا. ولا تیک
دیموکراسی لی دابم ش ناکری، ناتوانی
دهولته ناوهندی دهولته بیکی دیکتاتور
بی، بهلام به نیسبت میللەتانی زیر
دهست به شیوه دیموکراتیک
ھەلس و کھوت بکات. بوجچی، لعیبر
ئیوهی که ئامراز گەلیکی بەدھستهوهی
که هەر کات بی ھەوی و مەعمولەن دەی
ھەوی، دهتوانی ئەمافو ئازادی یه
سەرتایانەش که داویه تی بی سەتینیتەوه.
لەحالیک دا گەلله ی تابورى درېزماوهی
وللات بەدھست دەولەتی ناوهندی یەوهی.
دهتوانی ناوجھی فیدرال دواکوتۇو و
برسی رابگری، کە سوپوپا یه کی سەرتاسەری
پیشەبی تىيار بە ھەممۇ چەک و چۈلۈك
پىئىک ھەنیواه، ھەشەبیه کی بەردە وامە
بو سەندنەوهی هەر دەسکەم و تیک، کە
پیوەندیه کانی دەرهوھی بە دەستە
ریگە نادەن دەنگت له ھېچ ناوهندیکی
نیونەتەوهی بی رەسمی بەرز بیتەوه.
ئامرازی برسی كردن، ئامرازی سەركوت
كىردن، ئامرازی بى دەنگ كردن،
ھەممۇوی بەدھست دەولەتی ناوهندی یەوه

دەتوانىن بلىيەن بەينى فيدرالىزمو ديمۆكراسى هاوسەنكى يەك ھەيدى يە دەخىرى دەتوانى حکومەتىك فيدرالى بى، بەلام ديمۆكراسى تىدا حاكم نەبىي يان ئە و لاتە ديمۆكراپىزە نەبووبى يان بە پېچەوانەكە؟!

و: تبعەن ديمۆكراسى زور گريىنگە، بەلام ديمۆكراسى بە ماناي بەرفراوانى وشەكە، يانى ديمۆكراسى ئابورى، ديمۆكراسى سىياسى، ديمۆكراسى ئىدارى، ديمۆكراسى كۆمەللايەتى، لە ھەممۇ بوارىكدا، بەم مانايى مەسەلەن لە ولاتىكدا كە دەولەتى ناوهندى يەكى ھېچ قازانجىتكى لە چەوساندۇھە مىللەتانى بن دەستدا نەبىي، لە ولاتىكدا كە چىنى چەوساوهى ئەم و لاتە دەسەللاتدار بن وە كۈو چىنى دەسەللاتدار بن نۇوه كۈو تاقمىك كە خۇيان بە نويئەمرى ئەم چىنه بىزان، وە كۈو ئەمان دەسەللاتدار بن بەomanai مەسەلەن يەكسانى ھەبى لەم و لاتە بەرامبىرى ھەبى لە ھەممۇ بوارىكدا، بەرامبىرى ھەبى لە بوارى ئابورى دا، بەرامبىرى ھەبى لە بەرامبىرى قانۇن دا، بەرامبىرى ھەبى لە حقوقى كۆمەللايەتى دا، لە ھەممۇ بوارىكدا يەكسانى ھەبى، ريفاه و ئاسوودىيە ھەبى، لە ھەھە ولاتىكدا

یه ک لاینه هه مل و هشانده و دوايان له
میللہ تانی دهوریه روسیه و کوئو ئهو
۱۶ جمهوریه له یه کیتی سوچیت دا
بوون، کردو، گوتیان ئه گهر ئیوه پیتان
خوش بی دهوانن به حکومه تی
کریکاری پهیوست بن و ئهوان هممویان
دلخوازانه یه کیتی سوچیتیان پیک هینا.
که چی ههر ئهو سیستم ۱۰-۱۵
سال دواتر له سفردهمی ستالین دا که
ماھیتی ئهو حکومه ته ده گوردری،
ده بیته زیندانی ئهو میللہ تانه کاتیک که
ده ولتی ناوهندی یه کیتی سوچیت له
کوتایی یه کانی ده بیهی هشتاو سهرتای
سالله کانی ۹۰ و ۹۱ که ده ولتی ناوهندی
وا لاواز ده بیهی هممویان به پله پرووزه
همولدده دهن حیسابی خویان لهو ده ولتی
ناوهندی یه جیا بکنهو. مبیستم ئوهه یه
لو باسده کاتیک که ده چیه نیو لاینه
کونکریتی مفسله که ناتوانین فاکتور
بکرین لھوی ج ده ولتیک له سمر
کاره و ماھیتی ئهو ده ولتی چیه!

پ: یه کیک له و کیشانه که ئیستا
یه کیهه تی سوچیهه تت به نموونه
هینواه ده توانيں بلىين ئوهه یه کیک
له هوكاره سه رنه که و تسووه کانی
نه بونی دمۆکراسيه، ئایا لىره

بی، ئەمە وەخت تۆ بە خەلک بائیی بىللى
بە دلىيايىيەمە لە پرۇژەسى فىدرالىزىمە كەمى
مندا ھەممۇ ماقىتى نەتمەمە كورد دابىن
دەبىت، واقعى نىيە. كەۋايمە دېمەمە سەر
ئەمە وەلامە كە پىشىتە عەزىز كىرىدى،
ئەپەش ئەمە كە فىدرالىزىم چەندە
دەتوانى چارەسەر بى سەرەرەي ئەمە
كە ج دەولەتىك لەسەر كارە، روونى
ناكانەمە مەسىلە كە چۈنە. ئەگەر لە¹
ماھىيەتى دەولەتى ناوهندى دلىيا نىبى،
فىدرالىزىم تەننیا دەتوانى پېسوويەك بىت
تا كاتىك كە ھاوسەنگى ھىز دەگۈرۈت.

پ: دەتوانىن بىللىن ئىمە بۇ
ھەر جۇرە فىدرالىزىمە ئەگەر لە
ولاتىكدا پىادە بىرى كەرەننى يەكى
نیو نەتمەمە بى پېسىستە، ئەگەر ئەمە
گەرەننى يەن ئەمە ھەرىمە كە بەشى
فىدرالىيەكە دراوه يانى بە شىپوھى
فىدرالى بەرىۋە دەچى، دەكەۋىتەمە
سەر حال و ھەزىز پېشىۋە كە بۇۋەتى
ھەر ئەمە سەركوت و زەبرو زەنگەيە؟!

و: گەرەننى نېۋەنەتەمە بى چارەسەر نىيە،
لەبىر ئەمە گەرەننى نېۋەدەولەتى ئەگەر
مەسىلەن ئەمە دەولەتە پابەند نېبۇ بە پېرىارە
نېۋەدەولەتى كەن، دەلىلى چى؟ ئەمە كۆمارى
ئىسلامى ۳۵ ساللە پابەند نىيە بە ھېچ كام
لە پېرىارە كەن نەتمەمە يەكەرتووه كان. ئەمە

نابى بە خەلک بلى خەلکىنە ئەمە دواين
رىيگاچارە كەن ئەمە كەن ئەمە ئەمە ئەمە
بەھەشتى خۇتان گەيشتن لمەمە بەھەلاوە
پالى لى بەدەنفعە، دەبى بلىن خەلکىنە
ئەمە ئەمە ئەمە ئەمە دەولەتە لە ژىر تەۋۇزمى
ئىمەدا، خەباتى پېشىمەرگانە، خەباتى
سياسى، خەباتى جەماوەرى، ئەوانەي
قەبۈول كردو، بەلام لەبىر ئەمە ئىمە
ئەرتەشمەن نىيە ئەمە ھەيتى، ئىمە جارى
پشت ئەستور بەھىزى پېشىمەرگەم
تowanىيەكەن خۆمانىن، لەبىر ئەمە نانمان
بەدەست ئەمە، ئەگەر نەتوانىن بە پىيى
تاببورى خۆمان و لەسەر بىي خۆمان
راوهەستىن نانمان دەبىر، لەبىر ئەمە
نابى رەوابىت و پېۋەندى يەكەن جىهانى
خۆمان بېسىنن، دەبى لە فورسەتە كە
دەولەت لاوازە كەلک وەربىرىن بۇۋەتى
كە بتوانى تowanىيەكەن خۆمان بەھىزى تر
بىكەن. مەسىلەن ئىمە لە ماھى ئەمە ۳۵
سالىدى راپردوودا ئەگەر توانى بامان—
دىارە ھەولىشمان دا— ھەر بىتىكى
كوردەستانمان لە ژىر دەسەلەتى حەكۈمەتى
ناوهندى دەھىتادەرە، خەباتمان دەكەد
بۇ پاراستى تاقە شارىكى وەككۈ بۆكان
كە بەدەستەمە ماپوھ. ھەرەھە شۇيەكەن
دىكە. دەگەرپىمەمە ئەمە وەلامە كە پىشىتە
دەولەتى جەمهۇرى ئىسلامى يە بىسەپىنى،
بەلام دەبى بىزانى كە ئەمە زۆر كاتى يە
چۈنكە ئامرازە كەن سەرەكى دەسەلات
ھەر بەدەست دەولەتى ناوهندىمۇن.
وەها دەسکەوتىك دەتوانى كاتى بى.
تowanىيەكەن بەدەست ھېتىۋەو لەو
لاشەمە ئىمە نەمان توانى ئەمە شىپوھى كە
پېۋىستە يەكەرتووبى خەلک بىارىزىن و
بزووتنەوە كەيان لاز بۇۋىت، دەسەلەتى
ستەمكەر سەرلەنمۇ دەست بى دەكتەمە.
سەرەرای ھەممۇ ئەوانە ئەزىزىنى سى
دەبىي راپردوو لە ولاتىنەكە فىدرالىش
بۇون، وەكۈ یوگىسلاۋى جاران، دىتىمان
كە چلۇن دەتوانى بى بە گۆمى خۆين و
چلۇن شۇقىنیستە كەن دەتوانى جەماوەرى
خەلکىك كە تا دوينى بە ناشتى لە پال
دەستى يەكتىدا ژىابۇون، بەخەن گىانى
يەكتى. ھەربۇيە ھەممۇ شىتىك دەگەرپىمەمە
بۇ ناوهرۇكى دەسەلات بۇ ناوهرۇكى

بۆ دروست بیوونی هاوشنگی یه کی سیاسی لهنیو هیزو لاینه سیاسی یه کانی رۆژه‌لاتی کورستان دا لهسمر داوای سیستمی ده‌سلا‌تی سیاسی له رۆژه‌لاتی کورستان چ قۇناغو پیوستی یه ک پیت وايه کاریگمن، به مهر داده‌نین، لهسمر چ بنه‌مایه ک؟! و: گرینگترین مسله‌له ئه‌وه یه که حیزب و لاینه سیاسی یه کانی چالاک له کورستان سه‌هتا هم‌مویان ریک بکهون و ئه‌وه بسله‌مین که ده‌سلا‌لت مافی جماوه‌ره ده‌سلا‌لت به دنگی ئازاده‌ی هماماوه دیاری ده‌کری نه ک بمسه‌ر سه‌ری خملکه‌وه له نیوان حیزب‌کان دا دابش بکری.

پ: بۆ ئه‌وهی و‌لامی ئه‌وه پرسیاره‌شت دابیت‌هه باسی سیاسی، کۆمەلایه‌تی و جه‌ماوه‌ری له پروسویه‌دا تا چه‌نده کاریگه‌ره؟!

و: ئه‌وه جار پیوسته حیزب‌ه سیاسی یه کان ریک کونون لهسمر ئه‌وه که یئمکاناتیک که هه‌يانه، به نفووزیک که هه‌يان، به خمباتیک که دیکەن، هه‌ول بدهن ئه‌وه ماشه سه‌هتایی خملک دابین بی. ئه‌گهر لهسمر ئه‌وه ریک که‌وتون له سووره‌تەدا ئیتر نابی به خملک بلىن ئیمه فیدرالیزمان بۆ دیاری کردوون و تواوا. هەر حیزبک ده‌توانی بلی ئه‌وه بەرناهه منه، ئه‌وه فیدرالیزم، ئه‌وه خودمختاری، هەرچی هه‌یه، بەلام مافی ئیوه یه که بپیار بدهن و، لیزه دایه که ئه‌وه فورمۇلی مافی دیاری کردنی چاره‌نووس دىنە گورپی یانی ئه‌وه ماشه بۆ خملک به ده‌تەدا فیدرالیزمان که رۆزیک له رۆزان، له باردوخیکی ئازاددا، بىنە بھردم سندووقی دەنگ‌دان، بىنە پاي رېفراندوم، بەھەر شیوه یه ک لە شیوه کان خویان بلىن که چ ریگایه کی هەل دەبئرین. مسله‌لەن چەند ریگایان له بەرامبئر دایه هم‌مویان بۆیان بنووسين و هم‌موو حیزب‌کان هاوکاری بکەن لوهی که ئەم خملکه بتوانی ئازاده دنگی خوی بدالا جا ئه‌وه ئیستا باسی ئه‌وه فاكتوري ئازادانش ده‌کەم به جياواز به‌لام که

**ئیران خەبات بۆ به فیدرال
کردنی کورستان ناتوانی
لە خەبات بۆ رووخانی
کۆماری ئیسلامی و خەبات
بۆ دانانی سیستمیکی
پیشکەوت و تووی دیمۆکراتیک و
یان کریکاری و سوسیالیستی
لە ئیران جیا بى هەربویه ئەم و
دروشمەی پیشسوی حیزبی
دیمۆکراتات له چوارچیوه‌ی
بۆچوون و ریبازی خویان دا
واقعیع بینانه‌تر بوو که دهی
گوت: «دیمۆکراتیک بۆ
ئیران و خودمختاری بۆ
کورستان»، چونکه بەبى
**ئیرانیکی دیمۆکراتیک
تەسەور ناکری سیستمیکی
سەقامگیری فیدرالی له
کورستان و له هیچ بەشیکی
ئیران دابمەزرى****

ئه‌وهی که خمباتی نەتمووه یه ک بۆ گیشتن به ئازادی و به مافی دیاری کردنی چاره‌نوس ریبەری دەکەن.

پ: که‌واته دەتوانین بلىن فیدرالیزم ئه‌وهی که چاودپوانی لى دەکری دابینکەری هەموو بەرژه‌وندی یه کانی کۆمەلانی خلکه لە بەرژه‌وندی کیشی سیاسی و ئابوری و تەنانەت کولتوريشەو بى ئەو و‌لام دەرەوە نیه؟!

و: بى گومان و‌لام دەرەوە نیه مەگەر دەولەتی ناوه‌ندی ماهیيەتی گۈرابى، مەگەر دەولەتی ناوه‌ندی دەولەتیکی دیمۆکراتیک بى، مەگەر دەولەتی ناوه‌ندی دەولەتیک بى که هیچ بەرژه‌وندی یه کی لە پیشیل کردنی مافی نەتمووه کان دا نەبى، بۆیه مەسەلەن له ئیران خەبات بۆ به فیدرالی کردنی کورستان ناتوانی له خەبات بۆ رووخانی کۆماری ئیسلامی و خەبات بۆ دانانی سیستمیکی پیشکەوت و سوسیالیستی له ئیران جیا بى هەربویه ئه‌وه دروشمەی پیشسوی حیزبی دیمۆکرات له چوارچیوه‌ی بۆچوون و ریبازی خویان دا واقعیع بینانه‌تر بوو که دهی گوت: «دیمۆکراتیک بۆ ئیران و خودمختاری
بۆ کورستان»، چونکه بەبى ئیرانیکی دیمۆکراتیک تەسەور ناکری سیستمیکی سەقامگیری فیدرالی له کورستان و له هیچ بەشیکی ئیران دابمەزرى.

پ: شتىکى که لىرەدا گرینگە و بۇو دەبى ھلۆھستە یه کی لهسەر بکەين، پیت وايه له حکومەتىکی فیدرالدا، حکومەتكە فیدرال بى و، بەلام يەكتىك لە هەریمەكان کۆمارى بى! ئایا ئەوه تا چەندە بە قەول دەلى دەکەویتە چوارچیوه‌ی حقوقى و قانۇونى یه و یان چەندە ئاقلانى یه و دەگونجىت؟!

پ: باسی هاوشنگى ھېزىت كرد لە نیزەدا لىرەدا پىم خوشە ئه‌وه پرسیاره زور لىي دورى نەکەوینەو پیت وايه

و: هەموو ئەوانە دەگونجى به مەرجىک جەماوه‌ری خملک خویان بیان‌ھەموى، واتە بەشىك لە خملکى ئەو ولاته کە خەبات

خملکی فهقیرو ههژارو خملکی ئاسای ئهو
ولاته بیل خوشە سەریھ خو بى، بیل خوش
نیيە له گەمل ئەو مەركەساتەي كە ئىستا له
عىپراقي هەيە له گەمل ئەوه تېكەلا و بى،
بەلام له ھەمان كاتدا تو بىر ريفاندۇم
بىكە بۇ سەریھ خو خىپەي خملک لەوانىيە دەنگ
نەدا، چونكە دەلى بىرسى دەبىن، دەلى
نانمان دەپرى، دەلى ژيانمان لى تال
دەكەن، سنورە كانمان لى^٧ دەبەستن،
بۈيە كە دەلىم ئازادى بىرپاردان،
ئازادى بە ماناي بەرفەوانى وشەيمە.

پ: پیت وايه قوناغي ئىستا ئهو
ھەل وەرجه رەخساوه مادام كە ئىمە ئەو
ماوهى كە باسمان كرد لەسەر فيدرالىزىم
ئەو كىشىو كىروگرفتائى تايىهت بەخۇرى
ھەي، پیت وايه ئىستا ھەل وەرچى ئەو
ھاتبى كە هيىزو لايىنه سىياسى يەكان بە
گاشتى يان خەلکى روژھەلات ئەوهى كە
دەرفەتى بى داواى سەربەخۇرى بكت
سەربەخۇرى بەو مانايە كە لە ئىراننى
جىيا بىتتەوە بەو ھەموو تەنگۇ چەلەمەو
لەمپەرەنەي كە لە بەردەمىدا ھەن؟!

و: نا، بی گومان ئهو همل و مهرجه
نهره خساوه، جمهماوهري خملک
بې شیوه يکى راسته و خو بو ووهها
ئامانجیك له مهيدان دا نين، خمباتى
چەدارى پاشە كشەيى كردوه، رووشى
ئابورى خملک زۆر پەريشانه ئىستا
ئو نامادىيەيى نيه بەلام، دەبىي ھەممۇو
ئو تۈزۈمانە ھەلگىرى جا ئەوكات
مەسەلەن ئەرتەمشى جەمهورى ئىسلامى
له كورستان بىكشىتەوه، ماوهى شەش،
ھەوت مانگ سالىك ئازادى بى، خملک
ئازاد بى حىزبە سىياسى يەكانى خۆى
ھەل بىزىرى بە ئازادى، تاقيان بىكانەمە
گۈئى بىرىتە قىسە كانيان، پېۋزە كانيان
ھەل سەنگىنى، دەورە يەكى دەيان سالەمى
دىكتاتۇرى تىپەر كردوه، شەش مانگىش
كەممە سالىك دوو سالىش تازە دەبىي
دەرفەتى پى بىرى لە كەم و ھەموايەكى
ئازاددا حىساب و كىتابى خۆى بىكا تا
بىتونۇ ئازادانە دەنگ بىدا. بەلام چارە

بی گومان ئه و هه ل و مه رجه
نه ره خساوه، جه ما و هر دی
خه لک به شیوه یه کی
راسته و خو بو و ها ئامانجیک
له مه يدان دا نین، خه با تی
چه کداری پاشه کشه ی
کردوه، رو و شی ئابو و ری
خه لک زور په ری شانه.
ئیستا ئه و ئاما ده بیه ی نیه
به لام، ده بی هه مو و ئه و
تە و ژمانه هه لگیری جا
لە و کات مه سه لەن ئە رتە شى

جمهوری ئیسلامی له
كوردستان بکشیتەوه. ماوهى
شەش، حەوت مانگ سالىك
ئازادى بى، خەلک ئازاد
بى حىزىيە سىياسى يە كانى
خۆى ھەل بىزىرى بە ئازادى.
تاقىيان بىكانەوه گوئى بگرىيە
قسە كانىيان، پېرۋە كانىيان
ھەل سەنگىنى، دەورە يە كى
دەيان سالەي دىكتاتۇرلى
تىپەر كردوه. شەش مانگىش
كەمە. سالىك دوو سالىش
تازاه دەبى دەرفەتى پى بىدرى
لە كەش و ھەوايە كى ئازاددا
حىساب و كىتابى خۆى بىكا تا
بىتوانى ئازادانە دەنگ بىدا

نهوهه يه که له کانادا ده کری، لموئی خملک هیچ تهوزمیکی بسهره وه نیه ئازاده به مانای واقیعی کھلیمه ده توانی بپیار بدا که له گەمل کانادا بمیزنهوه یان جیا بیتنهوه، ئهوهش که ده گوگتری مەسەلەن فەرز بکە دەلین ئىستا ئەھورە لە هەریمی کوردستان ئازادی هەیەو خملک ده توانی ریفاندۇم بکا، خملکی کورد لە هەریمی کوردستان کە هیچ دلخوشیه کى به مانوه له گەمل دەولەتی مەركەزی نیبىه لە حالىيکدا کە ئاتاوتى پىك ھەينانى دەولەتى سەرىپەخۆي ٩٠ لەسەدى خملک زیاتریش ھەيە

دهنگیان دا یه کیلک لهوانه ئمهوهیه که ئیمه ده مانمۇئى جيا بینهوه، دهولەتى سەرېخۇ دروست بکەین، نا ئیمە ناما ناواىي جيا بینهوه، دهولەتىكى ناوهندى دىمۆ كەراتىك لەسەر كارهە ئەو دهولەته شىتىكى خراپى تىدا نىھە ئیمە دەتونانىن لەگەلى بېزىن. گارانتىمان دەۋى بۇ مافە كانمان، فيدرالىيەتمان دەۋى يان خەiro خۇدمۇختارى يمان دەۋى هەرچى بىۋ، دەسەلاتى خۆمان لەو چوارچۈوه يەدا رىك دەخەين. ئەگەر ئەو سەھرتايى به رەسمىيەت ناسرا وانە هيچ حىزىيەك ئىرادەت خۆى بەسەر جەما وەردا نەسەپاند لەو سوورە تەمدا ئەمۇ بىنمەيمەكى باشە بۇ رىكەوتىن تاۋە كەو بىلەن مەسىھەلەن ھەممۇومان با بىيىن لەسەر فيدرالىزىم رىك بىكمەوين يان ھەممۇومان لەسەر خۇدمۇختارى رىك بىكمەوين. لە مەسىھەلە ئەزادى بىياردىنىش پىوپىستە ئەمۇ بىلەن كە كاتىك باسى ئەمۇ دەكەين دەلەن خەلکى كورد دەبى ئازاد بى بۇ ئەمۇ كە شىيەتى ئەنلىخانى خۆى بە ئىرادەت خۆى و ئازادانە ھەلبىزىرى، دەبى ئىمەكانى ئەۋ ئازادى يەشى بۇ دايىن بوبۇيى. بۇ نومونە فەزىز بىك بە خەلکى كورد لە كوردىستانى عېراق بىلەن ئەمۇ ئازادن ئەگەر پېتان خۆشە جيا بىنمەو دەولەتى سەرېخۇى خۆتان دروست بىكەن، بەلام لە دوورەرە چاوابيان لى سوور بىكەنەو بىلەن جا ئەگەر ئەمۇ بېيارى سەرېخۇى بىدەن لۇولە نۇوتە كانتان قەفتح دەكەين، سىنۇورە كانتان لى دەبەستىن، لە بىرسان دەتان كۆزىن، دەي خۇ ئەمۇ ئازادى بېياردان نېيە، ئەمۇ چ ئازادى بە كە شىيە كە جىاوازە لە جىاتى ئەمۇ بە شەلالا قىكەو بەسەر سەرتىعو راوهەستا بىزىندان و ئەشكەنچەي بۇ بە تەدارووك دىسى بى، ھەرەشەي بىرسى كەرنىت لى دە كا، يان ئەگەر مەسىھەن تو توانايى بەرگرى كەرنىت پىك نەھىيائى ئەويش ئەرتەشىكى بەھىزى بى بىلەن جا باشە رېفاندۇم بىكەن ئازادن، بەلام بېيارى جىابۇونەوتان لى قەبۇول ناكەم، ئەمۇ ئابىي. رېفاندۇمى، ئازاد مەسىھەلەن وھ كەو

ئىمە جىاواز لەوهى كە ئىستا لە حالى خەبات دايىن بۇ دوارۋىزى رۆزىھەلاتىشمان كە بچىنەوە نىخوخى ئىرانى ئىنىشانەللا كە ئۇ حکومەتە نەمىنىٰ و نەما، ئىمە خەباتىكى دژوارترى دىكەمان لە پىشە كە هەم بە خەلكەكمى خۇمان دۇوبارە سەرلەنۈ بىسەلمىننەوە كە ئۇونەن كارو بارەكان، ئۇونەن بەرنامەي ئىمە بۇ بېرىپەبرىنى ولاتو جوان تىيىان بگەينىن و تىيشيان بگەينىن كە نەتهەوكانى دىكە بە نىسبەت ئىپەوە چۈننەوە خەباتى دژوارترمان ئىمە لەسەر دى يانى خەباتى ناوەندىش كە پىك شانە بە تايىبەت بۇ ئۇ ناوچانى كە ئىستا حکومەت و زۇر لە نەتەوەكانتى غەيرە كوردىش بە كوردىستانى نازانن وەكەو كرماشان و ئىلاھو ورمى و ئۇ بەشانەي كە هەمانن كەۋاتە، خەباتىكى قورسىترمان ئىمە لەسەر شانە؟!

و: بی‌گومان وایه، به‌لام ئوهش نابی راگرین بۇ ئهو وختی به قولی ئیوه کە دەچىنەوە. ئىمە بۇ کۆی دەچىنەوە؟ ئىمە ئىستا لهوپىن، لە دەرهەوە ئەو خەلکە نىن كە بچىنەوە، تەعنىا سەركەردايەتى و بارەگاڭو مەقەن كانمان لىرە دانادە، ئەۋىش بەوهەممۇ پەيپەندىيەي كە لەگەنلۇ ناووهەي ولاتەتھىيە. كوردىستان كۆملەگايەكى تا رادىدەيەكى زۆر حىزبى يە. ئەو ھەممۇ خەلکە كە خۆي بە لا يەنگرى، ئەم حىزب و ئەو حىزب دەزانى، ئەوە لەپى دانىشتۇن بۇ يە بەردهۋام دەبى ئىستا بىلىئىن بە تايىھەت كە ئىستا مېدىامان ھەيە، دەزگاڭ تەبلىغاتى و راگەيىاندىنى گىشتى مان لېمەرەستە، دەبى بەردهۋام ئەو ھەستى هاوسەرچارەنوسى ئىيان مىلەتكەن تەبلىغ بىكەين و پېشى ئەوە بىگرین كە دەولەتى ناوهندى بىنوانى بە هاندانى ھەستى نەتەوايەتى و بە هاندانى شۇقىنizم و بە مەترەح كەرنى بۇچوونى دواكەم توتو لەنپى كۆملەگادا كەلىن بخاتە نىو كۆملەلانى خەلک لە بەشە جۇراوجۇرە كانى ئېران داو ئەوه زۆر زۆر گەرینىڭگە كارىيەكە بە قەمەر چالاكيمان بۇ دايىن كەرنى مافى، نەتمەھى كورد گەرینىڭگە يانى ئەڭمەر

دووباره دیتهوه، ئەگەر دەتموئى ئوهى
كە بە دەستت ھېناوه بى پارىزى دەبىي
بەھىزىتر بى، ئەگەر ئاوا قسە لە گەمل خەلک
بىكەي خەلکىش حالى يە لە فيدرالىزمىش
حالى يە لە خودموختارىش حالى يە
تەفنا يەك پەناتىز من بىكمەنە لە
مەسىلهە فیدرالىزمدا، ئەويش ئوهى يە
ئەگەر مەسىلهە دىمۆكراسى و مەسىلهە
ئازادى گەللى دىمۆكراтик لە ئاستى
ئېران دا لەو پەزۇھى فيدرالىزمە يېنىدەر
لۇ سوورەتىدا كارەساتىكى تر لە رى دايە.
لە كورستانى ئېران لە چەندىن شوين
ئوهى لە ناوچەي نەغىدە و رەمى، لە ناوچەي
ميانداو و ساين قەلاو مەممۇدوجۇخ،
لە باشدور ھەروا لە ناوچەي كرماشان و
شوينى دىكەش، خەلکى كوردو غەيرە
كورد تىكەلاؤن. خەلکى كورد تىكەلەن
لە گەمل لە خەلکى تۈرۈك، خەلکى فارس،
لە گەمل ئايىن و مەزھەبى دىكە. تو چاو
لى بىكە لە عىرېق تاقە يەك كەركۈك

ههیه چمنده بلوته گرئی پوچکمهیه ک بُويان
ناکریتهوه له هیچ لایه کوهه، لمهر کویوه
بُوي ده چن مهترسی کیشی قهومی و
مهزههی و دوزمنایه تی خملک له گهمل
یه کتروه ههموو ئهوانه سهر همل دهدا، له
تیران چمندین شوئینی ئالوا ههیه لمپر
ئهوه، مهسلههی ئهوه که دیمُوكپاسی
دبهی به ناخی ئهه کومهملگایهدا بچیته
خوارهوه. روحی بیده کوهه زیان پهروهه ره
بووبیه. ههر بُويه لایهینیکی گرینگی
خمهبات بُلا بردنی ستههی نهتوایهتهی به
تاییهت له سهردههی تیستادا و بهو ههموو
کارههاتهی که لعم سهردههدا خولقاوه،
هاندانی روحی بیده کوهه زیانی نهتهوه
جیاجیاكانه. بگژاچونهوهی بهر چاوتنهنگی
نهتهوهیه. بهر جهسته کردنوههی تامانجی
هاوبهش و دردو ئازاری هاویهشی
ئینسانی چهوساوهه بی بهشی کومهملگایه
له ههر نهتهوهه ئایینیک بن و به ههر
زمانیک قسه بکمن. دهمارگرژی
نهتهوهیه له کوردستانی ئازادی سبېی
رۆزدا نابی جینگیه که همبی ۔

پ: وەک ئەوھى فەرمۇوتان كەواتە،

هەر ئەھویە ئەگەر دەت ھەوئى كىشەمى
نەتمەوايەتى لە ئېرەن و لە كۆردستان
چارەسەر بىكەدى دەبى ئەمۇ خەلکە ئازاد
بى بۇ بېپارادان رۆزىك لە رۆزان.

پ: که واته تاکوو ئەو حکومەتە وەک
دەزانىن لەسەر كار بى ئەو شتانە
ئېكىانىان نىيە ئەوهى كە باسى دەكەين
بۇ داهاتۇرى ئېرانىيە بەو پىكەتە
جۇراوجۇرە نەتەوهىي و فەرەئايىنىيە
كە لە ئېرانىشدا ھەي، كەواتە ئەگەر
ئىمە بىيىن بۇ ئەوكاتىش مادام كە دايىن
بۇونى فيدرالىزىم بەو ئاستەنگەتى بى
كە وەك دەفرەرمۇن، بەو شىۋەتە بى
كە بە قەول دەلىٰ وەلامىش نەداتە وە
ئەو كىشانەتى كە ھەن و سەرىيە خۇيىش
لەو نىيۇدا بازەم ئەو كىشانەت تايىبەت
بەخۇى بن، كەواتە لېرەدا دەرى بەدىلىك
بىي، ئۇ ئەلتەناتىقە پىستان وايە جىهە؟!

و: ئەم بەدیلە ئەمەمە يە كە ئىئىمە وە كە ئەمە كە دەلىن مۇويەك لە بەزازى وە بىي يانى بەھەر پالەيەك بتوانى دەسەلاتى دەولەتى ناۋەندى پاشە كىشە پى بکەي ئەمە كارىكى باشە بەلام ناتى ئەمە وە كۈو ئىيدە ئالىك بە خەملک نىشان بەدەي، نابىي بلىي بەھەشتى ئىيۇھ ئەمە بىي دەبىي بلىي خەملکىنە ئىيۇھ بۇيە توانىوتانە ئىستا ئەمەندە ئازادى يە بەدەست بىنن، چونكە ئىيۇھ هەر ئەمەندە ئامادە بىي يەتان لە خۇتان نىشان دا، چونكە ئىيىمە هەر ئەمەندە ئامادە بىي يەمان ھەمە ئەگەر دەمانھۆي زۇرتىر بەدەست بىنن دەبىي ئامادە بىي زۇرتىر پەيدا بکەين دەبىي توانىتى بۇ بخەنبە كار، دەبىي فیداكارى زۇرتىرى بۇ بکەين، جا لە يېنناوى ئەمە دايە دەلىم هەر پالەيە كە پاشە كىشىي ئەمە رىتىيەمە تەنانەت ئەگەر بلىي ئىستا فيدرالىزم قەببۇل دەكەم زۇر باشە خۇنالىن چونكە ئىيىمە يېمان وايە فيدرالىزم رىگا چارە مەسىھەلى ئەتكەوايەتى نىي، نامان ھەمەي. هەر پالەيەك بکىشىيەمە هەر قەببۇلە بەلام بە مەرجىك بە خەملک بلىي ئەمە بە زۇر كشاوهەمە، لە زىر تەۋۇزمى خەباتى ئىيۇھ پاشە كىشە كىدۇھ سېبىنن

که دده مانه وی سه ربه خوئی
به دهست بینین یان فیدرالیزم
به دهست بینین، با هه زارانی
دیکه قوربانی بدھین، بوچی؟
مه سه لهن نهود نیستا ۲۶۰

دده تی سه ربه خو له
دنیادا هه یه. نیوه دیزاتریان
زور بهی خه لکه که یان
له ژیر هیلی هه ژاری دا
ده زین. سه ربه خوئی
خوی له خوی دا چی به
دیاری بو هیناون؟ دده تی
سه ربه خوی دیکتاتور پرو
گه ندهل و چهوسینه رهان
بوچیه، که قه رار بی
رهنج و قور بانیشی بو بدھین.
ده یان دده تی سه ربه خو
له نه فریقا هه یه که
میللته که یان له برسان زگ او
شتیان پیکه وه نووساوه.
ولاتیکی وه کوو پاکستانمان
بوچیه به نه و هه موموه
کیشه و دوویه ره کی یه تی
دا یه؟

پ: هؤکاره کهی چیه، پیت وايه لاوازی
حیزبہ کانه بهو نیسبه توه یا لاف
لیدان و بی دریزکردنی زیاتری نهوانه؟!
و: نا، لاف لیدانی نهوان ده توانی
پاشه کشهی پی بکری، بهلام به
برپوای من نهبوونی برپوا به خویه
نهبوونی برپوا به هیزی جه ماوه ریکه
که نهون خهاته بیان تائیه هنناوه.

پ: له کوتاییه کانی و تووییز کەمان
داین ریگاچارهی ئیوه وەکوو
کۆمەل بۇ مەسەلەئى نەتەوايەتى
له ئیرانى داهاتوودا ئىستاش كە
له يەرنامەي كاريتازدا بىر جىهە؟!

لبعبر ئمهوه همروه كوكو ئمهوهى له سەھرتاىي
قسەكانىمدا ئاماژەم بىّ كرد زۆرىك لەوانە
تەنۋانەت ئەگەر فيدرالىزەمىشمان لىقەبىوڭ
دەكەن بۇ ئەمەدە كە وەحدەتى خاكى
ئېرانىي پىّ بپارىزىن. ئەمەد زۆر گەرينگە
كە خەملکى كورد ھاۋىپەيمانى راستىگەو
و وەفادارى سەرسەمرى خۆى بىناسى. ئەگەل
لەگەل ئەمەدەش دا كە لەگەل پارچە كانى
دىكەى كوردىستان — باكىور، باشىورو
رۆزئاوا — زۆر شتى ھاۋىپەش ھەمە كە
پىكمەھەمان گۈزى دەدا، بەلام ستراتىزى
سيايسىمان لمپۇرى واقىع بىنى يەمە دەبى
— ٩٥١، لە گەنلىق، دەرسەلاتىر، ئىدان، بىر.

پ: ئۇھى عەرزم كىرى چۈننەوەمان
بەو نىسبەتەكى كە لەنیيو خەلگى
خۇماندا نىن و تۈزىك لى يىان دوورىن

ئەمە نىبىٰ ئەمۇ دىكەشت ھەممۇ لى
ھەل دەدەھىشىتەوەدە لە جىاتى ئەمە مافى
نەمەمەدى كورد بەدەست بىنى كوردىستان
دەبىنە گۆمى خوين بۇ ماوهىيەكى درېز كە
ئەمە ھەل ناگىرى بەراستى، ئەمە ناھىيى،
ئىمە بە فەرز ئەمە چەندىن سالە عىراق
ئەمە مەركەساتەتى تى دايى، لە كەركوك لە^ع
خانقىن، لە شوينە كورنىشىنەكانى دىكەى
رېز دەسلاتى دەولەتى مەركەزى، لە^ع
باقى شوينەكانى دىكەى عىراق، ئىمە
ناتوانىن بللىن قەنَاكا لە پىتاش ئەمە
كە دەمانمۇى سەربەخۆبى بەدەست بىنەن
يان فيدرالىزم بەدەست بىنەن، با ھەزارانى
دىكە قوربانى بەدەن، بۆچى؟ مەسەلەن
ئەمە ئىستا ۲۲۰ دەولەتى سەربەخۆ لە^ع
دنىادا ھەيە، نىوهى زىاتر يان زۆرىھى
خەلکەكەيان لە تىزىر ھىلى ھەزارىدا
دەزىن، سەربەخۆبى خۆى لە خۆى دا چى
بە دىارى بۇ ھىنناون؟ دەولەتى سەربەخۆى
دىكتاتۇرۇ گەندەل و چەوسىنەرمان بۆچىيە
كە قەمار بى رەنچ و قوربانىشى بۇ بەدەن.
دەيان دەولەتى سەربەخۆ لە ئەغلىقا
ھەيە كە مىللەتكەيان لە بىرسان زگو
پېشىيان پىكەمە نۇسواھە. ولايىكى وە كۈو
پاكسستانمان بۆچىيە بە ئەمەممۇو كېشىو
دۇوبىرەكى يەتى دايى؟ دل خوشى يەك

پ: که واته لهو شیوه‌یهدا یان دهی
هر ئوهی که له سره‌تاهه باست
لیوکردو فرموتان فیدرالیزم
گونجاو نیه بو ئهروی ئیرانی یان
نه خهیر به شیوه‌یهکی کوفنیدرالی،
پیستان وایه تایا تیران دهچینه ئه و
قوناغه‌وه بو داهاتو یان ئهگهه تو
ویستی خله‌کهه را پرسی یهکت کردو
سربه‌خوییه‌کهی به گونجاو نه زانی
هله و مرجه‌کهی وا نه خوازرا بوبو؟!

و: به هیچ شتیک له تیستاوه پیش
بینی ناکری، تیمه ناتوانین پیش بینی
بکهین بلیین تیران بعروه کوئی ده چی،
یا مسلهمن ثایا بازودوخیکی شورشگیرانه
له تیرانی دیته کایهوه؟ شورش ده کری؟
کهی ده کری یان چون ده کری؟ به لام
ده توانین بلیین ستراتیژی تیمه چیه
دهمانهوهی به ج ریگایه کدا بروین، که
مهسلهله کوردیش چاره سهر بکات؟

Lawan j: 53-54 Salí 2714î ku

ئىمە پىيمان وايە كە بە
پلە يە كەم دەبى كەشىكى
دىمۆكراٰتىك لە ئېران دا
پىك بى، كەشىك كە
تىيىدا ئىنسانە كان بتوانى
ئازادانە بېرىارى خۇيان
بۇ چارەنۇوسى خۇيان
بىدەن، ئازادىيىش بە ماناي
بەرفاوانى وشە. وتم:
ئازادىيە ك بى كە تىيىدا
ھەرەشەي بەسەرە وە
نەبى، نەك هەر رۆزى
دەنگ دانە كە، موڭكىنە كەس
بە زۆر كەس نەباتە بەرەدم
سندۇوقى دەنگ دانە كە، بەلام
ئازادىيە ك بى كە خەلک
بتوانى ھەناسەيە كى راھەت
بىكىشى ھەرەشەيە كى
بەسەرە وە نەبى، لەۋەھا
رۆزىكىدا دەبى لە خەلک
بېرىسىرى كە ئايا دەتانە وى لە
ئېران جىا بىنە وە دەولەتى
سەربەخۇى خۇتان پىك بىن؟
ئەرەي يَا نا؟ ئەوە پېرسىيارىكى
رۆز گرىنگە كە دەبى خەلک
وەلامى پىـ باداتە وە ئەگەر
وتىيان جىا دەبىنە وە ئەوە
دەست بە جىـ بېرىار بىرى و
دەولەتى سەربەخۇى كوردى
رابگەيەندىرى.

و: نیمه پیمان وايه که به پلهي يه کهم
ده بی کمشیکي دیموکراتیک له نیران دا
پیک بی، کمشیک که تبیدا ئینسانه کان
بتوان ئازادانه بپیاري خوبان بو
چاره نووسی خوبان بدنه، ئازادیش به
مانای بەفرانی و شه. وتم؛ ئازادی يه ک
بی که تبیدا هەرەشەی بەسەرەوە نەبی،
نەک هەر رۆزى دەنگ دانەکە، مومكينە
کەس بە زور كەس نباعە بەرەدم
سندووقى دەنگ دانەکە، بەلام ئازادی يه ک
بی کە خەلک بتوانی هەناسەيە كى
راحەت بکیشى هەرەشەيە كى بەسەرەوە
نەبی، لەوهە رۆزىكدا دەبى لە خەلک
بېرسى كە ئايادەتالئۇرى لە نیران جيا
بىنەوە دەولەتى سەرىھخۇى خوتان پیک
بىنیئەن؟ ئەرى يا ئا؟ ئەو پرسىيارلىكى
زۆر گىنگە كە دەبى خەلک وەلامى
پى بدا تەھوو ئەگەر وتيان جيا دەبىنەوە
ئەو دەست بەجى بپیاري بدرى و دەولەتى
سەرىھخۇى كوردى رابكەيەندىرى.
پ: ئەو يەكىك لە رىگا كان،
بەلام ئەگەر نا بسو؟!

بهدهست خوتان بی، ههر کمس پیتان
خوش بیو بی شارهوانی، بیو فهرمانداری،
بیو ئوستانداری، بیو بەرپیوهبردنی ولات،
شوروپ، ئەنچومەن و... خوتان دایینى
بىكەن، ئەگەر وقى؛ ئابورى ئەمە ولاته
دواکوتۇوه دەبىي قەرەبىو بىكىتىمه ئەمە
پېۋەزەكمانە باولەرى پى دە كەھين، خەرىكى
پېكەھونانى ئەرتەشىكى پېشىمى نىبۇو
كە خۆي بیو گيانى خەلکى ولاته كەمى
تەپيار بکات، ئازادى بى شەرت و مەرجى
سياسى لە ھەممۇو ولات دايىن كرد، مافى

و: ئەگەر گوتیان جیا نایینهوه لە سوورەتىدا، دەبى بىللىن ئەو مىللەتە وە كۈۋەتەمۇو ئىنسانىيکى ئەو وەلاٰتە لە مافى يەكىن ئەسنان لە ھەممۇو بوارىتىكدا بەھەرەمەند بىي. دىارە بۇ ئەمەش دەبى زەمانەتى پېپۇيىست بىرىنى، بەلام وەختىك دىيىنە پاى زەمانەتەكان ئەمۇ وەختە چاولمۇدە دەكەين بىزازىن كىيىدە ئەمۇ زەمانەتە دەدە، تاڭخىر يەكىك دى زەمانەت دەدە بەلام خۆيى «زامن لە ژىز پرسىyar دايىه»، زامنى مەسىلەكە، ئەگەر دەولەتىكى كىرىكارى، دەولەتىكى پېشىكەوتۇويە، دەولەتىكى سوسىالىيستە كە بە خەباتى هاوبەشى جەماهورى لە كوردستان و لە سەرتاسىرى ئىران ھاتۇتە سەركارو هېيچ بەرۋەھەندىكى لە ھەللا واردەن و سەستەمدە نىيە، تۇ دەتوانى زەمانەتە كانى قىمبولل بىكەي. مەسىلەن بىي زمانى دايىكى ئازادە، بە زمانى خۆتان بخۇلىن و بىنۇسىن، بىللى ئىئدارەي كاروپارى وەلاٰت

بدری، له سووره‌تمدا ده بی میکانیزمه‌یکی
وا رهچاو بکری که نهو نیمکانه بو
همه‌مووان ووه کوو یه ک بخولقی، نهوه
دیموکراسی‌یه. نهگهر نهو تفسیره‌مان بی
له دیموکراسی، نهوه خته‌ی نهوه تعابیره‌ی
که نیو باستان کرد له جی خویه‌تی.
به بروای من ئیداره‌کردن به شیوه‌ی
فیدرال زور دیموکراتیک تره له شیوه‌ی
ئیداره کردنی «متمرکزی» بروکر اتیک.

سپاس بُو ئِیوهش، بمخیر بین!
کاک سهيد زور سپاس بُو ئَه و
ئامادهگىيەت بُو ئَه و تۈۋىژە!

پینی:

اهم چاویکه موتنه روزی چارشمه مه ۳۱ی
بانه هم پری ۱۳۹۳ی هم تاوی برامهر به ۲۱ی مای
۲۰۱۴ی زایینی له زرگویز کراوه. سپاس بو کاک
«ربیوار مووسی» ز هم تی کیشاو دای به زاندو
همرو سپاس بو کاک «عومهر نسیپندر» بش
بو کاری فیلم که وک کورد کانال هابیو!
هه رو هها سپاس بو کاک که ریم سه قزی به رپرسی
پیوه ندی به کانی حیزب له سلیمانی بو هاو کاری کردند.

هر کس و چین و تویزیک به پیوانه‌ی
بهرژ و هندی خوی همی ده سه‌گنگی و
تفسیری ده کات. مهلهن فهرز که
له روانگه‌ی تیمهوه دیموکراسی نهاد
بارودو خه نیه که تییدا خملک دین هم
چوار سال جاریک نوینه همل ده بیزین و
ده بیان نیزنه پارلمان، تا چوار سالی تر
هیچ ده سه‌لاتیان به سریانه‌وه نیه که ج
ده کمن و ج ناکمن. یان دیموکراسی نهاد
نیه مهلهن که من و تؤیه که تیمکانی
تبليغمان نیه، تیمکانی خونساندnaman
نیه به کومه‌لگا، تیمکانی نهاده‌مان نیه
که بلین خملک دهنگمان پی‌بداء،
چونکه نه مزگه‌نمان دروست کردوه،
نه مهدره‌سهمان دروست کردوه، نه خیرو
خیراتمان کردوه، نه دهنگمان خوش، نه
شاعیری باشین، هیچ کام لواهه نین که
بعو حیسا به مشهور بین لعنیو کومه‌لگادا،
مه‌لعلو ومه ٹاغای بهادینی ٹهدب دهنگ
دینیت‌وه و من و تو دهنگ ناهینینه‌وه. بؤیه
تفسیر بؤ دیموکراسی گرینگه، ده بی تیمه
ئینسانه کان له بارودو خیکی یه کسان دا
دابینین بؤ نهاده خویان ده رخمن، بؤ
نهاده ئیراده خویان ده رخمن، بؤ
نهاده دهنگ بدهن یان دهنگیان بی

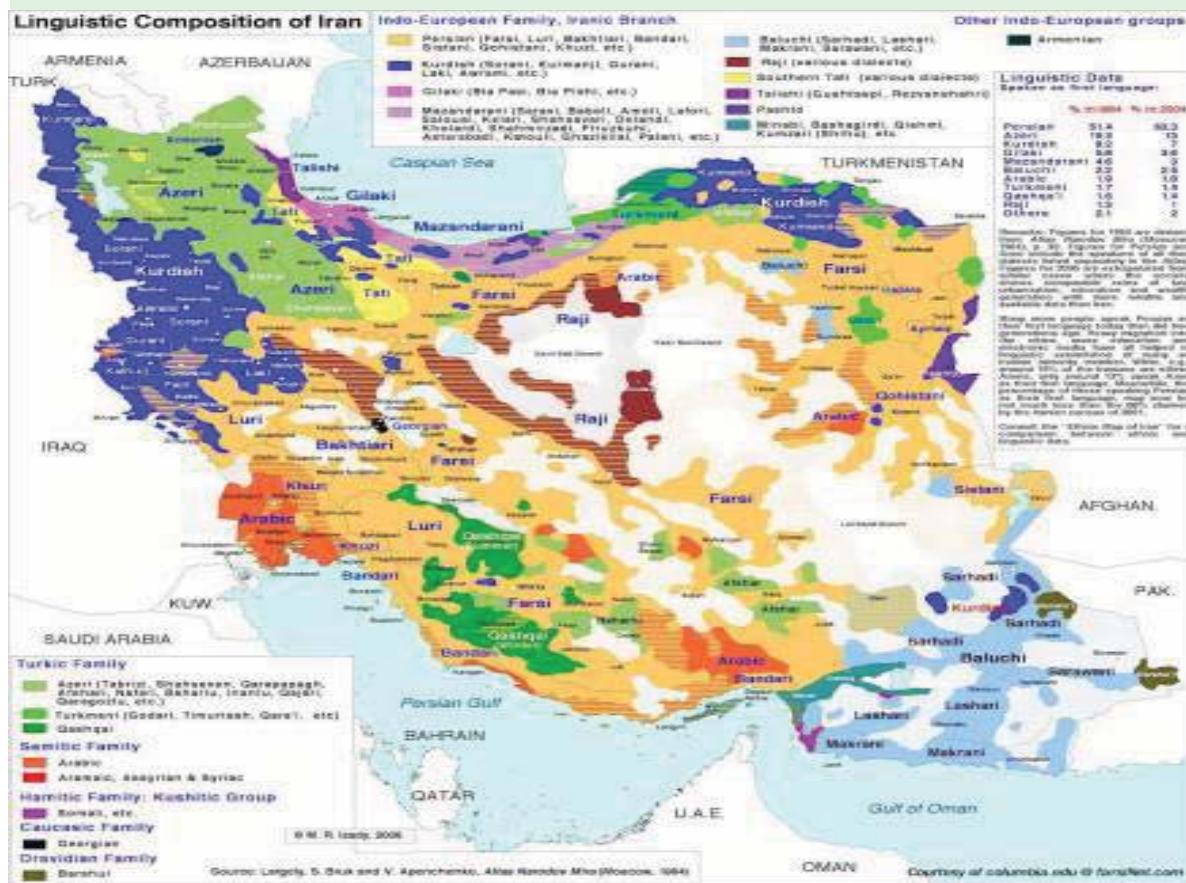
کردنی چاره‌نووسه. مافی دیاری کردنی
چاره‌نووسه بهو مانایه مافی بپاردان بو
جیابونوشه یان مانوه، بهلام نه و مافه تعینا
له دولته‌تیک داوا ده کری که دولته‌تله که
دیموکراتیک بی یان دهنا نه و مافه له
بارود خیک دا دینه کایمه که دهولت به
زور پاشه‌کشهی پی کرابی بو مانوه‌ش
له چوارچیوهی ئیران دا» بعنامه‌ی
دهسه‌لاداریتی جماهارمان هه‌یه.

پ: گوره پیاویک دھلی؛ داھاتوو
مه حکوم بے دیموکراسی یه، بہلام کاتیک
پرفسئی دیموکراتیزاسیون دھیتنه
پرسیکی جیدی بو دواوڑو چی ولات،
ناکری گرینگی فینڈالیزم لہبر چاو
نه گیری، تا چندہ لہگل ٹھم رایہی؟!

و: بی گومان فیدرالیزم وہ ک شیوه یہ ک
بُو ئیدارہ و لّات زور پیشکھمو ت و و
گرینگیشہ، لمیمِ نئو ہنمنو و دسہ لّاتہ
بُو دبی لہ ناوند کوئینتو وہ بُو دابیش
نه کرئی. بُو یہ من لمسر نئو ہ کیشیہ کم
نبی نئو واقعی یہ، بہ لام قسہ لمسر خودی
دیمُوکر اسی یہ چونکہ دیمُوکر اسی هم
کھسمو بہ شیوه ی خوی تھفیزیری ده کا،

مافى ديارى كردى چارهنووسى نەتهوهەكان و فيدرالىزم لە ئيراندا

Courtesy of Columbia.edu & TomNet.com

Source: Langols, D. (1992) and V. Apsichenko, Akademie Verlag (Moscow, 1984)

کورى كىلهشىن

يا نەتهوهەكى دراوه. بە پىي ئەو مافى هەر كۆمەلگەيەك دەتوانى كاروباري سىياسى، ئابورى، كۆمەلايەتى و كولتوروئى خۆي بەو شىيەتىدەن بىن، دەسەلايتىك كە لە لايمىن خەلکمەوهەل نېبىزىرىدراوه، لە بەرانبىر پاراستنى مافى مروقىدا دەرۋەست بىت. ئىسىلى مافى ديارى كردى چارهنووسى لەسەر بىنمای مافى دەسەلايتارىتى خەلک داپىزراوه. بەو پىي يە خەلک دەتوانى بە شىيەتىدەن سەرىپەستو ئازادانە چۈنۈتى و شىوازى بەپىوهەنەن سىياسى كۆمەلگەي خۇيان دەست نىشان بىكەن و بېشيان بەسەر سامانە سروشتى يە كانى ولاتى خۇيانوھەبى، هەرۋەھە مافى ئەوهەشيان هەيە كە بەدوادچوون بۇ گەشەي ئابورى — كۆمەلايەتى و كولتوروئى كۆمەلگەي خۇيان بىكەن. مافى ديارى كردى چارهنووسى، مافيكە كە بە مەبەستى وەدى هيinanى خۇدمۇختارى سىياسى — كۆمەلايەتى بە خەلک، ئەتنىك بۇ بەدەست هيinanى شوناسى نەتهوهەي و

ئىسىلى ديارى كردى مافى
چارهنووسى (The Right of self-Determination)
ئەو ئەسلى لەسەر بىنمای چارهنووسى تاكە كەسى و كۆمەلايەتى مروقەكان لە رەوتىكى ئازاددا شىڭ دەگرى و هىماما رەنگ دانەوهى سەرىپەخۇيى و بېپارى ئازادانە خەلک لە ديارى كردى چارهنووسى سىياسى و كۆمەلايەتى خۇيانە. ئەو چەمكە وەك «خۆپەرپەبەرى» شىلىك دراوهەتەوە. مافى ديارى كردى چارهنووسى خەلک لە لايمىن خۇيانوھە، يەكىك لە بىنرەتى تىرىن بىنمەكانى مافى مروقە. ئەو ئەسلى بە رادەيەك گەينىكە كە وەك بىنمماو كۆلە كەي هەممۇ مافى مروق پىناسە دەكرى. لەپاستىدا بۇ گەيشتن بە بىنمماو ئوسوولەكانى دىكەي مافى مروق، وەدىيەتىنى بە خەلک، ئەتنىك

دوزنهوهی ریگهچارهی گونجاو بو
گوران له پیکهاتهی سیاسی حکومهت دا
لابردنی ههلا واردنی ثابوری له نیوان
نهنهوه کان و هینانه ئارای ولامیکی
دیمکرپاتیکو ئاوزمهنهانه یه بېبى
ئوهی بیمهوی ئهو ولاته تیک و پیک بادا
سنوره کانی هەل بوهشیتیوه. ده توانین
فیدرالیزم وک سیستمی سیاسی لمصر
بنهمای ریک کوموتیکی ئارزوهومهندانه
بو خوبریوه بەرى و حکومهتی شەراکەتى
پېناسە بکەين. چەمكى سیاسى
فیدرالیزم له وشەى لاتىنى فیودوس
بە واتاي بەللىن و پەيمان سەرچاوه
دەگرى كە به شیوهى ھاوېش له نیوان
لا يەنەكاندا گرى بەستىك لمصر بنهمای
«دەرۋەست» بۇونيان دروست دەكاو
بە پىي ئەو دەرۋەست بۇونە وېڭى
پاراستى شوناس و تايىەتمەندى ھەركام
لەو نەتوانە، شوناس و ھەبوونىكى گشتى
نوى وەك: پیکهاتهیه کى سیاسى پىي
دىيى كە شوناسى تايىەت و تايىەتمەندى
خۆي ھەيە. ئەگەر لەو روانگەيە سەير
بکەين، دەبىنин کە فیدرالیزم پیکهاتەو
ھاواكت شیوازىكى حوكمرانى يە كە
يەكىتى و يەك پارچەبى لمصر بنهمای
لىك تى گەيشتن و رەزانەندى لا يەنەكان
پېناسە دەكاو ھاواكت لە رىكاي ياسايدى
بىنەرتى (دەستور) گشتىگىر، فەرەچەشىنى
تۆخەمە کانى پىكھېنەرى ئەم يەكىتى
سیاسى يە دەپارىزى. بە گویرەي ئەم
پېناسەيە فیدرالیزم شیوازىكى پیکهاتە
سیاسى دەولەتە لمصر بنهمای حوكمرانى
ھاوتەربىي ناوهندو ھەرىمە كان يا
بەواتايەكى دىكە ئاستىكى جىاوازى دابېش
كردنى دەسەلات بە شیوهى ستۇنى يە.
لەو دايەشكاريدا ھەر دوو لا يەنە
دەسەلات (ھەم ناوهندو ھەم پەراوېز)،
خاوهن دەسەلاتى تايىەت و ديارى كراوى
خۆيانو و لە بوارە کانى تايىەت بە خۆياندا
دەتونان بە شیوهى سەرېخۇ بجۇولىنەوه
ھېچ كام لەم دوو لا يەنە مافى
ئوهەيان نىيە كە ماف و سەلاھىتە کانى
لا يەنەكەي دىكە پېشىل بکاو لمصر
جاوابان نەگرۇ. سنورى، دەسەلات و

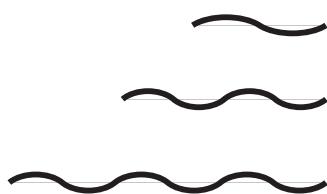
نه مرو' له دونيادا ناتوانين
ولاتيکي فرهنه ته وه
بدوزينه وه که سیستمی
دهوله ت - نه ته وه تی دا
له سه ر بنه مای زال بعونی
سیاسی - کولتوروی یه ک
نه ته وه دا پیناسه کرابی و
نادادپه روهری ئابوری.
سیاسی و کولتوروی له
نيوان نه ته وه کانی دیکه دا
چه شنیک له هه ل او اردنی
دروست نه کردبی و له
کرده وه دا ناستی ئه و نه ته وه
زیرده ستانه ی بو هاو و لاتی
پله دوو و سی دانه به زاندې
نه و زال بعونه بهر له هه ر
شتيک خوی له ریگای
میکانیزمی فه رمان په وايی
سیاسی و زال بعون به سه ر
سیستمی سیاسی دا ده ردہ خا
به لام له دریز خایه ندا له
ریگای دروست کردنی
مه و دای جیددی له نیوان
نه ته وه که ه خوی (نه ته وه
بان ده دست) له گه ل
نه ته وه کانی دیکه (نه ته وه
زیرده سته کان!

کوْمَه لَا يَهِيَشْ دا دَخَاتَه پَهْرَاوْبَزْ وَهُوَهُ . نَهُوَهُ
رَهْوَتَهُ كَهْلِينَهُ ئَهْتِنِيكِيَّ وَ نَهْتَهُوَهُ بِيهُ كَانَ
قَوْلَتْ دَهْ كَاتَهُوهُوَهُ بَهْسِتِينِيَّ هَاتَنَهُ ئَهْارَى
بَوْوَمَهْلَرْزَهْ يَهِيَكِي سَيَاسِيَّ — كَوْمَه لَا يَهِيَتِي
كَهْمُورَهُ لَوْ چَهْشَنَهُ كَلْمَه لَكَمَه يَانَمَدَا پِيَنْكِ دِيَنْيَى .
فَيَدِر الْيِزْمَ چِيَه؟
فَوْرَمُولَى فَيَدِر الْأَلِى بَهْبِيَّ نَهُوهُى
كَهْ چَارَه سَهْرِى رِهْهَائِي هَمْمُوَو
كَيْشِه سَيَاسِيَّ وَ ئَابَوُورِي وَ هَمْمُوَو
نَهْخُوشِي يَهِيَ كَوْمَه لَا يَهِيَتِي يَهِيَ كَانَ بِيَ،
رَهْجَه تَهِيَه كَيَ (نَسْخَه) گُونِجاَو وَ
هَمْوَلْدَانِيَّكِه بُوْ چَارَه سَهْرِى ئَاشْتِيانِهِي
پَرْسِي نَهْتَهُوهُ كَانَ، درُوسَتْ كَرْدَنِي
ئَهْنَتْنَگَر اسِيُونَى نَيْوانَ نَهْتَهُوهُ كَانَ بُوْ

دیاری کردنی چاره‌نوسوی سیاسی بُو ئەم نەتمواده‌ی مافه سیاسی و کولتووریه کانیان له بەرچاو نەگیراوه يەکیک لە فاکتەرانه به کە تەۋىزىمى گەمورەی لەسەر دەولەت— نەتمواده بچوکو و گەمورە کان له ولاٽانى فرەنەتەوەدا دروست كردۇ. ئەم تەۋىزىمە دووانیيە بەرۋىكى ولاٽى فرەنەتەوەی ئېرانيشى گرتۇمە زولىمى راستەخۆى ناوهند له نەتمواده زىرددەستە کان، ئاستى ئەم تەۋىزىمە گوشارەی بەرز كردىتۇمە. ئەمەرۋە لە دونيادا ناتوانىن ولاٽىكى فرەنەتەمۇ بىدۇزىنەوە كە سىستىمى دەولەت— نەتمواده تىيىدا لەسەر بنەماي زال بۇونى سیاسى— کولتوورى يەك نەتموادا پىناسە كراپى و ناداپەرەرە ئابورى، سیاسى و کولتوورى له نىيوان نەتمواده کانى دىكەدا چەشىنېك له هەللاً واردى دروست نەكىرىپى و كەرددەدە ئاستى ئەم نەتمواده زىرددەستەنەي بُو ھاوا لاتى يەل دوو و سى دانبىزەنلىقى. ئەم زال بۇون بەسەر لەمھەر شىتىك خۆى له رىيگاى ميكانيزمى فەرمانبر وایى سیاسى و زال بۇون بەسەر سىستىمى سیاسىدا دەردهدا، بەلام له درىزخايىمندا له رىيگاى دروست كردنى مەھدای جىددى له نىيوان نەتمواده كەن خۆى (نەتموادى بان دەست) لەگەمل نەتمواده کانى دىكە (نەتمواده زىرددەستە کان)، تەنانەت ئەگەر بېشى ھەرزوڭى ئەم نەتموادە يە (بۇ نموونە: فارس) ئاگادارى ئەم روته ئەم بىن و هەستيان بىن نەكىرىپى يان له بوارى سیاسىدا لەگەمل دەسەلات نەبن، لە كرددەدە بەستىن بُو حاكمىيەتى ئابورى و كۆمەللايەتى ئەم نەتموادە يە خوش دە كا. ئاكامى كرددەبىي و روونى ئەم روته ئەم بىن زال بۇونى سیاسى دەسەللايەتىكى دىيارى كراو، كە بە ئاراستەمى بەرژەنەنى يە كانى نەتموادە يە كى دىيارى كراو و لە پىتاو بىي بېش كردنى نەتمواده کانى دىكەدا ھەنگاڭا ھەمل دەگرى، بەسىنېنى چەسۋاندەنەوەي نەتمواده کانى دىكە لە لايم نەتموادى بان دەست دەرەخسلىنى و لە پۈرۈسە يە كى سیاسى، كۆمەللايەتى و ئابورى دا نەتمواده زىرددەستە کان له زيانى سیاسى و ئابورى و تەنانەت

به لام سه ره راي
فره چه شني و جياوازى يه کاني
نيوان موديله کاني فيدراليزم
له ولاياتي جوراوجوردا.
هه مهويان له سه ر
ناوه ره و كيکي گرينگ - که
ده توانين ئه و ناوه ره و که و ه ک
پيواني هه بعونی سیستمي
فيدرالي ئه زمار بکەين -
کوکن، که بريتى يه له:
»ده سه لاتداريه تى ها و ته ريب و
دووانه له نيوان حکومه تى
ناوه ندى و هه ريمه کاندا!«

سه‌لایحه‌ته کانی ناوهندو هم‌ریمه کان یا
شیوازی به‌شدارتی هم‌ریمه فیدراله کان له
بپارادانی ده‌سه‌لایتی ناوهندی دا، رهندگه له
ولایتیک بو و لایتیکی دیکه جیاواز بی.
بهو هویمه‌وه ناتوانین له شیوازی‌کی نه‌گکرو
دیاری کراوی فیدرالیزم بدویین. به‌لام
سهره‌ای فره‌چه‌شنی و جیاوازی به کانی
نیوان مودیله کانی فیدرالیزم له
ولاتانی جو‌را‌جوردا، هم‌مویان له‌سهر
ناوه‌ریکیکی گرینگ — که ده‌توانین
ئه‌وه ناوه‌ریکه وه ک بیوانی هم‌بوونی
سیستمی فیدرالی ئه‌شمار بکهین —
کوکن، که بربتی به له: «ده‌سه‌لایتیقه
هاوتیریبو دووانه له نیوان حکومه‌تی
ناوه‌ندی و هم‌ریمه کان دا». هرچهند ئه‌وه
دوو حکومه‌ته له جوغ‌افایه‌کی دیاری
کراودا سه‌ریخ‌خوی تاییته‌تی خویان هه‌یه،
به‌لام له همان کات‌دا لیک دان‌براؤن و
هم‌ر دوو لایه‌ن هیندیک مافو هم‌رکی
هاویه‌شیان له بدان‌براهه‌یه که کتردا هه‌یه.
بهو شیوه‌یه هم‌ریمه کان وی‌ای ئه‌وه‌ی
که له بواری دیاری کراوی حومرانی
خویان دا ده‌سه‌لایت و سه‌لایحه‌تی
خویان هه‌یه که پی‌ی ده‌گوتري: «خوبه‌هیریوه‌هیری» (Self-rule) له
بهریوه‌بردنی حکومه‌تی ناوه‌ندیش‌دا
به‌شدارت، که پی‌ی ده‌گوتري حکومه‌تی
شمراکه‌تی (Shared rule).
فیدرالیزم له تیرانی فرننه‌ته‌وه‌دا:
ئه‌وه بوچونه ناوه‌ندخوازو سه‌ریوه
که پی‌ی وايه قه‌بیوول کردنی پلکرالیزم و
سیستمیکی سیاسی فیدرالی ده‌پی‌نه‌هه‌ی
دابهش بیونی تیران له چهند لایه‌نموده له‌گه‌م
ناخ و نیوه‌ریکی دیمکراپسی ناته‌بايه. له
لایه کتی گیه‌شتنی ره‌ته ناوه‌ندخوازو کان
— که دزایته‌ی جو‌لانه‌وهی نه‌تموه
بن ده‌سته کان و داواکاریه کانیان ده‌کمن —
خویندنه‌وه‌یه کی ئامراز گمرايانیه و اتا
ئه‌وان معبه‌ستیان و‌هدیی هینانی
دیمکراپسی نیه به‌لککو ئامانجی
سهره کیان پاراستنی يه ک پارچه‌یی خاکی
تیرانه. لمحالیک دا که يه ک پارچه‌یی خاک
کانیک مسوگر ده‌کری و ره‌وابی ده‌بی
که هم‌مو گه‌لانی دانیشتووی تیران به

ستراتئرییه کی ههله!

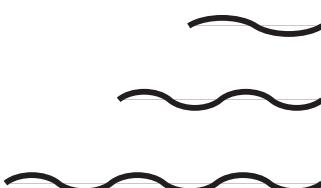
ژیان ناز اد

میزووی بشیوین. ئو زمانه که حیزبه کان بُگورینی سیمای سیاسی و نیداری رۆزه‌لاتی کوردستان به کاری جیاوازه. کورد جوپیک لە دیمۆکراسی دههینن زیاتر وە ک زمانی ئۆپۆزسیوینیکی نیو چوارچیوهی دەسەلاتیک دەچى، نەک وە کوو بزووتنەوەی ک شۇرۇشگىری نیشمان داگیرکراو. داواکردنی سیستمی فیدرالی بە واتای خۆھېشتەنەوەی لە چوارچیوهی جوغرافیائی، سیاسی، ئیداری، ئابورى و سەربازى ئیراندا. لە حالتىدا فیدرالی زیاتر فۇرمىکى داخوازى يە کە ھەم تىنۈۋەتى خەبىتى پى دەشكى و ھەمیش دۆست و ھاپوپیمانى بى لەتىي لا يەنە ئیرانى يە کاندا پەيدا دەبى، چونکە مەترسى لەسەر سنورە سیاسى — جوغرافیائیه کانى ئیران نىيە. بەلام ئوھ دلى فارس و لا يەنە ئیرانى يە کانى پى رازى دەبى، نەک ئیرادە و رەھى نەتەوەي خەلکى كوردستان. ئو دروشە بە جوپەی کە خواستى كورده، نەک جى بهجى نابى، بەلكوو بە تۈندىرىن شىوهش لەلا يەنە جیاوازه ئیرانى يە کانوھ دەزايەتى دەكىر، چونکە تى گەشتن و خويىندەھى كوردو ئۆپۆزسیوینى ئیرانى بەلام خالى جەھەرى جیاوازى ئە

دروشمى ستراتئری زۆربەي حیزبه کانى رۆزه‌لاتی کوردستان، دیمۆکراسى بُگوران و فیدرالى بُگورستان، بە دروشمىك كە لەسەر بنەماي سقامگىر بۇونى سیستمیكى سیاسى دیمۆکرات و باوهەند بە مافى پىكەتە جیاوازه کان لە ناوهندو بە فەرمى ناسىن و جىگىر بۇونى چەشىك لە خۇبىرەتىپەرەي و بەرپۇھەرایتى خۆجىي لە كوردستان ھەلگىراوه، بەلام ئو دروشە بە بەرى پرس و خواستە سیاسى و نەتەوەيە کانى خەلک و بەتايمەت بزووتنەوەي نەتەوەي لە رۆزه‌لاتی كوردستان گونجاو نىيە. ھولدان بُجىگىر كردنى سیستمی فیدرالى لە زاتى خۆي دا داننانە بە داگيرکارى دولتىك كە لە رىيگەي ھىزى سەربازى و پىكەتەنلى لە گەل دەلەتە دراوسىكەن، قەلمەمى بەسەر دابەش كردن و لەت كردنى نىشمانى كورداندا كىشادە دەسەلاتى خۆي بەسەردا سەپاندۇدە كوردستان لە پرۆسەيەكى مىزووېي دا داگيرکاراوه جەڭ لە داگيرکارىش، دەسەلاتە كان نكۈلىيان لە نەتەوە بۇونى كردو و ھوليان داوه زمان، كولتوورو

کاتیک لایه‌نیک ئاماده نه‌بى، وە کوو خۆی دان بە لایه‌نیکى
دیکە دابنى، چۆن دەتوانى بەو قەناعەتە بگات كە مافە كانى
وە کوو خۆی ببىنى. هەرچەندە فاکتەرە كانى ھېزۇ پىكھاتن
بنەمايى ترین ھۆكارى دىيارى كردى چەشىن و ئىختىارە كانى
سېستمېكى فيدرالن، بەلام بە پىوهە كان لە سېستمە
فيدرالى يە كان دا دەسەللاتى ناوەندى كۆنترۆلى دوو بەشى
ئابورى و سەربازى دەكات

دووانه نهوده يه که نهتموه خواست و نيراده يه سياسي (دياري کردنی چارهنووس) همراه با همه قوم زورتر گري دراوى خواسته کولتوروبيه کانه و بهشيشکه له جيماوازى يه کولتوروبيه کانه نهتموه يه ک. بويه کاتيك لايمينيك نيهموي لايمينيك ديكه و هکو خوي ببيني زور ئاستهمه بتوانن لمسن بناماكان ريل بكمون. ئهو ريلک نهکوتنه داويني فيدرالى يه كمش ده گريتهوه. کاتيك لايمينيك ئاماده نعيي، و هکو خوي دان به لايمينيك ديكه دابنى، چون ده توانى بهو قمناعته بگات که مافه کانى و هکو خوي ببيني. همرچنده فاكتمره کانى هيزيو پيکهانن بنهمامي ترين هوکاري ديارى کردنی چشون و ئيختياره کانى سيستميکي فيدرالان، بهلام به پيوهره کان له سيستمه فيدرالى يه کان دا دهسلااتي ناوهندى بوكتنرلوي دوو بهشى ئابورى و سمربارى ده کات. کورديش پيوستي زورى به همردوو بهشه كميه، چونكه بهپي ئاماره کان رهوش و بنمامي ئابورى زوريک له ناوهچه کانى روزههلااتي کوردستان تەمانەت له ئاستى گشتى ئيرانى پيش نهکمتووش، خراپتەو پيوستي بهوه هميي به داراشتى سيساهتى ئيرانى ئابورى و بهكارهينانى سەرچاوه سروشى يه کان قەھربو بكرىتهوه. همراهها له حالاتيک دا که به بەردهوام ئەگرى تووش بون به شەپى لە بەردهمدا کراوه يه دەبى لە رۇوى سەرمازىشەو توواناي بەرگرى هەمېي و هېچك كام له دەسلااته ناوهندى يه کان رىگە

وتوویژی گوئاری ڏوان له گهٽ به ریز هسهٽ حاتهٽ می جيگري
کوميتهٽ ناوهندی هيزيبي
ديموكراتي كورستان له سهٽ پرسى فيدراليزم له ئيراني
فرهنه ته و هدا

چاپیکه وتن: مہنسور سہمماں

کرانه‌وهه يه توانی جوړیک ټیغتباری دیکه بدنهوه به ټال و ګوره مهدنه و ټال و ګوره کهم تیچوکان. ئهو یارو دوځه نويه يه گرینگی تایه‌ته تی دا به بهشیک له جیهان که بهجوړیک کوردستانیشی ګرتهوه. سهباره‌ت به کوردستان بچوونه من بهجوړه يه که: ئه ګم دهستپیکی شهپری سارده له سالی ۱۹۴۶ — ۱۹۴۷ يه کم قوربانی کانی کوماري کوردستان و حکومه‌تی ميللي ټازه‌ريایجان بون، له سالی ۱۹۹۱ داده، بهتايمېتی دواي راپېړینې ټیداره‌ي ټیراني فره نه‌تموهه بې بشیوه‌ي فیدرالی پیشینار کرابوو. ئهو فاكتور ګله بون بهه‌وی ئمهوه که فیدرالیزم ریگا چاره‌سمره‌یه کي موناسیب بې بې ئمهوه ولاستانه که چهند نه‌تموهه يان تی دا ده‌ژئ. ئه ګهر وه کوو هلوی فیدرالیزاسیون به کورتی ياسی بکهین، ئهو سیستیمه به دوو شکل داده‌هزری، شکل‌کیان نه‌وهه‌یه ولاستانکن که ساده‌ن يانی يه ک نه‌تموهه‌ین، بهلام ګهوره‌ن له بواری رووبه‌ره‌وه، ټیداره کردنيان ټاسان نیمه وه کوو ټامريکا و ټالمان و...، ئه‌وانه‌ی دیکه که تیکه‌لاون يانی چهند نه‌تموهه‌ین يا لراستی دا پلورالیزم ميللي‌يان

پ: ماوهی سی کونگریه حیزبی دیمۆکراتی کورستان ئال و گوری بەسەر دروشمى ستراتىزى خۆدا ھىناوه، واتە دروشمى «دیمۆکراسى بۇ ئىران، خۇدمۇختارى بۇ کورستان»نى گۇراوه بۇ دروشمى «دابىن كىرىنى مافە نەتەوھىيەكانى گەللى كورد لە چوارچىوهى ئېرانيكى دیمۆکراتىكى فيدرالدا». ھۇ ئەم ئال و گورە لە دروشمى ستراتىزىكى حىزبىدا بە باوهىر ئىۋە چ بوبوه؟!

و: به سلاو و ریز له خوینهرانی گوفاری
لاإوان. دواي سالی ۱۹۸۹ ای زايسي و به
تاييهتي تا ۹۰ و ۹۱ و بليين له ده يه
ئاخري سنه هاي بيسته مو و هز عيشه تيکي نوي
له دنيا ي دوو جهمسمردي دا هاته پيش.
ٿوپيش ڪرانه هو ڀي ه ده روازه ڀي کي ديكهي
ديموکراطي له ڙير سڀمه رئال و گوره کان و
پيئڪ هاenantي هملس و ڪومونيڪي ديكه له
بهشيشيکي دنيا دا هينا پيش. شهري
سارد له نيوان بلوو ڪي بهره ه شرق و
غهرب دا، بهره هونه نهمان چوو. ٿهو

دوو ولاتى كه تىيان دا ژيام، کانادا و فينلاندىن. ده توانم بلىم له کانادا دۆخه كه جوريكە كه کۆبىكىيە كان سەرەتاي ئەمەسى هەممۇ مافە کانيان دابىن كراوه، ده توان بۇ سەرىپە خۇيىش راپرسى بىكەن. كالا يەك نابىنى بە دوو زمانى ئىنگلىزى و فەرەنسەيى لەسەرى نەنۇوسى سارابى. چونكە هەر دوو زمان فەرمىن، لە حالىكدا كۆبىكىيە كانى فەرانسەمى زمان نزىكە ۷ مىليون كەس له پتر له ۳۵ مىليون حەشىمەتى کانادا بىك دىن. يان له فينلاند دوورگەيە كى چۈوك هەيە كە كەمتر لە سى هەزار كەسى لى دەئىن. كەسايىتى و پىناسەتى تايىقى خۇيان وە كۈو ئالاى جىاوازو پارلەمانى ناوجەيى (لۇكالى) يان هەيە. شەشە حىزب ئازادانە چالاكن. ئەگەر حىزبىك ۸ كورسى لە پەرلەمانى گىشتى فينلاندىدا هەمى، ده توانى وە زېرىكى ھەبى و بىتتە ئەندامىي كايىنەي دەولەت و كەسىكىي دىكە لە حىزبە كەي ئەو جىڭاي دەگرىتەنە. تىقىرىيەن ده توانين بىلىن تا ۸۰٪ جەزىبرە ئۆلەند، لە سەرىپە خۇيىنىزىكە و لە چوارچەتىرىيە فينلاندىش دايە. لە فينلاند زمانى فينلاندى دىكەمە و زمانى سوتىدىش كە ۶٪ خەلکە كە قىسىم پى دەكەن، زمانى دوو يەمە و پەسىمىيە. مەسىلەمى ئىرمان كە مەبىستى پەرسىارە كەي بەرپىرە ئەگەر رۆزىك، وە ولاتى فىدرالىستى ئىدارە بىرى، ده توانى زۆر سەرىپە تۇو بى. وېنەيە كى دىكەي فىدرالىزمى ئاسىيابى كە بۇ تەجرىبە لى وەرگرتەن دەبى، مالىزىيە. ئەو ولاتە كە بەشىوھى «مەشروعەي سەلتەمنىتى فىدرال» ئىدارە دەكىرى، شا دەورەبىيە و بۇ ماوەي ۵ سال لە يەكىك لە ۹ ئەيالەتە كانى كە لە سالى ۱۹۵۷ وە سەرىپە خۇيىلى كە لە سالى ۱۹۶۷ دەبىزىردى. ئىنگلستان وەرگرتۇو، هەل دەبىزىردى. كەوابۇو نەونە كان ئىستا زۆرن، لە ئىرانيش دا، كە پىكەتە كەي ۶ نەتمەبىيە. پىلويسىتە بەشىوھى هاوبەش، تەواوفى، يەكسان، لە سەر بنەماي نەتمەبىيە — جوغۇرافيايى ئىدارە بىرى. بە ۶ زمان خەلکان ئەو ولاتە قىسە بىرى. زمانىكى

**لە بەرناھەي حىزبدا
باس كراوه كە شىوھەلى
جۇراوجۇر بۇ گەيشتن
بە دىيارى كردنى مافى
چارەنۇوس ھەيە. لە
لامەر كەزىيە وە دەتوانى
دەست پى بكا ھەتا دەگاتە
سەربە خۇيى. گۈنجاوترىن
شىوھ لە حالى حازردا.
دەتوانى فىدرالىزم بى،
چونكە نزىكە ۱۰۰ ولات لە
دونيادا ئىستا كە ئىيمە قىسە
دەكەين بە شىوھى فىدرالى
بەرپىوه دەچن!**

تىدا هەيە، ھەممۇ ئەوانە دەتوانى بەشىوھى فىدرالىزم ئىدارە بىكىن. بەلام ئەوهى دە كەۋىتەنە سەرئىران لمبارى مىزۇوپىشەو كە چاوى لى بکەي هەتا زەمانى رەزاشا تەقىرىيەن شىوھ فىدرالى يەك ھەر ھەبۇوە. دەسەلاتى ناوجەيى حەكومەتى ئەمرەدەلەنە كان لە زەمانى قاجارە كان دا، كە لەنیوبىرا وېنەيە كى بەرجىستە بۇوە. پىش سالى ۱۹۲۳ و پىش شەپىرى يەكەمىي جىھانى لە زەمانى عوسمانى دا، شىوھ ميرتىشىن گەلەك ھەبۇون كە ئەگەر ئەوانە بەخۇيىنەدەھى ئىستا مەزەندەيان بکەين جۆرىك فىدرالىزم بۇون. بە كورتى فىدرالىزم دەتوانى چارەسەرى پرسى نەتمەوە كان بە شىوھى كى گۈنجاوا و پىشەمۇتو بى. بۇيە حىزبى ئىيمەش بە پى ئەو خۇيىنەوانە ناوجەيى جىھانى فىكرى — ھەزىرى و هاتەنە نىپۇ قۇناغىكى نۇپى لانى كەم دەسەكمەتە مەزەنە كانى لە دە سالى يەكەمىي دواي شەرى ساردە، هاتە سەر ئەو باوەرە كە فىدرالىزم بکاتە دروشىمى ستراتېتىكى خۇي بۇ شىوھ لە حالى حازردا، دەتوانى فىدرالىزم بى، چونكە نزىكە ۱۰۰ ولات لە دونيادا ئىستا كە ئىيمە قىسە دەكەين بە شىوھى فىدرالى بەرپىوه دەچن. لەھەر پىنج قارەي دۆنيادا سەركەم تووتەرىن و كەم تىچۇوتەرىن و بەدەسكەمەت تەريانە. بەشدارى و ھاوبەشى و ھاوسنەنگىي و تا رادەيدەك يەكسانى لە دوو پارلەمانى ناوجەيى و سەرانسەرى دا، نىورۇكى فىدرالىزمىكى سەركەتۈن. لە دەلتەندا نەتمەوە ماف پىشىل كراوه كان، خۇيان لە دوو جىگادا دەبىنەمە و كۈو بەرپىسيازو وە كۈو كەسايىتى. كەسايىتى كى ناوجەيى خۆمالى و كەسايىتى كى سەرانسەرى. بۇيە بەھەر دوو شىوھ ئەوانە خۇيان لە ئىدارە كردنى ئەو ولاتە دەبىنەمە بە مەرچەي و لاتانى ناونەندىشىن تايىھەتمەندىيە كانى پىكەتەنە ئەلەمەدەرى نىيازە كانى پىكەتەنە تەوايىتى كى ئەم ولاتە نىيە؟

پ: ئاليا سىستەي فىدرالى باشتىرىن ئالترناتيفە بۇ بەرپىھېرىنى ئىرمان يَا بە پىچەوانە ئەم سىستەمە وەلەمەدەرى نىيازە كانى پىكەتەنە دەتەوايىتى كى ئەم ولاتە نىيە؟

و: لە راستى دا ھەروھ كۈو ئامازەم پى كەد لەم و لاتانە كە چەند نەتمەوە يان تىدا يە لە قوناخى ئىستادا، فىدرالىزم دەتوانى رىگا يە كى باش بى بۇ چارەسەرى پرسى نەتمەبىي. دىارە لە پىشۇوش دا،

پیکهاته نه ته و یه کانی ئەم ولاته دا؟!

و: به پیچهوانیه يه. ئەگەر ئەم
ناسیونالیستانیه نەتموھی دەسەلاتدارن،
چۆن دەروانه خۆیان، ئاواش بپواننە
گەلانی ماف پیشیل کراو، مەسەله کە زۆر
ئالۆز نابى و بە ئاسانی حەمل دەبى و ئیران
بۇ ھەموو نەتموھ کان دەبى. بەلام بەداخموھ
ئوان تېۋرى «كە ما يەتى يە كان» يان
بۇيە كە دەرسەتە ئەددە بیاتى نووسین و ئاخاوتى،
ھەتا رووی مەسەلە کە بگۈرن. ھەموو
گەلانی بەرایى لە ئیران لەزىز چەترى
نەتموھ يەكدا، بەناوی «مەللەتى ئیران»
كۆكەنەھوھ ھەموو مافە کان لە روانگەمە
پىناسە بىكەن. ئەمە ئەسلى كىشە كە يە.
ئەمە لەحالىك دايە كە دنیا لەدۋاى شەرى
دوويمى جىهانى دا، بە پى ۳۰ ماددى
پىسند كراوى «جاپانمەي گەردۇونى
مافي مەرۆف»، مافي ھەموو نەتموھ کانى
بېرىسى ناسىيە. پىشىر دەوتراو دەنۈسىرا
«مافي نادىر دەستىندرى»، بەلام
ئەساسەن حق دەبى دانى پىدانىرى و
بە فەرمى بناسرى. ئەگەر ماف دانى
پىدانرا ھەموو وەك يە كيان لى دى و
خۆيان بە بەرپرس دەزانن و يەكپارچەيى
باشتى رادەگىرى و گارانتى دەبى.
وينەي جوغۇرفايىش دەتوانى يە كە تىيى
ئورۇپا بى. ھەم روانىن و ھەم شىيەي
ئىدارە كە دەنگىز بەرپەن بۇون
دەبى. ئالمان و فەرانسەمان ھەيە كە زۆر
گەمۈرن، بەلام لوڭامېرىگىشمان ھەيە
كە زۆر چوو كەيە. بەرپەن بەرلىي يە كە سانىيان
ھەيە كە شەش مانگ جارىك سەرۋوکى
دەورەيىن. ئەمە كارى بە كەم و زۆرى و
گەمۈرىي و چوو كەيى نىيە. ئەگەر ئەم
قىناعەتە دروست بى ئەساسەن نەتمەنیا
شىيەك بە ناوى جىايى بەو شىيەي كە
ئوان دەلىن مومكىنە رۇو نەدا، بەلگۈو
ئەمە كە لە پەرسىارە كە جىنابات دا هاتوو
باشتى دەتوانى ئىنسىجامى لەتىكى گەمۈرە
پىارىزى كە ھەموو خۆى تىدا دەپىنەتە.
پىويسىتە ئەمە بگۇرتى، جىابۇنە وەش
مافي پىسند كراوى جەھانى يە كە
لە ۳۰ مادده كەدا، دانى بى دانراوه.

لە حاچىكدا، ئەگەر
مودىپەننەتە رەچاو كرابا.
فرەگەلى لە ئیران دا.
دەتوانى بە پىچەوانە و
بى و ھەموو نەتە و کانى
بەرایى حىسىيى تايىھتى
خۆيان بۇ بىرى. ئەوان
ئەگەر بىزىيان لى گىرابا
و مافە کانيان پىشىل
نە كرابا، تەنانەت دەولەت.
نەتە وە كەشى دەتوانى
جىيگەر بى و وينەيە كى
باشى ناوجەتى رۆزھەلاتى
نیوھپاستىش بى. وينەي
كورتى سەركە و تووى
زەمانى كۆمارى كوردستان و
حڪومەتى مىلى
ئازەربايجان دەتوانى باشتىرين
پىوانە بن بۇ ئىستاش. ھەم بۇ
نەتە وە کانى ئازەرە و كوردو
ھەم بۇ دەولەتى ناوهندى و
بۇ چارەسەرى كىشە کانى
پىكەوە ژيانى هييمانە و
سەرددەم.

بەشىيە فىدرالى واتە بەشدارى كەدن
هاوبېش لەسەر پىكەتە جۆراوجۆرە كان،
دەتوانى لە زەرفىكى موشەخەسدا كە
رەنگى جۆراوجۆرە كە بەرپەن بىچى.
ھەقى ھەموويان دايىن بىرى. ئەگەر ئەم
شە بچىتە پىشى بە تىپەرپىنى زەمان
كارى بى بىرى و ئىرادە لى بېراوانە و
شىلگىرە بى دەتوانى زۆر سەركەم توو بى.
پ: بە بەرەۋامى ناسىونالىستە كانى
سەرەتە نەتە وە بىلا دەست پەپەگەندەي
ئەمە دەكەن كە ويستو داخوارى يەكپارچەيى
گەلانى زىر دەستى ئیران يەكپارچەيى
ئەمە ولاتە تىك دەدا. ئايى سىستى
بەرپەن بە شىيە فىدرالى ئەم
يەكپارچەيى تىك دەدا يە دەپىنەتە هوى
يەكگەرتوو يەكى باشتى لەنیو ھەموو

هاوبېش كە ھەيمە فارسى يە دەتوانى
وەك زمانىكى فەرمى بخويىندرى.
زمانە كانى نەتموھ كانى دىكەش رەسمى
بن و ھەمووان رىز لە كارھەلەنەن بىگىرى.
لە بوارى جوغۇرفايىي — نەتموھ يەھوھ
لە ھەموو گەنگەنر ئەمە كە مەسەلەتى
دەولەت — نەتموھ كە رەزاشا —
لە ۱۳۰۴ دا بۇ ئەمە دەولەتىكى
مۆدېپن دروست بىك، ھەملى دەتموھ كانى
نافارس بتوپىنەتە. لە بەستىنە،
گەورە تەرىن كىشە بۇ نەتموھ كانى
كوردو توركى ئازەرە دروست كەد.
دېمۇگەنلىقى ناوجە كە دەست تېۋەردا
و تۇرى دوزمنايەتى لەنپىدا چاندن.
ئىستا لە ئازەربايجانى رۆزئاوا — كە
ئىمە ئۆستانى ورمىي پى دەلىن —
گەورە تەرىن كىشەمان ھەيمە. ئىمە
لە بەشەدا، پىوستىمان بە وردىنى و
ھەللوسست ھەيمە كە دوو نەتموھ ئازەرە و
كورد بۇ چارەسەرى كىشە كانى چەند سالە
بۇيان دروست كراوه، ژىرىپىزى (مەنتىق)
و تەما فوق و رىزگەتن لە بۇونى ھەردوو
نەتموھ ئەمساسى ژيان پىكەمەمان بى.
بى گومان لە ھەموو ئەم شۇيەنەي
نەتموھ نافارسە كانى ئیران لى دەزىن،
كىشەگەلىك لە لايىن مەركەزىشىنەن
فارسى دەسەلاتدار دروست كراون،
كە چارەسەر يان ئاسان نىيە.
لە حاچىكدا، ئەگەر مودىپەننەتە رەچاو
كرابا، فرەگەلى لە ئیران دا، دەتوانى بە
پىچەوانە بى و ھەموو نەتموھ كانى بەرایى
حىسىيى تايىھتى خۆيان بۇ بىرى. ئەمە
ئەگەر بىزىيان لى گىرابا و مافە کانيان پىشىل
نە كرابا، تەنانەت دەولەت — نەتموھ كەشى
دەتوانى جىيگەر بى و وينەيە كى باشى
ناوجەتى رۆزھەلاتى نیوھپاستىش بى.
وينەي كورتى سەركە و تووى زەمانى
كۆمارى كوردستان و حڪومەتى مىلى
ئازەربايجان دەتوانى باشتىرين پىوانە
بن بۇ ئىستاش. ھەم بۇ دەولەتى
ئازەرە و چارەسەرى كىشە كانى
ناوهندى و بۇ چارەسەرى كىشە كانى
پىكەمە ژيانى هييمانە سەرددەم.
كەوابۇو مەسەلە ئىدارە كەدىنى ولات

يەكتىر وەك خۆ قەبۇول كىدەن دەتوانى مۆدىلى فىدرالى و كۆنفيدرالى بى. لە قۆناغى تەكامۇلى فىدرالى يان كۆنفيدرالى يان دەولەتانى خۆجى بىدا، بەشىوھە يەكى قازانچى ھاوبەش (مشترك المفاجع) دەكىرى دروست بىكىرى. يەكگرتۇبى لە ئېران بە بەرھىسى ناسىنى فەرھەلى، فەرھەئىنى وەك مالى، ھيندوستان و ئافريقاي باشۇورو... دىتە دى. نە بىزۇرى سەركوت و خوبىن رىزى و نكولى كىدەن لە مافى پىكەمەز زيانى ئىختىيارى و ھەمۇل دان بۇ پىكەمە لەكەندى ئىجبارى.

پ: لە هەلۈزارىنەكانى سەرۋەك كۆمارى خولەكانى پىشۇودا، كېرپۇبى تەنبا كەسىك بۇ كە باسى لە كەمايەتى يە نەتەوە دەيىھە كانى كرد، بەلام كەمتر باس لە سىستىمى بەرپىوه بەرى لە ولاتدا كراوه، بەلام لەنیو ئەم پالىوراوانەدا موحىسىن رەزاىي بۇ دوو جاران بانكەشەسى سىستىمى فىدرالى كردۇر بۇ ولاتى ئېران. ھەرودەنە عەبدوللە نۇورى و وزىرى

ئەوان بە شىوھە يە تا ئىستا كە ۳۰۰ ساله بەيە كەمە ژياؤن لە شىوھە فىدرالىزىمەك دا؛ ئىستا لە سالى ۲۰۱۴دا، دەيان ھەۋى سەرىخۇ بن. ئەم بىرە نوىيە، وەزىعىيەتى نوييى جىهانىش بەشىوھە يەك يارامەتى دروست بۇونى دەدا. بۇيىھە دەكىرى ئىمە بلېن لە قۆناغى ئىستادا كە باس لە سەرە مەسەلەلى فىدرالىزىمە لە ئېران دا، لانى كەم لە بەرناમە حىزبى ئىمەدا و كەمە ھەۋى جەنابەت ئامازەت يىدا لە سى كۆنگرە ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ دا باسى لى كراوهە ھانتە نىيۇ بەرنامە پېرھە ئىمە دەتوانى سىستەمەكى گونجاو بى لە گەمل نەتەوە كانى دىكەي بەرایى لە ئېران دا و ئەم ئىنسىجامە بىارپىزى و لە عەينى حال دا حەقى ئەوانىش بە شىوھە يەكى فىدرالى بەرھىسى بىناسىرى و دەتوانى ئەمە مۆدىلىكى سەركەمتوو نەتەنبا لە ئېران، بەلكوو لە رۆزھەلاتى نىيۇ راستىش كە ئەم كىشە گەورانەي ھەيە بىتە ئاراوه. مۆدىلى، گونجاو بە بىشى ئالۋۇرى ناوچەكەو نەبۇونى تەمرىنى دىمۇكراسى و

بەلام ئەمەمان لمىبر نەچىھە نەتەوە يەك لە دونيائى ئەپرۆدا، بە تايىھەتى كە ئىمە ھاتووينەتە نىيۇ سەھەتى بىست و يەكەم، ئەگەر ھەست بىكا كە دەتوانى بۇخۇي، سەرىخۇي خۆي ھەبى، پىيوىستە تەنانەت دەولەتى ناوهندىي و نەتەوە سەرەتىش يارمەتى بادا. بۇونى ئىستا كە ئىمە لە بەرھەبەرى ۵۰۰ سالەي دابەش بۇونى كوردىستان داين ئەگەر پارچەيەكى كوردىستان كە ھەرپىمى كوردىستان سېبەينى ئەم ئىرادەيە لە خۆي دا پىك بى كە بىتوانى رېفراندومەك بىكا بۇ سەرىخۇي خۆي، دەبى حکومەتى ناوهندى كە ئېرەقە ئەم داوايە لى قەبۇول بىكا و بە ھيندى وەربگرى. ئەگەر باسى بە رەسمى ناسىنى ماف پىوانە بى. يان نەمۇنەيەكى دىكە هيادارم سەركەمتوو بى و بە شىوھە كى باش بچىتە پىشى، مەسەلە ئىسکاتلەندە كە پاش ۳۰۰ سال دەدە ھەۋى بۇخۇي ولايەتكى سەرىخۇ ھەبى. پىيوىستە ئەم ئايديا (بۇچۇن) اه رىزى لى بىگىرە.

نیو خوی کاتی محمد مهد خاتمی باسی له شیوه‌یه ک له شیوه‌کانی فیدرالیزم کردوه. هوی ئه ترس و دله را کی به به باوه‌ری نیو بوجی ده گریت‌وه؟

«دابه‌شینیکی نوی له لایهن وزارتی نیو خو خه‌ریکی باس و موقاً لایه که جی به جی کردنکه کی پیوستی به چاکسازی یاسایی هه‌یه و ریکایه کی دریزی له پیش ده بئی». به لام وزارتی نیو خو به شکلی قهاردادی بو هر چوار یا پینج نوستانی مه‌جوودی و لات به رنامه ریزی کردوه. بهو پیه و هزیری نیو خو به جی ندوهی نوینه‌ری ۳۱ نوستان بئی، نوینه‌ری ۶ ناوچه ده بئی. نه و گوئی: ناوچه‌بی کردنی نوی له نیران به پی و هز عیه‌تی فه‌ره‌نگی، کومه‌لاه‌تی، ئابوری و ئه‌منیه‌تی ده کری. ئیمه دهست له دابه‌شینی ئیستای و لات ناده‌ین. به لام به دانی به‌شیک له ده سه‌لاهی دهوله‌ت به ناوچه‌کان، ده توانین و هک به‌شداری ناوچه‌بی له ئاستی میللی دابنیین. به ۵ یا ۶ نوستانان له ناوچه، به‌رپرسی ناوچه‌بی کمان ده بئی که ده توانی له ئاستی میللی دا، بیرو ای هبئی و له کوبونه‌وه کانی میللیش دا، حزووری هبئی

زاينی بو یه‌کم جار، عه‌لی ئه‌کبری پلورالیزم نه‌تموه‌بی یا میللی له نیران دا، ناقنی نووری سه‌رکی ئه‌وکاتی مه‌جیسی شوروله بعشداری تیدا کرد. لانی کم ئهوان فیلمن بشیوه‌ی خوبان باسی ده کمن و پیناسه‌ی ناکمن ده توانی کم ره‌نگ کردنوه‌هی هیله سوره‌کان به پی ستانداردی جیهانی کرا. ئه‌گهر لو بشه دا، کوماری تیسلامی بهو همراه‌ها نه بويیری بهی که کمپرووبی وک جهناخت ئاماژه‌ت پی کرد، بو هله‌لیزاردی سه‌رک کوماری ده‌یمه‌ین هاتوه، هیلایه بمر باس و بو یه‌کم جار فارسه‌کانیشی وه کوو ئه‌وانی دیکه به قوم ناو برد بو خوی شتیکی ئه‌رینی بسو. له مادده‌ی پینجی بمنووسی یاسای بنپه‌تیش دا، هروا نووسارابو که بداخوه گورپان و مه‌جالیان بی‌نداد. به لام نه شته که لیزه‌دا گرینگه تاریفو راده‌یه ک شورپاکانی ناوچه‌بی بھرسمی ناسراون. له جی به‌جی کردنی نه بشه ده توانی بو خوی شیوه فیدرالیزم به پی پیمانی ویستفالیا سالی بی. بهو شعرتنه میکانیزی هله‌لیزاردی ئازادو بعشداری ئه‌حزابو ریکخراوه موخالیفه کانیش ئیزني به‌شداریان هم‌بی و چاوه‌دیری ئیستی‌سوابی بھرپو نچی. کموابوو جوریک له فیدرالیزم ئه‌گمر بیان‌هه‌وی بھرپو نه که دهوله‌ت نه‌تموه دروست کرا؛ پاشان مودیلی ئیرانی‌یه‌کهی زور خراب بھسمر گه‌لانی زیر ستم دا، شکایه‌وه. به لام ئیستا له بواری نیونه‌تموه‌بیمه‌وه که دونیا بمره و گولوبالیزه‌یشن و جیهانگیری بیون ده‌چی، پیناسه‌کان گوراون. له کونفرانسی «بین‌المجالس» دا که له سالی ۱۹۹۲ نیونه‌تموه‌بی هاتوته گورپی که پی

و: دیاره ئه و فیدرالیزم‌هی مه‌بھستی شیوه‌ی بھرپیزه و مه‌حسین ره‌ایس و عبدالولا نووری باسی ده کمن لموانیه‌یه له‌گهل پیناسه‌ی ئه و فیدرالیزم‌هی ئیمه ده‌یلین جیاوازی زور بئی. ئهوان زیاتر باسی فیدرالی ئوستانی ده کمن. هم ره له مه‌جیسی خیره‌گانی یاسای بنپه‌تیش دا که به جیگای مه‌جیسی موئسیسان داندراء، شورپاری شورشی دوویهم هله‌لیزاردی بھشیوه‌ی ئوستانی بھرپو برد. به لام دیسان جگه لموه‌یه که مه‌سله‌ی فیدرالیزم تاچ ئه‌ندازه به شیوه‌کانی‌یه‌وه بروامان پی هه‌یه‌و پیمان باشه له نیران دا، جیگیر بی؛ شتیکه وه‌هی که مه‌سله‌ی فیدرالیزم لەنیو بمنامه و فیکری بمرپرسانی کوماری ئیسلامی دا هاتوته گورپی مودیلی فیدرالی موسبته. به‌هاتنه گورپی مودیلی فیدرالی خودی وشه که و چمکه که گرینگه. دیاره ئه‌هی له پرسیاره که جهناخت دا هاتوه، موحسینی ره‌ایس پی وایه که له بواری ئابوری بھشیوه فیدرالیزم ده توانی شیوه‌یه کی زور باش بی. وانه بودجه‌بندی بو ئه و شوینانه‌یه که ئه‌گهر قهاره ئه پارلیگایانه‌ی که زیاتر مه‌حروف‌میه‌تیان هه‌یه‌یان مه‌حروف رایان گرتونن ده توانن بالانس یا هاوسه‌نگی دروست بکمن و بودجه‌یه کی زیاتریان له ئیختیار بینن، گمشه ده کمن. ئه‌گهر له بواری سیاسیش که دیوه‌کهی دیکهی ئابوری بھه بتوانی هم بهو شیوه‌یه باسی بکری، ئه‌وکات پیناسه‌ی گه‌لانی بھرایی له نیرانیش ده گورپی. یا ئه‌هی که عبدالولا نووری — نیو خو له کاپینه‌یه که که‌می خاتمه‌ی دا، باسی له ئیداره فیدرالی کردوه، بهو قمناعه‌ته گه‌یشتوه که ولات بهم شیوه‌یه ئیستا به حوكمی سره‌پویی دینی بھرپو ناجی. مه‌سله‌ی چهند نه‌تموه‌بی بیون یا

نیانی خویان نازین. بُویه دهتوانین
نهیاللهته قهومیه کان لمنوی تاریف
کهنه و هو سنوره کان نوی کهنه و هو.
ریگا چاره سمری ژیاریانه (متمنانه)، به
پاپرسی یه کی ژازد، که زورینه دانیشتوانی
نه شارو شارستانه دیاری کرین،
کمترین تیچوو و گیروگرفتی ۵۰ بی.
شهریعه تمدهاری له شیکاری گهلاکه می
خوی دا، لسهر سی ممهله هی «یه ک
نالا و یه ک پوول و زمانی هاو بهش پی
داده گری و وک گری بهستیکی بیوهندی
میلی له نیزامیکی فیدرال داده نی.»
نه نیزامی فیدرال له حکومه می یاسه،
نیکه یشتوبی یاسایی به کردوه،
سره بخوی نیهاده کانی یاسادانان و
سیاست دانانی فیدرال، دیمۆکراسی و
باسی ده سه لاتی دهوله تی فیدرال
نه یاسای بنره تی دا، پیناسه ده کا.
ناوبر او نیران به ۱۳ ئیالم تو سی
ئوستان و ناوچه یه کی خود موختار
دقه بلینی. کورده کان بسهر سی
نهیالم دا، دابهش دهین. دوویمه مین ئیالم
دروای تاران، ئیالم تی ژازه ریا جانه که له
«ئوستانه کانی ژازه ریا جانی روژه لات و
روژه اوا، ئوستانه کانی ئهر ده بیل و زنجان»
نیک دیل. دهیمه مین ئیالم کور دستانه

دامه‌زرا. له ئەساسنامەی ئەو حىزبەدا، باسى «دامه‌زانى حكومەتىكى جىهانى ئىسلامى فيئراتيف» كراوه. ئەوان پاش ماوهىكى كورت گىران و زىندانى كرمان. بەلام له سپاى پاسداران و دەولەتدا، بەرپرس و وزىريان ھېبو. ئىستاش لەنىو كارىيەدەستانى دەولەتدا، له خوارووى وزىر خەلکيان ھىيە. ئەگەر قەرارە جەمهۇرى ئىسلامى زىياتر تەمەن بكا دەبى مل راکىشى يۇ چاكسازى گەلىك، كە ئەو ئىسلاخاتە باشتىريه کانى دەتوانى جۆرىك لە قىيدىلىزم بى و دەبى قانۇونى ئەساسى داھاتوودا بىگۈردى يا بەرىيەستە کانى لابچن يا بەرچاۋ نەگىرىن. ئەو شىيەدە دەتوانى رېڭا خۆشكەر بى. مۆدىلى لەھىستان لە سەرددەمى ژىنال يارۋۇزلىكى بەجۆرىك لە چوارچىيە ياسايى بىنھەتى خۆىدا، ھەولى قالاڭ و گۇردى دا. پاشان كارنەوهىك ھاتە ئازارا و رەوتى «ھمبىستگى»، بۇو بە ئەنمەرى واقع. بەلام جارى لە ئىران دا، بەداخمو بە يېچوانەيە. خەبات و گوشارى بەرددوام دەتوانى وزۇھە كە بىگۇرلى.

دهلین حیفازه‌تی مسئولیتی یان به پرسیاره‌تی پاریزگاری کردن. ئهود به نیسبتی په‌یمانیک که پیشتر هببو و اته ویستفالیا که باسمن کرد، په‌سند کراوه. اته نتهوهیه که به دهولته‌نکه‌یمه دنارسیتنه که واقع بینانه هفلس و کهوت له‌گهله مافی گهلان بکمن و بو ڈارامی و سبات ههول بدنه. له سهرماوه‌زی سالی ۱۳۹۲، عبدالوله‌زا ره‌حمان فهزلی — وزیری نیوخوی دهولته‌تی حمسن رووحانی — باسی گهله‌لای ناوچه‌یی کردنی پاریزگاکانی ولاطی کردو و تی: «دابهشینیکی نوی له لایهن وزاره‌تی نیوخو خمیریکی باس و مؤتلاهیه که جی‌بهجی کردنکه‌ی پیویستی به چاکسازی یاسایی ههیهو ریگایه کی دریزی له‌پیش دهی». به‌لام وزاره‌تی نیوخو به شکلی قماردادی بو ههر چوار یا پینچ ئوستانی مه‌جودی ولات بفرنامه ریزی کردوه. بهو پیشه ۳۱ وزیری نیوخو بمچی نهودی نوینه‌ری ئوستان بی، نوینه‌ری ۶ ناوچه دهی. نهود گوتی: ناوچه‌یی کردنی نوی له یئران به پیشی و زعیمه‌تی فهره‌نگی، کومه‌لایتی، ئابوری و ئمنیتی ده کری. ئیمه دست له دابهشینی ئیستای ولاط نادهین. به‌لام به دانی بهشیک له ده‌سلاطی دهولمت به ناوچه‌کان، ده‌توانین وک به‌شداری ناوچه‌یی له ئاستی میللى دابینی. به ۵ یا ۶ ئوستانان له ناوچه، بمربرسی ناوچه‌یه‌کمان دهی که ده‌توانی له ئاستی میللى داء، بیرونی همبی و له کوبونه‌هه کانی میلیش داء، حزووری همبی. ئه‌گهر ئوشیوه‌ی ره‌حمان فهزلی ده‌لای جی‌بهجی کری، ده کری شیوه ک فیدرلیزمی ئیسلامی لی دروست بکری له یئران دا. همروه‌ها وینه‌یه کی فیدرلیث خوازی له‌نیو کاریه ده‌ستانی کوماری داء ههیه که لوانیه یارمه‌تیده‌ری بیری دهولمت بی بو ئمو دابهشینه نوی‌یه باسی کراوه. له زهمانی په‌هللوی دوویهم (محمد‌محمد ره‌زا شاده، حیزبی میلله‌ی ئیسلامی له سالی ۱۳۴۰—۱۳۴۱) به ریه‌ری کمیک بمناوی سه‌ید کازم بجنوردی

پیشنهاد نهاده کانی بهرایی له تیران دا، شمش تالامان همبی. تالای تاران وهک زمانی فارسی هاویش دهی. بویه تزیکایتی همسنی شمریعه تمداری له گمبل ئو بمنامه یهی که ئیمه همانه زور زیاتره لوانی دیکه. هرچند ئویش زیره لیکایتی تیدا ههیه، بهلام چونکه ئهلهی دیالوگ و قسه کردن و داننان به بشیک له حقی میللته تی ئیمه نهاده کانی دیکه ئیرانی به— هرچند بشکلی «قوم» ههیه— ده تواني زور جیگای همسنگاندن و دیالوگ بی. ئیمه پیویسته له گمبل همسنی شمریعه تمداری و ئهو که سانهی وهک ئو بیر ده کنهوه که له درهوهی ولاتن و ئوپوزیسیون گمبلیکی دیاریش؛ ده تواني بهم ئاکامه بگهین که شیوه تهافتی و ئیشتراکی و هاویشی له تیران دا، ئهگم قهاره ئیران هر جو ده سه لاتیکی همبی ج ئه ده سه لاته جمهوری بی یا جویلکی دیکه له جمهوری بی یا حکومه تی خملکی بی، ئاسانتر ده تواني ئه مه مسلهه تهافتی و کاری لمصر بکری. بهلام مسلهه کی دیکهش گرینگه ئویش ئوهی که خودی شمریعه تمداری بو خوی تورکی ئازه ری و باوکیشی ئایه توللا کازمی شمریعه تمداری گمبلیک بیو که لمصر مافی میللته تورکی ئازه ری ئه کاتی تووشی کیشیه و خانه شنینی کردن و تهاننت هینانه سه تهله فیزیون و ئیتراف پی کردنی به ناحق بیو که شمریعه تمداری ئوانه شیه لمیره که بشی ئیسلامیتی نیزامی کوماری ئیسلامی له گمبل حقوقی نهاده کان زور ناتهباي. تهنه گاهه دژواره کیه کانی نیو خوبی و رووداوه کانی درهوهی ئیران، مسلهه سه کوت و تهپس هر کراوه کان جاریکی دیکه دابهشی نوی زق ده بنده. بویه بمنامه تاغای شمریعه تمداری ده تواني بو خوی پروژه یه که ئوپوزیسیون له درهوه— یه کیک لهوان کورد و نهاده کانی نا کوردي دیکه قسه ای لمصر بکهنه و له گمبل به تهافتیک بگمن. وه کوو ئوهی که زهمانی کی حیزبی

دوو حیزبه به پیشیاری بھریز ئوجه لان رهوتی يه ک بعون دهیون— ئیم الی و قهندیل له لا يه کو دهولته تی تورکیه له لایه کی دیکه، بۆ ریگا حمله که همول دهدن. ئمو همولانه جاری به ئاکام نه گهیشتوون. بهلام به هملکشان و داکشانه ههوله کان دریزه بیان ههیه. له رۆژئاوای کورستان بههوى باردوخی تاییه تی سوریه، ده سه لاتی خوچی بی بمناوی «کانتون» له سی شوین راگیهندراوه پارتی يه کیهیتی دیمۆکراتیک (پیهده)، بھرپرسیه تی. لوبهشهی نیشتمان دا، ئه گم و زعیک دروست بی که همم مو پیکه اه کوردیه کان خوی تیدا بینمه، سه که توو دهی. ئه گینا موشکیله کان زور تر ده بن و مفترسی لددست چوونی ده ستكه ته کان دیته ئاراوه. سیه ری شهری خوکوژیش بهداخوه له که مین دایه. ده کری ئمو خوینده ههیش همبی که سیستیمیکی نوی له ناوچه یه بیته ئارا که به پشتوانی رۆژئاو و تورکی ئه سی بھشی کورستان که له سالی ۱۹۲۳ دا، دابیش کران، لیک گری درین، یا شیوه بھرپو بھریه کی نوی بیان لی چی بی. دیاره کوماری ئیسلامی ههولی داوه، لمنیوان کورده کان دوو بھریه کی و چمند بھریه کی دروست بکا که بهداخوه تا راده یه کی تیدا سه رکه توویه. بهلام بحوالهش پیشکه وتنی پرسی نهاده کانی لمو سی بھشدا، له پیشوا باشتره. کاریگه ری بیری فیدرالیستی له رۆژه لاتی کورستان دا، پتر له بمنامه دروشمی زوریه حیزب و ریکخراوه دیمۆکرات و دوو بشی کومه مهدا، گونجیندراوه. بهلام همل و مرجی ئیستا وهک بھشکانی دیکه کورستان نیمه. بهلام هم کومه ملگای مهدنی تاراده یه ک زیندوویه و هم حیزب و ریکخراوه بھرایی و بھرادر و ۳۵ سالی رابردو دا، کاریگه رن و ده تواني له درفه ته کان که لک و هرگرن و

نەريت و زمان و ئەم كۆمەلە خەلکەي
كە بلىيىن ئەم جۆرە پىئناسە دەكرى، يان
ھىيمىي نەتموھىيەك پىك دىين ئەوانە
تەهاوتىر بىا، ھەستو سۆزە كەمە.
ھەستە كەم زمانە كە پىكەمە دەتوانى
يەكتەنە كەمە بىكەن بۇ زياتر جۇولاندى
ئەم نەتموھ، بۇ گەيشتن بە مافە كانى.
دروست كەنە ئەم مەقۇمۇيەتە كە ئەوانە
تەوانى لە زيانى رۆزانە خۆيان داو لە
مەقۇمۇيەتىكى كە دونىاي ئەھۋۆ، يانى
سەھدىي بىستو يەكەم، كە دەلىن —
سەھدىي نەتموھ بى دەلەنە كانە — كە
بە مافى خۆيان بىگەن. ئەگەر ئەم دوو
ديارده بىتوانى لەنیو مىللەتى كوردىش دا
بىيىنە مەلە كەزى زەنەنەمە كوردىك
لە هەر شوبىنەكى ئەم دونىايەدا ھەيدى
دەتوانى گەورەتىن قازانچى ھەبىن بۇ
دروست كەنە ئەم بىرە نەتموھىيە بۇ
برەپىدانى ھەستى نەتموھىي و دروست
كەنە ناسىونالىيزىمكى واقع بىنانە
بۇ گەيشتن بە مافى كە ئەھۋۆ ئېمە
و كەم فىدرالىزم باسى لىۋە دەكەين.

پ: لە سىستەمى فىدرالىدا،
دېمۆكراسى زياتر نىھادىنە دەكرى
يان پەرەي پى دەرى، يان بە پىچەوانە
بازنەي دېمۆكراسى تەنگىن دەكەتەوه؟!

و: ئېمە كاتىك باسى لە سىستەمى
فىدرالى دەكەين سروشتىيە كە حەتمەن
مسەلەتى دېمۆكراسى يەكىك لەم جۆرە
فەرەمنەنگو ھەلس و كەوتەيە كە دەتوانى بىر
فراوانى و دل ئاوالىي و تۈلىپانس پىر بىا و
ديارده لابىدن (حەزف)، بىغانە ئەھۋەرى
لاوازى. دېمۆكراسى زەرفىيەتى كۆمەلگا
گەورە بەرفراون دە كا و هەركەسە بە
جۆرلىكى ئەرىتى (موسىت) خۆي تىدا
دەبىنېتىوھ، چۈنكە دېمۆكراسى ناتوانى
سەقامگىر بىي و بىيە فەرەمنەنگىكى نىھادىنە
كە زۆربەي ديارده كانى مۇدىنېزىمى
تىدا نېبى. ئەحزاب و سازمانە كان و
«N.G.O» يەكان و بەرپىوه بەرەيەكى
فرەھەندى كە لە رىيگەي سەندوقة كانى
دەنگانى ئازاد بە پى ئەم شەرایەتە

سىستەمى دېمۆكراتىك لە
كۆمەلگا يە كدا لە ولاتىكىدا
بىتوانى زياتر پەرە بىرى
و كەم نىھادىكى فيكىرى و
بەرپىوه بەرە لە و كۆمەلگا يە دە
ئەم كەمەلگا يە حەتمەن
سەرەتكەنلىكى زياترە دەتوانى
زامنىكى و گەرەنتىيەكى
گەورە بى كە رۆز بە رۆز
ئەم فەرەنگە دېمۆكراتىكە
بەرپلاوترە گەورە تە دەبىتە وە
و دەتوانى كەم و كۈورپە كان
لَاواز و كەم رەنگ بىا. لىرەدا.
باش وايە لە و تەيەكى
چىرچىل كەلک وەر بىرم
كە كەم و كۈورپە كانى
دېمۆكراسى چۆن چارە سەر
دە كەرىن؟ كۆتى: «بە
دېمۆكراسى پىترو تە مرىنى
زۇرتىر.

بە فەرەنگ كەنە
دېمۆكراسى لەنیوان
تاڭ و كۆ، لەنیو ئە حزاب و
كەسايەتىيە كاندا، كە
بەھۆى ئەم ئاھرازانەيە لە
سىستېمېكى دېمۆكراتىكدا،
زامنى رىيگا پىدان بە
ئىنسانە كان بە شىوهى مافى
يەكسان و گەشە كەنە
ئىستىدادە كان لەنیو خۆيان دا،
لە و سىستەمەدا زياتر
سەرەتكەنلىكى دە
بەنەنگىزىمەن بەنەنگىزىمەن

كۆپى خەبات لە تىن نەكەھوئى و
باشتىر قىسە لە گۆرانكارىيەكان بىكى.

پ: لە فىدرالىزمدا دەتوانرى
فۇرمۇلىك رەچاو بىكى، كە زمانى
زەڭماكى بۇ كەمە نەتەوەكان رەچاو
بىكىرى و زمانىكى يەكىرىتۈوه بۇ
ھەموھ ئەم نەتەوانە كە لە بىكەن لەتادا
دەژىن وەك فۇرمۇلىكى كەشتى چاوى
لى بىكىرى. ئەم فىدرالىيە تا چەند
كۆمەك دەكە كە زمان و ھەستى تايىھتى
مرۆف پەرەي بىي بىرى و بپارىزى؟!

و: كاتىك كە ئېمە باسى فىدرالىزم
و كەم حەكومەت گەلەتكى بىكەين كە ئەم
نەتمەوانە مەھجۇو دەبى زمانى رەسمى
نەتموھ و كەم زمانى زەڭماكى يان زمانى
دا يىك، بىيىنە پىوهرى ئەسلى و خۇينىن دە
قسە پى كەن دەن و گەشەي بەردەۋام بۇنى
دەبى. لە ھەمان كاتدا جۆرلىك زمانى
دىكە كە بىتوانى زمانى ھاوبىش يان
موسەتە كە بىي كەم دەن دەن دەن دەن
بىتوانى قسەي پىكەن، ئەمە يەكىك لە
فاكتەرە كانى بە رەسمى ناسىنى شوناسى
ئەم نەتمەوانەيە كە يەكىك لەوان نەتموھى
كۈرەدە كە مەوردى باسى ئېمە دا.
لە باسى شوناسى نەتموھى دا، پىش
فيدرالىزم، ھەست كەنە بە نەتموھى كە
جىاواز يان دروست كەنە ئەم ھەستە
ئەگەر زمانىشى لە گەل نېبى، دەتوانى
دروست بىكى. ھەرچەندە بە نىسبەت
نەتموھى كۈرە، مەسەلە زمان وەك
و بىستىكى گەنگىزىمەن بەنەنگىزىمەن
نەتموھى لە باكۈرۈ رۆزھەلات لە
رۆزھەق دايە. لە باشۇور بەخوشىيەوە
بە فەرمى كەراوە لە دەستورى
فيدرالى عېرقيش دا، پەسند كراوه.
لە رۆزئاوا بەشىوهى خۆبەرپىوهى يان
دەسەلەتىكى سىاسى دېقاڭىز ھەيدە.
بۇيە فېرەنگىزىمەن بەنەنگىزىمەن
دەنگانى خۇينىن دەنگانى ئاخاوتى زمانى
دا يىك لە ژيان دا بۇنى ھەيدە. ھەرجۇرە
گۆرانكارىيە كە ئەبىدەشە كۈرە دەستان ج
فيدرالى بىي، ج كۈنەندرالى يا مۆدىلىكى
دىكە زمان خەرىكى جى گەتنە.

هیزه سیاسی یه کانی دیکه هی روزه هه لاتی کورستان که بینه وه زیاتر له هم شوینیک که خویان دهینه وه بتوانن له چوار چیوه هی مهشه له یه کی نه ته وه بی دا که نهوره که پیویستی یه کی میزووی، مافی مروفی، سیاسی و کومه لا یه تی یه تی بکوشن. لا وان ده توانن پیشنهنگی ئمه شنانه بن و همه میشه لاه کان چ له زانستگا کان، چ له قوتا بخانه کان، چ له جیگای جو را جو روی کومه لگادا همه میشه به هوی وزه که یان، تو ای و زوو فیبروبونه که یان، ده توانن ریگای بهره و پیش بردن و گهشه کردن زیاتر له خمه لکانی دیکه بگرنه پیش. بویه ئه گهر لا وان لهو بواره دا هاو کارو یه کگر تو بمن و تو انا کانیان لم سه ریه ک دابنین به تاییتی ئمه به شهی خانمه کان و کچه کان له لا وان که بتوانن له دهوری یه کیه تی لان و له دهوری ئمه مه و قعیه تهی که لاو هه یه تی خویان بینه وه ده توانن تو ای زور گهوره ترو مه بیدانی تیکلکوشانی به رفرا و انت دروست بکمن. ئومیده وارم بو ئمه کارانه ئیستا ییمه همو لیان بو ده دین و بو ئمه خباته چهند لاینه هی که بو ئازادی و مافی نه ته وه بی له ئارا دایه به هوی لا وان زیاتر به هیزتر بکری. هم کومه لگایه ک که لاوی زیاتری همبی و ده خالتی لا وان له کاره کان دا پتر بی، تو ای زیاتره، هیزی پتره، چالا کی زور تره، داهیان و بهره و پیش بردن و گهشه کردن زیاتره، ئاره زووی سه رکه وتن و بهره و پیش چوون و گهشه کردن بو ئیوه و بو ههمو لا وانی کورد، لمه شریکی ئمه دنیا ده زین.

شیوه‌های کار و مفاهی کسان و گشته کردند. نیستعداده کان لهنیو خویان دا، بیهوده و سیستم‌هدا زیاتر سفرکه توو دهی. همه‌مرجیکی که لکی خراب له دیمکراسی و هرنه گیری، ده توانی باشترین ریگه بی خواهد شد. نهوده کانی دیکه‌ی هم نهاده کانی هم شیوه کانی دیکه‌ی هم نهاده کانی دیر دهست یان نهوده کانی که ناویان ده توانی متمانه که لکا زیاتر به سه‌قامگرتووی قهرداده کان یارمه‌تی بکا.

پ: له کوتایی دا ویرای سیاس و بیز اینین بو نه که جاویکه وتنه، بریزانه گهه په یامیکی تایبه‌تیتان بول اوان به گشتی و بول یه کیه‌تی لواز به تایبه‌تی ههیه، تکایه بفرمودن.

و: نهمنیش زور سیاس له بیوه بمنزو خواری لواز ده که نه همله‌مان ره خساند له خرمه‌تیتان دایم. من پیم وايه کاتی خوی لاویک بوم ٹاره‌زو و گهله‌لکی ورم همبوو، ئیمه که وتنه بھر و هز عیه‌تیکی که ناوی نرا ئینقلاب و شووش. له دوازتریش دا، ئیمه تووشی شت گهله‌لکی مخوازارو بوبین به تایبه‌تی هیرش کردن بول سهر کورستان و ناچار بوبین یگای بھرگری له بمنابه بھر و توندو تیزی همله‌لیزیرین. بداخوه دواز سال له نهمنی کوماری ئیسلامی دا، نه روته ههر دریزه‌هی ههیه. بوله خبات و تیکوشان و ئازادی پتر نهارکی لوازی به هسته. دیمکراته کان به گشتی و حیزی دیمکراتی کورستان به تایبه‌تی، رهوتی جو ولا نهوده نزیک ۷۰ ساله‌ی خوی دا، زورترين تیکوشان و مانهوده خوی له فیداکاری لواز دا، ده توانی پیناسه بکا. چونکه نه موشه‌شنه‌له‌ی پیشه‌وای مهمن قازی محمدمحمد دای گیرساند، پتر به یارمه‌تی لواز به فیداکاری و خوینی جهسته شهیدان و نهرمان، له تین نه کهوت. بوله پیویسته لواز له دوری یه کیه‌تی لوانی دیمکراتی روزه‌هه لاتی کورستان و

که ههموو ولاستانی دیمۆکراتیک به شیوه‌یه کی ریزه‌یی ههیانه ئو فرهنگه دیمۆکراتیکیه دروست ده کا. چونکه پیوانه دنگی خملکه. پیویسته بگوتری که پیویسته باورپاران وابی که ههموو ولاستانی دیمۆکراتیکیش له شوینیکمهوه دهستیان پی کردوه. یاسایان سمروده کردوه. پیکهنه‌یه کومەلگایان به مافی یه کسانووه رهچاو کردوه. مەسەله‌ی لاینه کراوه که دەخالتی دین له دەولەت و یاسا دا، نابی هەبی. دین و کلیسا و مزگوت، ئەمرازى مەعنەوەی خەلکن و پیویسته رازیان لى بگیری. پیویسته هیزى نیزامى و ئەمنیتى له خزمەت ئەمنیتەو دنگی خەلکان دابن. ئەمە روته بە تاسانی نایەنە دى و پیویستى بە بەریووه بەرانى دیمۆکرات مەنيش ھەيە. بروانه دوو شەرى مال و بىرانکەرى جیهانى که رووی دا، لەنیوان ولاستانی دیمۆکراتیک ياشکەمتوو بۇو. ياش دیمۆکراتیک ياش تىدا ھەيە. کە دیمۆکراتیک ياش تىدا ھەيە. بەلام لەراستى دا، سیستېمی دیمۆکراتیک لە کومەلگایە کدا له ولايتىکى دا بتوازى زیاتر پەھر بگرى وەکوو نیهادىكى فيکرى و بەریووه بەرى لە کومەلگایە دا، ئەمە کومەلگایە حەتمەن سەركوتىنى زیاترەو دەتوازى زامنیکى و گەرتىتى يەکى گەورە بى کە رۆز بە رۆز ئەمە فەرەنگە دیمۆکراتیکە بەرپلاوتەو گەورەتە دەبىتىو و دەتوازى كەمە كۈورىيە كان لاوازو كەم رەنگ بىكا. لىرەدا، باش وايە له وتهىكى چىرچىل كەملەك وەرىگرم كە كەمە كۈورىيە كانى دیمۆکراتى چۈن چارەسەر دەكرىن؟ گۇتى: «بە دیمۆکراتیکە بېترو تەمەنلى زۇرتر». بە فەرەنگ كەدنى دیمۆکراتى لەنیوان تاڭ و كۆ، لەنۇيۇ ئەمەزارەپ و كەسایەتىيە كان دا، كە بەھۇي ئەم ئامرازانەيە لە سیستېمیكى دیمۆکراتیک دا، زامنی رىگا پىدانا بە

مۆدیلیکی فیدرالیزمی پیشیارکراو بۇ ولاتی فرهگەلى ئیران!

ئا: حەممەرسوول حەسەن پور

ئاشکراشە كە ئەم ھاوپەيمانى يە دادگای بالا و زمارە يەك دادگا لە سەرئاستى لە سەرەزامندى ھەر دوولا يەنە جارى ويلايەتە كە يېكىدەھىنن. سەرۆكى ھەممۇ و اۋاشە ئەو ناواچانەي حکومەت دەھولتى فیدرالىيان بىكەھىتاوهە دەرفتى ئەۋەيان بۇ دەرەخسى كە جىا بىنەھەنەن ھەممۇ ھاوا ولاتىانى ئەمرىكا ھەل دەبىزىدرى. فیدرالىزمى سويسى: ھەرەوە كە فیدرالىكانى ھەرەوە كە رەونون و ئاشكرايە ولاتى سويس بە لانكەي فیدرالىزم بە سەركەتو تووتىرىن مۆدىلى فیدرالىزم دىتە ئەڭمار. ئەو ولاتە لە سالى ۱۹۹۱ ئازىنى دا سى كەنتنى ھېبوو كە بە يېنى سىستىمى كۆنفیدرالى بەرىيە دەچۈن. سالى ۱۸۸۴ سىستىمى فیدرالىزم جىڭىھەي سەرچاوهە كە فیدرالىزم لە جەھاندا بىنە ئەزىز، ئەم مۆدىلانە بىرىتىن لە: ماددهى دووهەمى دەستتۈرۈ فیدرالى سويس دەلى: «ئامانچ لە سىستىمى فیدرالى سويس پاراستى سەربەخۆيى نىشىمان و دايىنكردى ئاسايش و ئارامى نىوخۇيى يە. ھەروەها لە پىتاپاراستن و گەمشە خوشگوزھارانى خەلکدا كار دە كا». لەم ولاتىدا ۲۳ کانتۇن ھەيدۇ دەسەلاتى ياسادانان بىرىتى يە: ھەبۈونى ئەنجومەنلىكى و دەھولتەت. ئەنجومەنلىكى فیدرالى كە دەسەلاتى ياسادانانى ويلايەتكە پىك دىين و دەسەلاتى جى بهجى كەن دەھولتەت. ئەنجومەنلىكى فیدرالى كە دايىھە كە راستەخۆلە لايىن خەلکە دەھەل دەبىزىدرى. گشت ويلايەتكە كە دەسەلاتى دادوھرى خۆيان ھەيدە كە

ھەرەوە كە گشت لايەك دەزانىن سەرەلەدان و هاتنە كايىھى فیدرالىزم لە ولاتانە جىاوازى نەتمەھى ئايىنى و كۆلتۈرۈيان تىدايە لە زەمانى ئەمروّدا وە كە دوا رېگە چارەي سىستىمى دىمۆكراسى بۇ پاراستن و مانھەوھى يە كېپارچەيى ولاتە فەرە نەتمەھە كان و دابەشكەرنى حۆكمەرانى لمىيۇ دانىشتوانى ولاتە كە يەيان دا سىستىمى فیدرالىيان بىكەھىناوهە. رەونون و ئاشكرايە كە ولاتى ئېران، ولاتىكى فەرە نەتمەھە، فەرە ئايىن و كۆلتۈرۈھە ئەگەر لە دەرفتىكدا سىستىمى فیدرالى تىدايىك نەيە ئەم دوور نىيە بەھۆي سەرەدەستە بۇونى نەتمەھە فەرماننەھا و بالا دەست، نەتمەھە كانى تر چى دىكە ئەم شىيە فەرماننەھا وايىيە ئىستىاي ئېرانيان بى پەسند نە كردى و لە ئاكامدا مفترسى پارچەپارچە بۇونى ئېران و ھەلۋەشانەھە لى بکەۋىتەھە. وشەي فیدرالىزم وشەيە كى لاتىنى يە مانانى پەيمان نامەورىكەمۇن دەدا. مەبەستىش لە پەيمان نامەيە دروست كەن دەھولتەت. ئەنجومەنلىكى فیدرالى كە دايىھە كە راستەخۆلە لايىن خەلکە دەھەل دەبىزىدرى. گشت ويلايەتكە كە چەند بۇ بىكەھەزىيانى بەتبايى كە ئامانچىكى ھاوپەش كۆيان دەكتەھە.

مودیله کانی تری فیدرالیزم بربیتین له:
مودیلی ئالمانی، بیلژیکی،
ئوستورالیایی، هیندوستان و پاکستان.
له هەممۇبىان دا دەسەلاتەكان
جياکارا نەمە، بەلام كەمتر بۇ ولايەتكى
نەمۇنەی وەك ئىران پەسند دەكەن.
پەنسىپەكانى فیدرالیزم:

فیدرالیزم وەك مودیلیکى سەركەوتۈسى
حوكىمانى، چەند خەسلەتى بەر جەستەي
ھەمە دەستورى دەسەلاتە كان، بەخشىنى دەسەلات و سۇورى

دەسەلات بۇ ھەر كام كە پىكھىنەرە كانى روون كراوهەتەوە.

ئەلف: دەستورى ھاوېش: ئەم دەستورە لە لايمەن گشت نەتمەھە
ئايىن و كەمینەكانەھە پەسند دەكەن. لە

دەستورى فیدرالیزمدا سۇورى بۇ جەستەي
جياکردنەمە دەسەلاتە كان، بەخشىنى دەسەلات بۇ ھەر
دەسەلات و سۇورى دەسەلات بۇ ھەر

كام كە پىكھىنەرە كانى روون كراوهەتەوە.
ب: ياسای ھاوېش: ھەمە و يلايدەت يان ناوجە پىكھىنەرە كانى سىستەمى فیدرالى
خاوهنى ياسای ھاوېش.

ج: ياسای سەربەخۆيى: و يلايدەت يان ناوجە پىكھىنەرە كانى سىستەمى فیدرالى بە
چەشىنەكى يەكسان دەسەلاتەيان لە بەرىۋە بۇ دەسەلات و لاتدا
ھەيدە لە بەر دەم ئەركو ماۋە كانى دەستوردا يەكسان.

دەتوانى ئىران وەك ولايەتكى سى دەسەلات و لەسەر ئاستى و يلايدەتە
فرەنەتمەھە ئايىن لە مەترى پارچە پارچە يەكگەرتووە كانىش حکومەتى يەكگەرتووى
فيدرالى بۇ ولايەت ئىران دابىمەزىرى.

بۇ دواوەتە پىلۇيىستە ئامازە بەم راستى يە
بىكى ئىران لە بەر دەم دوو رى يانىنەكى
زىنۇسايدە، زىنەدان، تىعادام، ئەشكەنجه،
تانكوتوب و كەرەسەي شەپى مۆدىپن.
لەحالى ئىستادا ئىران لە دەسەلات دەتوانى

سىستەمى فيدرالى لە لاتدا پەراكتىزە بىكا.
ئەلف: دابەشكەرانى جوغۇرافىيەلى
دەسەلات بە ناوجە كانى: فارس،
كورد، تورك، عەرەب، بەلۇوج و

ھەريەك لەم نەتوانە خاوهنى ئەيالىتى
سەربەخوبىن و لە ژىر چەترى حکومەتى
يەكگەرتووى فيدرالى ئىران دا بن. ھەر كام
لەئىالەتە كانىش سىستەمى ياسادانان،

جىـبەجىـ كردن و دارايى خـويانـ هـبـىـ
لە سەررووى قووچىكى دەسەلاتدا
بىـ وـ چـهـنـدـ سـالـ جـارـىـكـ بـهـ گـوـيـرـىـ

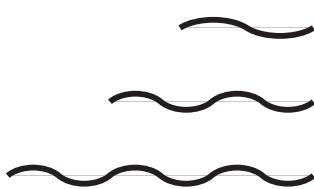
سـىـسـتـەـمـىـ هـەـلـبـىـرـادـنـىـ ئـازـادـ هـەـلـبـىـرـىـدـىـ.
بـ: پـەـيـپـوـىـ كـرـدـنـ لـهـ شـىـوـھـىـ

سـىـسـتـەـمـىـ فـيـدـرـالـىـمـىـ ئـەـمـرـيـكـايـ رـادـهـىـ
پـارـىـزـگـاـكـانـ (ـئـوـسـتـانـ)ـ كـەـمـ بـكـرـىـمـەـوـ نـەـكـ

بـهـ شـىـوـھـىـ ئـىـسـتاـ كـەـھـ شـارـەـوـپـارـىـزـگـاـيـ كـىـ
پـىـكـھـىـنـاـوـهـ،ـ پـاشـانـ پـارـىـزـگـاـكـانـ بـهـ هـەـمـانـ

شـىـوـھـىـ ئـەـيـالـەـتـەـ كانـىـ ئـەـمـرـيـكـاـ بـىـنـهـ خـاـوهـىـ

دەتوانى ئىران وەك ولايەتكى سى دەسەلات و لەسەر ئاستى و يلايدەتە
فرەنەتمەھە ئايىن لە مەترى پارچە پارچە يەكگەرتووە كانىش حکومەتى يەكگەرتووى
فيدرالى بۇ ولايەت ئىران دابىمەزىرى.
بۇ دواوەتە پىلۇيىستە ئامازە بەم راستى يە
بىكى ئىران لە بەر دەم دوو رى يانىنەكى
زىنۇسايدە، زىنەدان، تىعادام، ئەشكەنجه،
تانكوتوب و كەرەسەي شەپى مۆدىپن.
لەحالى ئىستادا ئىران لە دەسەلات دەتوانى
سىستەمى فيدرالى لە لاتدا پەراكتىزە بىكا.
ئەلف: دابەشكەرانى جوغۇرافىيەلى
دەسەلات بە ناوجە كانى: فارس،
كورد، تورك، عەرەب، بەلۇوج و
ھەريەك لەم نەتوانە خاوهنى ئەيالىتى
سەربەخوبىن و لە ژىر چەترى حکومەتى
يەكگەرتووى فيدرالى ئىران دا بن. ھەر كام
لەئىالەتە كانىش سىستەمى ياسادانان،
جىـبەجىـ كـرـدـنـ وـ دـارـايـىـ خـويـانـ هـبـىـ
لـەـ سـەـرـرـوـوـىـ قـوـوـچـىـكـىـ دـەـسـەـلـاتـداـ
بـىـ وـ چـهـنـدـ سـالـ جـارـىـكـ بـهـ گـوـيـرـىـ

سـىـسـتـەـمـىـ فـيـدـرـالـىـمـىـ ئـەـمـرـيـكـايـ رـادـهـىـ
پـارـىـزـگـاـكـانـ (ـئـوـسـتـانـ)ـ كـەـمـ بـكـرـىـمـەـوـ نـەـكـ

بـهـ شـىـوـھـىـ ئـىـسـتاـ كـەـھـ شـارـەـوـپـارـىـزـگـاـيـ كـىـ
پـىـكـھـىـنـاـوـهـ،ـ پـاشـانـ پـارـىـزـگـاـكـانـ بـهـ هـەـمـانـ

شـىـوـھـىـ ئـەـيـالـەـتـەـ كانـىـ ئـەـمـرـيـكـاـ بـىـنـهـ خـاـوهـىـ

فیدرالیزم، ریگاچاره‌یه‌کی گونجاو نی‌یه بۆ کیشەی گەلی کورد!

مەريوان نستانى

ویک‌ھەلکردنی گەلانی ئەو ولاستانی‌یه کە بە شیوه‌یه‌کی فیدرالی ولاتی خۆیان بەرپیوە دەبەن. نموونەی ئەم ولاستانە ئامیریکا، کانادا، ئوستورپالیا، هیندوستان، باکوری ئەفریقاو... هتد، بە کورتى لە هەمموو دیمۆکراتییە جى كەوتۇوه کانى دونيادا شیوه‌یه‌ک لە فیدرالیزم يان دابەش كەرنى دەسەلاتى كارگىرى بەرچاو دەکھوئى و هەمموو دەسەلاتە کانى

بپاردان لە ناوەنددا كۆ نەكراونەو. بەرچاو دەکھوئى و هەمموو دەسەلاتە کانى بەواتایە کى دېكە هەمموو ئەو دەولەتنەی کە لە چوارچىوە سامانيان لە چوارچىوە چوغراھىيە کى دىاري كراودا دابەش دەكەن و بەھوئى پارلەمان و حکومەتىكى ھاوبىشەوە ئىدارەي كاروبارى سیاسى، تابوورى و كۆمەلایەتى خۆیان دەكەن. بە لمبەرچاوگەرنى تايىەتمەندىتىيە کانى ھەرييەک لە پىشكەتەكان. يان، فیدرالیزم دیمۆکراسى:

تا ئىستاش دیمۆکراسى بە هەمموو كەم و كورپە كانىيەو باشترين جۆرى بەرپیوەبردنى كاروبارى هەر سىستەمەي سیاسى و ئابوورى يە لە دونيادا، كە دەتوانى تا رەدەيە کى باش بەشدارى، مافو ئەركى وەك يەك بۆ هەممووان دايىن و پىناسە بکا. لە سىستەمە دیمۆکراتىكە كان دا كۆملەلیك بەنمای سەرە كى گارانتى دىاري كراو، كەمېينەيە کى نەتەوەيى، زمانى، ئايىنى و ... هتد بى. جىڭ لە دەكەن و دەسەلاتى بەرپیوەبردن دا كۆكىان پىناسە دەتوانىن بايىن كە فیدرالیزم شیوه‌یه‌کى سەركەوتۇوى پىشكەوە زيان و

من زۆر بەکورتى ئەو بايەتمە نووسىيە، هيوادارم بىيىتە، تەھەرلى باس و گەقتو گوچە كى فراوان تر ئۇوكات دەتوانىن بە هەممومان باسە كە كامەل تر بىكەين و لە هەمموو چۈنگە كانىوە لىكىدانووه تى گەيشتنە سیاسىيە کانى خۆمان بخەينمۇو. فیدرالیزم: پىناسەيە کى زۆر سادەو ساكارى فیدرالیزم بىرىتى يە لەو پىرسەيە کە دوو پىشكەتە يان زىاتر ھىزىز سامانيان لە چوارچىوە چوغراھىيە کى دىاري كراودا دابەش دەكەن و بەھوئى پارلەمان و حکومەتىكى ھاوبىشەوە ئىدارەي كاروبارى سیاسى، تابوورى و كۆمەلایەتى خۆیان دەكەن. بە لمبەرچاوگەرنى تايىەتمەندىتىيە کانى ھەرييەک لە پىشكەتەكان. يان، فیدرالیزم سىستەمەي بەرپیوەبردنە، كە دەسەلات و داهاتەكان لە نىوان دوو لايەن يان زىاتردا دابەش دەكاو پىشكە دەسەلاتى لايەنەكان لە رېگاى ياسايدى كى بەنپەتىيەو پىناسە دەكەن. لايەنەكان دەتوانى كاراكتەمرى جىاوازىيان هېبى، بۆ نەمەنە دەكى پارىزگايەك، هەرمىمەكى دىاري كراو، كەمېينەيە کى نەتەوەيى، زمانى، ئايىنى و ... هتد بى. جىڭ لە دەكەن سەرەتى دیمۆکراسى و فیدرالیزم لە ناوجەكەدا باس دەكەن.

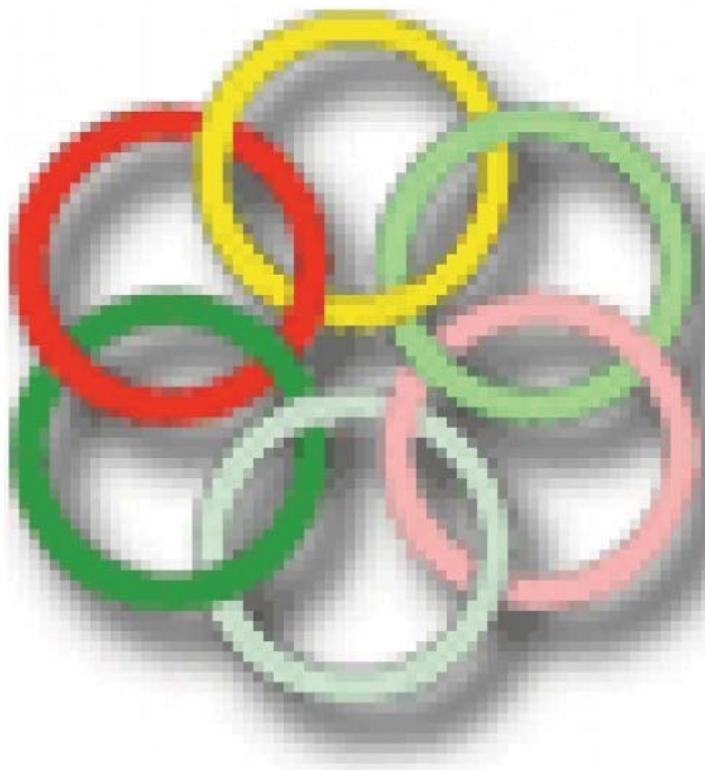
مه بهست له دیمۆکرپاسی جىنە كەوتۇو ئە و سىستمانە يە
كە دیمۆکرپاسى و دام و دەزگانى جىڭىرنە بۇون، ھەموو
ئە و دیمۆکرپاسىانە دەگرىيە و كە لە دواى كۆتايىس ھاتنى
سىستەمىكى دىكتاتورى و سەرەرپۇ دىنە ئاراوه كە پىّوپەتىيان
بە كاتىكى زىياتەر بۇ جى كەوتۇن و بۇونە بەشىك لە زيان و
كارى رۆژانە ئى خەلکو دەسەلات. دیمۆکرپاسى پىش ئەوەي
سىستەمى بەرپىوه بىردىن و كار كردى دام و دەزگاكانى كۆمەلگاى
مەدەنى بىن، كولتۇورو داب و نەريتى تايىھەت بەخۆي ھەيە
كە كات و راھىيانى پىّوپەتى دەۋى ھەتا جىڭىر دەبى.
كاتىك باس له دیمۆکرپاسى يە تازە گەشە كردووە كان
دە كەين لە گەل كۆمەللىك گىر و گرفتى تايىھەتى بە و ناوچە يان
ولاتانە بەرەرپۇ دەبىن كە دەمانە وى باس دیمۆکرپاسىيان
تىيەدا بىكەين

ما فى دهندگان و خوّ پالا وتنيان ههيه دهندگى هممowan وه ك يهك ديتنه هئزمار، هممowan مافى دهست راگهيشتن به هممowan ههيهو مافى دهست راگهيشتن به هممowan سرچاوه كانى زانياريان ههيه، ههركمس دهبي بواري تمهودى ههبي له رينگاى خويوهه كاريگمرى ههبي لسر دروست كردنى برياري سياسى و هممowan دهبي ههبل و دهرفتى وهك يهكيان ههبي و جيلوازى له نيوان چين و تويره كانى كوملهلگادا نهكرى. [٢] همان تمهو خالانهن كه له پيش مهرجه كانى روپيرت دال دا هملن بوّ بعونى ديموكراسى و جي كمتونى تمهو سيستمه له شيوهه پوليلاركى دا. فيدراليزم و ديموكراسى: ديموكراسى دهتوانى بهبي بعونى فيدراليزميش سيستميكى سفركموتتو بى و بى گيروگرفت بمردهدام بى، بهلام فيدراليزم بهبي بعونى ديموكراسى يهكى جي كمتوتو، دامو دهزنگانى ديموكراسى، سيستمي دادوهرى و رينك كمتونى سياسى نيوان لاينهه كان ناتوانى سفركموتتو بى، لهگهمل تمهوهدا كه سفركموتتو نابي، زيانته بى پرسهه ديموكراسى و جي كمتونى

پیک کەوتىه دەست بکەوى، قازانچى زياتريش بىگومان لەسەر حىسابى لا يەنەكانى دىكە دەبى، هەر لايەك ھەمۇل دەدا دەسەلاتى زياترى ھېبى لە ھەرىمى خۆى داولەمەمان كاتدا دەھەمى دەنگى زياترو بەگۈزىر بى لە حکومەتى ناونددا، ديسان ئەمەش لەسەر حىسابى لا يەنەكانى دىكە دەبى، بۆيە ئەمەش ھېباوهتە ۋىزىر كار بۇ دروست بۇنى نائارامى و دروست بۇنى ناھاوسەنگى سىاسى و ئابورى. سروشتى پىك كەوتىه كان زۆر لە حکومەتى مادرید زياترن و زۆر كەم گۆئى رايەلى پېتۈنى و بېيارەكانى مادرید دەبى. ماوهەوش ھەرەشە لە مادرید دەكەن كە دەيانوئى خۆيان لە حکومەتى مادرید جىا بکەنەوە.^[٥] يەكىكى دىكە لە كىشەكان نبۇونى ھاوسەنگى يە لە نىوان لا يەنەكانى ئەمە پېتۈنى و پشتىوانى كاراكتەرە سىاسى يە نىيودەلتى يەكان. ئەمە دەبىتە ھۆى ئەمە كە ھېنديك جار، ئەمە ھاوسەنگى يە دواكهون و خىرا رانەپەرەندى كاروبارى ھاولاتيان لە ھەرىمە جياوازەكاندا، ئەمە

ھەردووئ ئەمە حالمانە لە فيدرالىزم ئىسىپانىدا بەرچاولە كەمون. ھەرىمە لا وازو كەم دەرامەتەكان بە شىوھىكى نەخوازراو كەوتۇونە ۋىزىر دەسەلاتى ناوندۇ بە شىوھىكى كە لە ھەرىمەكانى خۆشىاندا توانى بېياردان و بەرپەبردىان نەماوهە حکومەتى مادرید ھەمۇو بېيارىكىان بۇ دەدا سەرەخۆى بېياردانى ئەوانى ھېچ كام لە لا يەنەكانى ئەمە ھاوبەشى يە سىاسى يە بە فەرمى خوازىبارى نىن. ناتوانىن چاوهروان بىن، كە دواى رەۋخانى رېزىمى ئىسلامى ئېرانيش ئەمە قۇناغى گواستنەمە يە زۆر لەمە ئىراق خېراتر بى. ئەمە پەرسەمى دىمۆكراسى يەش كە لە ولايى توركىيادا بەرپەيە زياترى لە شەست سالە هيىشىش نەمە توانىيە بىيەتە جىلى رەزامەندى يە كىيەتىي ئورۇپا كە توركىي خوازىبارى بۇونە ئەندامە لەم يە كىيەتىي يەدا، دەزانىن كە سىستىمى بەرپەبەرى ولايى توركىيە بە بەراورد لەگەل ئەمە ولايەنە دىكە كە كوردىستانىان بەسەردا دابەش كراوه، جياوازى زۆرە. كەواتە ناتوانىن زۆر گەمشىن بىن بەمە ئەمە قۇناغى گواستنەمە لە ئېرانيشدا خېراتر لە توركىيادا ئىراق دەبى. بۆيە لە ئېرانيشدا فيدرالىزم ناتوانى ئالىتىناتىقىكى باش بۇ چارەسەرى گىروگرفتە نەتمەيى يە كانى گەللى كورد بى، لمەھەمان كاتدا ناتوانى سىستىمىكى بەرپەبەرى سەركەمتووش بى. بەكۆرتى دەتونىن بلىيەن ھەمۇو ئەمە دىمۆكراسيانە لە قۇناغى گواستنەمە دان، دىمۆكراسى جىنە كەوتۇون و دىمۆكراسى جىنە كەوتۇوش ژىنگەيەكى شىاۋىنى يە بۇ گەشمەو بىياتنانى فيدرالىزم.^[٦]

گىروگرفتەكانى فيدرالىزم: فيدرالىزم بىرىتى يە لە ھاوسەنگى يە كى سىاسى، بەرپەبردن و ئابورى، ئەمە ھاوسەنگى يە بەرەدەرام لە گۆران دايە، ھەر لايەك ھەمۇل دەدا قازانچى زياترى وەبەركەمۈ لەسەر حىسابى لا يەنەكانى دىكە. جارى وايە حکومەتى ناوند بەھېزىتر دەبى لە حکومەتى ھەرىم يان ھەرىمەكان، يان بە پېچەوانەو ھەرىمەكان بەھېزىتر دەبن لە ناوند،

زیاتر له دیمۆکراسییه تازه کان یان جی نه که موتوجه کان دا بمرچاو ده که موی، مادده‌ی ۱۴۰ ای یاسای بنمپرهتی عینراقو کیشنه کانی دوو حکومهتی به غداو همو لیر لمسه رئم مه سله لیه یه کیک لمو نموونانه یه که به هملوا سراوی ماوه تمهو و حکومهتی ناوهدن نای هموی چاره سه‌ری نه و کیشنه بکاو حکومهتی هم‌ریمی کوردستانیش ناتوانی ناوهدن ناچار بکا که جی بجهی بکا. دیاره زورینه رئم کیشانه له دیمۆکراسییه ناسه قامگیر و نوی یه کان دا بمرچاون و لمهمان کات دا چاره سه‌ریان ئاسان نی یه، لمبرئه نه و دیمۆکراسی وک کولتوروی دان بکه دانان و پیزگرتن له جیاپریان و به شداری همه موان له پرپو سه سیاسی یه کان دا جیگیر نبوبوه. نه‌شیاوی فیدرالیزم وک چاره سه‌ر بکیشنه کورد: ئه وهی تا ئیستا باس کراوه، بریتی یه لمه وی که بکیشنه دیمۆکراسی یه کی فیدرال، پیوسته دیمۆکراسی یه کی جی که موتتو همی بکیشنه دام و دزگا فیدرالیه کان بتوان دامه زرین و کاری دیاری کراوه و به گویه هی ریک که موتنه کان بمرپو بین. پیشتر باسی ئه وهی دام که ئه و لاتانه کوردستانیان به سه‌ردا دابهش کراوه همه روا به ئاسانی ناتوانن بینه ولا تی دیمۆکراتیک و خانه خوی بکیشنه دیمۆکراسی و دام و دزگا کانی، همه بهم هویه نه و لاتانه کوره سه‌ردا که زورو جیاوازن دهست نیشان بکهین. له لایه کی دیکه و بزووته وی کورد له همه وو بعشه کانی کوردستان، له گه لیه که ئیستا همه کام دروشم، بمنامه ریکاری تایبیت به خوی همه یه بکیشنه کیشنه کورد، همه موان به جو ریک خونی سه‌به‌خوی و دامه زراندی دهوله تی سه‌به‌خوی کوردستانیان همه. بکیشنه هیچ ریک که موتیکی کوردان له گه لیه دهوله کانی ناوهدن لمه و لاتانه دا که کوردستانیان به سه‌ردا دابهش کراوه، ریک که موتیکی دریخاین نابن و همه کات بوار په خسی، نه و داخوازی سه‌به‌خوی

ده که ن، سروشی دیمۆکراسیش وایه نابی ریکری له ویستی گه لان بکا بکه دیاری کردنی چاره نووسی خویان، لا یهنه کانی نه و ریک که موتنه ش رئم راستی یه ده زان. تا دی، نه و ئاسویه ش رپونتر ده رده که موی. یه کیک دیکه له هوکاره سه‌ر کی به کان، بریتی یه له ژماره هی کورده کان به براورد له گه لی، لا یهنه کانی دیکه ریک که موتنه که، چ تورک، عمه بکه یان فارس بن. لمو جو ره بمراور دانه ده همه مه کات کورده کان که مینه ن. همه کاتیک حکومهتی ناوهدن بی هموی، ده توانی گیر و گرفتی زور گه وره بکیشنه همه ریمی یه کان دروست بکا، به تی بینی نه وهی که قوانغی گواستنوه زور دریزه و نه و دیمۆکراسی یه که بکیشنه و نمای فیدرالیزم پیوسته له ئارادا نی یه. بهمی بونی نه و دیمۆکراسی یه ش همه کات لایه کان به تاییه تی لایه نه به هیزتره کان بیان هموی، ده توانن قازانچو پشکی زیاتر بخویان دابین بکه ن لمه ره حیسایی لایه نه کانی دیکه هاوبه‌شیان. بکیشنه همه کات نه و ریک که موتون و پیکه تنه سیاسی یه نیوان لایه نه کان ده توانی، گورانی به سه‌ر دابی به قازانچی لایه نه گه وره به هیزتره کانی. لمبرئه نه وهی کورده کان به ژماره که مترن، بهمی بونی نه و ریک که موتنه سیاسی یانه که همه یانه له گه لی نه وهی کانی دیکه هیچ گارانتی یه که له گوری نی یه بکیشنه نه کردنی مافه کانیان و داگیرنے کردنی پشکه کانیان. نمونه هی زیندو و بکیشنه کانی، حکومهتی همه شیوه یه له کیشنه کان، کوره سه‌ردا که همه ریمی باشوری کوره سه‌ردا

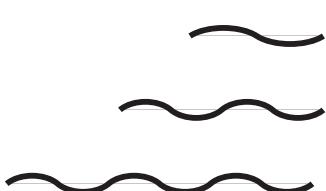
سهرچاوه‌کان:
Language, Ethnic Identity and the State, William Safran & Jean ۱۱۸-۱۰۷ p , ۲۰۰۵ ,A. Laponce ۱۱۸-۱۰۷

.(۱۹۸۹). Dahl, Robert N :۲ Democracy and its critics. First edition. The Composing Room of Michigan, Yale University. p ۱۱۵-۱۰۸

In Search of the Federal Spirit: :۳ New Comparative Empirical and , ۲۰۱۲ ,Theoretical Perspectives William H. Riker and the Federal ۱۱۶-۱۰۵ Bargain, p

Transitions to Democracy: :۴ Toward a Dynamic Model, .Author(s): Dankwart A. Rustow. p ۳۴۵ - ۳۳۹

In Search of the Federal Spirit: :۵ New Comparative Empirical and , ۲۰۱۲ ,Theoretical Perspectives William H. Riker and the Federal ۱۱۶-۱۰۵ Bargain, p
EU as a normative power – the :۶ case of Turkey, Mariwan Nisstany .& Rasmus Orsen
Financial Times, Spain: :۷ Autonomy under fire, David , ۲۲ Gardner, Last updated: August pm ۱۶ ۲۰۱۲

دیمانه لەگەل ریزدار کاک جەلال خوشکەلام ئەندامى كۆمیته‌ی ناوه‌ندى سازمانى خەباتى كوردىستانى ئيران لەسەر پرسى «فیدرالىزم لە ئيرانى فرهنەتەوە «دا!

دیمانه: ب. ژيار

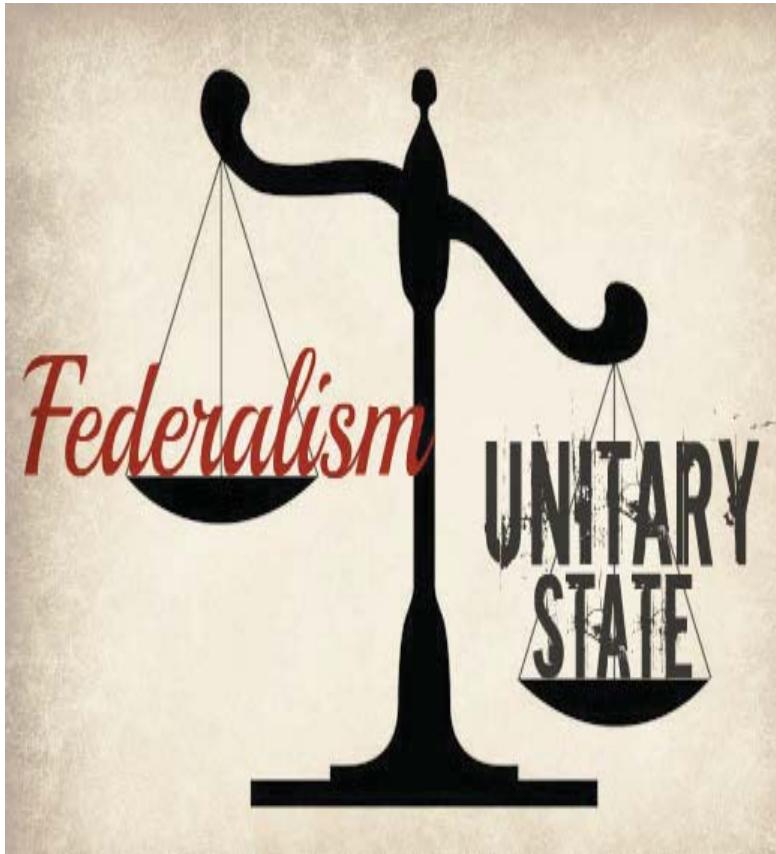

پ: بۆچى پىت وايە جى بهجى
ناكىرى و بە خەيالى دەزانى، بۇ
مەگەر خۇيمۇختارىش نابى كار بۇ
جى بهجى كىرىنى بکرى يان ئەوهى كە
خۇيمۇختارى ماندووبونى ناوى؟!

پىتان وانى سىستىمى فیدرالىش بېسى
ھەلگەوتۇويى ولاتى خۇى دەبى پىناسە
بىكىرى و بچىتە نىبۇ باس و خواسە كانەوە؟!

مەركەزىيەت بەسەر لۆكالىيەتدا دابەش
دەكرى. مەركەزىيەت رېگە دەدات كە
لۆكال پارلمىنتو نىمچە حکومەتى
تايىەت بەخۇى هېلى، بە مەرجىك
ئەو حکومەتە لە چوارچىوھى ئەو
دەسەلاتانە كە بۇي دىيارى كراوه
مامەلە بېكتۇر لە دەستۇرۇ دەسەلاتى
مەركەزىيەت لا نەدا. كاتىك باس لە
فیدرالىيەت دەكرى مەركەز ناچارە كە
لەنیو خۇى دا بە شىۋىيە كى يەكسان
ماف بدا بە ھەممۇ نەتمەوە كان كە
خۇيان بېپار بەدن ئايا فیدرالىان دەۋى
يان نا، كە ھەممۇ لایك راپىز بۇون و
لە دەستۇرۇ ئەو ولاتەدا جىڭىز بۇو
ئەوا ئەو حکومەتە مەركەزىيە دەبىت
بە حکومەتىكى فیدرالى. سىستىمى
فیدرالى وەك سىستىم سىستىمىكى
باش و گونجاوه، لە ھەندىك شوين
لە سىستىمە كانى دىكە باشتەو
لە ھەندى شوين و مەكانى دىكە
لەوانى دىكە خراپتەو گونجان و
جى بهجى كىرىنى خەيالى و ئەستەمە.
بۇون بەشىك لە دەسەلاتە كانى

پ: مىزۇوی فەلسەفى و فەركى
فیدرالىيەت بۇ كە دەگەپىتەوە پىت
وايە لەچاو سىستىمە كانى دىكە باشتەرە؟!
و: مىزۇوی فەلسەفى فەركى و
فیدرالىيەت دەگەپىتەوە بۇ ھۆزە كانى
بەنى ئىسرايل لە سالە كانى ٣٢٠٠
پ.ز، كە دەلىن مىزۇوی ئەم فیدرالى يە
لە نیوان نەتەوە كانى بەنى ئىسرايل دا
نزيك بە ٧٠٠ سال تەمەنی بۇوە.
زۆربەي زۆرى سەرچاوه كان ئاماژە بۇ
ئەو دەكەن كە يۇنانىيە كان سىستىمى
فیدرالىان لەنیو خۇيان دا بىادە كردۇو.
لە سەرددىمى ھاوجەرخىشدا ولاتى
ئۇستۇرالىيا ئەو سىستىمە لەنۇ خۇى دا
بىادە كرد بۇ يەكەم جار لە سالى ١٢٩١
دا. وشەي فیدرالى وشەيە كى لاتىنىيە،
«فیدرالى» بە ماناي باوهە بى بۇون و
«لىسم» يش بە ماناي جەمع دىت، واتا
كۆمەلېك خەلک كە يەك باوهەرپان
ھەيە. وشەي فیدرالىزم وشەيە كى
سياسىيەو لەسەر بىنەمائى باوهە بەيەك
بۇون بەشىك لە دەسەلاتە كانى

نەتەوەیە ک بە تایبەتمەندى جیاوازە داوايى فیدرالى بکات جۆرو شیپوازى ئەو فیدرالى بۇونەش جیاواز دەبى لە جۆره کانى دىكە. بۇ ئەوهى باسە كە كورت بەينەو دەتوانىن ئامازە بە كورد وە ك نەتەوە بکەين لەگەل ئەو ولاٽانى دە كە كوردىستانيان لە نیوان خۆيان دا دابەش كردە. كوردىستانى عېراق كە ئەم سىستەمى هەيە وە ك نەتەوە داوايى فیدرالى كرد، جۆرى فیدرالى كەش دەتوانىن بلىقىن فیدرالى نەتەوەيى ببو. يە كىك لە پىش مەرجە کانى فیدرالى نەتەوەيى ئەوهى كە ھەممۇ نەتەوە كانى

ب: ببوروه لیرهدا پرسیاریک
دیتےگوئی، ئەویش ئەوه کە ئایا تو
خەبات بۇ نەتەوەکەی خوت دەکەی يان
بۇ غەیرى نەتەوەکەی خوت وادەبىي
پرسیان پىبكەي بۇ ھەلبىزارنى
چۈرى سىستىي بەرپىوەبرىنى
ناوچەكت. لە كويى دونىيائىدا ئەو
شىوازە پەيرەو كراوەو دەكرى؟!
بىكەن، ئەگەر بىتتەن نەتكەنەيەك دزى
ئەو بېپارە بۇھەستىنەو ئەوا كىشەي زۆر
بۇ ئەو فىكە دروست دەبىي. بە كوردى
دەبىي ھەموو نەتكەنەو قەومە كانى نىيۇ
يەك ولات بە ھاوبەشى ئەو بېپارە بەدن.
بۇيە بەرای من بۇ كوردىستانى ئىران
فىكىرى فيدرالىزم ئاستەنگى زۆر بەخۇبىيەو
دەبىنىي بە تايىەتىش كە ئىران دەولەتىكى
فرە نەتكەنەيە. ئەمە كە كورد لە

و: وہلامی ئەم پرسیارەم داویتەھو
دەلیلم بۆ ھیناونیتەھو. خببات کردن له
پینناوی ئازادى ئەركىكى پېرۋۇزە واجبى
سەرۋاشانى ھەممۇ لايەكمانە. خودمۇختارى
يان فيدرالى ئەچىتەچارچىۋە شعارتەھو.
کورد ئازادى دھۆى با ئەھو بىكەنیه خالى
ھاوبىش و لەو پىنناوھدا خببات بکەين.
ئىمەمە وەک خببات شعارتى سەرە كىمان
مافى چارەخ خۇنۇوسىنىھە خودمۇختارى له
ئىستادا به شياوا دەزانىن. ئەھو جەماوەرى
کوردىستان و گۇرانكارى ناوجە كەيە كە
بېرىار دەدەن ج سىستەمىك شياواھ بۆ
کوردىستانى ئېران. كى دەلى ئەھو كات
وا ناخوازى كە ئىمەمە داواى سەربەخۇبى
بىكەين؟ لمبەر ئەھو با ئىمەمە له باتى
كار كردن بۆ شعار پېرەھە خبباتمان
لەسەر ئازادى ئېران و كوردىستان بى.
ئېران ولايىكى فە نەتمەھە يەو سىستەمى
فيدرالىش ئالۆزە، چۈنكە زۆرىك لە
نەتمەھە كان فيدرالى رەت دەكەنمەوە. بۆ
كۆددەنگى نىشتىمانى لەسەر ئەم مەسىلە
بۇ كورد ئاستەنگ دەبى و كورد دەكەويتە

پ: پیش مهرجه کانی دامه زرانی ئەم سیستمه چین و زیاتر چ ولاتگەلیک دەتوانن لەم سیستمه كەك وەرگۈن؟!

و: پیش مهروج چه سپاندنی ئە و
سیستمە پەیوهستە بە ئاستى و شىيارى
ھەر نەتەھو يەك. لە دەولەتايىك كە
سیستمى دىمۆكراٽى پەيرەو دەكەن
جياواز ترە وە كۈو ئەو دەولەتائى كە
ئەو سیستمە يان پەيرەو نە كەردوھ، يان
لە بېرىۋە بەردىنى سیستمى دىمۆكراٽى دا
ساوان و مىزۈويان نىيە. بەپىي جۇرى
فیدرالىيە كەدش گۈران بەسىر پیش
مەرچە كانى فیدرالىي دا دىيت. ئەگەر

پ: ئازادى مرۆڤ لەم سىستەمەدا
تا چەندە دەستەبەر دەكىرى؟!

ناآهند بهرپرسه لهسر ئازادى يه
بنچينىيە كانى ئەم سىستىمە. ئەو
دەستتۈورە ھاوبىشە دىيارى دەكا
كە سنۇورى ئازادى تاكە كان لە
كۈدا بن. دەستتۈورى لۈكالى
نابى دىزى دەستتۈوري ناآهندى بى.

پ: ج چوره فيدر اليميك بو کومه لکای
کورستان به شیاوا دهزان؟ نئزمونی
باشوروی کورستان تا چهند کاریگه ریی
له سر داوکاری يا ردت کردنه و هدی
فيدر الیزم له روژهه لاتی کورستان هه یه؟!

و: هیچ کام له جووه کانی **فیدرالیزم** بو
کوردستانی **ئیران** بهشیاو نازانم له بەر
ئەوهى **ئیران** چەندىن نەتەوهى سەرەكى
تىدايە، كە زياتره له كوردستانى عىراق.

کوردستانی عیّراق بەردەوام لە کیشە دایه
لە گەل حکومەتی ناوەندی کە هەندیلک
جار کیشە دەگاتە ئەوهەی کە سەنگەر لە
یەک دەگرن. پەیوهندی نیوان ھەریم و
ناوەند ھیچ گات باش نەبوبوو ھیچیان
دان بە ھیچیان دانایین. تو لەو گەپری
کە عیّراق تۇوشى شىكست ھاتوھ لە زۆر
بوارى تردا و سەرقالە پىيانەوه، وەک
کیشە ئائىن و تېرۋەر ... هەند، دەنما
زۆر دەمیلک بولو بە شەر ئەم فيدرالىيەتى
يەكلا دەكىردهو. ئەمانە ھەممۇ دەرى
دەخەن کە ئەم ئەزمۇونە، ئەزمۇونىڭى
سەرکەوتتو نىيەو ئارەزۆممەندانە نىيە لە
نیوان ناوەندو ھەریمدا. كورد دەبى
بەدوای سىستەمیکدا بگەپری کە
بىيەجەينىت بە سەرقە خۆبىي. زۆر بە
پاشقاواى دەبى ئەوە لە دەستتۈرۈ
ناوەندى دا بەحەسىنى، کە ئاماچى،

ئىيىمە خەبات بۇ نەتەوە كەھى
خۇمان دە كەين، بۇ نەتەوەش
لەو خەباتەمان بەرھەمى
ھەبىٰ و گەل و نىشتىمانمان
ئاسوودە بى دەبى دەولەتىكى
دىمۆكراٽ دامەززىيەن لە
مەركەزدا ئەركى دامەزراىدىنى
دەولەتىكى لەو شىۋەش لە
ئىراندا بەرای من ئەركى
ھەموو نەتەوە كانى ئىرانەو لە
پىش ھەمووشيانەو كورد.
لە هىچ شوينىكى دنيادا
نەبووهو نابى دەولەتىكى
دىكتاتور گۈي بۇ داواى
نەتەوە يەڭى شل بىكا و مافو
داخوازىيە كانيان فەراھەم بىكا.
كورد بەدوايى كلاوى بايدۇو
دەكەوي ئەگەر پىيى وابى
دەتوانى لە چوارچىوهى
سياسەتى و بىلايەتى فەقيەدا
كار بىكا بۇ وەددەست ھىننانى
مافو ئازادىيە كانى كورد لە
كور دىستانى ئىراندا

بهم سیستمه کار دهکنهن له چ
هلهل ومه رجیکی ئابووری دان؟!

و: ئەم پرسىارەشت وەك پرسىارى
پېشۇوتىر پەيۈستە بە شىۋاپلىرى
بەرىيوبىرىدى ئەو سىستىمە. ئۆستۈرالىا
ئەو سىستىمە بەرىيۆ دەبا، بەلام چۈنکە
جۇرى فىدرالى بۇونە كە لەسەر بەنەماى
نەتەوەبى نىيە، بە شىۋەيەكى يەكسان
دەسەلااتكە كان جياوازنى. كوردىستانى
عىراقيشمان ھەيدى كە بەردەوام لە
كىيىشە دايە لەگەل دەولەتى ناوەندى.

پ: پیت وانیه ولاٽی ئیران له کەل عىرّاق
بە ھەموو جۆرە شتىكىيە وە جىاوارتىرەو
سەرددەمە كانىش ئەوە ناخوانىن؟!

و: ئىمە خېبات بۇ نەتەوە كەى خۆمان دەكەين، بۇ ئەمەش ئەو خېباتەمان بەرھەمىي ھەبىي و گەل و نىشتىمانما ئاسوسودە بى دەبى دەولەتىكى دىمۆكراٽ دامەزىرىنن لە مەركەزدا ئەركى دامەزىاندى دەولەتىكى لەو شىۋەش لە ئىران دا بەغای من ئەركى ھەممۇ نەتەمەو كانى ئىرانەو لە پىش ھەممۇشىانەو كورد. لە ھىچ شۇنىڭىكى دىنادا نېبۈوه نابى دەولەتىكى دىكىتاتۇر گۈئ بۇ داواى نەتەمەيەك شل بكا و مافو داخوازىيەكانىان فەراھەم بكا. كورد بەدواى كلاوى بابردوو دەكمەئ ئەگەر پىيىوابى دەتوانى لە چوارجىيەسى سىاسەتى و يىلايەتى فەقىيەدا كار بكا بۇ وەدەست ھىيانى مافو ئازادىيەكانى كورد لە كوردىستانى ئىراندا. ئەگەرىش بە ھەملەكتوت شتىكى وا روو بدا كوردىخايىن دەبىي و ھىچ بەرھەمەيىكى نابى، لەپەر ئەمە گىرنگە كە شان بە شانى خېباتى نەتەمەيى خۆمان كار لەسەر گۈزان و هاتته ئاراي سىستەمەيىكى دىمۆكراٽىك بکەين بۇ ئىران و ناوچەكە بە گشتى.

پ: مدام که ده زانین نئیران فرنگ ته و هی
با شترین گوزینه بو پیشگیری له
پارچه بیوونی همان فیدرالیزم، هر چهند
نه ته و غیره کورده کانی دیکه نئیران
له گکلت نین بو فیدرالیزم و به رچه سپی
جیابی خوازیت لی دده دن و پیتان و ایه
نئیران به ره و پارچه پارچه بیوون ده بهی،
ئه دی چون داوای سه رب خویی ده که هی
له حاکیکدا بو فیدرالیزم بیانو و هیک
هه یه به لام بو سه رب خویی هیچ؟!

و: خوت و هلامی خوت داوه تهوه
پیویست ناکا من شمرحی زیاتر لمسه رئو
پرسیاره بکم. کورد و هک نه تهوه بمنی
ده میلینی، فیدر الیزیمی له بهر ئه دله لیهی
که خوت باست کرد بُ ناگونجی،
پهنس که وا بوو دهمیلینیتاهو خود موختاری و
سر بخوبی که ئیمه ئه و دو وانه
ھەرد و کیان بھشیاوتر له فیدر الی ده زانین.

پ: ئەو ولاتانەي كە ھەنۇوکە

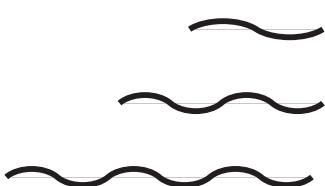
نەتموھى كورد چيە. ئەگەر فيدرالى يان خودموختارى ھەلپۈرى دەبى ماوەدى ئەو خودموختارى و ئەو فيدرالىيە ديارى كراو بى و بەشىۋەيە كى پۇون و شەفاف سۇورو جوغرافيايى ئەو فيدرالىيە ديارى كراو بى. لە كوردىستانى ئېرمان ئىمە وەك «سازمانى خەباتى كوردىستانى ئېرمان» لەگەل گەورەترين ھىزى رەكابەرى ئېرمان «سازمانى موجاھيدنى خەلق» كە لە داھاتوودا دەتوانى دەسەلاتى دەولەتى مەركەزىيەتى بکەۋىتە ئەستۆ لەسەر خودموختارى بۇ گەلى كوردىستانى ئېرمان ھاوارىين. ئەو خودموختارى يەمى كە «شۇوراي مىللەي مۇقاومەت» هەتا ئىيىستا داڭكىلى كىلىدە كا و بۇ كورد بەرھواى دەزانى، زۆر لەم فيدرالىيە ئىستا باشتە كە لە كوردىستانى عىراقدا ھەديە، ھەر بۇيە وەك سەرتايى كار كردن لەسەر دۆزى پەواى كورد، من پىم وايە كە دەبى ھىزى لایەنەكانى تىريش بىن لىرەوە دەست پىبكەن و پەيوەندى يە كانيان لەگەل سازمانى موجاھيدىن ئاسابىي بکەنەوە. حىزىي كوردى رۆزھەلات دەبى ئىتر فېرى ئەو جىاوازى يە بوبىن كە قىسىي بازارى و خەيالى ناتوانى ھىج سوودىان پى بگەيەنى، بەلكۈو واقعىييانە بىر بکەنەوە ھەنگاوشىن.

پ: وادەرەتكەۋى و پىتان وايە بە رېك كەوتىن لەگەل موجاھيدىن لە ئىيىستاوه ھەمو شىك چارھسەرەوھ يەق تاقمۇ گروپىيىكى تر نەماون كە بىنە كۆسپ! چ كەنەنتى يەك ھەيە كە موجاھيدىن خراپتە نابى و كورد و تەنلى: «ئاوات بۇ كفن نىزى ئەوھل نەخوازى يەوھ؟!

پ: ئىمە لەگەل سازمانى موجاھيدىن ھىج رېكىوتىكامان نىيە، تەنھىنە ئەمە نەھىي كە ئىمە دۆستو ھاۋەيمانىن و بۇچۇنمەن لەسەر بەرپەرج دانەوەي سىاسەتى رېزىيە ئاخوندى لە يەكمە نزىكە. ئەو رېكىوتىمەش كە بەرپۇزىتەن باسى دەكەن لەگەل شۇوراي مىللەي مۇقاومەت، كە كاتى خۆي حىزىي دەمۆكۈراتى كوردىستانى ئېرمان و شەخسىي

ناو ئېرمان دەكەۋىتە سەر شانى كورد، پاشان كورد دەتوانى لەنیو ئەو سىستەمە دىمۆكۈراتىكەدا داوايى جىابۇنەوەي خۆي بکات. يان ئەوهى كە لە ئەوھلەوە بلى كە برابەشى ناكەم و من جىا دەبەمە وە كارم بەھو نىيە چ دەگۈزەرى لە ناوجە كەدا، كە بەرپايى من ئەم داوايىو راگەياندى دەولەتى سەربەخۇ لە فەزايە كى ئاوادا كە دەوروبەر دىكتاتۇرۇ زالىم بى، ئەستەمە.

پ: مادام كە راگەياندى دەولەتى سەربەخۇ بەھو شىۋەيە ئەستەم بى، پېت وانىيە پاپادۇ كىسيك لەنیوان قىسە كانتدا ھەيە؟! و: نا، پىم وانىيە ھىچ كىشىيەك لە وەلام دانەوەدا نىيە دووبارە ئەتوانى بە سەرنج لە وەلامى پرسىارە كانم بەھىمە. من دەلىم فيدرالى لە راگەياندى دەولەتى كوردى ئەستەمەر. زۆر سپاس كاڭ جەلال بۇ ئەم دەرفەتە لە ئىختىيات ناين و ماندوونە بى! سپاس بۇ ئىۋەش و سەركەتتو بن!

دكتۆر قاسىلۇو ئەم رېكىوتىمەيان واژە كىد، باشتە ئىۋە دەبى لىي ئاگادار بن كە بەرپايى من سەرتايە كى باشە بۇ كوردو ئىستاش كاتى ئەوهى كە ئىمە وەك كوردو لا يەنەكانى ئېرمانى خالى ھاۋېشمان ھەبى و دۆستو ھاۋەيمان و ھاۋېلىن، تا لەو رېكە كار بکەن بۇ رۇوخانى رېزىيە ئاخوندى و وەدەست ھىنانى مافە كانى گەللى كورد لە كوردىستانى ئېرمان دا.

پ: بۇ دۆست بۇونى ھاۋەسەنگىيەكى سىاسى لەنیو ھىزى لایەنە سىاسىيەكانى رۆزھەلاتى كوردىستان لەمەر داواكارى سىستەمى دەسەلاتى سىاسىي لە رۆزھەلاتى كوردىستان چ قۇناغۇ پىداويىستى يەك بە مەرج و بنەما دەزانى؟! و: تەنبا مەرجىك كە ئىمە ھەمانە خەبات كردن و تىكۈشانە دىرى دەسەلات و سىستەمى جەھورى ئىسلامى ئېرمانە كە لەسەر بەنەماي وىلايەتى فەقىھ دامەزراوه. پاشانىش ھەر ھىزى لایەن ئازادە لەھەن چ دروشمىك بەرز دەكەتەوە، ئەو بېيارە خەلگە كە جەماوەر كوردىستان لە داھاتوودا بېيارى لەسەر دەدەن.

پ: ئايا وەك سازمانى خەباتى كوردىستانى ئېرمان پىتان وايە كە ئەم سىستەمە بۇ دەھاتوو ئېرمان وەلامەر بى! ئەگەر نا، بۇچى و بەدىلتان چىھ؟!

و: وەلامى ئەم پرسىارەم داوهەتەوە. نا لەبەر ئەوهى كورد پېۋىستى بەھو نىيە بکەۋىتە پەكابەرى و دەپەتى كەن لەگەل نەتەوە كانى تىرى ناو ئېرمان دا كە ئايە ئەم سىستەمە ھەلدەپۈزىن يان نا. كورد داوايى مافى خۆي دەبى بكا وەك نەتەوە پېشىۋانى و پارىزگارى لە مافى نەتەوە كانى تىرىش بکات تا ئە و پەدەيە خۆيان دەيان ھەوى. من پىم وايە دەبى كار بکرى بۇ دامەزراندى حكومەتىكى مەركەزى دىمۆكۈرات كە پەھنسىپى دىمۆكۈراسى تىدا پەپەرە بى، ئەمە ئەركەش وەكۈ ھەممۇ نەتەوە كانى تىرى

دۇورنماي فىدرالىزم

ن: جۆرج نەدرسون
و. لە ئىنگلىزىيەوە: مەنسۇر پېروتى

يەك دەولەت» لەگەل باردوخى نويى نىھادىنە نەكىد. ئاپرائىتىن، بىرېزىل و مىكىزىك پەميرھوى جۆرىك لە سىستمى فىدرالى يان لەشىر حاكمىيەتى دىيكتاتورى و دەرسەلاتدارىتى تاك— حىزبى دەكىد، كە لە ناوهەرۈكدا زۆر لەگەل سىاسەت و چەمكە كانى فىدرالى ناتەبا بۇو.

سەرنجى كۆرەكانى سىاسەتى دەرھوە، بە شىۋىيەكى بەرپلاو لەسەر ئەم كەيىس و باپتanhە چىز بۇنتوھو كە زلھىزە دەرەكىيەكان، لە ولاتانيكى خاوند بەھەرە شەرھەلەسىنى، بە مەبىستى هاندان ياسپاندىنى فىدرالىزم وەككۈ رىيگايەك بۇ يەكگەرتوھىيەشتنەوەي ولات، دەست تىۋەردىانىن كردۇھو— ئەگەرچى بە دەگەمن سەركەوتى لى كەمتوتەوە. مۆدىلى داسەپېئراو لە بۇنسى— ھىزىتىڭقىن تەواو سەقەمت دەرھات. حوملەكان بۇ دۆزىنەوەي رىيگاچارەي فىدرالى بۇ كىشەكانى قىيىرىس و سريلانكا توشى شىكست هاتن. فىدرالى ناھاوخىشتى گەلەلە كراو بۇ سوودان لە سالى ۲۰۰۵ بە جىابۇنەوە سەرەخۇي باشۇورى سوودان كۆتايى هات، ئەگەرچى تا بەرلە لىك ترازان، ھەر دوولاي باشۇورو باکور بانگىشەيان

[داھاتوو مەحكومەم بە دىمۆكراسىي
نېيە، بەلام كاتىك پرۆسەي
دىمۆكرا提ىزاسىيون دەپىتە پىرسىكى
جىددىي بۇ دواۋۇزى ولات، ناكىرى
گىرىنگى فىدرالىزم لەبر چاو نەكىرى].

بەھارى عەرەب، ھىشتا و بىرھەنەرەھە دەرە كەتى كۆمەلەنلى خەلک بۇ گەيشتن بە دىمۆكراپىسىيە— تەنانەت لە ولاتانيك كە شىمانە دەكىزى زۆر ئامادەي وەرگەرتى ئەم چەمكەنە نەن. بە سەرنجى دان بە ئاپاستھى زۆرەيى ولاتان، بەتايىھەتى لە ئاسيا و ئەفریقا، بە ئاقارى دىمۆكراپى دا، چى تر ئەفكارى وىلسۇنى «يەك نەتەوە

یه کلاکمه رو و نیمه به لام فیدرالیزم به خستنمرودی ریگاچاره‌ی جوراوجور ده توانی له نهیشتن و هملگرتی به بفریسته گمهوره کان رولی سهره کی بگیری. سهرکمون، له حمله‌تیکدا که گروپه جیوازه کان، بددوره له گوشارو کارتیکه‌ی دهه کی و به خواست و ویستی خویان ریک ده کمون، زیاتر شیاوی ره خسانه. به لام کومه‌لگای نیونه‌تمه‌ویش ده توانی له ریگای هاندان بُو راویژکردن، پیشنبارکردنی بالنه‌رو ریک خستنی دیالوگ له پرۆسه‌ی دوزینه‌وهی چاره‌سمریکی کرده کی و جی متمانه یارمه‌تیده‌ر بی. هردو سیستمی فیدرال و سانترال نه تهواو سهرکمتوو و نه تهواو شکست خواردون. له حالیکدا که ویناکردنی سهرکمونی همممو ولاتان له ریگای فیدرالی بهوه ئاستمه، له همان کاتدا چاوه‌روانی سهرکمونی دیمۆکراسی بهی که‌لک و درگرن له پرەنسیپ و ره‌هنده کانی فیدرالیزم زور ئاستمه‌تره. زوریک له ولاتان هم پاتایی جوغرافیایی به‌ریالو و هم جوراچوری کولتوروی، نهزادی و نه‌تهوه‌بی. یان همیه و تماوا ناکونه نیز چهتری حکومرانی ده‌له‌تی ناوه‌ندی. بهم پیوه نه‌گهر ولات‌نیکی وه کوو چین، تیران، بورمه یا کونگو به‌رها دیمۆکراتیک بعون همنگاو بنین، ده‌توانین چاوه‌روانی گوشاری هاوتهریب بُو چەسپاندنی فیدرالیزم یا دابهش کردنی ده‌له‌تاه کان بین. ئه‌گهری هه‌یه خیراترین گورانکاری به کان له باکوری ئەغفیرقاو روژه‌له‌تی نیوه‌راست رووبدهن. ئه‌پرۆسیه، ریگاییکی پر هه‌وارزو نشیو، به کوپس و لمپیری جوراچور، به لام پرده‌سکه‌وت، حتمی و بینانه‌ره.

بۇ جىڭىر كىرىنى فىديرالىزم دە كىرد. كىشىمۇ ئالۇزى يەلەمىتىنە كانى عىراق بە سىستېمىكى فىدرالى نەچەندان رىخخارا و پلان بىۋارىزراو، لەگەل ويسىتە خواستى كوردان بۇ سەرمەخۇي خۆى گۈنچاندۇ، بەلام ھىشتا له چارەسەھرى كىشىمە بابەته تەھەرى يەكاندا ماوه. نموونە سەركەم توووه كانى نولىي فىدرالىزم لە ولاتايىكە كە بەدۇور لە كارىگەرى دەرەكى، ئەم سىستەمە يان بۇ داھاتتۇسى دەلات ھەلبىزاردۇ. نوسخىيە كى تايىھەتىي فىدرالىزم لە رەوتى دىمۆكرا提زاپىئونى ولاتىيىكى بە گىرى و گۆل و ئالۇزى وەك ھېنديوستان، رۆلى بەرچاوى گىپە. بەر لمۇ، سىستەمە فىدرالىتە بەدەلى و دروست كراوه كانى مېكزىك، بېزىيل و ئاپرۇتنىن بۇون بە راستىيە كى ئارايى و لە حەرە كەملىقى رۇو لە دىمۆكراپىسى ئەم ولاتانە تەھواو ئاسانكارى يان كرد. ھەروەھا، نىجىرىيە بە گەرانفۇھ بۇ حکومەتى مەدەنلىقى غەيرە نىزامى، ئىستا خاوهەن فىدرالىيە كى راستەقىنە رۇو لە گەشەيە. زۇرىك لە رېزىمە نەرىتى يەناوەندىۋازۇ كان لە رەوتى دىمۆكرا提زاپىئونى خۆيان دا، بەرھە فىدرالىي يە سىستېمىكى ناچەقىرىيە ھاوشىپە، ھەنگاويان ناوه. ئىسپانىا و نەنەيە كى بەرچاوه؛ شۇئىنەك كە پاش «فرانكۆ»، سەقامىرىو جىڭىر كىرىنى دىمۆكراپىسى تەھواو بەسترابۇوه بە پىدىانى ئۇتۇنۇمى رېزەيى بە «نەتەھو مېرىۋەيىيە كان». ئاكامى ئەم رەوتە رېزىمە كى تەھواو دىسانترالىزە ناچەقىرىيە بە شىپەيە كى سەرنجىر اکىش ھاۋا ئەھنەنگ و ھاوخشت بۇوه. لە دانوستان و مامەلەيە كى گەورەد، «ئەم ئىن. سى» (ANC) لە ئەغىرقاى باش سور، لمىرى پېشىوانى كىرىنى سېپى و رەنگ پېستە كان لە ياسايى بنەرتەتى، مۇدىلىكى فىدرالىزمى قەبۇول كرد كە لە لايمەن «ھىزىنى ئازادى Inkatha Freedom) ئىنكتاھا» (Party) بىلەشىۋازى لى كرا. براوهى شەھرى نۇخۇبىي ئەتىپۆيى، ھەقال بەندى يەك لە گەرووبە لایەنە ناوجەيى يەكان بۇو كە مۇدىلىكى پەتمە و بەھىزى «فىدرالىزمى

وتوویزی گوچاری لawan له گهله به ریز عه بدوللا سوهرابی نوینه‌ری پیش‌سوی
مه‌ریوان له په‌رلمانی ئیران و ئندامی بهره‌ی یه‌کگرت‌تیوی کورد.
له‌سهر پرسی فیدرالیزم له ئیرانی فرهنه‌ته‌وهدا!

دیمانہ: ب۔ سیوہر

رهواکانی هه مهو نه ته وه کان ببی به هوی ره زامه ندی و پیکوه زیان. هر به شیوه له زوربهی ولاتانی دیمۆکراتیک که سیستیمی فیدرالیان هه یه ئهی بینین.

زوربهی ئهوانهی وا رهوتی کمۆنیزم و سوسیالیزمیان ببو، گهانه وه بو خهباتی نه ته وایه تی و داواکاری فیدرالیزم من. له نهیو نه ته وه کانی ترا به شیوازیکی لاوازتر ره چاو ده کری. به لام ئه وهی وا گرینگه دواي ئال و گوری جیهان و پاشه کشهی کمۆنیزم و گهشەندنی دمۆکراسی شیوازی فیدرالیزم زورتر له رابورو دوو جىگە و پیگە خۆی گرتوه.

پرسیار: خودی جۇرى بەریوھەری ولات بە شیوه فیدرالیزم تا چەندە لای لاینه سیاسیيەكانی نیخوھۇ ولاته وه بیرى لى كراوه ته وه پەزىرشى

پرسیار: ئەوهندهی ئیووه له لایەنەکانى
ناوهنەشین نزیکن، ئایا ئەو لایەنەنە
ئىستا توانیویانە ئیرانى داهاتۇو
له چوارچیووه سیستمیکى فېيەرالدا
بخويىنەوە؟ لەنىو لایەنەکانى
دەسەلاتدا لایەنگىرى ئەم جۇرە
سیستمە بۇ بېرىۋەبرىنى داهاتۇو
ئېرمان بۇونى ھەيە؟ ئەگەر ھەيە كامانەو
لەم پیوهندىيەدا بىنىشيان چىيە؟

و ه لام: به داخه وه زور بيه لاي انه

روakanی هemo نهتهوه کان بیی به هوی
رهزامندی و پیکوه زیان. هر بهو شیوه

له زوبه‌ی ولاتاني ديموكراتيک که سيسطيمي فيدرالي يان هه يه ئه‌ي بىنین.

هه یه بو نموونه و هک کوردو لاینه
سیاسی یه کانی که داواکانیان له
چوار چیوه هئم شیوه له به ریوه به ری دا
پیناسه کردوه. ئایا نته و هکانی دیکیش
هیچ قسه یه کیان له او پیوهندی یه دا هه یه؟

وهلام: ههر له سهرهتاي شوپرشي
1357 اي ههتاوی تيرانهوه حيزبه
سهرهه کي يه كان به تاييهت له
کورستان دا شوعاري ديموكراسي بو
تيران و سرهه خويي بو کورستانيان
نهدا. بهر له سالانه رابردووس

پرسیار: فینرالیزم و هک شیوه‌های کله سیستمه‌می به ریوبردنی ولاستانی فرهنگ‌های فرهنگ‌های تا چند دهده توانی له ئیراندا و هلامدھر بی و گهلان به ئایین و ناته‌وھی جور او جور افغانستان تدا دهسته‌هه، بیت؟

وەلام: بىٰگومان بو ولاٰتىكى فەرنەتهوهى وەك ئىران فيدرالىزم باشترين شىيوهى حوكمرانى يە به تايىهت لەلە بارودوخىكدا كە نەتەوە بن دەستەكان بە جىاوازى له زمان و كولتوورو ئايىن و ...، لە ژىرى دەسەلەلتى سىستېمكى ناوەندى دا لە ژىرى گوشارو نابەرەبەريبا بن. بۆيە كاتىك حکومەتى ناوەندى زمان و ئايىن و ... بە فەرمى پەسەند ناكا، فيدرالىزم باشترين رىنگايە. بە يېچەوانە ئەۋانە وا بە هەر دەشەسى دەزانىن بۇ يە كەرتۈوبىي ولاٰت، فيدرالىزم ئەتونانى بە دايىن كردنى مافە

سۆهراپى: بىـگومان بو وـلاتىكى فـرهـنـهـتـهـوـهـى وـهـكـوـ ئـيرـانـ فـيـدـرـالـيـزـمـ باـشـتـرـيـنـ شـيـوهـىـ حـوـكـمـپـانـىـ يـهـ بـهـ تـايـيـهـتـ لـهـ بـارـوـدـوـخـيـكـداـ كـهـ نـهـتـهـوـهـ بـنـ دـهـسـتـهـ كـانـ بـهـ جـيـاـواـزـىـ لـهـ زـمـانـ وـ كـولـتوـورـوـ ئـايـيـنـ وـ...ـ لـهـ ژـيـرـ دـهـسـهـ لـاتـىـ سـيـسـتـمـيـكـىـ نـاـوـهـنـدـىـ دـاـ لـهـ ژـيـرـ گـوـشـارـوـ نـابـهـ رـابـهـ رـيـاـ بـنـ.ـ بـوـيـهـ كـاتـيـكـىـ حـكـوـمـهـتـىـ نـاـوـهـنـدـىـ زـمـانـ وـ ئـايـيـنـ وـ...ـ بـهـ فـهـرـمـىـ پـهـسـهـنـدـ نـاـكـاـ.ـ فـيـدـرـالـيـزـمـ باـشـتـرـيـنـ رـيـكـاـيـهـ.

چارهـسـهـرـهـ.ـ سـوـودـىـ ئـهـمـ سـيـسـتـمـهـ مـعـقـولـىـ دـهـزـانـنـ بـوـ بـهـرـيـوـهـبـرـىـنـىـ زـوـزـترـ بـوـ حـكـوـمـهـتـىـ نـاـوـهـنـدـىـ وـ هـمـمـوـوـ نـهـتـهـوـهـ كـانـهـ.ـ بـهـرـزـهـوـهـنـدـىـ وـ گـهـشـهـىـ سـيـاسـىـ ئـابـوـورـىـ وـ...ـ بـوـ هـمـمـوـوـ نـهـتـهـوـهـ كـانـ دـايـيـنـ دـهـ كـاـ.ـ بـهـوـاتـيـاهـكـىـ تـرـ لـهـ رـيـكـخـراـوـ وـ كـهـسـاـيـهـتـىـ يـهـ سـيـاسـىـ يـهـ كـانـىـ خـلـكـىـ كـورـدـسـتـانـىـ تـىـداـ دـهـسـتـهـبـرـ بـىـ؟ـ وـهـلـامـ:ـ يـيـمـ وـايـهـ لـهـ سـهـداـ نـهـوـهـدـىـ زـوـزـترـ رـادـيـكـالـ تـرـ لـهـ لـايـنـهـ كـانـىـ نـيـيـوـ دـهـسـهـلـاتـ دـزـبـهـرـىـ فـيـدـرـالـيـزـمـنـ.ـ بـىـگـومـانـ لـهـنـيـوـ لـايـنـهـ سـيـاسـىـ يـهـ كـانـىـ نـيـيـوـ بـهـلـكـوـوـ ئـهـتـوانـمـ بـلـيـمـ چـهـنـ گـرـوـوـپـيـكـ لـهـ لـايـنـهـ كـانـىـ ئـوـپـوـزـيـسـيـوـنـ زـورـتـوـوـ.ـ بـهـلـكـوـوـ ئـهـتـوانـمـ بـلـيـمـ چـهـنـ دـهـسـهـلـاتـ دـزـبـهـرـىـ فـيـدـرـالـيـزـمـنـ.ـ بـىـگـومـانـ لـهـنـيـوـ لـايـنـهـ سـيـاسـىـ يـهـ كـانـىـ نـيـيـوـ بـهـلـكـوـوـ ئـهـوـانـهـشـ وـاخـوـيـانـ بـهـ ئـازـادـىـ خـواـزوـ دـاـوـاـكـارـىـ رـيـقـوـرـمـنـ مـؤـخـالـيـفـىـ فـيـدـرـالـيـزـمـنـ.

پـرسـيـارـ:ـ لـهـنـيـوـ چـالـاـكـانـىـ سـيـاسـىـ كـورـدىـ نـيـوـخـوـىـ وـلـاتـداـ تـاـ چـهـنـدـهـ ئـهـمـ درـوشـمـهـىـ هـيـرـهـ سـيـاسـىـ يـهـ كـانـ جـيـكـهـ توـهـوـ بـهـ

فـيـدـرـلـيـزـمـ بـوـ ئـيرـانـ چـيـهـ؟ـ

وـهـلـامـ:ـ بـهـ بـرـپـاوـىـ منـ بـوـ وـلاتـىـكـىـ وـهـكـوـ ئـيرـانـ كـهـ فـرـهـنـهـتـهـوـهـىـ فـيـدـرـالـيـزـمـ

رامانیک له فیدرالیهت!

نا: عباس حقبین

کۆنفیدرالی له سوئید به کار هات که پاش سی سال شکستیان هیناو گوریان بۆ فیدرالی و له ئەنجامدا داھاتی نەتهوھی بە شیوهیه ک گەشەی کرد که له ولاستانی کەنداو له سەرووتر بوبو. ئەم سیستمه بە دوو شیوه پیک دى، يەکەمیان يەکگرتنى چەند ولاته، دووهەمیان دابەش بونو قەبارەیه کى واحدی سیاسی بە شیوهی ولات وەک يەکیه تى سوچیهت کە دابەش بوبو.

ئەم يەک بونو و دابەش بونو هۆکارى جوراوجۆرو جیاوازى ھەيە جارى وايە خوازیارەو جارى واشە سەپاندە وەک ئەمریكا، له وينەي يەکگرتوو ئامازە بە سویس و ئەلمان دەكەين. چەمکى دەسەلات لەم سیستمه دا ديارى کراو نېھو بەستراوهەي بە ریکەوتى لا يەنه بەشداربووه کان و ئەم بوارانەي لهەسرى ریک دەكەون کە ئەم ریک كەوتە دەسەلاتى حکومەتى ناوەندىش ديارى دە. جىگەي ئامازەيە ئەگەر بە پىچوانەي تايىەتمەندى يەکانى پىويسى ئەم سیستمه هەنگاو بىنن بنەما سیاسى، ئابورى و كۆمەلايەتى يەكان بەرهو نوشوستى هینان ئاقار دەگۆرن و كۆسپو قەيرانە كان زياترو زياتر دەبن و ولات ئەمنىيەتە جوراجۆره کانى خۆي له دەست

دروست كردو له ژىر دەسەلاتى كۆلۈنيايى بەریتانيا دەرچوون. ھەلبەت پاش ۹ سال بە پىويسىيان زانى ئەو سیستمه بگۇن، ھەربۇيە له ئايارى ۱۷۸۷ ئى زايىنى كۆنگرەيە كىان بەست بە ناوى فيلادېشا و دوو مانگ دواتر بە شیوازى پراكتىزبۇون بەرپۇھەيان بىر كە له ۱۳ ولات پىك ھاتپۇن.

فیدرالیت وەك ھەر دروشمىكى ستەتىزى يان وەك ئاماج له دايىك بوبى قۇناغى تايىەت بە خۆيەتى بەو شیوه يە كە پىكەتەو تايىەتمەندى يەكاني حىزبى و جەماوەرى بۆ سەرەھەلدان و جىڭىرىپۇونى ئەم مىكانىزمە نۇي بەي پىويسىتە كە ھاوتەرەپ گەشە بەن و بگەنە ئەم ئاستە كە فیدرالى تىدا پەروردە بىت. ئەگەر سەرجىك بەدېنە مىزۇوو جىڭىرىپۇونى ئەم سیستمه لە ولاستان داء زىاتر له ۲۲۶ سالە پىادە كراوهەو بەكار ھاتپۇن، ھەرەھە ھەل و مەرجى ژىئۇپۇلىتىكى ولاستانى ناوجە و جىهان و روتوھە فكرى يەكاني حاكم، له لا يەنەو كە پىويسىتە بۆ ديارى كردىنى ھەر سیستمیك رەچاو بىكىن. باشتىرين نموونە ولاته يەكگرتووه كانى ئەمرىكا يە كە لە سالى ۱۷۸ زايىنى يەوه يەکیه تى كۆنفیدرالىان

دەولەتى فيدرال بە پىكھاتەي جۇراوجۇرو ئالۋىزى يەوه لە دەولەتى يە كىرىتۇوی سادە جىا دە كرىيىتەوە، چونكە لامەر كەزى سىياسى بىنەماي دەولەتى فيدرالە و چەند قەبارەيە كى دەستتۇرلى جىاواز لە خۇ دەگرى كە بۇيان ھەيە قەبارەي ياسايى تايىيەتىان ھەبى لە چوارچىوھىيە كى جوغرافىيائى دىيارى كراودا، بەو شىپوھىيە لە دەولەتىكى يە كىرىتۇودا چەندىن دەسەلاتى سىياسى پەيدا دەبن كە لە پىناؤ پاراستنى ئەو يە كىرىتەدا سىياسەتى ھاوبەش دادەرىزىن!

به سیستمیکی نیوچویی چاو لی ده کری و به پیشی دهستور پیک دهی. ۲: له کونفیدرالی دا دهسته با (ا) کونگریس) شیوه کونگره دیپلوماسی يه کان دهدا که لهوی دا نوینه ری دهولتان به شدارن و به پیشی برپارو راسپارده کانی دهولته تی خویان کار ده کهن، کونگریس برپار له دهسته کانی ثئندامانی خوی و هرنگری، به لکوو له ثهواوی ولاته ثئندامه کانی و هرده گری که ئه مدهش به پیچه و انهی فیدرالیزمه.

هاوبهش داده ریزن. به راورد کردنی ئه م سیستمه له گهل سیستمه هاوشیوه کانی دا شه فافیه تیکی زیاتر له خو ده گری. فیدرالیزم و کونفیدرالی: کونفیدرالی له نیوان چند دهولته تیکی سه ره خودا دروست دهی که بو خویان لیزنه يه ک دروست ده کهن به شیوه هاوبهشی که پیشی ده لین کونگره يان کوملهه يان کونگریس، به پیشی ده سه لاتی هاوبهشی دیاری کراو. ئه وه کاتیک دایه که هر کام له دهولته کان سه روهری به رژه وندی يه کانیان پاراستوه

تیجارت و پهیمان بهستنی خارجی. پهنا بردن بدر ئەم سیستمه تاییه تە قۇناغىکى تاییتە سیاسى، ئابورى، ئەمنیيەتى و كۆمەللايەتى، لە ئەنجامى پەرپىنه و بو قۇناغىکى دىكە تۈوشى خەسارو لىك ترازان بۇوه وەك ئۇوهى ئالىمان بەسەرى هات لە نیوان سالە كانى ١٨٦٦ — زايىنى، بۇيى ھەيدى كەم پەرپىنه وە ئەنجامى باشىشى لەدۇو

باکور له نیوان ساله کانی ۱۸۷۱
— ۱۸۷۱ ای زایینی. لیرهدا جیاوازی
قیقدیرالیزم له گدل کوتفیدرالی تەخینه رورو:
۱: کوتفیدرالی به پى پەیمان نامە يەك
پىك دى كە به سیستمیکى نیودەولەتى
ناودىر دەكرى، بەلام فیدرالى

دهدا، بُوچینه له تیرانی فرهنه تمهودا ئیمەی کورد ئەگەر به تەنیا خوازیباری فیدرالیت بین لە بەرامبەر حکومەتى ناوهندى دا، ئەوکات نەتهەوھو حىزب و لايەنەكانى دىكەی تیرانی ئەو ويسىتەيان نەبى، ئەوھو لەم شىوهدا لىك ترازان ساز دەبى و ئەو گەشەو گۆرانەي ويسىتى جەماوھرى ئەو گەشەو گۆرانەي ويسىتى جەماوھرى لە گەل نەبىت ناچەسپى، لەلا يەكى دىكەشەو ئىمە ناتوانىن لمباتى ئەوان بېرىار لەسەر چارەنۇوسىيان بەدەين. بەلام لە شىۋازى ئارەزوومەندانەدا نەرىت، ويسىت، ئايىن، خۇ خەدى نەتهەوھىي رەچاو دەكىرى و بەو پىيە ئەم سىستەمە جىڭر دەكىرى. لەم شىۋاھدا لایەن ئابورى و چاكسازى و پاراستن گەشە دەكەن و لەلان بەرھە يەك بۇون و ئارامى دەبەن، وەك ولاتى چىكۈسلىۋاڭى كە لە سالى ۱۹۶۸ ئايىنىدا بەشىوهى ئارەزوومەندانە بە رېكەتون نامە يەك لىك جىا بۇونوھو ئەم شىۋازەيان پەيەرھو كرد. هەل و مەرجى ئىمەي حىزىھ كوردى يەكان لە بەرامبەر چارەنۇوسىيىكى لەو شىۋەدا بەستراؤتەوھو بە كەشى زالى سىاسەتى ناوجەيى و جىهانى و ئاستى ئەو رېكەوتانەي ئىمە و حکومەتى ناوهندى دا دەكىرىن. لە لايەكى دىكەشەو پىوپىستە لە فاكسيونالىزم واتە حىزب پەرسى دوور كەۋىنەوھو نەتهەوھ لەسەرروھ هەمۇواندەو بىي و بە پەاكتىزە كردنى بىرى نوى، ئاستى شعورى سىاسىي جەماوھر لەبار بىكەن بۇ ئەم سىستەمە. ئەم شىۋە بىر كردنەوھ دەتوانى ھەولى رېكخىستى لايەنە تیرانى يەكان بىنېتى ئاراوا. دەولەتى فیدرال لە پىكھاتە ئوراوجۇرۇ ئاللۇزى يەوھ لە دەولەتى يەكگەرتووى سادە جىا دەكىيەتەوھو، چۈنكە لامر كەزى سىاسىي بىنەمەي دەولەتى فیدرال و چەند قەبارايدى كى دەستوورى جىاواز لەخۇ دەگرئى كە بۇيان ھەيە قەبارايدى ياسابى تايىيەيان ھەبى لە چوارچىيە كى جوغۇرغا يىايى دىيارى كراودا، بەو شىۋە يە لە دەولەتىكى يەكگەرتوودا چەندىن دەسەلاتى سىاسىي پەيدا دەبن كە لە يىنباو ياراستى، ئەو بە كەرتەدا سىاسەتى،

۸: ئەندامى ھەر دەولەتىك بۇ دەولەتىكى دىكەي ئەندام لە يەكىتىي
كۆنفيدرالى دا بىگانەيەو سەرورى ھەر
ولاتىك لە سەررووى پەيمان نامەمى
كۆنفيدرالى يەو دەولەتى ھاوېش بە
ئەڭزمار نايەت بۇيە ئەندامە كانيان بۇ
يەكتىر بىگانەن و ئەمەمش لە فيدرالى دا
بە بىچەوانىيەو بە پىكھاتنى دەولەتى
ھاوېش جەماوەر ھاوېش دەبن وەك
ھەر ھاولاتى يەكى دەولەتى فيدرال.

۹: به هوی سه ره روهری و لاتان له
یه کيه تبي کونقیدرالی دا ئه گهر شه ر له
نیوان دوو يان چمند و لاتى ئەنداماد رwoo
بىدا بى شەرى نىيودەولەتى دادەندىرى و
ئەو پەيمان نامە نىيودەولەتى يەيان
بە سەردا دەسەپى كە پىوهندى بە
ما فو ئەر كە كانى دەولەتى شەر كەر وە
ھە يە، بەلام شەرى نیوان ئەندامانى
دەولەتى فيدرالى بە شەرى نىخۆبى
دەز مىيردى و حکومەتى ناوهندى بېيار
لەسەر لايەنە كانى ئەو شەرە دەدا.

بُو حکوم دان له سه ر ناکو کی به کانی
دموله تی ناوہندی یان ئەنداماه کان یان
له نیوان حکومه کاتی ئەندام، ئەمەش
لا وازی يه که بُو کونفیدیرالی که ده زگایه کی
چار سه ر گیلشے نیخو خوی یه کانی نیه.

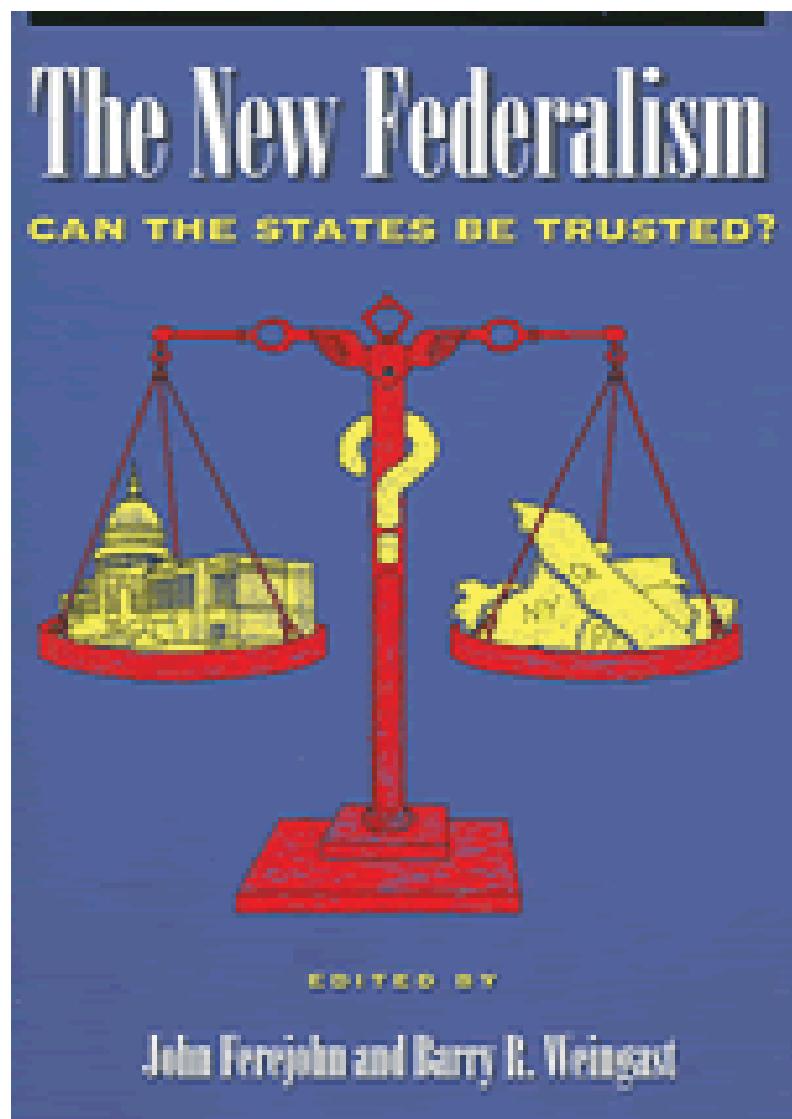
۷: ئەندامانى دەولەتى كۆنفيديرال
 دەتوانى پابەند نەبن بە ھەممۇ بېپارەكان و
 تەنانەت دەتوانى لىشى يېنەدەرمە
 ئەگەر پىيان وابى بېپارىيەك بە پىيى
 بەندە كانى رىيكتۈن نامەك كە نىيە! بەلام
 لە دەولەتى فيديرالدا ئەندام ناتوانى بۇ
 بەرھەلستى پەنا بىباتە بەر كىشانەوە.

۵: ئەندامانى يەكىه تىبى كۆنفيديرالى دەسەلەلاتى بەسەر ھەر رېمە كانى دەولەتانى ئەندامدا نىيە يان خەلکە كانى دا، چۈنكە ئەوان ھەر رېمى سەرەبەخۇيان ھەيدە و حكۆومەتى خۇيان دەتونانى بېرىار لەسەر چارەنۋوسيان بىدات، بەلام دەولەتى فيدرال ھەم دەسەلەلاتى بەسەر ھەر رېمە كان دا ھەيدە و ھەميش بەسەر جەماواھىرى ھەر رېمە كان، بە پېنىز دەستورى يەكىه تىبى كە.

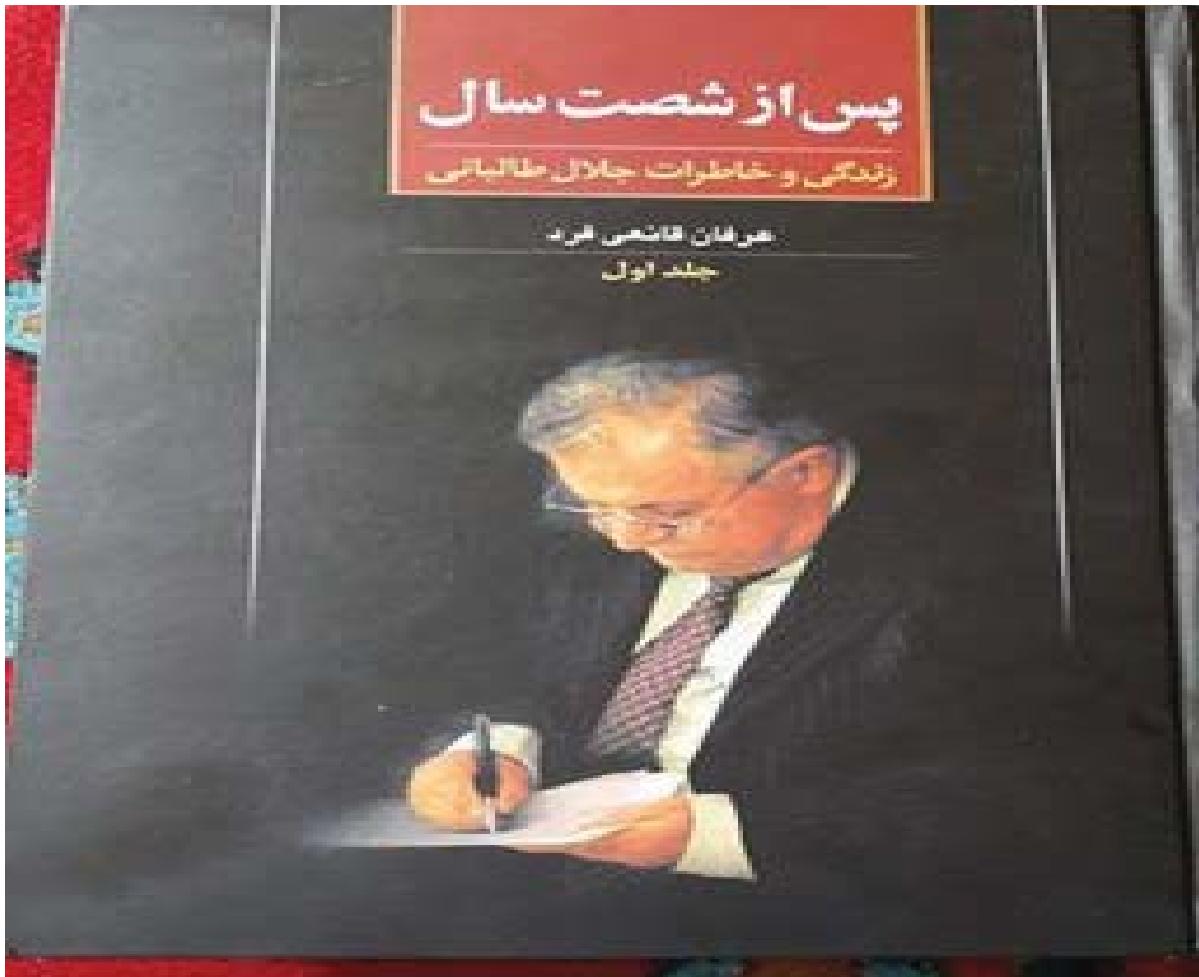
۶: بُو ناكُوكى يەكانى دەولانى ئەندام لە
يە كىھىتىي كۈنفيەرالى دا هېچ دادگايەك
ئىني، بەلام لە فيدرالى دادگاي باالا ھە يە

سرهجاوه کان:
۱: یادداشتہ کامن!
۲: مالپھر ویکی پیدیا و چند مالپھر یکی
دیکھے!

Lawan j: 53-54 Salı 2714î kurdi

به بیانووی «شەست سال»!

خالید محمد مەمەدزادە

خیلەکى و... سەير بکری، ئەوه ئەم خیلەکى و... سەير بکری، ئەوه ئەم کتىبىيە بىيانووې كە بۇ سۈوك بىشاندانى بزووتنەوهى كوردى لە ئىرمان و ھەنئى لە كەسايىتىيە كانى بە جوريك كە زۆريك لە سەركىدە كانى لەم كتىبىيە بە پىاۋى ساواك نىيۇدەبرىئىن، يابە بە كرئى گىراوى ولا تانى تر! شۇرۇشى مەشروعە كورىد، كۆمارى كوردىستان، حىزبى دېمۇكرات و بەشدارى كورىدە كانى ئىرمان لە شۇرۇشى ئىلولول و... كۆمەللىك بېرگەي ترى مىزۇوی سىياسى رۆزھەلات ئەو بېرگانەن كە نووسەر خوينىندەنەوهى ئۆرگان — ئەمنىيەتى بۇى هەيدەو بۇ ئەمەش پىشت دەبەستى بە بەلگەنامە كانى ساواك لەسەر كوردىستان و كەسايىتىيە كانى. لە دواجارىشدا خوينىندەنەوهى خۇشى هەمان خوينىندەنەوهى ئەمنىيەتى دەبىي و ناتوانى بىلا يەنى خوئى لە نەقدى بەلگەنامە كانى ساواك

بەرگى يە كەمى كتىبىي «دوای شەست سال» لە نووسىنى عيرفان قانعى فەرد كە تەرخان كراوه بۇ ژيان و چالاکى سىياسى جەلال تاللەبانى سەركۆمارى عيراق، يەك لەو كتىبىانە يە كە كاتى خوى هەلائى مىديابىي و كاردانەوهى زۆرى لى كەوتەوه، ئەگەرچى كتىبىي كە جىگە لە يەك دوو نەقىدى با بهتى هېچ كات نەقد نەكراوو قسەسى جىددىي لەسەر نەكرا، ئەوهندەي بەشىكى زۆرى كاردانەوهە كان خوى لە بەرامبەر نووسەرە كە دەدۇزىتەوه و قسە كەدن بۇو لەسەر خودى نووسەر نەك كتىبىي كە. «دوای شەست سال» ئەگەرچى دەيھوئى پىمان بلىت ھەولىكە بۇ رووچونە

رووداوه کانی کوردستانه و دیاره. به گشتی بهرگی یه کەمی کتیبه کە لەو بەشانه کە دینە سەر میژووی سیاسی کورده کانی رۆژهه لات زۆر داخ لە دلانه قسە دەکات و روانييکی بە تەواوی کینه لە دلانه پیوه دیارەوە هەول دەدا بە خوینەر بلى؛ نازەزایەتى بە کانی کورد لەو قۇناغانە دەستى دەرە کى پیوه دیارەو سەرکردە کانیشان هاندراون. لەراستى دا کتیبه کە ھەلگرى گومانى زۆر گەورە يەو ناکرى پاشتى پى بېھەسترى بۇ خوینىدە وەی میژووی کوردستان و بەرگى يە کەمی کتیبه کە بە تەواوەتى ھەولى سووک پیشاندانى کۆی ئە و میژوویە داوه کە کارى لە سەرکردە دەمە پلويىستە نەقد بکرى و راست بکەتەوە. هەر ئەم نازەزايى بەرزبۇنە وەش لە کتیبه کەدا وايکردو چاپى بەرگى دووھەم و سېيھەمی کتیبه کە لە لايەن ناوهندى بالاوكردنە وەی زانستى لە تاران رابگىرە.

سەرچاوه:
١: پس از ٦٠ سال، زندگى و خاطرات جلال طالباني، جلد اول، تاران نشر علم، سال ١٢٨٨ شمسى. نويسنده، عرفان قانعى فرد

**کۆی سەرنجە کانی نووسەر و حىكايەت گىرمانە وە کانی لە سەر كەسايەتى و رووداوه کان پشت ئەستورە بە بەلگەنامە کانى ساواك و کارەكتەرە کانى ئەم دەزگا جاسوسى يە، كە بە پلهى يە كەم بەلگەنامە کانى ساواك دەبن بە سەرچاوه دواتر چەند کارەكتەرىيکى ساواك دىن بەلگەنامە کان پشت راست دەكەنەوە.
كتىب بە تەواوى دوورە لە شى كەردىنە وە سیاسى و بارگاوى كراوه بە روانىنى ئەمنىيەتى و لە سەرچاوه دەكەنەوە.
نووسەر نەتىجە دەگرى كە ئەوهى لە کوردستان كراوه شۇپۇش و راپەرىن و كاردا نە وە سیاسى نەبوبە، بەلگۇو چەند حەرە كەتىكى عەشىرىي و ناوجەپى بۇون كە ناكەونە نىو بازەنچە خواتى نەتەوهى بى و كارى سیاسى!**

**لە كتىبە كەدا رۆلى شاو ساواك لە ھەموو رووداوه کانى كوردستان و عىّاق و دەبىنرى و تەنانەت نووسەر پىيەنەم؛ كۆي سەرنجە کانى نووسەر وە حىكايەت گىرمانە وە کانى لە سەر كەسايەتى و رووداوه کان پشت ئەستورە بە بەلگەنامە کانى ساواك و کارەكتەرە کانى ئەم دەزگا جاسوسى يە، كە بە پلهى يە كەم بەلگەنامە کانى ساواك دەبن بە سەرچاوه دواتر چەند كارەكتەرىكى ساواك دىن بەلگەنامە کان پشت راست دەكەنەوە. كتىب بە تەواوى دوورە لە شى كەردىنە وە سیاسى و بارگاوى كراوه بە روانىنى ئەمنىيەتى و لە دواتردا نووسەر نەتىجە دەگرى كە ئەوهى لە کوردستان كراوه شۇپۇش و راپەرىن و كاردا نە وە سیاسى نەبوبە، بەلگۇو چەند حەرە كەتىكى عەشىرىي و ناوجەپى بۇون كە ناكەونە نىو بازەنچە خواتى نەتەوهى بى و كارى سیاسى!
لە كتىبە كەدا رۆلى شاو**

ھەموو رووداوه کانى کوردستان و عىّاق و ناوجە كە دەبىنرى و تەنانەت نووسەر پىيەنەم كە شاي ئىران لە عەبدولكەرىم قاسم زۆر زىرەك تر بۇوه! هەر لەم كتىبەدا ساواك رۆلى مىحورى لە راپەرىنە کانى شىعە و كورده کانى عىّاق دەگىرەي و بە گشتى لە روانگەي نووسەرەوە شوينپەنجهى ئىران بە سەر راپەرىن و

پارىزى. شۇپۇشى رۆژهه لاتى کوردستان لەم كتىبەدا ھەربە تەواوى خراوهە ئىر گومان و تىپوانىنى ناوهندگە رايانە. نووسەر لە دوو روانگەو دوو سەرچاوهە نەقدو لىك دانەوەي رووداوه کانى پەنجا سالى رايدۇوی کوردستان دەكاو دواتریش خودى نووسەر تەسلیمی تى گەيشتنى ئەو دوو سەرچاوه لە سەرکوردستان دەبى و خۆي ناتوانى لىك دانەوەي سەرچاوه ھىناویەتى بخاتەرەوو. يە كەم؛ روانىنى ناوهندگە رايانە بەرامبەر بە کوردستان كە خۆي لە روانىنى دەولەت — نەتەوهى بالا دەستە ئىران دەبىنەتەوە كە چۈن ئەم سىستەمە دوايى دامەزرانى كارى لە سەر سېرىنەوەي جياوازىيە كانى نىو ئىران كەرددە دواجار وەك ورده كەلتۈرۈ سەير بکرىن و هەر نازەزايى و نا گوتىنەك لە پەراوىز، بەرامبەر بە ناوهند وەك پىلان سەير بکرى بەوهى دەيانەوەي سەرەتەرە خاكسى ئىران هەل بۇوهشىنەوە كە تا ئىستاش ئەم روانىنە روانىنى زالى دەولەت — نەتەوهى بالا دەستە لە ئىران كە پىشتر حەكومەتى پاشايەتى نويئەرەيەتى دەكردو ئىستاش كۆمارى ئىسلامى. دووهەم؛ كۆي سەرنجە کانى نووسەر وە حىكايەت گىرمانە وە کانى لە سەر كەسايەتى و رووداوه کان پشت ئەستورە بە بەلگەنامە کانى ساواك و کارەكتەرە کانى ئەم دەزگا جاسوسى يە، كە بە پلهى يە كەم بەلگەنامە کانى ساواك دەبن بە سەرچاوه دواتر چەند كارەكتەرىكى ساواك دىن بەلگەنامە کان پشت راست دەكەنەوە. كتىب بە تەواوى دوورە لە شى كەردىنە وە سیاسى و بارگاوى كراوه بە روانىنى ئەمنىيەتى و لە دواتردا نووسەر نەتىجە دەگرى كە ئەوهى لە کوردستان كراوه شۇپۇش و راپەرىن و كاردا نە وە سیاسى نەبوبە، بەلگۇو چەند حەرە كەتىكى عەشىرىي و ناوجەپى بۇون كە ناكەونە نىو بازەنچە خواتى نەتەوهى بى و كارى سیاسى!
لە كتىبە كەدا رۆلى شاو ساواك لە

۵۰۰ سالهی دابهش بوونی کوردستان و دوزی رهوای کورد

د. قاسملوو بهم جۆره لیکدانوهۇ
بۇ كىردوه كە كورد كەمتر خاوهنى
بۇنى يەكگۇتارى نەتەوھىي و نەبۇونى
زىيەنەتىيەكى ئاوهللا و كراوه بۇ سازدانى
كەشىكى دىمۇكزانىكى و چالاك بۇوه،
ھەر روھا باس لە نەزەر خسانىدى
بەستەرە كانى گەشەپىدان و بەرھەۋىيىش بىردى
پرسە چارھنۇوس سازەكان و نەبۇونى
شۇعورى شۇرۇشكىرى و ئەخلاقى سىياسى و
كۈمەللايەتى بن و له ھەممۇ شىۋازو
قۇرمە كانى خېبات بە پىيە ھەل و مەرج و
دەرفەتكە كان كەلك و ھەربىگەن و بۇ گەشتىن
بە ئامانجە گشتى يە كان ئامانجە تايىەتى و
بەرۋەندى يە تاكى يە كان وەلابنېن.
كوردو قەيرانە سىياسى، مىزۇوپىي و
كۈمەللايەتى يە كان:

ئازاد مەممەد زادە

«ئەگەر نەسلە کانى بىشىوو ئەركى خۇيان
بە باشى بەھじى بىگە ياندابايە ئەوه بىگومان
ئەم نەسلە قوربانى كەمترى دەبۈوو ئەگەر
ئەم نەسلەش ئەركە كانى خۆى بە باشى
بەھじى بىگە يەننى ئەوه نەسلە كانى داھاتوو
قوربانى كەمتر دەبى». يەكىك لە وته
بەنرخە كانى رېبىرى شەھىد دوكتور
عەبدولەحمانى قاسىملۇ كە دەلامت لە¹
بۇونى قەيرانى بەردىوام كە مەترخەمەى
لەننیو بىزاقى نەتەوەبى كوردو كۆمەلگاى
كوردى دا دەكاو بە بىي سەردەمەو
ھەمل و مەرجە كان داواى بەرپرسىارەتى
لە نەسلە كان دەكا، ئەركداريان دەكا
كە داھاتووى گەش و پىشىرۋۇزى
پېرىدىستكەوت تىكۈشان و ھەولانى
ئەمپۇ بەرھەمى دەھلىنى. بۇيە لەلا يەك
پىويسىتە بەرمابىر بە چارەنۇوس و دوارۋۇزى
خۇيان و نەتەوە كەيان خاوهن ھەلۋىسىت و

بررسی نهاده و بی ده سه لاته کان داشکواهه توهه هه روه ها با سیکی تاییدت به سه ره میزه وی په یدابونی سنوره جو ره کانی و کاریگه ره و ئاسه واره خراپو با شه کانی ئم دهسته واژه يه به سه ره کومه لگای مرؤبی و نه توه کان و هه روه ها کور داد دینمه به ریاس له دواي ئیسلام هاتنی سوپای مه غول گه وره ترین و هرچه رخانی میزه وی بيو له ناوچه ره زه لاتی نیوه راست دا مه غوله کان له ره چله کی «ئورال-التاتی»ین که له ناوچه کانی سیبیریا، مه غولستان و چین ده زیان له سالی چین و دواتر هیندوستان و ناوچه کانی با کوری گولی قه زوین و دواتر نار استه شه ره کانیان به نیه تی داگیر کردنی ناوچه ره زیاتر به ره و ره زه لاتی ناشین گوره بی هاتنی سوپای مه غول بی ناوچه که و داگیر کردنی ناوچه به پیتو بی ده شته کانی و ره زه لاتی ناقین، سو و تاندی شارو کوندو با خو مه زرا، تیکدانی ژیانی خه لکی کلچه ره، هه روه ها رو خاندی ده سه لاته به هیزه کانی ناوچه که و به تایه تی دوو ده سه لاتی ئیسلامی خاره زمی و عه بی اسی له ناوچه که داو ده سه لاتی مه روانی له کور دستان و هه موو میرنشینه کانی تری کور دو غه يره، شیواندی دیمۆگ افای امرؤبی ناوچه که، لە نیوبوردنی به شی هه ره زوری کول توری نه توه کان و سپینه وی ناسنامه میزه وی بیان و بینیاتانی میزه وی نوی له سه ره بی ره که بیابان گه ره و بی ده شت نشینی ده سه لاتی مه غوله کان بی ماوهی زیاتر له سی سده ده له ناوچه که دا به ره ده اوام بیوو، مه غوله کان بیوون به دوو دهسته، بیشیکیان به ره و قه فقازو ئانا نتولی هه لکشان و ئه و ناوچانه یان داگیر کرد که به تورکی ئوغز یا خه زه ناسراون، بیشیکی تریشیان به ره ناوچه کانی هیندوستان، فارس و ته برسان و کور دستان و هری که وتن و دواتر ده ستان به سه ره ناوچه يه کی فراوان دا

که ده توانین ئامازه به وابسته‌یی به نیسلامی سیاسی، گرینگی دان به رهوتی چهپ و کومونیزم له فوپرمی سوچیه‌تی پیششوو، پشت بھستن به سیستمه‌می سهرمایداری رۆژئاوایی که به هزاران کسی له ناوهندی شورش بو بھره‌هم هینانی سیستمه‌می دیموکراتی خوازی بی دنورخستوته‌وهو کوردیان بھره و ئاقاریکی مهترسیدار هانداوه، بھواتایه ک پیپوهی بھم ئایدو اوژبیانه خزمەت کردن به اووهندی سرھەلدانی ئەو بیروکانه له بھرژوهندی ئەوان دابووهو لیزهدا کورد سەرھەلیشیواندن هاتووه، بھره‌می ئەم خۆھەلواسین بھم بیروکانه تووشی الافزیش بو ئەوه دەگەریتەوه کە کورد دوو لايمن دا نەی توانیوه کەلک لەم تایدو اوژبیانه وەربگری بو سەرخستنی بیرون‌سەی نەتەوهی و هاواکات نەشیتوانیوه کە له ریگەی ئەم بیروکانه دەستکەوت مسسوگەر بکات، ھۆکاری ئەوهش دەگەریتەوه بو کەمی تاکی روشنبری سیاسی و پیگەشیتووی کورد، ناشاره‌زایی ووناکبیره خاو و دەرویش سفه‌تەکانی کورد بزاقی کوردیان تووشی دابران و بیکترازان کردوه نەک به هیچ يەک داخوازه‌کانی خۆی نەگەشتووو بىگرە زیان باریش بوبوو ئاكامە كمشى كەمەرنگى و لاۋىزى هزرى نەتەوهی لە باردوو و بىگرە تا ئەمروشى بەدواوه بوبو. لیزهدا سەرتا باس له هیندیک سېرىزووی کوردستان و ناوچە کە به گىشتى، کارىگەری و کارلىکى ئەو هېزىانه له يەكلا كردنەوهى هاوكشىيە كان و چارەسەری پرسى نەتەوه ژىز دەستەكان، دامەززانىنى كيانى نەتەوهى و هەريمىي يە كان و هەندىك بابەتى تايىهت رۆلى ئايىن و نەتەوهى زل هيزيه كان و باشا كان و سەران و ميران و خلافەتە كان و هەرودەها هېزە داگىر كەرە كان و دورى ولاتاني زل هيزي جىهانى قۇناغى كۈلنەلەيىمى و سیستەمە فراوان خوازى له جىهان داوهندىك رىكەوتى تايىهت کە له بھرژوهندى لەل هيزان و داگىركەران دابوون و هەرودەها

به دایناموی نوی خوازی و نوی بونهوهو شورش پیشنهاد کرین و وک هیزینکی به توانا که همدهم پیشنهاد بخوبی ایمانی و حمامه خولقاندن داشت، به لام دهیندری که له هیزمه می سمرهوهی دهسه لاته کلاسیکه کاندا لام کمترین ریزه هی به شداریان له بپاراتو پرسه چاره نووسازه کاندا همیه و هله لبته هوکاره کمی ده همراهی تووه بو بمندوامی و نه گوکربونی سیستمه پیرسالاری و ییکهاتهی عه شایه ری و دهسه لاتی خانه دانیتی که له رابردوو و تا همروش همراه ناسه واری به سهر کومه لگای کوردی دا زاله، دوکتور قاسملوو دهستاو دهست نه کردنی دهسه لات به شیوه هی کی دیمکرپاتیک لعنیو نهسله کاندا و تاکرهوی له سیستمه بمه ریوه بری دا و وک ترازیدایه کی مهتر سیدار خولینده وهی بو کردووه، همراهها مانوه له کمی دوگمو داخراوی تایدو لوزیا سه پیندراو و قهقیس ماوه کانی ظایینی، خیله کی و دواتر حیزبی که پیزه وی له بیرون کهی کی تاییمت و له برگیراوه کی دهره کی و هاورد ده کهن و له گهل کولتورو خبایتی کورد نامون به زهبری کی کوشند له په یکه رهی هزری نه تکوهی ده زانی، بهمهش پاراستنی بهها پیروزه نه تکوهی، کولتوروی، میز ووی و دهستکوونه کانی شفشه کانی کورد که پیویسته بپارزیرین ده کمونه نیو خانهی ململانی نهسله کان و بی نرخ ده بن و له بهها ده کهون و راستی به کان چم اوشه ده کرین و دهستکوونه کانی میز وو ده کمونه خزمت به ره وهندی نهسلی رابردوو و نهسلی داهاتوو لیسان بی بش ده بی و ناتوانی به پی سمردهم و در فرم و همه و مرجه کان بنیات بئی. بمه نگاری و بمه خودان له هنبه ر سیستمه سهر کوتی نه تکوهی بی که له لا یه ن زل هیزان و نه دهولتانهی که کور دستانیان به مسرا دا بهش کراوه و لایه نیکی تری پیداگر نه بونی کورد له پشت گوی خستن و کم رهند بخوبی هزوو بیرون کهی نه تکوهی بمه سهر همموو جوړه بیرون کهی که هاورد ده بخوبه

گرت. گرووبى دووهمى مەغۇلەكان به سەركىزدايەتى تەيمۇر نەوهى چەنگىز بەردەۋام بۇون لە كاولكارى و داگىركارى و ئەوانىش دواتر بۇون بە دوو شاخە جەلاقىرى و ئىلخانى. ئىلخانى كان ناوچە كانى خۆراسان و كەنارە كانى گۆلى قەزوين (درىايى خزر ايان داگىر كرد، هەروەها كۆتايى يان بە دەسەلاتى ھېندوە كان و مېرىنىشىنە بەلۇچە كان و پەشتەهە كان ھىباو دواتر ھېرېشە كانى خۆيان بەرهە ناوچە كانى فارس و نىزىك كەنداو درىزە پىداو ھەر لەۋىش نىشته جى بۇون، جەلاقىرى يەكانيش بەغدايان داگىر كردو كۆتايى يان بە خەلاقەتى عەبباسى ھينا و ئىمپراتورىاى سەلچوقيان دامەززاند، پاشان بەرهە ناوچە كانى ئاترۇپاتكان (ئازربايجان) ھەلکشان و لەگەل كورده كان كەوتەنە شە، ئەوان چەندىن جار بە دەستى كورده كان لە ناوچە كانى «قرمهسىن» واتە كرماشانى ئىستا و دەشتى شاروپان و سەربازگەى ھەولىر شىكتىيان خواردو دواتر لەگەل كورده كان

بەلۇچستان، تەبرستان و ھېندوستان و ناوچەي فارس، هەروەها دەوروپەرى كەنداو و قەفقازى خستىبووه ژىر فەرمانىزەوايى خۆيەوه، هەروەها خەلاقەتى عوسمانى كە دامەززىنەرە كەي سولتان مەحمەددى فاتح بۇو و پىتەختە كەي سەرەتا بەغدا و دواتر گواستارىيەوه بۇو «قەسطنطينىه» ئىستامبۇل ئىستا، سولتان مەحمەدد خۆي وەك خەليفەي ھەموو موسولمانانى جىهان ناساند، ئىمپراتورى عوسمانى خۆي بە درىزەدەرى رېڭاي ئىسلامى راستەقىنه دەزانى و بەشىكى زۆرى جىهانى ئىسلامى ئەمروۋى لەبەر دەستدا بۇو كە ناوچە كانى باكۈرى ئەفريقاو بەشىك لە ئىسپانيا، يۈونان و بۈونى و ھېزەگۆئىن، نىمچەدۇرگەى عەربى، ناوچەي شامو بەرسەمە مۇوسل و ئاناتولى (كورستان و توركىيە ئىستا). لە مانگى جۆزەردىنى سالى ۱۵۰۸ زايىنى شەپى نیوان سەفەوى و عوسمانى لە دەشتى چالدران دەستى پى كرد، سوباي ھەردوو ولات لە ناوچە كانى وان، دەشتى ھەولىر، دەشتى شارەزوورو ناوچەي

سنوره کان دابهش دهکرین بهسمر چەند يەكەيە کى گارگىپى و ئىدارى زەبەلاحو چەندىن سنورى گەورەترو بەرفراوان تر لەخۇ دەگرن، يا شايىد سنوره کان بەستراونەتەو بە ژيانى مەۋەقە کانەوه، لهوانە دەتونان ئامازە بەم چەند نەموونەيە خوارەو بکەين كە هەركامەيان بەشىوھەيە کى دېكە رۆل و كارىگەرى ھەيد لە دابهش بسوون و بەرپۇھەردىنى كۆمەلگاكان و ئىدارە كەردىنى گەلان و لاتاندا ھەيد. سنورى خاك و جوغرافىيەيەر ئەم سنوره مىزۈويەيە كى دوورو درىزى ھەيد، لە سەرەدەمانى كۆن و بە درىزى پەيدابۇنى گۈندۈ شارنىشىنى، ئاوهدانى و كشتوكالى و ھەروھا پەيدابۇنى ئىمپاپتۇرە کان، مىرنىشىن، ھۆزە خىلەكان پەيدابۇھە، كە زىاتر لا يەنى داگىركارى و پاراستنى كۆمەلە خەلکىك، ھەروھا دابهش بۇنى خاك و شوين بۇ كشتوكالى كەردىنى لەخۇ دەگرت، ئەم جۆرە سنوره لەگەل سەرەلەدان و پەيدابۇنى دەسەلاتە بەھىزەكان و ھەرەھەشە كەردن و بەھەزەنەتى پاراستنى خاك و بەرژەنەدەيە مەبەستى پاراستنى خاك و بەرژەنەدەيە ماددىي و سەربازى يەكانى نىوان دوو لات يە دوو ھەریم و مىرنىشىن بەكار هاتوھ، ئەم جۆرە سنورانە زىاتر كاتى بسوون و ھىچ كات گرنگى ئەوتۇيان نەبۇوھە بەرەدەوا گۇرانىان بە سەردا هاتوھە لەگەل ھەر روودا ويک ياشەپەر تېكەھەلچۈنۈك شۇپۇنداون و دووابارە لە ناوجەيە كى تر ئاوهدان كراونەوە. قۇناغى سنورى كۆلۈنىيالىزم و داگىركارى: ئەم سنوره لەگەل سەرەلەدان و دەستپىك يىسيستەمى كۆلۈنىيالىزم و داگىركارى دەسەلاتى سەرمایەدارى جىهانى نۇئى بەشىوھە فۇرمىكى جىاوازلى لە سىيسمە فىئۇدالى يە كان و پاشايەتى و خەلافەتە كانى رايبردو خۇ دەرخست، لەگەل بە دەسەلات گەيشتن و پەيدابۇنى سىيسمى سەرمایەدارى (كاپيتالىزم) شىكلىكى نۇئى بە خۇيەوە گەلگۈ

تابورى، فەرھەنگى و ئايىنىدا بە كار دەبرى، بەلام ئەوە كە زەق ترو بەرقاوترە سنور بۇ كورد چىيە، مەبەستى خۇي لە دابەشىوون يە دووكەرت بۇون بەھەنەكى ئەتىكى و جوغرافىيەيىسى، سىياسى، ئابورى و هەندى... دەرەدەخات، سنورى چوارچىوھى جياكىردنەوە پاراستنى بەرژەنەندى يە كانە. مىزۈوي سەرەلەدانى سنور دەگەرپەتەو بۇ يە كەم چاخە كەنلى بەردىن سەرەتائى ژيانى مەۋەقە كان، كاتىك كە مەۋەقى نىرىنە دەسەلاتى تەواوى گرتە دەست و بیاو بۇ بە بېياردەرە فەرمانەواو دەسەلاتدار، كاتىك ھەممۇ سروشت و ژىنگە و ھېزىو خاك و خەلک كەوتە ژىر دەستى پىاوا، لەو سەرەمدە سنورى پىاوسالارى و ئەم گوتارە زالەى كە رەگەزى نىرىنە بە سەر رەگەزى مىدا سەپاندى يە كەم جياكىردنەوە كان دەركەوتەن، لەو شەرەدا ژىن تەواوى ئىختىارات و ھېزىو دەسەلاتى لى سەندرەيەوە. ژىن لە لايەن پىاواھە بۇو بە كۆپىلەو مالدارو تەواوى دەسەلاتە كان و سەرەستى و جەمچۈلە كانى سەنوردار كرا. سنور لە سەرەدەمانى كۆن و دواتريش تائەمەرۆ كۆرانيكى زۇرى بەسەردا ھاتوھە چەند شىوھەيە كى نۇئى بە خۇيەوە گرتۇ، سنور لە چاخە كانى ناواھەپاست بە ھەریم ژىر چاودىرى مىرۇ سەرکەدەو پاشان لە دابهش بۇنى جوغرافىيە لات لەگەل لات، ھەروھا دابهش بۇنى خودى و لاتىك بەسەر چەند بەشى و كە ھەریم، پارىزگا، قەزا، شار، گۈندە، تەنەنت ملک، مەزراو مالى بەكارەھات، ئەم جۆرە دابەشىونانە زىاتر بۇ بەرپۇھەردىن و كۆنترۆل و ئاسانكارى لە كاروبارى مىرۇ دولەت و خەلکدا بە كار دەھات. سنور لە سەرەدەمانى ئەمەرۇش ھەر ئاسانكارى كەن ماوه و لەگەل بە دىاردەي جىهانى بسوون، بەرژەنەندى يە گىشتى يە كان، تېكەللاوي گەلان، ھاۋىيەندى و كارىگەرى بەھىزى ئابورى رەنگىكى نۇئى ترى بە خۇيەوە گرتۇ، بە جۆرى كە گەيشتۇتە ئاستىك كە چىتەر سنورە كان لە تايىھەت نەبن بە لات يە دوو ھەریم ياشەپەر دەنلىنى و بەرپۇھەردا دەرخست، لەگەل بە دەسەلات گەيشتن و پەيدابۇنى ئاستىك كە چىتەر سنورە كان لە كە زىاتر لە ئەدەبىياتى سىياسى و ناوجەيە كى جوغرافىيەيى جىاواز، بەلگۇ

بەدرە كە ھەمەوپىان دە كەمەنە نىئۆ خاكى كوردىستان رووبەرپۇوي يەك بۇونەوە. لە ۱۶ ئابى ۱۵۱۴ ئابى زايىنى بەرامبەر بە ۲۶ گەلا و ۲۲۱۴ گەرپەتە ئەم دابەش بۇونەش تا ئەم كاتە بەرپۇنى دىارەو بۆتە ھۆى دەيان و سەدان تراژىيدىيە نامەرقانە بە دىرى كوردىنەجام بدرىن و غەدرىكى مىزۈوي و قەرەبۇو نە كراوه لەو نەتەوەيە بەرپەت، ھەر بۇيەش كورد لە ھەمەو ماقىكى سىياسى و نەتەوەيى دامەز زاندىنى كيانىكى سەرەخۇ تا ئەم بىيەش ماوهتەوە.

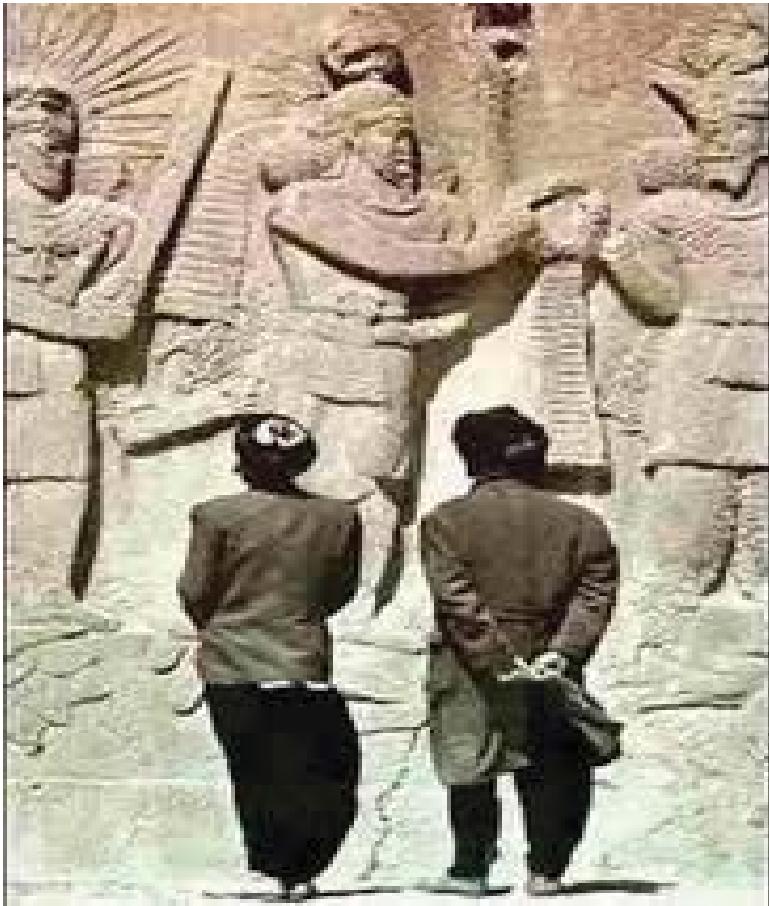
سنور:

وەك سەرەتايە كى ئەم و تارە، ئىمە كەمتر و لاتونەتەوە دەبىنەن كە وە كە كوردو كوردىستان تا ئاستىكى ھېنەدە بەرقا و بەرقاوان تووشى مەينەت، چەرمەسەرى، قېركەن، فەوتان و بىيەش لە ھەمەو ماقىكى نەتەوەيى، سىياسى و ئىنسانى كاراپەن، كورد نەتەوەيە كى كۆلۈنى (زېرىدەستە) كراو، نەبۇوه كە لاتىك جەنەوە تەواوى سىياسەتە چەوتە كانى زلھىزانى جىهانى و ناوجەيە كى ئايدلۇزىيا سىياسى و مەزھەبى يە كان دىرى بن و بەشىوھەيە كى بەرناھە بۇ دارپەزراوو سىيستانىكى لەسەرى پىادە بىكىن، ھەروھا شەرىپى نىئۆخۇيى و دووبەرە كى لە نىئۆ مالى كورد، واتە كورد بە كورد كوشتن ھەمەو سنورە كانى تىپەراندۇ، كەۋاتە سنور بۇ كورد دابەشىوون و تەنەيا دووكەرت بۇونى خاك دابەران نى يە. بۇ كورد سنور دانان! پارچە كەن و لەنیپەرەنى شۇناس و فەوتانى ناسنامە ئەمەلە خەلکىكە، سنور ئەو دەرە كوشندەيە كە زىاتر لە ۵۰۰ سالە نەتەوەيە كى پىيەوە دەنلىنى و نەك تەنەيا سنورى جوغرافى، بەلگۇو ھەمەو سنورە كان لە كورد قەددەغەن و بەرپۇوي دا داخراون. سنور لەپۇويە كى دىكەوە چەمكىكى نۇئى يە كە زىاتر لە ئەدەبىياتى سىياسى و دابەش بۇونى جوغرافىيە نەتەوەيى،

شونینهواری دیروکی، نانهوهی ئازاوهو دووبهرهکی و لاوازکردنی دەسەللاتە خۆجىيەكىيان کە دەكۈپتە ئەم بازنهيدوه، ئەدەش لە سەدەي ۱۵ و له گەل پەيدابۇنى شۇپىشى پېشەسازى تا شەمەركانى يەكمە دووهەمى جىهانى بە شىپوھەكى بەرفراوان و سىستېماتىك دەست پى دەكا كە تا ئەم كاتەش هەر درېشەيە. داگىركارى جىهانى چىيە، ئابورى و قازانچى زياتر دەورى سەرەكى دەگىرىزەر بۆيە بېپەرەويى كەن دە سياسەتى پەرتىكە زالبە تفرقە بنداز و حکومت كن) هەولىاندا كە دەست بە سەر ناوجەيەكى بەرفراوانى جىهاندا بىگرن. ھۆكاري ئەمە داگىركاريانش دەگەرىتەو بۆ بۇونى سەدان كىلگە و كانزايى بە نىخ و كانزايى خاو و بەتايىتى نەوت، ھەرودەها ھىزىكى ئىنسانى زۆر و بەكارهينيانيان وەك سەربازو كۆيلە و كريكار، بۇونى ناوجەيەكى چۈل و نەدۆزراوه بۆ زيان و ھەرودەها بەرفراوان كانگا ژىزەزەويەكان، دىزىنى ئاسەوارو كەن دە سەللاتى خۆيان،

ۋلاتانى وەك پۆرتوقال، ئىسپانيا، فەرانسە، ئىنگىليزو رووسىيە لەنمۇونەيدى كى دىارو بەرچاوى داگىركارى و فراوانخوازى بەھىزىن لە مىزۇوى ئەم چەند سەدەيەي راپردوودا كە بە بناغەو پايكانى داگىركارى نۇي پېناسە دەكىن. ئەمانە زياتر لە دواي چاخى رېنسانس و گەپان بە دواي جوغرافيان نۇي، بەمەبەستى بازىغانى و قازانچى زياتر، له گەل داهىناني ئامىرى چاپ، مەكىنە ھەلەم، دروستكەرنى چەك و تەقەمەنلىكى كەرەسەئى نۇي بۆ شەر، ھەرودەها سەرەلدانى شۇپىشى پېشەسازى لە سالى ۱۷۶ پەيدابۇون كە نمۇونەي ھەرە بەرچاۋ دۆزىنەوە ئامريكا لە لايەن ئىسپانيا لە سەدەي ۱۵ زايىنى بۇوه. داگىركارى يە كان و ھىزىشى فەرانسەو ئىنگىليز بۆ سەر ئافريقا، ئاسيا، رۆزھەلاتى ناشقىن، ئورۇپا، تەنانەت ئامريكاى باكۇورو باشۇورو دەست بەسەرداگىرنى ئەو شۇپانە، بەكارهينانى ھىزى مەركىييان وەك كۆيلە و ھىزى كار، بە تالان بىردى سەرمایە دەرھينانى كانگا ژىزەزەويەكان، دىزىنى ئاسەوارو بۆ يەكەم جار ئەم سۇورانە دەبن بە سۇورى رېيکەوتىن و نەخشە و نۇوسراوه دىئنە گۆپى. ئەم جۆرە سۇورانە بە نۇوسىنى پەيمانامە يا رېيکەوتىنلىكى سىياسى بەيى گويدان بە راي خەلکانى ناوجەي داگىركارو، لە لايەن يەك يە چەند زلھىزىكى جىهانىيەو دىارى و دەست نىشان دەكران، ئەمەشىيان بۆ ماوەيەكى كاتى كە ئەو ھەرپىم يە ئەو ناوجەيە دەكەوتە ژىز داگىركارى و چاودىرىي لەلاتىك؛ ئەم جۆرە داگىركارى يە بە گەلە كۆمى چەند و لەلاتىك ئەنجام دراوه. كە بە چەندىن و لەتىز بە ھەماھەنگى و بە زەبرى زۆرى و ھىزى سەربازى و بە رېيکەوتىنلىكى ستراتىئى چەندىن دەسەللاتى گەورە ئەو ناوجەيان ھىناوەتە ژىز ھىزىمۇن و رىكىفي خۆيان و لە زۆر كاتىشدا بە تىكىرا ھېرىشيان كردۇتە سەر و لەلاتىك، دەسەللاتو سىستىمى ئەو و لەلاتانىان گۆرىيەو جوغرافىيە ئەو و لەلاتانىان بە لەبەرچاڭىنى بەرۋەنەدى خۆيان دابەش و پەچرپەچ كەردو.

یەکەیان سەربەخویی تەواوی ھەیە.
سنوری نیزامی:

ئەم جۆرە سنوره سنوره زیاتر بۆ کاروباری سەربازی و ھەماھنگی لە نیوان ھیزى شکل دەگرئ کە ھەم دەتوانی بۆ پاراستن، ئاسایش، پاربزگاری کردن لەو چەند ولاتە يان ناوچە کى تاييدت كە تىيىدا ھەست بە بۇونى زلھىزىك يا دەسەلەتىك كە جىڭىز مەترىسى بى بەكار دى و بە گەلهە کۆمى ھىرىشى دەكىتتە سەر. ئەم ھەریمە سەربازى يە دەتوانى بۆ ھىرش و داگىرکارى بۆ سەر و لاتان و تىكىدانى ئاسایش كەللىكى لى وەرېگرئ. ھاۋپەيمانى ھىزە چەكدارە كانى روسييە و ئىنگىليس و فەرانسە لە شەرى يەكەمى ئەنارىيەن و دابەش كەنەن دەلەتىكى بچۈوكدا ناھىيەن بە سەر چەند دەولەتىكى رۆژھەلاتى و دابەشكەنلىقى كوردىنى ئىزىز دەسەلەتى عەسمانى بە سەر ٣ لەم دەولەت - نەتهوھۇ سەر ٢٢ ولاتدا دابەش بۇون كە هەر

بەھىزى ھەریمە لەو ناوچانەدا، ھەروھە دەتوانىن بىزەين كە مەبەستى گەورەيان تالان كەنلىقى سەرمایەي سروشتى و ئىنسانى و لهنیوبردنى كولتوورو كەلەپورى ئەو ولات و نەتهوانە بۇون كە خاوهن شارستانىتى بەھىز بۇون و ئەمەش زیاتر بە ناوى دروستكەنلى دەنیاى نوئى (مۆددەپنیتە) و شارستانىتەتى نویي پراكتىزە دەكىران. نموونەي ھەرە بەرچاو داگىركەنلى ھیندوستان و چىن و رۆژھەلاتى ئورۇپا، ھەلەشاندەنەوەي ئىمپراتۆرى عوسمانى و دابەش كەنلى ئەو بەشە گەورە خاكى كوردىستان بۇون بەسەر سى دەولەتى تۈركىيە، عىراق و سورىيە لە دواى شەپى يەكەم.

سنورى نەتهوھى:

ئەم سنوره زیاتر لە چوارچۈوهى نەتهوھى كەدا شەكل دەگرئ كە ئەمەشيان سى جۆره: ئەلف: دابەش بۇونى نەتهوھى كە: لە لاين چەند زلھىزىكى جىهانى بەسەر چەند زلھىزىكى ناوچەيىدا، كوردىستان يەكىكە لەو نموونەي كە كەوتۇتە ناوجەرگەي رۆژھەلاتى ناقىنەوە بەبىن ويسىتە خەلکە كەي لە لاين زلھىزانى داگىركەرى جىهانى بەسەر چوار زلھىزى داگىركەرى ناوجەيىدا دابەش كراوه. كورد نەتهوھى كى دىرىينى ناوجە كەيەو بە هەزاران سالە لەم ناوچەيىدا كە پىيى دەگۇتى هىلالى زاگروس — تورس دەزى و خاكە كەي بە ناوى خوييەتى. كورد جىاۋىزى زۇرى ھەيە لە گەل نەتهوھى كانى ترى ناوچە كە كورد نە لە رەگەزى سامىيە كانە وەك عەرپەب و ئىسرائىلىيە كان و نە لە ئورال — ئاتاي وەك تورك و مەغۇلە كان، تەنانەت بە پىيى زۆربەي سەرچاوه كان كوردە كان لە ھیندوپوروپا يە كانىش نىن كە ئارىيىيە كان دەگرەتە، بەلکوو كورد خۆي رەچەلە كىكى جىاۋازە بەر لە هاتنى ئارىيىي سامىيە كان و ئاش سورى و توركە كان، كوردە كان خاوهنى شارستانىتە و دەسەلەت و

محور» له نیوان ئالمانی نازى و ئيتاليا له شەپى جىهانى دووهمى جىهانى يەكىك لە نموونە كانى سنورى نىزامى يە مەبەستى داگىركارى و سەپاندىنى هىز بۇ بەسەر تەواوى ئوروپاپاوشىك لە جىهان. ئەوهشىان بۇوه هوئى ئەوهى كە بە دەيان ولات داگىر بکەن و بە مىليونان قوربانى گيانى و بە هەزاران مiliارد خەسارى مالى لى بکەۋېتەوھ، هەروھا پىكھەيىنانى «متفقين» نموونەيەكى ترى سنورى سەربازى يە كە لە لاين و لاتانى وەك: ئامريكا، فەرانسە، ئىنگليزو رووسىي پىكھات كە بە دزى لاينى يە كەم واتە «دولى محور» وەستانوھو لە ئاكامدا سەركەوتنيان بەدەست هيئناو بۇوه هوئى كۆتايى شەپى دووهمى جىهانى، كە ئىستاش ئەو هاوبەيمانەتى يە بە شىكلىكى دىكە بەردەوامە كە بە ئاتلانتكى باکور «ناتو» ناودەبردى و چەندىن و لاتى ترىش وەك توركىيە كانهداو ئۆستۈراليا تىيىدا بەشدارن. ئەم هاوبەيمانەتى يە زياتر بە مەبەستى پاراستى سنورى بەرژەوندى يە كانى ئەو و لاتانە پىك هاتووه. بەلام هاوكات خۆى بەھىزىكى جىهانى و

ئاشتىخواز پىناسەو پشتىوانى لە گەلانى زولم لى كراو دەك، ناتو دزى دىكتاتوران و ئەو دەسەلاتانەي جىيەكى مەترسىن بۇ سەر ئاسايش و ئەمنىيەتى جىهانى دەوهەستىتەوھ، خالىكى جىڭاى سەرنج ئەوهى كە كورد لە باكۇرى كوردىستان (توركىيە) و لە هاوبەيمانەتى ئەو ھىزانەد، بەھۆى بۇونى توركىيە لە هاوبەيمانەتى «ناتو»دا وەك گەلەكى زولم لى كراو و ژىز دەسەلاتى دىكتاتور و حۆكمەتى سەركەوتکەر پىناسە ناكرى، بەلکۇو بە پىچەوانەوھ وەك ھىزىكى ميليشيايى و توندرەو و دزى ئاسايىشى ناوجەبى و جىهانى پىناسە كراو. سنورى ئابورى: ئەم سنورە زياتر بەرژەوندى و قازانجي هاوبەش دەگرىتەوھ، زياتر بە دراو و بەرژەوندى ماددىي و بازىغانى چەند هەرئىم ياكۆمەلە و لاتىك بەستراوهتەوھ، ئەمەر رۆللىكى كاراي ھەبە لە هاوكىشە سىاسى يە كان داو دەتونىن بلىيەن كە نەوت ھىزى يە كەمە لە ئابورى جىهانى و پىشكەتون و گەشەسەندن و يەكلايى كەنەنەوەي ھاوكىشە كان دا. ئەم جۆرە هەرئىمانە لە گواستنەوەي كەل و پەل لە وەناردهكى دنى كالا لە و لاتىك بۇ

دەگەمەنە لە شوینى تر ھاوشىوهيان بۇونى
ھەبىٰ و دەتوانىن بلىڭ چوارچىيە كى
دىيارىكراۋىيان ھەيە بەلام ئەم لايەنەشيان
بۇ كورد بە قىيمەتى فەوتان و لە دەست
دەرىھىيانى كولتۇرور فەرھەنگ و سامانى
نەتەوهىي تەواو بۇوه كورد زۇرتىرين
زىيانى بەركەوتوه، ئەگەرچى كورد تا
رادەيەك ھاوبەشى و نىزىكى كولتۇرلى
ھونەرى و مېزۈوېي لەگەل ئەم نەتەوانە
ھەيە، بەلام بەھۆى سياسەتى
داگىر كارى و دەسەلاتى شۇقنىيستانەي
غەيرە كوردەكان و درىزەدانى سىستىمى
«تىرىك، تفريىس و تعريب» لە ھەملى
سپىنهوهى دىرۈك و كولتۇرلى كوردداد
بۇون و بەردەهوم ھەوليان داوه كە
كورد لەم خانەيە وەدەر بنىن و بىبەشى
بىكەن لە ھەممۇ سەرمایە گىرنىغانەوە.

دایلپویین و سه رکوت خه لاسی دی و لهم
سنوره به رفراوانه دا له گهله کومه لیک
به رژمهوندی زل هیزه کان هاو به شی
په یدا ده کا و ده که ویته نیو پر و سه
هاو کیشہ سیاسی یه کانی ناچه که وه
سنوری فرهنگی:

ولاتیکی تر، تیکه‌لاؤی گهلان، کولتوروی
جیاواز، بونی کار، خرمه‌ت گوزاری به کی
به رفراوان تییدا به‌دی ده‌کری.
ئوهوی که گرینگه بُو کورد ئوهویه
که کورد دووباره لهو هاوکیشانه‌دا به
شیوه‌به کی تر بدهشداره و خوی دهنونی.

تورکیه یه کیکه له و لاتانه که «جی
ئاپوری جهان بناوبانگه و له ههولی
بوون به ئەندام لهو یه کیهتی یه دایه، هەر
لەم روویەشەوە دەبىنین کە كوردستان
بەشیکی بەرفارانی دەكەوييە ئەم
جوغرافیا یە واتە تورکیه و راستە و خۆ
پیوهندى ھە يە هەم بە داھاتووی ئەم
ولاتە و ھەمیش بە داھاتووی ئەم سنوورە
ئاپوری بە بەھیزە و ھە چارە نووسى
گرى دراوه بەم نەخشە يە و ھە . بوونى

تورکیه له ئوروپیا واته بیونی کورد له سنوری ئابوری «بیور» و بشداری کورد له گەشە کردن و کانالیزە کردن خشته‌ی سیاسەتی ئابوری جەھان، ئەمەشیان دەلاقەیە کی نوئى يە بۇ کورد روو بە دونیای دەرهە و مامەلە کردن له گەل زلھیزانی جیهانی له و بازنەیدا کە تىیدا کورد دەیتە بەشىك لە پىچەتەی بازارى گورە ئابورى ئوروبايى و جىهانى. خالى ئەسas ئەوهەيە كوردستان ناوجەيە کى بەھىزە ھەم لە رۇوى سەرچاوهى كاتزاكان و بە تايىەتى نەوت يا (زىرى رەش) كە ئەمەرۆ دەورى گىرىنگ دەبىنى لە زۇرېيى رۇوه كانەوه، ئەگەر نەوت لە رابدۇودا بۇ کورد مايەي نەھامەتى و نەگەتى بۇوه، ئەگەر ھۇكارىك بۇ بۇ سەركوت و راگۇاستن و ژىنۇسايد كردن ئەوه ئەمەرۆ كارتىكى گىرىنگە بۇ بە دەولەت بۇون و چارەسەرلى يە كجاڭە كى پرسى سیاسى و نەتەوهىي کورد، ھەرەها گەشانەوهى بارى ئابورى كوردستان و زىبابۇنى خزمەتگۈزاري و دابىن كردىنى ئاسىش دەتوانى زۇرېيى كىلىشە سیاسى و كۆمەللايەتى يە ھەلۋاسراوه كانى كورد چارەسەر بکات، بەم پىّيە کە كورد لە كۆپلە بۇون و

سه رچاوه کان:

- ۱: کوردستان و کورد / دوکتور
- ۲: عه بدپرە حمان قاسملوو
- ۳: نهندەوايىت يە كانى کورد / دوکتور سادق شەرهە فەنكەندى
- ۴: شەرهە فەنامەمى شەرهە فەخانى بەدللىسى / وەرگۈزۈنى بۇ کوردى / مامۆستا هەزار موکریانى
- ۵: مېۋەوو نەته وەئى کورد / مينۇرسكى
- ۶: ناسىونالىزم و تجدد در ایران و ترکىيە نادر انتخابى
- ۷: ناسىنامە و كىشىھى ناسىونالىزمى کورد / جەمال نەبەز
- ۸: کارىگەرى ئەوان لەسەر کورد / ن؛ دوکتور عمل، قەرداغىر

لیکدانه‌وهی چهند میزونووسیکی شووره‌وهی (رووس) له سه‌ر جوولانه‌وهی رزگاری خواری کورد!

کیت هیچینس
و/له فارسی‌یوه: عومر باله‌کی

تنیا له چوارچیوهی روون کردنه‌وهدا کاریکی سختو دژوار بیو. همول و نهمایوه، ئهوان له مهیدانی سیاسیش دا تمقله‌لای ئهو روناکبیرانه زوریهی کات له گەمل ئهو لمپرانهدا بمره‌پرورو دهبوون کەوتنه خۆزانان، به تایبەتی لو سەرەندانهدا کە نەتووه جۆراوجۆره کانی پیک‌ھینمەری ئیمپراتوریهتی عوسمانی، له بیوون نەتووه‌یی خۆيان به ئاگابون و ھەستى نەتووه‌یی له ناویان دا گەشەی کردو دواش شورشی تورکه لاوه‌کان ئىزنى زیارتیان پىدران کە رۆلی بەرچاوتربیان له بەرپیوه‌یی کاروباری خۆيان هەبی، روناکبیرانی کوردیش بۇ پیک‌ھینانی و دامهزاندنی ریخکارویکی سیاسی بە شیوه‌یی نوئی کەوتنه همولا دان. بیچگە لەمود، ئهو گروپە گەل‌لەی ئايدویلۆزیابی نەتمووه‌یان داشت، ئايدویلۆزیابیک کە بتوانی بیرو زەینی کۆمەلانی خەلک ئامادە بکاوا رینوینی چالاکیی سیاسی خۆيان بن. هەرچەند دەسکوموتی روناکبیرانی لەمود لە دەوره‌یدا زۆر بەرچاو نەبۇو، بەلام کرده‌وهی ئەوان نیشاندەرى براان له شیوه‌کانی کۆن و سوننتى و دژایه‌تى و چالاکی سیاسی لەنیو ئیمپراتوریهتی عوسمانی دا بیو. پیک دەکوتنه بەرژه‌وهندى نەتمووه‌یان دەکردد قازانچو بەرژه‌وهندى یەنیو قوربانی قازانچو بەرژه‌وهندى خۆيان.

له نیوان دەیه‌کانی کوتایی سەدەی نۆزدەیمەو سەرتائی شەپەری يەکەمی جىهانى دا، ئال و گۆرلەکى بەرچاولەناوەرەوکى جوولانه‌وهی نەتمووه‌یی کورد بۇ سەرەخۆبى لەنیو ئیمپراتوری عوسمانی دا روویدا. يەکىك له ئال و گۆرانە، سەرەمەلدنى گروپیکى بچووك له روناکبیرانی کوردبو. ئامانجى ئهو گروپە، ناساندىنی جىهانى پىشکەمتوو بە گەللى کوردو زىندوو کردنەوهى ھەستى نەتموایەتى لەنیو ئهوان دا بیووه. ئهو روناکبیرانه يەکەم كەسانىك بیون بۇ زىندوو کردنەوهى ھەستى نەتموایەتى لەنیو کوردە کانى ئیمپراتوریهتى عوسمانى داو چەكى ئهوان روون کردنەوهو تى گەياندىن بیو كە له رىگا دامەزراىنى قوتباخانەو چاپەمنىي کوردى يەوه بەرپیوه‌دەچوو. هەر بەمېبىستى وەدىھاتنى ئهو ئامانجە، ئهو گروپە يەکەم رۆزىنامەی کوردى چاپ و يەکەم ناوهندى فيرکردنى له کوردستان دامەزراىند، بەلام چالاکى يەکانى ئهو تاقمە

بهره پیش چوونی جو لانوه دیه کی همه
لا ینه ریک بخمن.^[۳] کوبونوه دی
ریمانی کورد له سالی ۱۸۸۰ دا له
شهمزینان، نیشانده ری تموپه‌ری ههول و
تمه‌لای «شیخ عبیدالله» بوبو پیک
هیانی يه کلتی و براحتی لهنیو کوردان.
ئۇ کوبونوه دیه گەورەترين کوبونوه دیه
نۇئەران، کورد له سەدھەم، نۆزدەمەم دابه.

[۴] «شیخ عبیدالله» بوبهروپیش چوونی
نامانجه کانی خوی، له سهر کی پرکی
سیاسی نیوان ئیمپراتوری عوسمانی و
ئیران تاکتیکی سیاسی خوی داده رشت و
تی ده کوششا سمنجی یک یا چهند هیزی
گهوره‌ی ده رهه بو هاتهنه نیو مسسه‌له کهوه
رابیکشی، بهلام به پیچهوانه ویست و
نواتی «شیخ عبیدالله»، جو ولانهوه که
ربی همه‌یشه‌ی خوی پیوا. هیزه کانی
«شیخ عبیدالله» دوای وهد دست هینانی
هیندیک سره کهونه له ئیران کهونه
دزی و راورووت و کو کردنه‌وهی مال و
داهات. «شیخ عبیدالله» به ناچاری
له کوردستانی ئیران پاشه‌کشنه کرد.

مالیاتی جوراوجوری نوی و دهست به سهر
داغرتی کهل و پیمی جوراجور شیواوی
ئیداری، همل و مهرجی نالبماری ئابوری
زال بسهر کوردستانی عوسمانی پهره پیی
دهدا. دیاره زور به دژواری دهتوانین بلین
که لمو دهورهدا همل و مهرجی ئابوری
کورده کانی تیرانیش لمهوه باشت بیت [۲].
لمو جوولانوهدا «شیخ عبیدالله»
کەساییتی سەرەکی بولو بەو جوړه کە
جهلیل باسی ده کا. «شیخ عبیدالله»
تفنیا یەک ریمەری ئایینی و ئیلاتی نەبۇو.
بەلکوو له زور لا یەنەوە پیشەوی ریمەرانی
نەتمەوھی خولە کانی دوايى جوولانوهە
کورد بوبو. «شیخ عبیدالله» بە باشى
ھەستى پیی کردبوبو کە سەركەوتى
جوولانوه له یەکم ھەنگاودا پیویستى
بە یەکگرتۇوبى نیوان کوردان ھەمە.
لە ئاكامدا ئەمە نويەمانى خۆى نارده لای
سەرۋەک ئیلات و عەشايرى كورد له گوشەمۇ
كەنفارە کانی كوردستان و داوايى لى كردن
کە ناكۆکىي ناوچىيى و بەرۋەندىي تاکە
كەسى وەلا بنىن و هيىزە کانى خۆيان بۇ

به لام لمو نیووهش دا، همبوون که مسایلیک که
لو شیوه بیر کردنوهیدا جیابوون وک
«بدرخان» و «بیدزان شیر». کهچی
ئهو ریمهه هەلکەوت وانعش نهیان توانی
بەسەر بارودخى عەشیرەتی و ئامانجە تاکە
کەسىيە کاندا زال بن و له تاکامدا، شايھەتى
لەنچۈچۈونى جوولانۇوه کانى خۆيان بۇون.
لیکولینەوه توپچىنەوه زانستى
سەبارەت به سەرتاتى جوولانۇوه
نەتمەوهى كورد زۆر كەمم و ناتەمواوه. لەگەل
ئەوش دا، لمو سالانە دوايى دا، چەند
كەس له مىزۇونووسانى شۇورەھو،
لیکولینەوهى زۆر بەنرخيان سەبارەت
بەو دەورە له مىزۇوبىي كورد ئەنجام
داوه. له كۆى، كېيەكان و تارە كانى
ئەو مىزۇونووسانە شیوهى پىشىكەوتى
ھەستى نەتمەوهى لەنچۈر كورداندا له
راپېرىنى عەشیرەتى تا پىك هيئانى
كۆپر كۆملەي سیاسى و دروست بۇونى
تايىدېلۈزىيە نەتمەوهى تاوتوى دەكەن.
جملىلىي جەليل، مىزۇونووسى شۇورەھو،
راپېرىنى كوردە كانى له سالى ۱۸۸۰دا
كە دوايىن تەكانى گەورەي عەشیرەتى
لە سەددى، نېزد دا، كەلۈبەتەمەو [1].

ئۇ راپېرىنە كە لوتكەمى بەرزى بەرمىھە كانى
كۈرۈن لە بەرامبەر دەسەلەتى يىنگان
هتا ئەو سەردىمەمى بۇو، بەھۆى «شىخ
عبيەللە» رېيەرى كرا. «شىخ عبيەللە»
رېيەرى تەرىقەتى نەمشىبەندى بۇو و لەنیو
كۈرۈدە كانى ئىمپراتورىيەتى عوسمانى و
ئېران رىزۇ حورمەتى تايىيەتى بۆي ھەبۇو.
بەسەنرەجىدان بەو سەرچاۋانە كە لە
ئارشىقەكاندا ھەن بە تايىيەت ئارشىقى
سياسىتى دەرەھەسى رووسىيائى تزارى
سەرچاۋەتى چاپ نەكراوى ئورۇپاپايى
روزئاوا بە تايىيەت بەریتانيا ئال و گۇرى
نووسەراوهى دىيلەماتىك، كەيىخانە كانى
بەرپىلاو و بەرھەمىي بالاونە كراوهە
رۇزنامەكانى ئەو سەدەيە. بۇيىنە جەليل
بە درېڭى باسى ھۆى سىياسى و ئابۇورى
جوولانەمەوە ھۆيە كانى تىكشىكانى
كۈرۈن دەكا كە چۈن شەپى نىيوان
رووسىيائى تزارى و توركىيائى عوسمانى لە
سالەكانى ۱۸۷۸— ۱۸۷۷ داۋ داسەپانىنى

هینابوو، له ناساندنی چالاکی سیاسی به ژماریکی جیگای سمرنج له کورده کان، تا ئەندازه یه ک سمرکونو بوده. بهلام کوردان دا سمرکوتتیکی ئەم توی بەدەست نەھینابووه له ئاکامدا وادیتە بەرچاو کە لەو دەدورهدا جوولانەوەی کورد شتیک زیاتر له هیندیک چالاکی پېش و بلاو نەبىٰ شتیکی تر نەبۇوه کە له سەرەیک له زیر دەسەلاتی سەرۆک عەشیرەتان دامادەتەوە. بهلام لیکۆلینەوە کانی ئەم دوايانە نیشان دەدەن کە ئاکام وەرگرتنى گشتى و له سەرەیک لازاريف پیوپستى بەو رەت کردنەوە ھەيە. جەللىي جەللىي لە رىزە وتارىكدا سەبارەت به چالاکىي رووناکبىراني کورد دەست نیشان دەكا کە لەو زەماندا رەوتى پېك هینانى جوولانەوە نۇيى يەکانى نەتەوەيى له نیوان ئەم كەسانە به تەمواوى دەستى پى كردىبوو. لیکۆلینەوە کانى جەللىي لەو چوار وتارەي کە له خوارەوە هاتۇن سەرچاۋەي گرتۇوه لهو لیکۆلینەوەدا له تالل و گۈرى نۇرساواھە کانى دىپلۆماتىکى رووسىيەي تزارى و چاپەمنىي ئەرمىنى زیاتر كەلک وەرگيراوە. مەسەلەيەك کە له لیکۆلینەوە کانى ئەم دوايانە جەللىي جیگای سەرنجە، شى كردنەوە نیوپەرۆكى چاپەمنىي کوردى لەو سەرەدەمە دايە. بۇ رووناکبىراني کورد، وەك رووناکبىراني دىكەي جوولانەوە کانى نەتەوەيى لەنیو ئىمپراتوريەتى عوسمانىي سەددەي نۆزدەيم، چاپ و بلاو كردنەوەي رۆژنامەي کوردى کە ناوهندىك بۇ راگەياندىن و تى گەياندىن و ترىبۈونىك بۇ بۇ دەرپىنى بىرپاواھرى سیاسى و ئاگادار كردنەوەي كۆمەلەنلى خەلک لە روودا و گۇرانكارىيە کانى ئەم سەرددەمە، ھەربۇيە بىيى لەسەر گەرينگى رۆژنامە دادەگرئى.[٩] يەكم رۆژنامەي کوردى کە له سالى ١٨٩٧ دا له قاھيرە دەرچوو، كارگىپانى رۆژنامە له ھەنگاوى يەكمدا روون كردنەوە و تى گەياندىن يەشىكى بەرچاو له رۆژنامە بۇ پەروەردەو فېرىكىدە تەرخان كرابۇو. ھەرەوھا

مېزۈسى رووسىيا و سیاسەتى دەرھەوەي دەولەتكە كانى روسياي تزارى، بەريتانيای گەھەر و ئالمان و كىيەرگەرلىي نىوان ئەمان لە ناوجە كە وردى تاوتۇي دەكا و كارىگەرلىي ئەمان دەست كە له خويندنەوەي دەكتەمە. ئاكامىك كە له خويندنەوەي ئەپەندىي تىگلاوانە دېتە دەست، ئەوهەيە كە دەولەتكە كانى گەھەر دەپەنە كات بچووكتىن سەرنجىيان بە داواكارىي كوردان نەداواھە لەگەل ئەوان دا ئەميا وەك ئامرازى پەرەپىدانى دەسەلاتى سیاسى و ئابورىي خۇيان لە ناوجە كەدا چاپيان لى كردوھ. لازاريف، ھەرەوھا بە كورتى ھەندىك لە لا يەنە كانى جوولانەوەي كورد دىنيتە بەرباس بۇۋىنە ئەم مەسەلەيە دىنيتە بەرچاو، كە توركە لا وەكان چۈن بە درۋ ھىويایان لە دلى رووناکبىراني كوردا پېك دەھىننا كە داواكانى ئەوان جى بەجي دەكىن ئەوانيان بۇ چالاکىي زیاتر هان دەدا. لازاريف لەسەر ئەم رىكخراواھ سیاسىيە كە رووناکبىراني كورد بۇ وەدىھىنائى ئەم ئامانجانە پېكىيان هینابوو، باسېكىي هەيە.[٧] ئەم رىكخراوانە بە تايىتەت رىكخراوى رادىكالى نۇئىخواز، كە داواكارىي جىابۇونەوە دىن لە دەولەت و ھەملەۋەشاندنەوە پەمپايدى سولتانى عوسمانى بە ناوى خەليلەي تىسلام بۇون. بهلام لازاريف ئەم رىكخراوانە بە هيىدە نەگرتوون و بایخى ئەم توی پېيى نەداون.[٨] بېرای ئەم ئەم رىكخراوانە تەغىن تاقمىكى بچووک لە رووناکبىراني كورد دەگرنە خۆ و له ئاكامدا كارىگەرلىيە كى ئەم توپيان لەسەر كۆمەللى كوردھوارى نەبۇوھ. ئەوان ئەم ھېپىو توانيييان نېبۇوه كە ئامانجى نەتەوەپەرسىي لەنیو خەلک دا زىندىوو بىكەنەوە رادەي بەستراوەي بى ئىلاتى و عەشىرەتى كەم بىكەنەوە. لازاريف لەسەر ئەم باواھەيە كە رىكخراوى كوردى كە له ماوهى سالە كانى ١٩٠٩—١٩١٠ دا له زېر چاۋەدەپىرىي كۆمەتەي «اتخادو ترقى» ئى توركە لە تۈركىيە تەرىخانەدا پېكىيان

بۆ باشتر کردنی و هزیهتی کوردان ئەموجار کومتوهه هەموٽ و تەقەلا بۆ وتەویژە لە گەمە سولتانی عوسمانی. له نیوان ئەمو پیشینیارانەی کە «شیخ عبیدالله» هینایە گۆری، پێک هینانی کۆمیسیونیکی ھاوبەش له نۆینەرانی تورکیا و دەولەتنانی ئورپا پایی بۆ لیکۆلینەوە له سکالا و گیرۆگرتی کوردان، بەلام بەداخموه هەموٽ و تەقەلای شیخ به خوارای رویشتو له ئاکامدا دەولەتی عوسمانی ناوبراوی بۆ «مەککە» دوور خستەوە.^[5] جملیلی جملیل، «شیخ عبیدالله» وەک مرۆڤیکی دووربین ناساندەوە، مرۆڤیک کە له زۆر لا یەنەوە له زەمانی خۆی له پیشتر بووه، بەلام تایبەتمەندی يەکانی کەمسایەتی بیوشی ھەستى نەتموايەتی لەئیو کوردان پېر بکاتەوە. لیکدانوھەی «جملیل» بە رۆونی قامک لمسەر ئەم مەسەلە بەزانە دادەنی کە سەرۆک عەشيرەت و ئىلاتى کوردو دەوروبەری ئەوان بەھۆی قازانچ و بەرژەوەندىبى تاکە كەسى ئەوەندە مەسەلەي نەتموھىي و قازانچ و بەرژەوەندىبى نەتموھە يان له بەرچاو نېببۇ. ھەربویە له ئاکامدا ئەم جوولالەنەوەيەش تېك شکاء، لانى كەم بەھۆی نېببۇنى بەرنامييەكى نۇرسارا و نېببۇنى ئامانچ و رووگەيەك کە بتوانى بناغەيەك بىتت بۆ ھاندانى نازەزايە كان و وەگەپخستنى تووانى کوردە كان. م.س. لازاريف، مىزۇنۇوسى دىكەي شۇورپەوي لەپاستى دا باسى بارودوخى نىونەتموھىي جوولانەوەي کوردان بۆ سەربەخۆيى دەكە.^[6] ئەم وەبیر دىلەتەوە كە له كۆتاپىي سەھى نۆزدەدا بىزووتەنەوەي كورد چۆتە نېيە ھەلسەنگاندى سیاسى هېزە گەورە كانى ئەم سەردەمەو تەنیا له چوارچىوھى مەسەلەيەكى نىوخۆيى ئېزان و عوسمانى دا نىيە. لەم وەرەنگاندى سیاسى كارى لازاريف شىانى باس كردنە. لازاريف له لیکۆلینەوە كانى خۆى دا له بەلگەمۇ ئەمسنادى ئاپشىقى رووس كەلک وەردەگرئى بە تاييەت لەم بەلگەمۇ ئەمسنادە كە له ئاپشىقى سیاسەتى دەرھوھى رووسىيەي تزارى و ئاپشىقى نىزامى—

کوردستان هەردووکیان له يەک کاتدا
له لەندەن و پاشان له «فۆلکستن»
دەرچوون. به گوتهی جەلیل، يەکیک
له نووسرانی پۆزنانەی کوردستان، به
ناوی «عبدالرەحمن» له گەل پۆزنانەی
«عثمانلی» دا هاوکاری ھەبووه، لەسەر
داوای تورکە لادەن و تارى به

زمانی تورکى له پۆزنانەی کوردستان
بلاو دەکردەوە. هاوکارى کردنى
عەبدولپەھمان له گەل ئۆرگانى تورکە
لاوەکان دا لەھووھ سەرچاوه دەگرى کە
زیاتر رونن کەردنەوەی گەرگەفت و
داخوازىي گەلی کورد بۆ رووناکبیران و
سەرجەم نەتەوەی تورک بwoo.
تىبىنى يەکانى جەلیل سەبارەت
بەلیک نىزىك بwooنى بۆچوونەكانى
رووناکبیرانى کوردو تورکە لادەن به
تاپەتى له بابەت دواپۇزى سیاسىي
ئىمپراتورىيەتى عوسمانى جىڭاي سەرنج و
لى وردىوونەوەي. پۆزنانەی کوردستان
له بۆچوونى تورکە لادەن کە خوازىارى
دامەزراندىنى سىستەملىكى سیاسى دابەش
بwooنى دەسەلات لەنیو ئىمپراتورىيەتى
عوسمانى دا بwoo، پشتوانى دەکرد،
چونكە ئەو ئامانجە، له گەل داواى

جميل تىبىنى سەرنجراکىشى
لەسەر ناوهپۈكى بىرى كۆمەلەيمتى
رۆزنانەی کوردستان ھەيە. به
گوتهی ئەو چەوساندەوەي جووتىاران
کە بابەتى ھەلبىزىردرادى شى
کەردنەوە لىكۆلینەوەي ئەوان بwoo.

جميل زیاتر لەسەرى دەدۋى و
دەللى: نووسەرانى پۆزنانەی کوردستان
مەسەلەي چەوساندەوەي جووتىاران
وەك مەسەلەيەكى چىنایەتى چاولى
نەکردوه. چونكە ئەوان كۆمەلەكەي
کوردهواريان بە شىپوھىيەكى وەك يەك
دادەنا کە لەودا کورده كان بە يەك
شىپوھى دەچەوپىرانەوە، چەوساندەوەي
نەتەوەيى بەھۆى سولتانى عوسمانى و
دامودەزگاي ئىدارىي ئەمو.[10]
جميل له نووسراوه کانى پۆزنانەی
کوردستان دا بۆ ھەلسەنگاندى
كارىگەرى تورکە لادەن لەسەر
جوولانەوەي رووناکبىرىي کورد له
ئورۇپاى پۆزتالا كەلک وەردەگرى[11] و
ھۆي هاوکارى كەردى رووناکبىرىانى
کورد له گەل تورکە لادەن دا بەو جۆرە
باش دەك، كە بۆ ماوهىيەك پۆزنانەي
زورى دەولەتى عوسمانى دا راوهستن و
بەرمەرە کانى توندوتىزىي بکەن.

ئەوان تىدەكلاشان کە خويئەرانى
خويان له رووداوه کانى دنيا و دۆزىنەوە
زانسىيەکانى نوى ئاگادار بکەن.
ھەر لەو کاتمدا له تىكەھەلچوون و
بەرهەلسەتكارى لەگەل ئايىن خويان
پاراست. ھەربۇيە له نووسراوو وتارە کانى
نووسەراندا گىرەنەوەي فەرمۇودەو
ریوايەت له پىغەمبەرى ئىسلام دەبىندرە.
گواستنەوەي شوئى چاپخانەي کوردستان
لە قاھىرەوە بۆ «زېققىش»، سەرەتاتى
ئال و گۆریکى بەرچاولە نىيەپۇك و
ھەلۈستى رۆزنانەدا بwoo. له «زېققىش»
لە زېر تەۋۇزمۇ كارىگەرى بېرۋاھەرى
ئازادى خوازى ئورۇپاى رۆزئاواو بەھۆى
پىوهندى لەگەل رىكىخراوه سىاسىيە کانى
دۇورە ولات بەرھەو رادىكالى دەرپۇيى.
نووسەرانى پۆزنانە لەگەل پىداگرتەن لەسەر
گىرينگى پەرەردەو بارھىنان کە وەك
يەكمەنگاوا بۆ لاي پى گەيشتۇسى
سیاسى و ئامادەگى بۆ خەباتى سیاسى،
ھېرىشيان دەكردە سەر خودى سولتانى
عوسمانى داوايان له ھەممو گەللى كورد
بە تىكەرايى دەكرد كە له بەرامبەر زۆلەم و
زورى دەولەتى عوسمانى دا راوهستن و
بەرمەرە کانى توندوتىزىي بکەن.

رووناکیرانی کوردادا که ودهدست هینانی خودموختاری له چوارچیوهی دهولت یا خاکی عوسمانی دا بwoo، يه کی ده گرتەوھو ئەو راستی يه ده رەخا که نووسەرانی رۆژنامەی کورستان له گەل تورکه لاره کان دا لەسەر يه ک پارچەي خاکى ئىمپراتوريه تى عوسمانی هاوارابون. ئەوان له نووسراوه کانی خوياندا خوازىيارى دروست بونى حکومەتى يكى سەرەخويى كورد نەبۈون. بۇئىنه، عەبدولھەمان بۇ چارسەرى گېروگرفتى دهولتى عوسمانى داواكارى دروست بونى حکومەتى مەشروعەتى پاشايى لەسەر بناغەي ياسايى بنچينەي 1786 « بwoo. ئەو باوهەرپى وابوو كه ئەو ياسايدى، بۇ مولىدارى تاييهتى و ئازادىي تاكه كەسى رېزۇ خورمات دادەننى.

سەرەپاي پېرەپوي له بيرى ئازادى خوازى ئۇرۇپاپىي و پشتگىريي حکومەتى مەشروعەت، له و سەرەدەدا له گرتىنى هەلۋىست سەبارەت به رۆزئاوا زۇر بە پارىز بونون. له و رووهەن ئەوان له گەل نەتهوھ وەخەبەر هاتوھ کانى رۆزەلەتى ناوهەست هەماھەنگ بونون. رۇوناکیرانى كورد، بەرەپەندا دادەنگ بەيى تونانى خويان نەتوھ موسۇلمانە کانيان لەم مەترسى يانە كە لە لاين رۆزئاپايى مەسيحى و رووسيا بۇ سەر شىيە زيان و گەشه كردن ئابوورى ئەوان دا دەبى لە رېگاى رۆژنامەي کورستان « ھوھ ئاگادار دەكردەوە. ئەوان بە تاييهتى نىگەرانى پەرەسەندىنى رۆزئاوا لەنئۇ ئىمپراتوريه تى عوسمانى دا بونون و ئەوهەيان بە شىيە يەك له كۆيلەتى دادەنا. نووسەرانى کورستان مزگىئى بەخشى ئايىنى ئۇرۇپاپيان بە دووبەرە كە نانەوھ لەنئۇ نەتهوھ کانى سەرەپاتوريه تى عوسمانى تاوابانار دەكرد. [12] يەكى لە رەخنە کان لە سۈلتان عەبدولھەمید» ئەمۇ بwoo كە ئەو لە بەرامبەر چەوساندەنەوھى دەرە كى له ولاتو خەلکى خويى پارىز گارى ناكا. وشىاريي شۇرۇشكىرەنەي تورکه لاره کان لە سالى 1908 « دا

بۇ جوولانەوھى نەتهوھى كورد بwoo. بهداخوھ ژمارە کانى نەماون و زانيارى سەبارەت به ناوهەرپى كى ئەوان تەننیا دەتوانى له سەرچاوه کانى تر وەدەست بىنن. [14] بۇئىنه دەزانىن كە سەعید كورد، يەكىكى لە نووسەرانى حەوتەنامە خوازىيارى بەھىزىرىنى يەكىكى نەتهوھى و پىگەياندىنى هونەرە کان و زانستى شارستانى نوى، وەك ئامرازىك بۇ دايىن كردنى دواۋۇزى كورستان بwoo. سەعید كوردى له گەرينگى و بايەخى ئايىن لە جوولانەوھى نەتهوھى كورد به چاکى ئاگادار بwoo و تى دەكۆشا كە ئامانجە کانى سەرەخويى سىاسى و پىگەيشتۇويي ئابورىي نوى تىكەلا و به ئوسوولى زانيارى ئىسلام بكا. ئىسماعىل حەقى بابان زاد، يەكىكى دىكە بwoo لە رۇوناکیرانى كورد لە دەرەدا. ئەويش داواكارى له هاولالاتىاني خويى ئەوھو بwoo كە زمانى نەتهوھى خويان، وەك يەكىكى لە گەشە كردنى گەرينگىرىن كەرەسەي وەدەست هینانى يەكىتى نەتهوھى، پىارىزىن و گەشەي پى بەدن. ئەو لەسەر ئەو باوهەدا بwoo كە پەرەرەدەو فېركەن كلىلى پىگەيشتىنى نەتهوھى كوردو زمان كلىلى پىگەيشتىنى فېركەن و پەرەرەدە كردنە. « جەمعىيەتى تەعالى و تەرقى كورد » لە تواناي خويى زياتر بۇ پەرەپەندا و پەرەرەدەو فېركەن لەنئوان كۆمەللى كوردهوارى هەولى داوه. ئەو خويىدىيان لەنئۇ كوردان دا پىك هېنما. ئامانجى بنچينەي ئەو كۆمەللى بە دەرەست كردنى قوتاپخانە کان و چاپ كەرنى كىتىپ بە زمانى كوردى بwoo، ئەو كۆمەللى يەل روانگەي دازايىيەو پشتى بە يارمەتىي بەنھەمالە دەولەمەندە کانى كورستان بەستبۇو و واى بۇ دەچوو كە لە ئەستەمبۇول هیندىك سەرکەوتنيان تى گەياندى و پىگەياندى ئەفكارى گشتىي بۇ پشتىوانى لە بەرەنامە خويان بونون. هەر بەھۆيەو ئەوان حەوتۇنامە يەكىان بەناوى كورد دەركرد كە ئامانجى ئەو دروست كردنى ئايىپۇلۇزىا ئەو كۆمەللى يەھىنديك دەزايەتى هېنباھ

گیروگرفتی سەر پیگا بۆ یەکیەتی نەتهوھی ئاگادار بۇون، بەلام سووربۇون بۇ دىتنەوەی دەرمان و چارەسەری ئەو بارەو ھەر لەسەر ئەو سور بۇونە بېجەندا ئەوانە، چەند نووسەریکی ئەو گۇفارە مانگانەيە ھەستیان بە مەسەلە تىپۆرییە کانى دواكەتوویی كۆمەلی لەسەر ھۆیە کانى دواكەتوویی كۆمەلی كوردەوارى و ئەمەو یەکەم ھەنگاوى گۈچەلەرەنگى و كۆمەلایەتى يە بۇو. سالەكانى پىش شەپرى يەكەمى جىهانى، گەواھى ژيانەوەي ھەول و تەقەللائى رېيەرانى كورد، بۇ رېكخىستن و سازدانى سیاسى بۇوە ھەر بەجۆرە كە جەليل لە وتارى ئەو دوايىھى خۆى دا باس دەكە[16] ھىندىك لەو گرووبانە رىيازى جياۋازيان ھەلبىزاردە، بەلام ھەموپيان لەيەك بۇچۇون دا بەشدارو ھاۋىھەشنى و ئەو ئامانجە جىيىگەردن و دامەزراڭدىنى حکومەتىكى ئىدارى تورك بە ھۆى يەكىتى يەكى سیاسى و

كىردىنەوەي فەرەنگى و پەرەردەو فيئىرىدىن و نىاز بە گەشە كردى ئەو لەنیو كۆمەل كوردەوارى وەك شەرتى بېجەندا ئەۋەنە، چەند نووسەریکی ئەو گۇفارە مانگانەيە ھەستیان بە مەسەلە تىپۆریيە کانى لايەنە جۆراوجۆرە كانى جوولانەوەي نەتهوھى كردو. بۇ وېنە، «عەبدوللا جەودەت»، يەكىك لە نووسەرانى ئەو گۇفارە مانگانەيە، نەتهوھى بە وېنەي كۆمەلېك پېناسە كردو كە «شەخسىت» و «كەسايەتى» خۆى ھەيدە. «جەودەت» ھەرەوھا ئامازە بە وشىارى نەتهوھى وەك ئامازىكى پىۋىست ورد نەكراوە بە پىك ھىننەن نەتهوھى بە شىۋىھى نۇئى دەك. بە تايىھتى خۇينىنەوەي فيئىرىدىن مىژۇوی كورد، وەك بناغەيەك بۇ خۆراكى وشىارى سیاسىي نەتهوھى قامكى لەسەر دادەن. «جەودەت» و ھە فالانى ئەو، لە

گۆرى. رەنگە بەھۆى دژايەتىي رېيەرانى ئايىنى لەگەل پەرەردەو فيئىرىدىنى نوئىدا ئەو ناتەبايىھ پىك ھاتبى. «جەمعىيەتى تەعاون و تەرەقى كورد» لە سالى ۱۹۰۹دا بەسترا، ئەو كات كە ھەلس و كەوتى تورك لە كان سەبارەت كەممايىتى يە نەتهوھە كان ئاڭ و گۆرى بەسەردا هات. چالاكيي «جەمعىيەت» بەھۆى ئەندامانى ئەو، كە قوتاپخانە كانى كوردىان كردىبو بە ناوهندى چالاكيي سەبارەت بە هيوا، رېكخراويىك كە لە سالى ۱۹۱۳دا بەھۆى قوتاپيانى كورد لە ئەستەمبۇول دامەزرابۇو، تى گەيشتۇوپى و پى گەيشتۇوپى وشىارىي نەتهوھى لەنیو رووناکىپەرانى كورد نىشان دەدا.[15] «رۇزى كورد» كە مانگانە دەرچووه چەند ژمارەيە كى لە سالى ۱۹۱۳ دەرچووه. سەرچاوهى كى زانيارىي زۆر گەرينگە، مەسەلەي تايىھتى جىي سەرنجى نووسەرانى ئەو گۇفارە، زىندىوو

خودمختاری پیدان ببو به کورد، به لام
ئه و رپوناکبیرانه له وهدی هینانی ثامانجی
هابوشه رو یه کیهتی ریکخراوه بی
تتووشی شکان هاتن. وا دیته به رچاو
که گرینگترین رووداوی سیاسی ئه و
دهوره و اته راپهپینی کورده کانی به تلیس
له مانگه کانی مارس و نیسانی ۱۹۱۴
هیچ پیوهندی یه کی له گه ل هیچ کام
له و گروپه رپوناکبیرانه دا نه ببووه.
ئه و راپهپینه و راپهپینه کانی دیکهش
له سهده نزدیده مدما زور به دژوار
ده توانيين وەک راپهپینه کانی دیکهش
ناويان به رین. راپهپینی به تلیس که زياتر
له نیزو کومه لانی خەلک دا هەلقو لا بوو، بى
ریکخستن و بى ئاماچ ببو و له ئا کامدا وەک
راپهپینه کانی دیکه کورد لیک بلا بوو.
ئه و ئاساره لیکۆلینه وەھی دەرباره
کرا روالله تیک له سەرتاھ میزروویی
جوولانه وەھی کورد دەداتە دەست هەر بەھو
چۆره که نووسەرانی ئه و ئاساره تەئیدی
دەکەن، دانی روالله تیکی ریک و پیک بە
میزرووی جوولانه وەھی کورد لەو دەوره داد،
پیویستی بە لیکۆلینه وەھی کی زور هە يه.
له چەند مەسەلە یه ک کە دەبى لە
دوارۆزدا بکەونه بەر لیکۆلینه وەھی،

- دوستایه‌تی ئەوان له گەل ریبەری
 جوولانووه نەتدوه بیه کانی پۆزھەلاتی
 ناوه‌استدا، لاینگری ئەوان سەبارەت
 به ئورووپا، بەرنامەی ئەوان بۇ
 ریخختنی ئابورى و سیاسى و بوجۇونى
 ئەوان سەبارەت به شوین و کاریگەربىي
 ئايىن له جوولانوهى نويى كوردا.

پەراویزەكان:
 [۱] جەلیل، راپەربىنى كوردەكان له
 سالى، ۱۸۸۰، مۆسکو، ناوکا، ۱۹۶۶، ل. ۱۲۲.
Djhalile Djhalile;
 ۱۸۸۰ Vosstanie Kurдов
 goda, Moscow;
 p۱۲۲ ۱۹۶۶ Nauka
 هەمان سەرچاوه ۴۷ — ۳۹.
 [۲] ئەوه بە ئەو ناچانە له
 [۳] ئەوه بە ئەو ناچانە له
 ئىمپراتورى عوسمانى و ئىران
 دەوترى كە كوردان لەۋى نىشتهجىن.
 [۴] جەلیل، راپەربىنى كوردەكان
 هەمان سەرچاوه، لاپەرەكانى ۷۰ — ۷۱.
 [۵] هەمان سەرچاوه، لاپەرەكانى ۸۶، ۸۵، ۸۴.
 [۶] م.س. لازاريف، مەسىلهى كورد
 ۱۸۹۱ — ۹۱۷، مۆسکو، ناوکا، ۱۹۲۷، ل. ۴۷۲.
M.S Lazarev,
 ۱۸۹۱ — ۱۸۹۱ Kurdiskii
 : ۱۹۱۶
 ۱۹۷۲ Moscow; Nauka
 [۷] هەمان سەرچاوه بە تايىيەت لاپەرەكانى
 ۱۴۳ — ۱۱۱، ۲۲، ۱۲۵ — ۲۸۹، ۲۲ — ۱۲۵ — ۸۳
 هەمان سەرچاوه، ل. ۱۶۳.
 [۸] جەلیل، راپەربىنى كوردەكانى ۱۹۷۵ — ۱۹۷۶.
 [۹] جەلیل، راپەربىنى كوردەكانى ۱۹۷۸(۶۵) — ۶۴
 كوردى)، مۆسکو، ناوکا، ۱۹۷۵، ل. ۱۶۲.
 [۱۰] هەمان سەرچاوه، ل. ۱۷۶.
 [۱۱] جەلیل، راپەربىنى كوردەكانى ۱۹۷۵ — ۱۹۷۶.
 جوولانوهى تۈرك لەسەر بىرو بوجۇونى
 كۆمەلايەتى كوردەكانى ئىمپراتورى عوسمانى،
 مۆسکو، ناوکا، لاپەرەكانى ۱۹۷۸(۶۵) — ۶۴.
 [۱۲] هەمان سەرچاوه، ل. ۶۱.
 [۱۳] جەلیل، راپەربىنى كوردەكانى ۱۹۷۵ — ۱۹۷۶.
 كۆمەلايەتى سیاسى كورد لە دەورانى
 سەرەھەلدىنى تۈركە لادەكان)، مۆسکو،
 ناوکا، ۱۹۷۵، لاپەرەكانى ۱۷۲ — ۱۶۱.
Dzhalil, Pervye Kurdskie obshchetvenno politicheskie organizatsii V period mlado turetskogo gospodstva Tiurkalogicheskii

دو اتریش دو لته کان جیزینیان گرت.
کاتیک که نهوروز ده گاتی و سال نوی
ده بیته و مرغه کان هست ده کهن که
ده بی تال و گوپو نوی بوونه و یه ک له
ژیانیان دا هه بی و زور بهی خیزانه کان مال
خاوین ده کنه نوه، سه ردانی نه خوش و
له و بنهمالانه ده کهن که که سیکیان
له دهست داوه هه رووه ها سه ردانی
گوپری شه هیدان و مردووه کانیان
ده کهن و دیان هه وی هه رچی شته
به هاتنی ئه و روژه نوی یه وه لای
بینین و ژیانیکی نوی دهست پی بکهن.
زور بهی ماله کان سفرهی حه وت سین
که حه وت شتی تی دایه و هه مویان
به پیتی سین دهست پی ده کهن
ده رازینه ووه، گهوره کان دیاری و نهوروزانه
به چکوله کان ددهن یان ئوهه وی ئه وان
نحو خوبان بی نهوروزانه ده گه پرین و کاتیک
نحو مالیک ده چن ئه دیپانه ده لینه ووه:
«هه لاوه مه لاوه، کچتان بوبک، کور تان
زاوا— هه لاوه مه لاوه، شتیکمان بی
بخنه ناو تاوه— هه لاوه مه لاوه،
یه ک هیلکه ته اووه— هه نگوینی شانه
شانه خانمی سر باله خانه، کوا به شم
نهوروزانه و زور شتی دیکه. خاوهن

مايس هر شينك ده سک بيا، وه ده هيلکه، شيريني، سنجورو، پوول دهيدا به منداله كان و زور به روي خوشوه و هر بري يان ده کا. کاتيک که شو دادی، واته شهو روزى نهوروز، نوبه ده گاته گهوره کان و کوران و بیاون ده گهرين، له کولانکه و بهر ههيوانهوه، سه تلى پر له عهترو شانه ۋاپىه و گەنم دەخنه خوارى و خاوهن مال نهورۇزان يان بى ددهدا. ئىمەم هەممومان دېلى ھەول بدەين کە له نهورۇزدا بهره و ژيانىكى نوى ھەنگاول ھەللىيەن و به هەممۇ تونانامانهوه له دىرى ناحمىزان و كەسانى قىين له دل کە دەيان ھەوى نكولى لە و جىزئە مىزۈوپىيە نەتكەن كەمان بىكەن بوهستىن و ھەممۇ سالىك به كېگۈر و تىنېكى زياتر له سالانى پېشىوو كەرورۇزى كوردووارى بىكەين به جىزئ.

نەورۇزى كوردىوارى

شہونم ہہمزہی

نەورۆزەوە، سەرچاواھ میژووییە کان
ئاماژە بە بىرۇ باوهەرى جىاواز دەكەن و
گەلەك رودداوى مېژووېنى، چ
ئەفسانەيىيان راست دەكەنە سەرەتاي
پەيدابۇونى نەورۆز، نەورۆز واتە
رۆزى نۇئى، ئەۋىش دوو نەورۆزە.
نەورۆز رۆزى يەكەمى خاكەلىۋە يە
كە هەتاو لە سەرەتاي بورجى حەممەلە،
واتە راست لە ئەۋەللى بەھار دايە، بە
بىرۇاي كەسانىڭ خودا لەو رۆزەدا
دونيايى بەدى ھىلناوەو ھىلەنەتكى دىكە
دەلىن: چۈنكە خودا لەم رۆزەدا ئادەمى
خولقاندۇو، بۇيە ناوى نراوە نەورۆز.
لە زمانى پەھلەوىدا بە تىشك دەلىن
«شىد» و جەميان كردۇ بە جەمشىد.
ئەو رۆزەي كە جەمشىد چۆنە سەر
تەخت، رۆزى شەشى خاكەلىۋە بۇوە
كە بە نەورۆزى تايىھى ناودىير كراواه.
لە دەقە ئەفسانەيىيان دا ھاتۇ كە
يەكەم شەممەسى مانگى يەكەمى سالى
1767-ئى پىش زايىن ھەزرەتى زەردەشت
لەدايىك بۇوە، بۇيە ئەو رۆزەيىان بە
نەورۆز ناودىير كردۇ، ھەر وەھا بە
پىيى دەقىكى ئەفسانەيى دىكە، نەورۆز
رۆزىكە كە كاوهى ئاسىنگەر بە سەر
زوحاكى مېشىك خۇردا سەركەوت و
خەلک بە ھەلکردنى ئاور ئەو رۆزەيىان
كىرده جىزىن، يان دەلىن نەورۆز، رۆزىكە
كە ئاور دۆزراوهەتەوە، يان ئەو رۆزەيە
كە شەو و رۆز پىكەو بەرابىرن.
ھەر لە سەرەتمەسى كۆندا، خەلک
كاتىك لە چىنگ سەرمەن سۈلى زىستان
نەجاتىيان دەبۇو، جىزىنيان دەگرت و پاشان
ئەو جىزىنە گەيشتە مېرو حاكمە کان و
نەورۆز ژيانەتەوە، رۆزى نۇئى، بەفر
دەتىيەتەوە، خۇنجە دەپشىكى، دىمەنلى
سروشت دەرزازىتەوە ھىوا لە دەلەكان دا
گەشە دەكا. بە هاتنى نەورۆز دەبىي
خەمە خەفەت و ناخوشى يە كانى سالى
پارمان بىسپىنەوە بۇ گەيشتن بە
داھاتووېكى رووناک گەشىن بىن بىن.
كوردو نەورۆز ئاواھل دووانەن، نەتەوەي
كورد بە هاتنى نەورۆز ئاسۇي گەش
دەبىن. جىزىنى نەورۆز يەكەك لەو
جىزىنانە يە كە نىشانەي ھاۋىپىوەندى و
ھەستى ھاۋىبەشى نەتەوەي تىمەيە كە بە
ناوهەزاران رودداوى مېژووېنى داتىپەرىپوھو
گەيشتۇتە ئىپەھو بۇتە لەپەھرەيە كى
پېشىنگەدار لە كەلتۈورى نەتەوايەتىمان.
گەلانى ئارىايى لە كۆنەوە زۆر جىزىنى
جۇراوجۇريان ھەبۈوهو لە ناويان دا دوو
جىزىنى نەورۆز واتە شۇرۇشى سروشت و
سەرەھەلدان و جەموجۇلى بۇونەوران يَا
فەرروھەرەگان سەرەتاي وەرزى گەرمە و
جىزىنى مېھرەگان سەرەتاي وەرزى سەرمە.
عىلۇ و ھۆزە كانى كۆنلى كورد ھەمۈويان
شوانە و ئىلەم مەردار بۇون، ژيانيان بە
پىيىست و گوانى ئەم ئازاھلائەن دايىن كردۇوە
بۇ گەرمىن و كويىستان رۆيىشتۇن.
مەردارەكان لە كۆتايىھە كانى مانگى
مېھر(رازبەر) مەرپۇ بەرانيان تى دەكىدو
جىزىنيان دەگرت، كە ئەو جىزىنە ناوى
جىزىنى مېھرەغان بۇو. دىارە ئەو جىزىنە
ئەونەندە گەورە بۇو كە عەرەب وەريان
گىرتوھو كەردوويانە بە جىزىنى مېھرەجان و بە
ھەممۇو رۆزىكى خۇش دەلىن مېھرەجان.
لە بارەي چۈنەتى، يەيدابۇونى، جىزىنى

لە سەنگەری خەباتدا

کورتە دیمانەیە ک لەگەل بەرپێز کاک خدر میراوهی پیشمه رگەی دییرینی حیزبی دیمۆکراٽی کوردستان لە سەر ژیان و بە سەرھاتی پیشمه رگایەتی!

دیمانه: سیامەند شیخەپور

- پلەو پایمەن لە حیزبی دا:
- ۱: لە گرتەنەوەی جاددهی سەرەدەشت — پیرانشار دەگەل برادەریکى دیکە بەرپرسی تەداروکاتى جمیبە کە بوبین.
 - ۲: جیگری دەستە.
 - ۳: لە سازماندەبى نويي حىزب ۶۵ بوبوم بە سەرپەل.
 - ۴: جیگری لک.
 - ۵: فەرماندەرى لک.
 - ۶: جیگری هیزى گیارەنگ.
 - ۷: فەرماندەرى هیز.
 - ۸: مودیر داخیلەی زیندانى ناوەندى حیزب.
 - ۹: ئەندامى تىمى تەشكىلاتى.
 - ۱۰: ئەندامى تىمى مالى.
 - ۱۱: بەرپرسى تىمى تەشكىلاتى.
 - ۱۲: ئەندامى كۆمیتە شارستان.
 - ۱۳: ئەندامى ناوەندى ۲ى کوردستان، تىستاش لە ئەنجومەنی بەرگری لە زیندانيانى سیاسىم.

ئەو کاتمت باش! وەک گۆڤارى لاؤان ھاتووينە خزمەتنان تا لە نزىكەوە چەند پرسیاریکەت لە سەر ژیان و بە سەرھاتت بکەين. زۆر سپاس بۆ گۆڤارى لاؤانى خۆشۈسىت، بۆ ئەم بە سەرکەرنەوتان و دەستان خۆش و ماندوو نابىن.

پ: سەرەتا پیمان خۆشە خوت بە خۆینەرانى گۆڤارەكمان بناسىنى، خەلکى كويى و لە كويى لە دايىك بوبى؟! و: ناوم خدر، ناسراو بە خدر میراوهى، خەلکى شارە دىيى میراوهى سەرەدەشمەنەكانم بوبوم بە پیشمه رگە.

پ: سالى چەند لە دايىك بوبى و تەمەنت چەندەو پلەي خۆيندوارىت چەند؟! و: سالى ۱۳۴۲ هەتاوى لە دايىك بوبوم، لەنیو حىزبدا بە ھاواکارى و رېنۈينى حىزب و ھاۋىيەكانم توانيومە تاكۇو پۆلى يازدەي ئاماذهى بخۇينەو

ئىمە چەندىن جار نان و سىگارمان بۇ عومەر گوتى؛ مىتنان بە سەرشاھنە قېبۈلە؟ سەر جادىدى سەرەدەشت — پىرانشاۋو دەوروبەرى بىردوه. ئىدى ئەوه بۇ كە ئەو مەجال و فرسەتانە لە لا يەن رىزيمى تازە بەدەسەلات گەيىشتوو بۆمان نەمايىوھ. دەنە قورىان گىيان بىلەي بىندەي موخلىستان لە لە وانەھوھ دەستم پى كىردوھو بە خۆشى يەوھ ئىدى ئەوهەل و ئاخىرىن كۆبۈنەھى شانە لەم شانازى يەش بى بش نەبۈوم.

پ: پەيامت بۇ لەوانى ئىستا لەھەر چوار پارچەي كوردىستان چىه، چە داواكاريكت ھەيە لە لەوان؟!

و: ھىۋادارم لەوانى رووناڭپىرو تىيەيىشتووى گەملەكمان لەھەر چوار پارچەي كوردىستاندا درىزەدەرى رىڭايى پى لە شانازى گەملەكىيان بىن و بە يەكىھىتى و تىبایى و ھاوکارى كىرنى يەكتەر لەھەر چوار بېشەكەي كوردىستان دەتوانى بە ئاماڭچە سىينى و نەتەوەييە كانمان بىگەن و ھىۋادارم ئىيە لەوان بەھۆى و شىيارى و تىبایى و دووهەم: ھەرەوھو كەن ئەن كەن بەرپەسايەتى بتوانى ھەست كەردىغان بە بەرپەسايەتى كەن كارىگەرىتان لەسەر رىيەرايەتى حىزبەكان بەھېيى كەھر و كەن بۇ خۆتان زۆر باش دەزانى كە يەكىك لە پەتاھەكانى حىزبەكان بە گشتى و رىيەران بە تايەتى، ئۇ يەكتەر

پ: لە ماۋەيەي كە پىشەرگە بۇويت قەت پەشىمان نەبۇويەوە كە بىلەي واز لە خەبات دىنەم، چونكە بىگومان لە ژيان پىشەرگا يەتى دا كەندو كۆسپى زۆر ھەيە، تەنیا پىشەرگەي حىزبى دىمۆكراٽ بۇوي يان لە شوينى دىكاشدا خەباتت كەردوھ؟!

و: تاكۇو ئىستا دەگەل ئەھو كە هەر وەكۇو بۇ خۆستان باستان كرد كە پىشەرگا يەتى كەندو كۆسپو بىرینداربۇون و شەھىدبوون و ئاوارەيى و دەربەدرى و بىسىەتى و ھەزارى زۆرى تى دايە بەلام سەھرەي ھەممۇ ئەوانەش بە خۆشى يەوھ تاكۇو ئىستا فەرىتكى لەم جۆرم بە مىشكىدا نەھاتوھو ھەر بەرەۋامم لە خەبات و تىكوشان لە پىنا وەددەست ھەننەن مافە زەوت كراوهە كانى خەلکى كوردىستان. لە خواش بەزىاد بى كە توانايى جەستە يىشم زۆر باشه و ئۆمىد دەكەم كە تاكۇو گەيشتن بە مافە كانى حىزب و گەله كەم ھەل سۇوراۋىيى چالاکى حىزب بىم و رىبۈارىيى بەوهەفای شەھىدان بىم. جىا لە حىزبى دىمۆكراٽى كوردىستان ئەندامو لايەنگىرى ھېچ حىزب و لايەنگىرى دىكەي سىاسى نېبۈوم.

پ: ئەندامى يەكىھىتىي لەوان بۇوي، سالى چەند بۇوي بە ئەندام، ج ئەركىكت لەننۇ رىزەكانى لەواندا بەرپۇھ بىردوھ؟

و: بىلەي لە سەھرەتاي شۇرۇش (1358) ئەندامى لەوان بۇوم، بەلام ماۋەيەكى زۆر كەم بۇو كە بەھۆى كۆنېبۈنەھى ئېمەد يەكجار نېبىي و ھېرىشى پەلاماردەرانى كۆمارى ئىسلامى لىك بالا بۇونىن و كەن بىرەورى، بە كورتى باسېكى ئەن كۆبۈنەھى دەكەم. چەند بىرەرلىك بۇونىن كە تەقرييەن ھەممۇمان ھاوتەمن بۇونىن. بەرپاستى ھېچمان لە شانە ئەركە كانى شانە كارو چالاکى شانەمان نەدەزانى. لانى كەم ئەمن يەكىك بۇوم كە بەرپاستى ھەر تەقەي سەرم دەھات و دەمگوت خودايە شانە چىه؟ بەھەر حال لە مالى وەستا عەولاي كۆبۈنەھى

قبوول نه کردن و پرسش و بلاوی بان بووه همیه که لم نیوهدا دوزمانی گمله کمان قازنجیان لی کردوه. بؤیه نیوه لاوانی خویندهارو ئورقی گمله کمان، ده توانن به يه كييتي و تعابي خوتان له هر چوار بهشه که کوردستان بتوانن بؤ هرچي زياتر لىك نزيک کردنبوه يه كتر قميول کردن کاريگه رتان له سمر حيزبه کان هېي، بمو هيوايە.

بناري هەلگورد له دايک بسوهه. ٤: دياکو له سالى ١٣٧٤ هەتاوى له شارى كۆيە له دايک بسوهه.

پ: هەركەس له ژيانىدا زور به سرهاتى خوش و ناخوشى بؤ دىنه پيش، هەربويه پيمان باشه به سرهاتىكى خوش و ناخوش كە قەت له يادت ناچنوه بومان باس بکەي؟!

پ: رووداوىكى خوش، سالى ١٣٦٨ هەتاوى چەند پيشمرگە يەك بسوين له ناوهچى نەلەنى سەرەدشت خەريکى كارو تىكوشانى حيزبى بسوين. ٢٣ گەلاوېر بسو كە محمولەن دەببۇ به بۇنىيە ٢٥ گەلاوېر وە عەمەلىت و چالاکى حيزبى بکەين. رىثىمش دەي زانى كە هىزى پيشمرگە بمو بۇنىوھو چالاکى دەكەين، بؤويه ئامادە باش دەببۇن و ھەممۇ شويئە ئاستەمۇ ستراتېرىكە كانيان دەگرتەن. ١: چيا سالى ١٣٦٣ هەتاوى له ميراوى له دايک بسوهه.

٢: وريا سالى ١٣٦٥ هەتاوى له گەمۈرە زىي سۈونى له دايک بسوهه.

٣: ديارى سالى ١٣٧١ هەتاوى له گوندى مامە خەتىيە دەولەت ھەممۇ سەرى گۆمى و پەكانيان و

ئەم ئەركە بگىرىتە ئاستۇ. ھەرچەند كاڭ سەلامى رەحەممەتى كە ئەوكات بەرپرسى كۆميتەي شارستان بۇو. زۆرى دل دامەھە و ھەر لە كۆميتەي شارستان مەجلىس و پرسەي سەرەخۇشىمان بۇ دانا. بەلام پەزىمىن زۆر دل تۈزۈن بۇو كە ئىستاش لەسەر دل بۇتنە گرى و لە بېرم ناچىتەوە.

لە كۆتايىدا زۆر سپاست دەكەين كە ئەمە ھەلمەت بۇ رەخسانىدىن و ھەلامى پرسىارە كانmant داوه، زۆر ناخوش دەكىيەمەوە كە رووی لە بنەمالەي خۆم بۇوە. روودايكى ناخوش لە سالى ١٣٦٣ ئى هەتاوى بايم كۆچى دوايى كە. مردن شىئىكى سروشتىيە بەلام ئەمە ئىمە تىكۈشەرمان زۆرتر ئازارى پىوه دەخۇين ئەمە كە لە مەراسىم و سەرەخۇشى و بەخاڭ سپاردىنى ئازىزىنمان دا ناتۇانىن بەشدارى بکەين. جا ئەمە يەكىك لە بېرھەورى يە زۆر ناخوشە كانى منه. سالى ٦٣ كە بايم كۆچى دوايى كە ئىمە كە چوار براين سىيانمان لە نىيۆ حىزب بۇوین و برا چوو كە كەشمان تەممەنى وانه بۇو كە بتوانى

بۇ دەنیىرم، بەلام تو خوا بېرىن. — منيش گوتىم؛ پۈورى گيان ئەمە نزىك سى رۆزە كە هيچمان نەخواردۇ كە ھەر لىرە تا نانى نەخۇين نارۇين، بەلام مەزوووعە كەم بۇ باس كرد كە بۆچى نانمان نەخواردۇ. دىارە لە ژيانى پىشىمەرگا يەتىدا رووداوى زۆر ناخوشىمان دەتۈونە وە كەم شەھيد بۇونى رىيەرانمان و شەھيد بۇونى نزىكتىرين ھاۋارى و ھاوسنگەرە كانمان، بەلام روودايكى زۆر ناخوش دەكىيەمەوە كە رووی لە بنەمالەي خۆم بۇوە. روودايكى ناخوش لە سالى ١٣٦٣ ئى هەتاوى بايم كۆچى دوايى كە. مردن شىئىكى سروشتىيە بەلام ئەمە ئىمە تىكۈشەرمان زۆرتر ئازارى پىوه دەخۇين ئەمە كە لە مەراسىم و سەرەخۇشى و بەخاڭ سپاردىنى ئازىزىنمان دا ناتۇانىن بەشدارى بکەين. جا ئەمە يەكىك لە بېرھەورى يە زۆر ناخوشە كانى منه. سالى ٦٣ كە بايم كۆچى دوايى كە ئىمە كە چوار براين سىيانمان لە نىيۆ حىزب بۇوین و برا چوو كە كەشمان تەممەنى وانه بۇو كە بتوانى

ناوجەكەى بە گشتى گرتىبوو. بە ناچارى دوو رۈزان بېبى نان ماینەوە، چونكە ناوجە بە گشتى ھەم گوندە كان و ھەممو بەرزايىھە كان گىراپوون. لەسەر كانياوېتكى زۆر سارد دانىشتىپووين ھېچ كەمس تۈوشىمان نەبۇو. سى چوار نامەم بۇ شۇورا كانى زىيەسى و شۇورا كانى بىرىتەنەم بۇ ئەمە كەم سەپىكى يەكىك لەم گۈندانە تۈوشىمان بى نامەكەى بەدەمەي و بۇ شۇورا كەنلى بەرپى، بەلگۈو نانمان بۇ بىنېرى. ھەمە كەم بەسەم كەد كەم بە لامان دا نەھات. ئىوارە كە ٢٥ كەملا وېز ھېزە كانى رىزىم گەرەنەوە. ئىمە بۇ نان خواردان كە زۆر بىرسى بۇوین چۈوپىن بۇ گۈندى زىيەسى كە پايەگا يەكى كە گەورەي مالىيە خزمى خۆم وەبەر كەمۇت. ھەر كە چۈپىنە زۇورى. پۈورى كە منى دەناسى و ھاتمۇر لە دوايى بە خىرەتەن و ھەموال پرسىن. ھاتە بن گويم، گوتى؛ ئەم سەيانە ھەممو شەھى ئەنپۇ مالان دا وەرەبن. كۆئى دەلىن نان و پىداوېستى يەكانتان

کونہ

پہ رستگھے ی ئاناھیتا!

میزوناسان و شوینهوارناسان میزونی
سازکردنی ئەم ئاسهواره كەنواره بۇ
٣٣٠ تا ٥٣٠ پىش زايىن دەگىرنەوه. لە
نووسراوه كانى سەرەدمى ئىسلامىشدا
سازکردنی ئەم پەرسىتگە يەيان بۇ
سەرەدمى خوسروپەرويز گىراوه تەوهە
لەو نووسراوانەدا ئامازە بە مىگەوتىك
بە ناوى مۇونس كراوه كە خەلەفەرى
عەبىاسى سازى كردوھ. ياقوقوت دانەرى
كتىيى «معجم البلدان» لە سەدەھى
حەۋەتمى كۆچىشدا شارى كەنگاوهرى
بە «كۆنکۆرام» ناو بىردوھ. وىدەچى
ھەلکەوتىن لەسرە رەوگە يان مەسىرى
پىوهندىي ناوهندە كەنگەنە كەنگەنەنى تى
كۆنى «بىن النھرين» و پارس و، بەپىتى و
بەرە كەت بۇونى پىدەشتى كەنگاوهەر،
ھۆكارى سەرە كىي بىرھۆسەندى ئەم
شارە لە سەرەدەمانى كۆن دا بۈوبىيە.

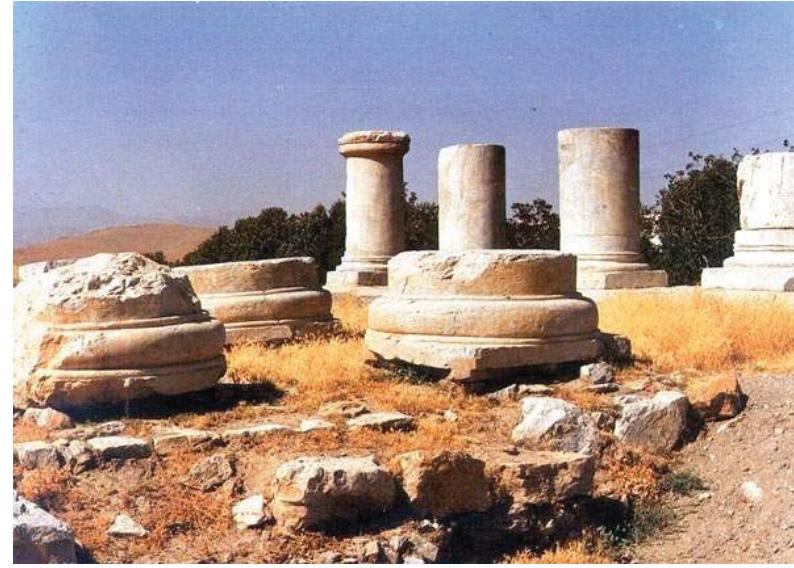
په رستگه که واه تی ده په رئی و
پاشماوهی ئەم بینایه به سه ده شته
چوان و دل پر فینه کانی که نگاوهدا زاله.
په رستگه ئاناھيٽا، گهوره ترين بیناي
به ردينه کوردستانه که له چهندين
به رهه یوانى سه ره دا پوشراوی دریزو
ژماره يه کي زور کوله که ئەستورو نه وي
له سه رئو گورابي يه که به دهورى
په رستگه که دا ساز کراوه، پیکه تاوهه.
ده کرئي کۆنترین ئاماژه به په رستگه
ئاناھيٽا که نگاوهدا نووسراوه کانى
«ئيزيدور خاراكسى» جو غرافياني وسى
يوونانى دا بدوزينه و که له سالى ۳۷
زايىن دا له شاري که نگاوهدا تي په بيه و
ئەم شاره يه «کونکوبار» ناوبر دوه و
ئاماژه يه به بونى په رستگه يه ک بو نزاو
پارنه و له خوازنى ئارتىس يان خاتتو
ئاناھيٽا لهم شاره کردوه. هەندىك له

هەزىر عەبدوللەپور

په رسنگه يان مه عبه دينا هيتا له سهه
ته په لکه يه کي سروشتي به ناوي
«ناهيد»، هه ل که وتو له ناوهندی شاري
که نگاوهرو له سهه ریگای همه دان بو
کرماشان ساز کراوه. ئهه په رسنگه يه له
قاللی سه کویه ک له لاشه ي بهدو مه لاتي
گیچ يان قسل ساز کراوه که رو و به ره که
۶۸۱۶ ميتری چوار گوشه يه. جاددهه
سههه کي همه دان و کرماشان له لاي

تاشه‌بهردانه‌ی که پلیکانه‌کانی لى ساز کراوه له پلیکانی خۆرەه لاته‌و ۲۶ دانه و له پلیکانی خۆراواوه ۲۱ دانه‌یه که به سه‌نجدان بەوه‌یکه ئىستا تەنیا ۸,۲ میتر لەو پلیکانانه ماوەتەوە؛ هەندىك لەسەر ئەو بروایەن کە ژمارەی پلیکانه‌کان زیاتر لهو راده‌یەیه کە باسمان کرد. فۆرم و شیوه‌ی سازکردنی ئەو پلیکانانه دەگمەندو تا ئىستا له هیچ کام له ئاسەوارە باستانی‌یه جىهانى‌یه کاندا وىئەکەی نەبىنراوه. نماي دەرەوهی بىناکە به كەلک وەرگرتەن له بەردى گەورەتەرەوە تاشراوه له هەندىك شویندابو پىكەوەچەسپاندى بەرەدەکان له بەستى ئاسنى كەلکيان وەرگرتەوە. دیوارى دەوروبەرى بىناکە كە كۆلە كە بەردىنە کانى لەسەرە، خۆي له دوو بەش پىكەتەنە، بەشى ناوه‌وهى له خەرکە بەردو تاشه بەردى له قىلىنە دۆزراونەتەوە بە كەلک وەرگرتەن له قىلىنە دەرەوهى رىزە چنراون و بەشى دەرەوهى بەھۆى رىزە بەردىكى تاشراو رازىنراوه‌تەوە. بەرزى ئەم دیوارەش بە سەرنجdan به لىزى ئەو تەپۆلکەيە کە بىناکە لەسەر ساز کراوه، جىاوازه‌و له چوار میترەوە تا ۱۲ میتر بەرزە کە هەندى لە لىكۆلەزان

جيا له وەش گەشتىارانى ئورۇۋپايى كە سككەي سەرەتەمى فەرەدادى يە كەم يان ئەشكى يېنچەمۇ، ئەرد يان ئەشكى سېزىدەيمۇ ھەرەھا بېرىك شتومەك و ئامرازى بىزىوي و زېرۈزەنبەر دۆزراونەتەوە لە هەمان كاتدا ھەر لەم شوينە كەم ۲۰۰ نىشانە وەك نىشانە گەلى «كۆلین لەسەر بەردى» دۆزراونەتەوە كە شوينەوارناسان مېزۈوه كەيان بۇ سەرەتەمانى ھەخامەنشى، ئاراميان و ساميانى «بىن النھرين»، ئەشكانى و دراون، هىچ ئاسەوارىپىكى سەرەتەمى سلووكى يە كان نەدۆزراوه‌تەوە بەپىچەوانەوە كۆمەلېك ئاسەوارى سەرەتەمى ئەشكانيان دۆزراوه‌تەوە. يە كەم جار له مەوداى نيوان سالە كانى ۱۳۴۷ - ۱۳۵۴ ئى هەتاوى ھەيەتىك بە سەرپەرشتى «سيفالله كامبىخش فرد» دەستيان بە لىكۆلەنەوهى شوينەوارناسى لە تەپۆلکەي ناهىدى كەنگاواھ كرد. پاش تاوتۇيى يە سەرەتايىه کان دەركەوت كە لە كۆي ئاسەوارى بەجىماوى سەر ئەو تەپۆلکەي؛ نزىكەي ۵۳ ھەزار مىترى چوار گۆشە بۇ بىنا مېزۈوه بەكە تەرخان كراوه كە جىگە لە چەند سەرە كۆلە كەم شىكاو و ژمارە يەك ئاسەوارى هەلکۈلراو لەسەر بەرەدەكان لە تەنيشت كۈورە قىلىنەكىدۇولايەنە بە درېتىزى ۱۵۴ مىتر سازکراوه كە ھەر ۲ تا ۵ پلیکانى لە تاشه‌بەردىك تاشراون. ژمارەي ئەو توپىزىنەوهى شوينەوارناسى لەم ناوجەيەدا

خاراکسی» له سالی ۳۷ زایینی، ئەم شوينه وەک پەرستگەيەك بۆ خوازنى ئارتمیس ناو دەبا و له سەدھى سیيھىمى كۆچى وەك «قەرسوسوس»، «قەسرى كەنگەور» و «كۆشكى خوسرهو» ناو براوه. هېنديك لە مىژونووسان ئەم بىنايەيان وەك پەرستگەيەك بۆ خوازنى ئاناھيتا(خوازنى ئاوە خورەكان، جوانى و بەرەكەت) زانييە كە توخمى ئاو يەكىك لە چوار توخمى پىرۇزو جىنى رىزى كورده كان بۇوه. هېنديكى دىكە لە مىژونووسان ئەم بىنايەيان وەك كۆشكىكى ناتھواو بۆ خوسرهو پەرويز ناساندۇھ. «سيف الله كامبختش فرد» لىكۈلەرى بىنما، ئەم پەرستگەيەي بۇ سى قۇناغى ھەخامەنشى، ئەشكانى و ساسانى دەگىريتەھەمە مەسعودى ئازەرنووشىش وەك كۆشكىكى ناتھواوى خوسرهو پەرويز لە كۆتايى سەردىھى ساسانى دادەنلى. داخوا ئاناھيتا يان خوداھى كوردى، ئۆستۈرۈر بۇوه يان بەشىك لە مىژۇو، تا ئىستا رۇون نەبۇتهو كە لە كەيەھەم لە كۆي راھاتوھ، بەلام زۆر بەلگەي مىژۇوبىي ھەيدە كە دەرىدەخا كە بۇ ماھى سەدان سال ئەم خوداھى نەبوھو خەلکى پەرستۇيانە ئەم كۆتەلەنە كە لەم خوداھى لە بەرەدەست دان و زياپەر لە مۇوزەھى ولاٗتاني بىانى پارىزراون، ئەم دەرەدەخەن كە ئەم زەن بىي جلک بۇو و سەرچاوهى ئاو بۇوه يان خواي ئاوەكان بۇوه تان و پۇيە كەي لە ئەھوورا ھۆرەۋەتەھەمە لە زۆر ناۋەچەي دىكەي ئېران پەرستگەي بۆ ساز كراوه.

لە نموونە سەرسوورھىنەرەكانى زانسى ئەندازىيارى ئەم سەرەدەمە بۇوه. لە چوار لاي بىناكە، دالانگەلىك ساز كراون كە لەواندا ئاو بە شىوهى دوو لايەنە يان چۈون و ھاتتهو بەرەم ناوهراستى پەرستگە كە كىشراوه. ئەم دالانانە لە تاشەبەردى گەورە دروست كرابۇون كە لانىكەم لايەكىان ساف بۇوه نماكەي بە مەلاتى قىسىل داپۇشراوه. لە ناوهراستى پەرستگە كەدا حەوزىيى چۈوكە لە ئەندازەسى ۱۰ لە ۱۰ و بە قۇولى ۲۰ سانتى مىتر بەرزە. ئەم كۆلە كە بەردىنانە بەپىچەوانى ئەستۇونەكانى پاسارگاد سادە، كورت و ئەستۇورن و زياتر وەك نەرەدە رازىنەرى پەرستگە كە چى كراون. لە هەر ۲۰ مىترى دىوارى خۆراواي پەرستگە كە، ۲۰ تا ۲۴ كۆلە كە لە چەشىھە ساز كراوه كە ئىستا تەنیا ۱۶ كۆلە كە لى جى ماھە. بلووكە بەردىنە كانى ئەم پەرستگە يە لە كانگەلى جۈرۈچۈرۈ وەك كان يان مەعدەنى ئەللاٗدانى و رۆستەملاوا دەرھېنراوه، بەلام يەكىك لە گىرىنگەتىنى ئەوانە كان يان مەعدەنى چلمەرانە كە لە سى كىلۆمېتىرى خۆراواي پەرستگە ئاناھيتا ھەل كەوتە؛ لەم مەعدەنەدا بلووكى نىوه كارە، بەردى رىكەپىيەك كراو و كۆلە كە بەردىنە ئىوه كارە زۆر بەرچاوا دە كەھەم. ئاوى ئەم پەرستگە يە بە جۈگە كە بەر دە ساز كراو لە رووبارى شاپۇورە دابىن بۇوه، جۈرى دابەش كەنلى ئاو و گەپانى ئاوى ئىوه نىيە پەرستگە كە، يەكىك

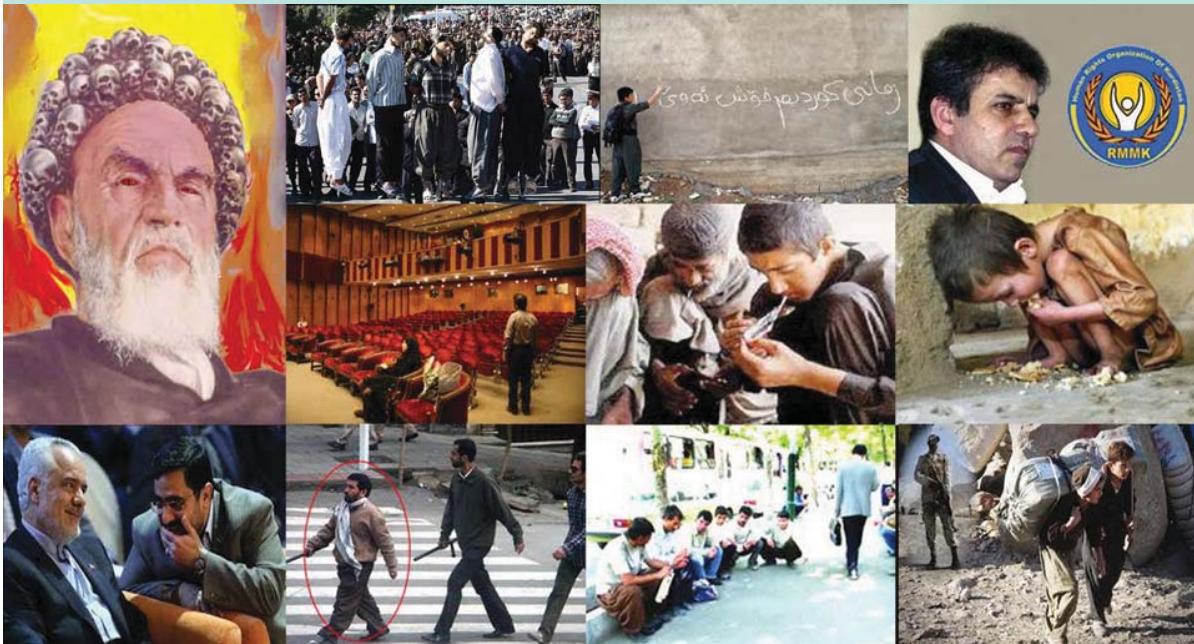
نەدانستەو لە بىٽ تاگايىي دا، زياتر لە بەلای سروشتى لە تىكdan و ويئران كردنى ئەم بىنا مىزۈوپەيدا دەستىيان هەبۈوه. ئەم ميرانته بەنرخە، سەرەپاي ئەوهىكە لە مەترىسى تىاقچونو دارمان دايى، بەو حالدەش سالانە گەشتىارييکى زۆر لە دەرھەوھ ناوھەوھى ولات رووی تىٽىدەكەن و گەرجى كەسانىيکى خەمخۇرۇ نىشتمان دۆست زۆر لە مىزە لە ھەولى ئەوهەدان كە ئەم ئاسەوارە مىزۈوپەيە لە يۇنىسکو تۆمار بىرى، بەلام دەستانىيکى نىگىرسىبە تىكdan و رماندى زياترى بىناكە دەيانھەۋى ئەم شوينەوارە كەنارە تۆمارى جىهانى بۇ نە كرى و مخابن دەسەلاتداران لە ئاست رووخاندىن و شىواندىن ھەر رۆزەي ئەم شوينەوارە گىرىنگە، زۆر كەمته رەخەمن و نە تەنبا ھېيج ھەولىكىيان لە پىتاو نۇۋەن كردنەھەي نەداوه، بەلگۇو لە بەرامبەر دەستكارى و كاولكارى يەكانيشى دا بىٽ دەنگو خەمساردن و ھەر ئەم بە بىنایىدە، لەم ماوانەي دوايىدا و لە لايەن كەسانىيکەوھ ئەنجام دراوه كە بەشىكىيان بە ئانقەستو بە مەبەستى سېرىنەھەو كاول كردنى ئەو ئاسەوارە مىزۈوپەيە كورستان و ھەندىكىشيان

ميتىر دىريژو ۳۵ سانتى ميتىر پان و ۳۰ سانتى ميتىر قۇولۇن كە مردووھ كانيان بەلاتەنيشت تىٽەندا و دواي ئەوهى سەرى تابوتە كانيان بە دەرخۇنەي سوالەتى دادەپوشى، تابوتە كانيان دەخستە نىۋە ئەو حوفره يان قۇولكانەي كە لە تەپۆلکە كەدا ھەلکۈلراپۇن. جۆرى سىيەمىش ئەو لينە يان خومانەن كە مردووھ كانيان تىٽەخستو زاركە كەيان بەھۇي تەختە بەردىك دەگرت؛ شوينەوارناسان لەم جۆرە لىنكانەيان خومانەيان لە دەشتى موغانىش دۆزىبەتەوە. لە ئىستادا، گۆرستان و مزگەوتىكى كۆن لە باکورى پەرسىتكە كە وەرچاو دەكەن و ژمارەيەك دوو كانى نويش لە رۆزەلەتى پەرسىتكە كەدا دروست كراون. هەرچۈن يىك بىٽ، سەرەپاي بایەخى زۆرى ئاناهيتا و ناوازو ناقانەبۇونى، بەداخەوھ زۆرتىرين كاولكارى لەم بىنایىدە، لەم ماوانەي دوايىدا و لە لايەن كەسانىيکەوھ ئەنجام دراوه كە بەشىكىيان بە ئانقەستو بە مەبەستى سېرىنەھەو كاول كردنى ئەو ئاسەوارە مىزۈوپەيە كاندا هاتوھ كە: «ئاناهيتا خودازنى تەواوى ئاوه كانى سەرزەھى و سەرچاوهى ئوقيانوسى جىهانىيە، ئەو سەرچاوهى ژياندۇ بەو پىيەي كە پىوەندىي بە ژيانوھ ھەيە، شەركەرە كان لە كاتى شەردا، زىندۇومانەھەو سەركەوتى خۆيان لى داوا كردوھ». تا ئىستا لە دەرۋوبەرى پەرسىتكە ئاناهيتادا سى جۆرە گۆر دۆزراوهتەوە: جۆرى يەكم: ئەو گۆرەنەن كە لە خودى تەپۆلکە ئاناهيتادا ھەلکۈلراپۇن و ئەندازە كەيان ۶۰ لە ۲۰۰ سانتى ميتىرە كۆمەلىك سككەي سەردەمى فەرھادى يەكم لە سالى ۱۷۱ پىش زايىن و دەورانى ئەرد سىيەمى ئەشكانى لە سالى ۳۷ پىش زايىنى تىدا دۆزراوهتەوە. جۆرى دوھم، ئەو تابوتانەيە كە لە سوالەت ساز كراون، ئەم سوالەتانە بى لعاب يان لىنجاون و ۲۱ سانتى

ئەم فريشته مىيىنەي كورد جيا لهوهى لە پى كراوهەو لە تاقى بوسنان لە رۆزەلەتى كورستان و لە حەسەن كىيف لە باكبورى كورستان وينە كە ھەلکۈلراپۇن. هەمييش لە كەتىيە باستانىيە كانى پاكوللى لە باشدورى كورستان دا ناوى هاتوھ. بەهاتنى لەشكىرى ئىسلام تەواوى پەرسىتكانى ئاناهيتا دەكەن بەر شالا و لەپىشدا بە بىانووئى رووت بۇونى كۆتەلە كانى ئاناهيتا، ھەل دەكوتەنەسەر ئەو كۆتەلەنەو تىكىيان دەشكىن و وردىان دەكەن و تەنبا چەند دانەيە كيان لە لايەن خەلکەو بە ناتەواوى قوتار دەگىن. يەكىك لە كۆتەلە كانى ئاناهيتا ئەم وينەيە كە لە نىوان دوو ئەھۇرامەزادا پاشايەكدا راوهستاوه ئى سەردەمى ئەشكانىانە. وينەيە كىتر لە ئاناهيتا ئەم وينەيە كە ئاناهيتا لەسەر پىشى شىرىك راوهستاوه دوو شىرى ئاگايان لە ئاناهيتا بۇوه كاتىك ھېرىشىران، ئاناهيتا لەسەر پىشى شىرىك كە لادبەن و دەيشكىن، خەلکى خۆرى لە جى دادەنپىن و ناوى دەنپىن خورشيد خانم. سەبارەت بە ئاناهيتا لە سەرچاوه مىزۈوپەيە كاندا هاتوھ كە: «ئاناهيتا خودازنى تەواوى ئاوه كانى سەرزەھى و سەرچاوهى ئوقيانوسى جىهانىيە، ئەو سەرچاوهى ژياندۇ بەو پىيەي كە پىوەندىي بە ژيانوھ ھەيە، شەركەرە كان لە كاتى شەردا، زىندۇومانەھەو سەركەوتى خۆيان لى داوا كردوھ». تا ئىستا لە دەرۋوبەرى پەرسىتكە ئاناهيتادا سى جۆرە گۆر دۆزراوهتەوە: جۆرى يەكم: ئەو گۆرەنەن كە لە خودى تەپۆلکە ئاناهيتادا ھەلکۈلراپۇن و ئەندازە كەيان ۶۰ لە ۲۰۰ سانتى ميتىرە كۆمەلىك سككەي سەردەمى فەرھادى يەكم لە سالى ۱۷۱ پىش زايىن و دەورانى ئەرد سىيەمى ئەشكانى لە سالى ۳۷ پىش زايىنى تىدا دۆزراوهتەوە. جۆرى دوھم، ئەو تابوتانەيە كە لە سوالەت ساز كراون، ئەم سوالەتانە بى لعاب يان لىنجاون و ۲۱ سانتى

چون ئە و ئاگرە وە كۈزىن؟!

ئەممەد مەكلاۋەمى

گەمل دوست و نىشىتمان پەروەرى نەتمەوە كەمان بە ھەممو تونانىنمەو بۇ لە نىپورىدىنى ئەم كەسانە بىكمۇنە خۆو بۇ خەلکى تر كە دەيانەمۇ رۇو لەم كارە دىزبۇھ بىكەن، يىانكەنە دەرسى عىبرەت و كۆتابىي بەم مال و يېرانكەمەرى بىي و خەلکى مەزلىوومى كورد لەم بەلايە ناجاتى بىي. ئىسەتا لە زۆربەي مووجەم مەزراڭانى خەلکى دەوروبەرى رەبەت و سەردەشت زۆلە كورده كان خەرىكى دروست كەدىن ئەم ماددە مال و يېرانكەمەرن، رىزىمى دىرى مەندالانى خۆيان خافل بن و ئەمنىيەتى بۇ لا و مەندال و كەسە پاكە كان نەماۋەتەمە، هەر بۇيەش پىویستە كە بەراسىتى رۆلە دىلسۆزە كانى نەتمەوە كەمان لە ھەممو شۇيىكە بە ھەممو تونانىنمەو بىكمۇنە خۆ بۇ بەپەرجانەمە ئەم پىلانە دوژمن، تا خەلکى بە شەرەفى كورستان لە باتلەقى ئىتى كەوتۇن رزگاريان بىي و، لەگەل ئەمەش دا پىویستە كە هەنگاۋىيىكى جىددىي و لى بىراوانە بۇ لە نىپورى ئەم كەسانە كە لەم رىيگەم بۇونە مىلياردلەر لە ئىسەتا و لە رابىدوودا ئەسلەن هېچ جۆرە رەحەم بەزىيە كىان بە خەلکدا نەھاتۇھ نايەت، بىكمۇنە خۆو لە ناويان بەرن. لىرەدا پىویستە كە لاوانى بە ئەممەگ و دەناسن كە خەرىكى ئەم كارەن و بۇونە

رۆلە كانى خەلکى كورستان لە ماوهى زىاتر لە سى دىيەيە بە دىرى سەرانى رىزىمى جەھل و نەزانى خومەينى و بىرۇ باوهەر چەمۇت دواكەمەتووھ كانى لە بوارە جيا كان دا بۇ رزگارى خۆيان لە ژىر ئەم ھەممو پىلانە مال و يېرانكەمانەي، خەبات دەكەن، خەم و خواردىنیان لە خۇ حەرام كەداوە كە لەو رىيگەش دا بە هەزار ئەندامى خۆيان گىيانىان بەخشىوھ. بەلام بەداخەمە زۆر لە خەلکى نەفس نەزم و پارە پەرسەت لە بوارە جيا كان دا بە دىرى خەلکى خۆيان كە تەنبا قازانجى بۇ رىزىم و بە گىشتى بۇ دوژمنانى كورد بۇوه، جوولۇنەمەو لە هېچ كەدەھەيە كى خراب خۆيان نەپاراستۇھ ئەمەي لە دەستىيان هات بى بە دىرى خەلکى خۆيان ئەنچامىان داوهە لە پىتانا پۇول و پارەدا خۆيان فرۇشتۇھ زۆر لە خەلکى نەتەوھ كەيان و باوهە كەيان لە رىيگەي وەدەست ھىنلىنى پۇول و پارەدا كەدەونە قوربانى سىياسەتى چەمۇت و دىزە مەرۆيىھ كانى رىزىمى ئاخوندى ئىران. ماوهى چەند سالىكە رىزىمى جەھل و نەزانى بە پىلانىكى تەرەھ دەستى ئەنقمەستى

ئاواته له میزینه کۆماری ئیسلامی
کە دەمیکە خەوی پیوه دەبىنى، بۆى
نەيەنەدیب و مشتیکی پۇلاين لە
دەمی سەرانى ئەو ریزيمە بەدەنەوە
پىلى بلین کە گەلى كورد زۆر لەو
وشيارترە كە ئېۋە يېرى لىدەكەندەوە!

نەبووه ناش بى، بەلام بەداخوه
ھەروەك لەسەرهەو ئامازەى پىكرا
ھېنديك كەسى نەفس نزم و پارە
پەرەستو خۆفرۆش خەريکن لە رىگاي
تەماع و مالى دونيادا ئەو ئاواته نگىرسەى
کۆمارى ئیسلامى كە سالانىكە خەرىكە
ھەر لە زىندانى كردن و ئىيغامو دەست
بەسەركانى لاوەكانەوە كە تەنەخى
نە كردوھ، ئەو خەوەى بۇ نەھاتەدىي، ئىستا
ئەوان بۆى وەدىي بىنن و كوردىستانەكەي
بىكەنە گۆرستان! كورد راستى فەرمۇوه:
«دزو خاونەن مال كە بۇونە يەك،
گايى به كلاوکەي دا دەبەنە سەر»!
ئىستا ئەوانە راستەخۆ يارمەتى
کۆمارى ئیسلامى دەكەن بە نىسبەت
بلاوكەرنەوە ماددە ھۆش بەرە كان،
ئەويش بە تايىەتى ماددەي شىشە!
لەو رىگايەوە مىشكى گەنچە كەنمان
دەشواتەوە كە ئىتىر نە نامووس، نە
شەرەف، نە ولاتو نىشەمان و گەليان
بۇ گېنگ دەبى و هەر ھەمووى
دەفرۆشن بە پارچە شىشە يەك!
بەو ھيوايە لەو خەوە راپەرن و ئەو
خاونە ماشىن و ئاپارتمان و كورد و تەمنى:
لە رىگاي نامەش رووعەو بۇونە لۆرد!
لېرەدایە كە ئەركىكى نىشتەمانى و گەلى
كوتۇتە سەر شانى خەلکى بە شەرف و
پاكى كوردىستان و لە سەرەووشىانەوە
لاؤھ شۇرۇشكىرۇ نەتەوە پەروەرە كان كە
بە جىددىي بەڭز ئەم پىلانە نىگىرسەى
چەلکاوخۇرانى سەدە نىيۇھاراستى يەكاندا
بچەنەمە ئەوانەش كە ھۆكاري سەرەكىن و
خەلکى ئەو ناواچە يە بە گىشتى دەيان ناسن
ناوه كەنیان لەنیو خەلکى دا بالاو بىكەنەوە
پىوهەرە تايىنى يەكان كوشتنىان حەللا.
لېرەوە داوا لە ھەممۇ خەلکى
نىشتەمان پەرەورى رۆژھەلات بە گىشتى و
خەلکى ناواچە سەرەدەشت بە تايىەتى
دەكەن كە ئەوهەش يەكىكى دىكە لە
پىلانە كانى كۆمارى ئیسلامى يە بە دېزى
خەلکى قارەمان و چاونە ترسى گەلە كەمان،
چۈنكە دەزانى گەلى كورد بە جۆرە
بايانە دانايەوە وەلدەزە ناكەۋى و ھەممۇ
رېگاكانى لە خشتەبردى خەلکە كەمانيان
تاقي كردهوە لە هيچياندا سەركە وتۇو

مادده هوشبهره کان وەک پەتايەكى كۆمەلایەتى و جىهانى!

پىشەكى:

١: تلىاڭ:
زۇرىيە خەلک دەن ناسن، مىزۈوو يەكى كۆن و بەناوبانگ ترین ماددەي ھوشبەرە كۆن كە لە گىايە خەشخاش بە دەست دى، ئەم گىايە بە پىيلىكەلەنەوەي زانىيان دەگەرىتىھە بۇ ٢٥٠٠ سال لەمەپىش كە لە ناوجەي دەرياي نىيۆرپاست چىندرابو. رابىردووی ئەم گىايە دەگەرىتىھە بۇ ٥٠٠٠ هەزار سال لەمەپىش كە لە وىنە بەردىنەكانى سەرددەمى سۆمەرىيەكان بەشىۋەيە كى وردىر دەيان ناسىنن.

ناساندىنى مادده ھوشبەرە ناسراوهە كان لە جىهان و رۆزھەلاتى ناوه راست، بە پىي ئەو راپورتەي رىكخراوه جىهانى يەكان بە پىنج بەش دابەش كراوهە بىرىتىن لە: ئەلف: سوننەتى يەكان:

ئەم بەشە لە مادده ھوشبەرە كان ئەمانە لەخۇ دەگەن وەك تلىاڭ، شىلەي تلىاڭ، مۇرفيں، ھېرۋەئىن، كۆدۈئىن، حەشىش، گەراس، مارجى جوانا، بەنچ، شادانە كە بەشىۋەيە كى وردىر دەيان ناسىنن.

ب: پىشەسازى يە سېركەرە كان: كەھول (الكل)، چىرس، مىسكالىن، ئىل بىس دى، «دى بىم دى»!

پ: كىميابىي يە كان يَا وزھىنەر: كۆكايىن، كەراك، قات ياقەت، كەرتۇن، ناس، ئامىقتامىن، شىشە يَا بلۇر.

ج: حەبە ھوشبەرە كان: ترەمادۇل، مىتادۇن، تەمجزە كە نور چىزەك، مىتانايمىقتامىن، رىتالىن، يانپراك، دېفتوڭسىلات، ئىكستازى.

د: حەبە خەوهەنەرە كان يَا بنزۇدیاسپىنە كان:

ديازپام، ئىيگىزازپام، لۆپاسپام، كلۇرۇدیازپەكسايد، ئالپازۇلام، ھەلازپام، پەزپام، فلۇرمازپام، تەمازپام، كەۋنۇزپام، باربىتۇرە كان، فېنۇباربىتال و سككۇباربىتال! ھەننۇكە دەچىنەسەر زەرەرو زيانەكانى تاقمىك لە ماددانە:

ئامادە كىردىن و وەرگىران: ھىواراعى

ئىعتىاد چىيە؟!
ئىعتىاد يانى عادەت كىردىن، خووگرتن و خۇ بۇ دانانى عادەتىكى ناشايىستە تەرخان كىردىن يان بە واتايەكى تر تووشبوونى دىلى ئاسا بە ماددە سېركەر كە لە زيان ھېنەر بىزمىردىرى، پىي دەلىن ئىعتىاد. تووشبوون بە ماددە ھوشبەر جۆرە نەخۆشى يە كى دەررۇونى، كۆمەلایەتى و ئابورىي يە كە بەچەند فۇرمۇ شىۋەيە كى لە سەرخۇ لە نىوان لەشى مەرۋە ماددەي كىميابىي دا دەكەونە ژىير كارىگەرى يە كە لە دواي يە كىيە و ماددانە و مۇعتاد كىيە؟!

كەسىك كە خاوهنى ئۆگرى جەستەيى و دەررۇونى يە لە ھەمېر مادده سېركەرە ھوشبەرە كان و نائاكايانە و بە شىۋەي بەردەوام بەكارى دەھىنەن.

٢: شىلەي تلىاڭ:
دواي بېرىنى گۆپكەي گولە خەشخاش، شىلە ماددەيە كى سېلى لى دەچۆرىتىھە كە پىي دەگۇتىرى شىلەي تلىاڭ. ئەم شىلەيە بە كارلىكى كەش دەگۇپدرى و دواتر رەنگى بۇر دەبى.

٣: ھېرۋەئىن:
ئەم مادده لە ئاۋىتىھە كى كىميابى دروست دەكىرى و كارىگەرى زۇرى له سەر تاڭى بە كارھېنەر دەبى و لە كورت ماوهدا ئاسەوارە كانى لەم خالانەي خوارەودا دەرده كەھۋى بەھېزىتىن و مال وېرەن كەرترىن ماددەي سېركەرە ھوشبەر لە جىهان بە ئەزىز دى كە لە

خواردن، سوورانی ناسروشتی چاو، گۆران
له پلهی لهشدا و ههستکردن به سهrama
يا گهرمایه کي له رادبه‌دهر، گيراني
چهناگه، تورووهبوون، تهنانهت زۆربه‌ي
ئه و حهبانه له بدرگيراوون و اته دهستکاري
ده كريين. يه كيک له به كارهينه‌ره کانى
ئيکستازى دهلى؛ ئه گهر هه مهو شهولك
ئيکستازى به كار بىن، ئه و سهrama
هه مهو لهشтан داده‌گرئ، گورچيله‌تان
له كار ده‌كهون و لاق ئيشه‌تان دهى و
هه رووه‌ها ليوو قامكه‌كانشان هيئنده به
داداندجونون تا خويييان لى دهچورئ.

٦: خات ياقتات:
خات ياقتات جگه لهوهى كه به شىوه‌ي
خۇرسك دەرپىءى، زياتر له ناواچىه كى
ديارى كراوى ئافريقاو نيمچە دوپرگەي
عه‌هېستان دەچىندرئ، گەلاكانى ئه و
گيابى له گەل بىونى چىزى خوشبو
به كارهينه‌ر به شىوه‌ي جووينيش به كار
ده‌هېندرئ و هه رووه‌ها له رىشەي ئه و

پىست!
— رزىنى پىست و گۆشت و ئىسلىك و
كرمىي بىونيان و هەلۇرىنى مۇوى سەرو
چىلک كردنى لهش!
— لەرزۇ كۈونى پىگەي كەسىتى و
كۆمەلايەتى، توشبىوون به دزى و تاوانى
كوشتن و سوالىكىن و بىناموسى.

٥: ئيکستازى (حەبى ئىكىس):
ئيکستازى يان «مېتىلىن دى ئىكىسى
مېتىلىل ئامفتامىن» كه له بىنه‌مالەي
ئامىيقتامىنەو به حەبى خۇشى هيئنەر
بەناوبانگە. ئيکستازى به شىوه‌ي خواردن،
بنىيىشتى جووين، كەپسۈولو و هەرووه‌ها
كوتان و كىشان به كار ده‌هېندرئ.
ئيکستازى زياتر لهنىو لاوانى
چالاکدا كاربەرى هەيە كە
ھىيمى خوشگوزھانى و پەركىدنه وەي
بۈشايى زيان و خۇنواندنه.
ئاسەوارە كانى ئوش بۇون به كېراك:
— خەواللوبي!

سالى ١٨٧٤ ئى زايىنى له لايەن زانايىه كى
بريتانيا يەوه دروست كراوهە لىككۈلەنە وەي
زياتر له سەر ئەماده دىيە له لايەن
زانايى ئالمانى له سالى ١٨٩٠ ئى زايىنى
ئامادە كراوهە ئەۋيان وەك دەرمانىك
ناساندۇو. يەكەم تاقىقىدە بەرەم
ھىنائى ھىرپۇئىن له ئىرمان له سالى
١٣٣٤ ئەتاۋى له لايەن كەسىكە وە
بە ناوى دوكتور مۇستەفەسى دارىزراو
شىوهى بەرەم ھىنائى و جىاڭىرنە وەي
ھىرپۇئىن له تىلاكى فيرى كۆمەلەك
كەس كرد كە ئاكامى ئەمەش بۇو بە
ھۆي زۆر بۇونى ژۇورى بەرەم مەھىنائى
زياترى ھىرپۇئىن له ئاستى ئىرمان دا.
كارىگەر بىرەيە كانى ئەم ماددە:
— دوورەپەرىزى له كۆمەلگا و
بنەمالە!

— نېبۇونى بەرپىسيارەتى و ئە و
ئەركانەي كە له ژيانى دا دەكەونە سەر
شانى!

— بىناموسى و توش بۇون بە
نەخۇشى يە قايپۇسى يە كانى وە كەيدىز
ھېپاتىتىپ!

— كېلەھى ناموسى، دزى، توش
بۇون بە تاوانى كوشتن.

— هەلۇشاندىنۇو شىرازى
بەنەمالەو بىن ئيرادەتى و توش بۇون بە
خەمۆكى و دلەراوكى!

— لە دەست دانى كارو پىشە!

٤: كېراك:
ئاۋىتى يە كە كۆكائين — ھىرپۇئىنە كە
لايەنلى بىن ھەشكەردنى زۆر، شوین دانەرە.
لە راستىدا كېراك جۆرىك كۆكائينە كە
دەست سازەو زۆرجار بە قەنەنە شوشە بى
بە كار دەھېندرئ. بۇ كەسى توش بۇو
بە كېراك تەنبا چەند مژ كېراك بەسە
بۇ توش بۇونى هەتاهەتايى بەم ماددە دى.
ئاسەوارە كانى توش بۇون به كېراك:
— خەواللوبي!

— سىستى و تەوهەزلىولى
— لە دەست دانى تواناي جەستەيى و
فكرى!

— تىكچۈونى رەنگى دەم و چاو و

له بنه‌ماله‌ی ئامقتامینه کان به ئەتمار دى و له تاقیگه رىگا پىندراده کان و له ژیرماله‌کاندا به نهینی و به ئاسانی دروست ده کری. شيشه به شیوه‌ی جوراوجور به کار دهیندری، لهوانه: خواردن، له رىگای هەلمژین به لوت، هرودها له رىگای کوتان و کیشان به کەرهسته‌ی تایه‌تی خۆی. کاریگه‌ری به کارهینانی شيشه: کەسانی تووشبوو رەنگى چاويان سووره روومه‌تیان گرژو ئاره‌قاوی‌یه، نیواریکى وشكو ددان و پووكىکى رزیوو بۆگەنیویان هەیه، توند قسە دەکەن و زوو قەلس دەبن، له کورتماوهدا به ھۆی ئالۆزى میشک، لەبیرکردنەوە، نابەرپرسیارەتی، جوین‌دان و هەرودهها وەھم و قسەی پروپوچو لەرزۆکبۇونى پىگەی كۆمەلايەتى، كارو كارو پىشە، خویندن و تەنانەت ژیانى هاوبەشیشیان دەكەویتە مەترسى يەوە. ئاسەوارەکانی تووشبوون به شيشه: بىخەوی!

— كەم ئىشتىايى يەكى زۆرو
دابەزىنى كىشى لەش!
— لەرزىنى دەستو پى!

لەسەر میشکى به کارهینەر دادەنی و تووشى تەۋەھومات و شىتى دەبى. ٩: پاپاوېرىن:

تاۋىتەيەكى زۆر كارىگەری تiliاكە كە رەنگىكى سېپى بلۇردى ھەيە و ئاستى ژەھراوى بۇونى نىيۇ ھىنەدى كۆدۈئىن و مۇرفىنە. پاپاوېرىن له ماددهى رەش (ترياك) بەدەست دى و

كارىگەری لەسەر تووش بوبىم شیوه‌يە؛ لەسەر گەددو رىخۇلەو ھەرودە لەسەر دەمارە خويىكى ئەن، ساردو گەرمى لەشىبە کارهینەر كارىگەری دادەنی. ١٠: زيانەکانى كەھول (الكل):

كىشە ياسايى و كۆمەلايەتى يەكان لە به کارهینانى كەھول دا وەك؛ كىشەي ھاوسەرەتى، لەدەستدانى كارو پىشە، لەدەستدانى كەسایەتى، هەل لەرزىن، سىتى بەيانىان، تووش بۇون بە وەھم و فى، دلەپاوكى، بىخەوی و نەخۆشى گەددو سېل.

١١: شيشە:

جوړىك ماددهى سېكەری بىھۇشكەرە

گيايە بەدەست دى و لە بنه‌ماله‌ی ئامفتامينه کانه‌وگاريگەری زۆر لەسەر میشکى به کارهینەر دەبى و هەرودە لە بوارى تووشبوونەو زىاتر له دە جار بە كاربەيىندرى تاكوو ھەتاھەته له گەللى دا دەبى. بە پىي راپۇرتى رىكخراوى «ان. اى» لە سەدى ١٥ لە بريتانىاوه ئەو گيايە ھاتۇتە رۆزھەلاتى نېۋەر استوناسراوه.

٧: كەنۇم:

جوړه دارىكە كە لە ولاتى تايىلەند دەرۈي و خەلکى ئەن و لاتە گەللا تازە دەركەتووھە كانى دەجۈون يان وشكى دەكەن و هەر وەك سىگار دەيىلىش.

٨: بەنگ:

چىرس، مارى جوانا و گەراس لە بنه‌ماله‌ي ماددهى ھوشبەرلى كەشىشىن. خودى حەشىشە كە لە تۆزكەى دروست دەكىرى و لەسەر لق و پۇپە بە گولە كانى و بەرھەمە نىشتۇوھە كەى گىا پى گەيىشتۇوھە كانى شادانە بەرھەم دى و هەرودە لە بنه‌ماله‌ي ئەن مادده ھۆشېرانىيە كە بە ماددهى شادى ھىنەر ناويان دەبرى و گارىگەریيە كى زۆرلى

زهق بیوونه وله بەرچاوی خەلک.
١٠: هەبیوونی ھاپپی خراپ پورۆیشتن بۆئەو
شوبینه وارانه کەماددهی ھۆشبەری تىدایه.

ئەو کاریگەری و تايیەتمەندى يانەی
کە ماددهی بىھۆشكەر لەسەر
تاکە کەس و كومەلگا دا ھەيەتى:

١: لەنیچوونى سەلامەتى و
تەندروستى ئەو كەسەو كۆمەلگا
کە کاریگەری جەستىي و رۆحى ھەيە.
٢: پىكھەتىانى بوارىكى خراپ لە كۆمەلگا (و
چاولىكەری (و شەر و ھەللا بە دادا پۇون بۇ
ئەو شتانەي کەپیوهندى بەو كەسەوەنی،
ئەو كەسانە تەنۋوش بۇون بەو
ماددهەلە كۆتايى دايان شىت دەبن يان تەنۋوشى
كۆمەلگا كەوا دە كانزىك بىتەوەلەم و مادده يە!
كىشىدەبن لەپىكھاتەي مىشىكىان دا.

٣: خۆكۈشتەن يان خەلک
كوشتن لەلایەن تەنۋوش بۇوهە.
٤: بە داداچوونى ئىشى خراپى
تاکە كەسى يان كۆمەللا يەتى
وھ كەو دزى، خۆفروشتن، كوشتنى
خەلکو بارمەتە گەرتى خەلک،
كارە خراپە كان بە گشتى.
٥: دوور كەوتەنەوەلە كۆبۈونەوە كان داو
نېبۈونى كەسايىتى لەنیو كۆمەلگا دا،
لەوانە ھەلاتن لە ياسا و دەربازبۇون و
خۆزىنەوە لە پىرەوی سىستەم و
ئەو بەللىنانەي كە به بەنەمەلە كەداويەتى.
٦: دوور كەوتەنەوە لە كۆمەلگا خەلکو
دۆستو بىرادەر و بە تايیەتى لە بەنەمەلە كەى.
٧: مانەوەي بۆ ماوهىي ئەو

١١: زۆر لىپرسىنەوە يە كى بەبى
ھۆكارو شەر و كىشەي خىزانى وزخت
كە دەنە سەر گەنجە كامان كەوا دە كا
پەنا بۇ ئەو مادده ھۆشبەر انە بەرن!

١٢: پىوهندى گەرتىن
بە كەسانى خراپى كۆمەلگا!

١٣: نېبۈونى بەرپرسايدى لەلایەن
بەرپرسان وئەو رىكخراوانەي

كەدەز بە مادده ھۆشبەر كەن و
نېبۈونى خەم خۆرى خەلکو
بە تايیەتى كۆمەلگا و ئەو كەسانەي
كەپسپۈرن لە بوارى كۆمەلناسى يەوە!

١٤: نېبۈونى لىپرسىنەوەلە لە زەزم
خزمو كەس و كارى و ماممۇستاۋ شارەزايىنى
كۆمەلگا كەوا دە كانزىك بىتەوەلەم و مادده يە!

— دەلەپاوكى و ترس و خۆف!

— زوو پىر بۇون!

— توندو تىيىزى!

— لاوازبۇون لە ھەنبەر

نەخۆشى يە كانى پەتادا!

— لاوازى مىشىك و فير بۇون!

— تىكچۈونى سېل و گورچىلە!

— فى!

كارىيەرەي مادده
سەر كەرەكان لەسەر كۆمەلگا:

١: بېبۈونى كىشەي بەنەمەلەيى،

نەزوکى، شەر، ھەللا بە زەزم
لە گەل بەنەمەلە و دەوروبەرەي!

٢: نېبۈونى ھەست بەرپرسايدى تى

كەردن لەنیو بەنەمەلە و نەزانى

لەبوراي ئەو كارىگەرەي خراپەي

كەلەسەر كۆمەلگا دا ھەيەتى.

٣: بېبۈونى كىشەي ئابوروى

بى بەش بۇون لەئىش و كاروبارى

رۇزانبىو بىرپۈرى خۆى و بەنەمەلە كەى!

٤: گىرەنگى پىنەدان لەلایەن

كۆمەلگا و بەھۆى نېبۈونى

رېزىو حورمەتەوەلەنیو خەلک دا.

٥: نېبۈونى ھىچ جۇرەپالېشىتىكى ئابوروى!

٦: لەئارادا بۇونى

مادده ھۆشبەرە كان بەشىۋەي

بەلاش يان بەپارەي كەمەو ھەرزان!

٧: بېبۈونى درز لەنیوان

چىنە كانى كۆمەلگا دا و گۆرىنى!

٨: قەبۈول كەردى ئەو بىنە دەورابىيە

كەھىيەو پەرەپىدان و ئەنجام دانى

لەلایەن ئەو كەسەو ھەلدان

بۇ پەرسەندىن بۇ نىيۇ خەلک بۇ

نەپاراستنى ئەو ئەدەب و كولتۇر و داب و

نەرىپەتى كەدەبىي ھەبىي و بىپارىزىن!

٩: بېبۈونى ئازادى يە كى لە رادبەدەر و

بىسىنور كەدەبىتەھۆى خراپ

بۇون و تىكەل بۇونى كۆمەلگا!

١٠: فەريخوار دن و بەھەلچۇن لەو

قسەسەر زاريانەي كەلەنیو كۆمەلگا دا

ھەيەتى و گارىگەرەي خراپ و ئېھەمال

كەردى ئەو كىشەو گەرتانەي

كەدەبۇو چارەسەر بىكى، بەلام نايىكا!

۵: نمودنی شاری سه رده شست و ره بهت که بتوته کانگای شیشه له ئیران و روژه‌لاتی کوردستان.
۶: نه هیلشتنی هیچ جووه بیر کردنوه یه که لرپاستیه کانی زیان و هه رووهها بیر کردنوه له سیاسته هله کانی کوماری ئیسلامی.
۷: به شیوه‌یه کی گشتی حکومهت بوخوی یه کیک له و هوکارانه یه بو بلاو کردنوه یه مادده مال ویرانکه ره به تاییهت له نیو گنهجه کاندا تا بیر له مهسه‌له نه ته و هی نه کنه و هی به داخه وه گه‌لی کورده و سه رکه تو و نه بیوه و اته، هدر له گرتن و ئازارو ئه زیبیت کردنی گنهجه کانه وه بگره تا ده گاته ئیبعدام و زیندانی کردنیان، به لام به بلاو کردنوه زیستا له ناوجه‌یه کی شورشگیری و ک سه رده شست و ره بهت که دهینین به داخه وه کردو و یه ته کانگای دروست کردنی مادده‌یه کی مال ویرانکه ری و ک شیشه و بازار گنانیش بو و دهست هینانی پاره و مالی دونیا به یارمه ته خودی حکومهتی جینایه تکاری کوماری بهناو ئیسلامی له بهرامبر فروشتن و له نیو بردنی رو له کانی نیشتمانه که یان دا. تو بلیی ئه و که سانه‌ی که ئه و مادده‌یه دروست و تیجاره‌تی پیوه ده کهن، خوینیان به همه مو پیوه ره ئایینی و قانونونیه چیهانی یه کان حله لال نهی؟!

سه رچاوه کان:
ویکی پیدیا
سایت پزشک
سازمان جهانی مبارزه با مواد مخدر
پادداشتنه کانی خوم

دادانی ناتنه دروستو توروش بونه
به قورگ ^{تیشه} و ئاوى لوروت و دەم و
فرې دانى بلغۇمۇ ھەر وەھا توندى
ھەناسە كىشان دەبى، كەسى تۈوش بۇو
تەنانەت لە خواردندا ناتوانى وەك
كە سىكى ئاسابىي زەمە كانى به دروستى
بخوا، تۈوش بۇو لمۇھا دۆخىكىدا تۈوشى
ريخۇلە كۆپرەمۇ ئازارى گەدە مىزەچچۈركى و
بەلە فېرىھەبى. بەشىۋە يە كى تر ئەم
كە سەرەنگى زەردىكى سووتا و بەخۇى
دە گەرې و ژىر چا وو لىيە كانى رەش،
دەنگى گرو ھەستى بىستىنى لاواز دەبى.

له کوتایی ئەم بابەتەدا دەمانھەوی تۆزىك له سیاسەتە كانى كۆمارى ئىسلامى و هینانى ماددە ھۆشىرە كان بۇ روزھەلاتى كوردىستان بدوين: ١: بە كۆيلە كردنى مىشكى خەلک به تەواوى و نەھېشتى بىر كردنە و لە بزاڤى نەتەھەيى و شۇرۇش. ٢: تىك چۈونى پالپىشتى تابۇرۇ و هەرودە تىك دانى شىرازەي بنه مالا يى. ٣: هاندانى خەلک بۇ زېر سەيتەرەي خۇي بە كەلک و درگەتن لەو زەعفانەي كە له مەرۋەقى تووش بسو دىگرەي. ٤: هاندانى گەنچە كامنام بۇ كىشان يان قاچاغ كردنى ئەم ماددە يە.

په تایه و گواستنې وهی بُو ندهو کانی
داهاتوو که کومه لگای دواروژش توشی
گهندلی و قهیران و کارهسات ده کا.

پیگه‌ی که سیتی به کارهای نهاده ری مادده هوشیبهره کان:

۱: لهنیوان ئەو كەسەو تۈوش بۇون دا
پىوهندى يە كى راستە و خۇ ھە يە، واتە ئە و
كەسە بەھۇي گىرۇگرفتى لەرادبەدەر،
نەھامەتى، پىدا ويستى يە كانى و ئە و
شىستانە كەلە زيانى دا تۇوشى بۇو،
بەنچار پەنا دەباتە بەر ماددەھۇشېرى كان
بۇ پىركىرنە وەي بۇشا يى يە كانى زيانى.

۲: وابهسته یی و خووگرگنی زور به
مادده به واده کا که غیره تو ههستی
به پرپسیاره تی لواز بی و له بواری میشکو
بیره و هر دا به ره و نزمبوون بچی و نه توانی
به شیوه کی درست و راست بیر بکاتوه.
۳: خ از هک ازان بشک اه

که سله ما ویه کی که مدا به ته او ویه تی
له کار ده کهون و خانه‌ی نوی در وست
نابی و تووشی شله‌زان و خوین ریزی
میشک و ویشک بونی در که په تکی ده کا.
۴: له لا یه نی جه ستیه یه و ویه که سیکی
لا وازو بی توانا در ده که وی، هه رو ها
تووشی تاوریزنه‌ی چاو و سو و تانه و وی
بلسله، حام ده ر، لوا لاه که ت بش ده همه

زانیاری گشتی!

گیان لەدەستدانی مرۆڤە کان دەبى!

— سالانه ٩٠ هەزار کەس لە ئیراندا توشی شىرىپەنجه دەبن!
— مىسر لە رىزبەندى ئەو ۱۰ ولانە دايدى كە زىاتىن نەخۇيندەواريان ھەيدەو لە ھەر ٥ کەس يەكىك نەخۇيندەوار!

— لە جىهاندا ٢/١ مىليارد کەس بە دەست قەلەھەيە دەنالىن!
— رۆزى ٤٥/٢٨ زايىنى زانکۆى سەلاحىدىن دوكتۈرای ئېقىتىخارى پىشىكەش بە ئىسماعىل بىشىكچى كىد!
— بىشىكچى دەلى؛ ھەركات باسى رۆزھەلات دەكرى، دوكتۇر قاسىملۇم بىر دېنەو!

بىشىكچى: ھەموو كورد دىرى لە سىددارەدانى لاوانى كورد ھاواھەلۇيىست بن!

— لە سالى ٢٠١٢ زايىنىدا، يەك ملوىن و ٦٠٠ هەزار کەس بەھۆى نەخۇشى ئايدىزەوه لە جىهاندا گىانيان لەدەست داوه!
— بەپىرى راپورتى نەتكەوەيە كىرىتووه كان؛ سالانه ٢ ملوىن و ٢٠٠ هەزار کەس بەھۆى خواردنەوهى مادده ئەلكۈلى يە كانەوه لە جىهاندا گىان لەدەست دەدەن!

— لە سەرتاسەرى جىهاندا ٤٧٠ رىكخراوى تىپۋرىيىتى بۇونيان ھەيدە!

«شەلا توكلى»، خىزانى «غلامرضا تختى» ناسراو بە پاللەوان تەختى، لە تەمەنە ٦٨ سالىدا لە نەخۇشخانەي «ايرانمەر» تاران بەھۆى شىرىپەنجه و فوتى كرد. ئەم ئاقفەتە پاش مەدنى پىاوه كە لە رىيکەوتى ١٧ ئەفرانبارى ١٣٤٦ ئەتاوى، ھىچ شىتىكى لەسەر چۈنۈھەتى مەدنى پىاوه كە لە نەدر كاندۇدە، ھەربۇيە بە «خاتۇونى نەھىيىتى يە كان» ناوبانگى دەركىد. ئەم خاتۇونە لەدايك بۇوى ٥ سەرمەۋەزى ١٣٢٥ ئەتاوى شارى تارانەو لە رۆزى ٣٠ رىيەندانى ١٣٤٥ ئەتاوى لەگەل پاللەوان تەختى زىانى ھاوبەشى پىك هىنباو بەرھەمى ئەم زىانە ھاوبەشە تەنەيا كورپىكە بە ناوى «بابك تختى» كە چوار مانگ پاش لەدايك كورپەكەيان بە شىۋىيەكى گوماناوى مەد.

— لە سالى ٢٠٠٠ نزىكەي يەك ملوىن مندال دىرى سوورىزە كوتراون.
— باش سورى كوردستان ١٤ ئى زانکۆى حكۈومەتى و ١٢ ئى شەخسى ھەيدە!
— سالانه ١٦٤ هەزار کەس لە جىهاندا بەھۆى سوورىزە و گىان لەدەست دەدەن!
— رۆزانە ٢٠ هەزار کەس لە جىهاندا بەھۆى شىرىپەنجه و گىان لەدەست دەدەن و ھەنۇوكەش لە جىهاندا ١٤ ملوىن كەسى تووش بۇوى شىرىپەنجه ھەن.

— نەخۇشى شەكىرە بۇ سالى

— مرۆڤە گەنچە كان ھەممۇ كات باشن نىن، بەلام مرۆڤە باشە كان ھەممۇ كات گەنجن!

— لە نىّوان عەقل و زمان دا پىيوهندى يە كى پىچەوانە ھەيدە، ھەر كاتىك عەقل بچووك بۇو، زمان درىز دەبى!

— ھەندىك جار ھەبۇونى كەسىك زۆر گەرينگى نىن، بەلام دىيار نەبۇونى زۆر ئازار بەخشە!

— خواردنى سىۋىك لە ھەممۇ رۆزىكدا، دوكتۈرت ناوى!

— خواردنەوهى سى لىتر ئاو لە ھەممۇ رۆزىكدا، نەمانى نەخۇشى!

— خواردنى ھەممۇ رۆزىكلىك لىيمۇيەك، نەمانى قەلەھە!

— خواردنەوهى پەرداخىك شىر لە ھەممۇ رۆزىكدا، نەمانى كىشەي ئىسىك!

— بىرمەندانى ئامريكا يە كى نوئىيان داهىنناوه كە بەھۆى ئەھەوه دەتوانن خانە شىرىپەنجه يە كان دەست نىشان بىكەن. ئەو چاولىكە يە دەتواننى خانە شىرىپەنجه كان بە رەنگىك نىشان بىداو نەشته رەگەرە كان بە سانابى تې بتوانن ئەو خانە يە جىا بىكەنەوه دەريان بىنن.

— رۆزى سى شەممە ١٧ ژوئىنى ٢٠١٤ زايىنى بەرامبەر بە ٢٧ جۈزەردىنى ١٣٩٣ ئەتاوى،

رامانیک له سه‌ر هه لپه رکی کوردی

دەرەزىيەتىوھۇ. ئامازە بە چەند نۇمۇنە ئەھو
راستىيەمان بە جوانى بۇ روون دە كاتمۇھە.
يە كەمم: ھەلپەركىي «درەو» يى ناواچەمى
مەرىيوان، كە بە حەرە كاتى تايىبەت بە
خۆي، ھەستىكى لە وانە نىشان دەدا، ئەم
جۈزە ھەلپەركى يە شىۋەھى زېنەھەدەي
گەنمەن و جۇ دەخاتە بەر چاوى بىنەر.

دوروههم: هلهپر کی «چوک کوتان»،
ئەم حالته سەردەمی شەرو شۇور نىشان
دەدا كە چۈن بە يەكگەر تووبى ھەل دە كەنە
سەر دۇرمن و بە چوک لە سىنگى دۇزمىنى
كۆتوو دەدەن. ئەم حالته تايىيەت بەھىرىش
كىردنە. جىڭىھە باسە ئەم شىۋو ھەلپەرىنە
دە گەرتىئەو بۇ سەردەمى شوانكارەمى
سەرەتايى و تايىيەتى ناواچەرى سەقزە.

سیههم: هلهپرکی «شکانهوه»، ئەم حالته باس له بەرنگارى و پیکدادان له كاتى بەرھو پیش چۈون دا دەكا كە ويئراي نىشان دانى يەكىتى و نەزەرم، سامىكى نىزامى نىشانى دوژمن دەدرىت. ئەم حالته بۇ سەرەدەمى شۇانكارە نۇى دەگەرتىنەو كە لە لە گۈندە كان دا نىشتەجى بۇونەو پارىزگارىيان لە مالات و سامانيان كردۇ. ئەم شىۋوھەلەپرکى يېش تايىەت به ناوچەسى سەقزە.

همل و مهرجی شمہرِ خیلے کی بہ کانی کورڈی
لعنیو خوو له گھل نیاراندا خستوتہ بہر
باس۔ بہو شیوہ یہ کہ له زہمانی بہشداری
گرووبی هلهلمپر کی وہ ک شہر کھرو
سہرچڑبی کیش، وہ ک فہرماندہ، وہ زعیمتی
شمہر و تیک ھلچوونہ کانیان نمایش داوه
ئمندانانی گرووبی هلهلمپر کی بہ چاو

لی کردن له سهرچوپی، فهرمانبهادری خویان له ئاست گمهوره کیان نیشان داوه، جیگه‌ی باسه که له نمایشی هملپرکی دا ئەم حالتانه به زوری دەبىزىن: هیرش، كەمین، بەرگری، پاشەكشى، بىرىنداربۇون و شەھىدەن و... هەندى. بمو شىيەھە ئەندامانى دىكەی خىلىيان له بىسەرھاتەكانى خویان ئاگادار كردۇتەھو و ئۇوانىش بۇ نىشان دانى ھەستى ھاودەردى لە ھەمبېر ئۇ بارودۇخەوە، ھەست و سۆزى خویان دەرىپىيە. بۇ وېئە ئاماژە دەكىين بە هەملپرکىي «شەلان» ئىناوجەسىن، كە بىرىنداربۇونى شەركەر و شىيەھى ھاودەردى و فرياكەمۇنى ھاپرچى يانى دەخاتە بەرىاس. جىي باسە ئۇ دارە بەسەممەرە لەگەل رەوتى زەمان لق و بۆپى زىباترى لى كەوتۇتەھو و گرى و كۆل داتر بۇوه. بۇيە جىا له حالتى شەر سەرەدەمانىيکى دىكەي وەك وەرزش وەخۇ دەگرى و تايىقەتمەندى يەكانى

هەلپەر کى وەك يەكىك لە ئەستىرىھەنگى نەتەۋايدىتى ئاسمانى فۆلكلۇرۇ فەرھەنگى نەتەۋايدىتى بە جوانى لە مىزۈووی ئەم گەلەدا حىگاى خۆى كەردىنەوە بەرۈونى درەشاوهەنەوە. تۈرىيەنەوە لەمەر ئەم باسە زۆر ھەمل دەگرى، بەلام خالى گەرىنگ ئەنەوە يە كە يەكىك لە پىناسەكانى ھەر نەتەۋە يەك كە وەك قەلغانىك لە بەرانبېر وېرلانكارى نەياران بەرپەرچ دەدانەوە، فەرھەنگىكى نەتەۋە يەبە يەك لەوانە هەلپەر كى يە كە پىرو جوانى شارو لادى يەكانى كوردەوارى لە رۆژو بۇنە جۇراوجۇردا بەرلىۋە دەبەن. مىزۈووی هەلپەر كى دەگەرپەنەوە بۇ پىش زمانى كوردى، سەرددەمەككى كە مەرۋە بە ھېيماو راۋاشاندى دەست و لەش لە كەنتر تى دەگەيشتن. كەوابۇو ھەر شىۋە يەك لە هەلپەر كى ماناو فەلسەفەتى تايىتى خۆى ھەيە. هەلپەر كى لە سەرتادا حالەتى جۇراوجۇردى بەرگرى و شىۋەتى

ئا: کۈمار مەبابادى

لەبان: ریتمی ئەم ھەلپەرینە نەرمو له سەرخۆیەو دوابەدوانی فەتاح پاشاییه. لەم شیوه ھەلپەرینەدا پیویستی مروڤ به جواروجۆرى و فەرەچەشنى له ژيان دا دەبىنرى. دوابەدوانی جۆرە كانى گەپىان، پشت پا، ھەلگرتن و فەتاح پاشایي كەسەكان بۇ پشۇودان و دوبوبارە خۇ بەھىز كردن دىئنە سەر شیوهى لەب لان، ئەم چەشىنە ھەلپەرینە مروڤ لە ژىر رىكىقى ھەستى خىراو نابەجىز رىڭار دەكاو له دەرە كەھۋى مروڤ بە نىسبەت خۆى و دوايى قۇناغى پیویستى سەرخۆشى و شادى كردن، دىئنە سەر ئەو ھەستە كە دەبى زياتر لە ژيان تىرامىنى و قۇولتىر بىر بکانتهو، لەم ھەلپەرینەدا مروڤ ھەست بە ئارامىيەكى تايىەت دەكا.

چەپى: بە واتاي لە چەپەدەيە. مىلۇدى ئەم ئاهىنگە بە ریتمىكى نەرمو له زۆربەي ناوچە كوردىشىنە كان داو زياتر بە يەك شیوه ھەلپەركى دەست پى دەكرى. لەم جۆرە ھەلپەرینەدا زياتر لائى چەپى مروڤ لە جەموجۇل دايىو لە حالەتى كەساسى دىئنە دەر. ئەم جۆرە ھەلپەرینە زۆرتر لە ناوچەي كرماشان و لە نېۋە زنانى ئەو ناوچەي باوه.

زەنگى يان زەندى: لەم ھەلپەرینە، سەماكەران يەك ھەنگاۋ بەرەو پېش و ھەنگاۋى بەرەو دوا دەنин. ئەم شیوه تا ئاخىرى ھەلپەركى بەرەدوانە. ئەم

يەكەم جار بە لاقى چەپ دەس پى دەكاو لاقەكەي دىكە لەسەر بنەمای سەر زەربى دەھۆل و زورنا و بە ریتمى مۆسیقا دەگۆردى.

پشت پا: كە ریتمىكى خيراترى بە نىسبەت گەپىان ھەيمو له زۆربەي ناوچە كوردىشىنە كان و تايىەت بە پياوانە. ئەم جۆرە ھەلپەرینە ھەمەرو كە لە ناوە كەرى دەرە كەھۋى مروڤ بە نىسبەت خۆى و دەرە كەھۋى مروڤ بە نىسبەت خۆى و زياتر بۇ ئەو لايە رادەكىشى كە لە كەمس يان كەسانىك پشت پا نەخوا، بە واتايى، كەس خيانقى لىنە كا و لە پشتهو زەربەي لى نەھەۋى.

ھەلگرتن: ئەم جۆرە ھەلپەرینە زۆر خىراو شادە. بە ریتمى خىراي مىلۇدى دەبى و ریتمى خىراي ئەم جۆرە ھەلپەرینە ھەرچەشىنە ماندووېتى و بى ھىۋاى لە مروڤ دەسىرى و پىداگرى دەكا لە ژيانى پر لە خوشى و شادى تىكەل بە ھىۋا و ئامانچو ھەلپەركى يەكى بەزمىيە.

فەتاح پاشايى: مىلۇدى ئەم جۆرە ھەلپەرینە لە سەرانسەرى كوردىستان دا بە يەك شیوه يەو بە ریتمىكى خىرايە. ئەم شیوه ھەلپەرینە بۇ شوکارانى بەدەست ھەنمانى سەركەوتىنە كانەو شوکارى خواي گەمورەيە بۇ شیوازىكى وەك يەك بەرپۇوه دەچى و دانى نىعەمەت و پىداویستى يەكانى مروڤە.

ھەلپەركى دوو دەسمالە: ئەم جۆرە ھەلپەرینە بۇ زياتر كردنى ھەستى ھەلپەرنى ئەو كەسانەيە كە سەير دەكەن و هەرەوەها سەماكەران بە گشتى، بە چەشىنى كە سەرچۈپى كېش بە دوو دەسمالى رەنگاۋەنگ سەما دەكاو توانيي و زاناي خۆى لە ھەلپەرين دا دەخاتە بەر دەستى بىنەران. ئەم جۆرە لە ھەلپەرینە زۆرتر لە ناوچەي كرماشان باوه.

بە پى ناوچە جىاجىاكانى كوردىستان جۆرگەلى لە ھەلپەركى ھەيمە كە لە شىوازى تەكان دانى دەست و پى و تەنانەت جۆرى رى كەنلى گرووب جىاواز لە يەكتەن كە بەرچاوترىنیان ئەمانەن:

گەپىان (گەپان): ئەم جۆرە ھەلپەرینە بە شىوازى زۆر نەرمە رووان و ئارامە بە جوانىيەكى تايىەت دەست پى دەكا و ھىدى ھىدى روولە گەرژ بۇون و خىراي زياتر دەكا. رەنگە رىشەي بگەپەرىتەو بۇ شىوهى زىكرو سەمای ئابىنى و ئەم جۆرە ھەلپەرینە لە نیوان جۆرە كانى ھەلپەرنى خىرا و زياتر بۇ پشۇودانە. ئەم جۆرە ھەلپەركى يە وەك جۆرى لە رىگا روېشتنە بە شىوهى رىتم دار.

گەپىان سەماكەران بۇ ھەلپەركى خىرازىر ئامادە دەكاو لە ھەممۇ ناوچە جىاوازە كانى كوردىستان بۇونى ھەيمە بە شىوازىكى وەك يەك بەرپۇوه دەچى و مىلۇدى ئەم ھەلپەرینە بە يەك شىوازە.

شیوه هەلپەرینه زیاتر بۆ لیک دانەوەی ئاکارە کانى مەرۆڤو پیویستى بە لە سەرخو بۇون و بیر لە داھاتوو كردنه.

شەلابى: ئەم شیوه هەلپەرکى يە، رەزمىيە كە پىي سەماكەران بە شىۋەيى رى كردنى بە شىۋەي شەلان (كەسى كە لاقى شەلە) تەكان دەدەن كە زیاتر ترازىدیايى شىكىست و دۆرانە، ھەنگاۋە كان قايمى نىن و پىيەكان دەشكىلىنەو بە جۆرى كە بىنەران ھەست بە شىكىست خواردىنى گرووپى سەماكەر دەكەن. ئەم شیوه هەلپەرکى يە جۆرىكە هەلپەرینى رەزمىيەو بە ماناي شىكىست خواردىنە لە دوژمن و داوى بەخشىنە لە خەلک.

سىجار: بە رىتىمكى ئارامەوە دەست بىي دەكاو لە ورده بەرەو خىرايى دەچى. لەم شىوه هەلپەرینەدا سى تەكانى پى لە سى تەكان بەرەو پىش پىك دى.

خانمەيرى: تىڭەللىكە لە رىتىمكى

قسەی خۆش بۆ پیکەنین!

٤٠٠ دیناری بدەنی (دیاره ئەم وته يه زور کونه وئەو کات چوار سەد دینار زۆر بوبە). پیرە کەش پارە کەمی وەرگرت و زەردە خەنەیە کى كرد.
پاشا وتى:
— بۆچى زەردە خەنەت كرد؟!
پیرە کەش وتى:
— چونكە زەيتۈون دواي بىست سال بەر دەگرى، بەلام ئەوهى من ئىستا بەرى گرت.
پاشا سەرى سوورما لەم وته يه، فەرمانى كرد ٤٠٠ دىكەشى بدەنی.
پیرە کەش پارە کەمی وەرگرت و دىسان زەردە خەنەيە کى كرد.
پاشا وتى:
— ئەم جارە بۆچى پیکەنی؟!
پیرە کە وتى:
— ئاخىر زەيتۈون لەسالىكدا يەك جار بەر دەگرى، بەلام ئەوهى من دوو جارى بەر گرت!
پاشا وتى:

—— دەست خۆش،
دینارى ترى بدەنی، پاشان بەخىرايى پياوه پیرە کەمی جىھىشت.
سەركەر دە سوپاکە وتى:
—— گەورەم بۆچى بە خىرايى، پیرە كەت جىھىشت؟!
پاشاكە وتى:
— ئەگەر هەتا بەيانى لاي ئەو پيرە بومايمە، ئەوا خەزىنەي پارە كانى من تەهاو ئەبۇو، بەلام خەزىنەي قسە كانى ئەمە كۆتايى نەدەھات!
——————

—— دەزانىم ئەوه فيلمە، بەس ئەو گایە چۈوزانى فيلم چىه!
جارىك مامۆستايەك بە دوو قوتابى هارو هارجى ئەلى، ئەگەر هەروا شلووقى بکەن، يەكتان فرى ئەددەمە رووبارى «دىجلە» و ئەوى تريشتان فرى دەددەمە رووبارى فۇوراتەوه!
قوتابى يەكىش ھەل دەستىتەوه و ئەلى؛
—— مامۆستا ئاخىر لە شەتولۇرەب بە يەك دەگەنەوه!
جارىكىيان مىرروولەيەك و فيلىك پىكەو دەچنە سينەما.
پاش ماوهىيەك بەچكە فيلە كە دەبىنى دايىكى هات، وتى؛
—— ئەها دايىكىم هات!
مىرروولە كەش وتى؛
— وەرە لە پشت مندۇھ خۆت بشارەوه!
——————

ئەگىرنەو پاشايەك بېپارىدا لەھەر كەمسەوە گۆي بىستى وته يە كى جوان بى، كە لە پاداشتىدا خەلائىكى باشى بکات.
رۇزىكىيان پاشا بەناو رەزو باخىكدا گۈزەرى كرد، پياوېكى پىرى يىنى نزىكى نەھەد سال تەھەننى بوبو كە سەرقالى ناشتنى دار زەيتۈون بوبو.
پاشا بەپیرە كەمی وت: — بۆچى دارى زەيتۈون ئەغىزى، لە كاتىكدا زەيتۈون پىويستى بە بىست سال ھەيە بۆ ئەوهى بەر بگرى و توش تەمنەت بەرەو كۆتايى يە؟!
پیرە كەش وتى:
—— پىش ئىمە چاندىيان و ئىمە بەرھەمە كەيمان خوارد، ئىمەش دەيچىنن ئىۋە بىخۇن.
پاشا وتى:
— وته يە كى زۆر جوانە، فەرمانى كرد

لە پياوېكى بە تەھەننیان پرسى تا ئىستا خۆشە ويستىت كردۇھ؟! لە وەلامدا وتى؛

— لە هيچ تەھەننیكى ژيانمدا سەرنج راکىش نەبۇوم بەلاي كچانەوه، چونكە نە كەسيكى پارەدار بوبۇم، نە درۇم ئەزانى!
——————

جارىك كورىك بە كچىك ئەلىت خۆشم ئەۋى؟! كچكە ئەلىتى؛

— من تۆم خۆش ناوىت! كورە كە ئەمى گرى و ماجىكى ئەكا، كچكە كە ئەلى تا ١٠٠ ئەلىم، بەرم نەدەھى هاوار ئەكم!
——————

جارىك كابرايە كى لادىي پلە يىستەيشن ئەكپۇرۇ و زۆرى يارى پى دە كا گەرم ئەبى و دەھى خاتە نىيە سەلاجهە، پاشان يارى پى دە كاتەوه، كە سەير دە كا رۇنالدۇ بە قەمسەلەوه يارى دە كا!
——————

جارىك مامۆستايەك بە قوتابى يە كەم دەلىتى؛ — ج گيانلە بەرېك دەنلىنى نىيە؟! قوتابى يە كە وەلام دەداتەوه و دەلىتى؛ — باپىرى من!
——————

جارىك كابرايە كى يە كەم جارى دەبى دەچىتە سينەما، دەبىنى حەيوانات پىشان دەدا. گایەك خەلکى راو دەنلى. كابراش دەترسى، ھەل دەستى بىرۇا، خەلکى نىيە سينەما يە كە دەزانى پى دەللىن دانىشە ئەوه فيلمە، مەترىسە. كابراش دەلىتى؛

چوارینه‌ی به‌هاری

عهباس حق‌بین

وا بولبول جاپ ئەدەن لە شارو شاخان!
ونهوشە سینگى دەشتى كرد چراخان!
دهئازۇئى رېزوان چەشنى به‌هاران
دەتارى ڙانى دلى بىماران!

ھەنارە كولمى كويستانان تەپن
بە چەشنى كولمى ئالى دلبەرن!
دلگىر لە سۆزى عەشقى روانى
خوناوه رېزنه‌ي لىبى شاپەرن!

شكا لە وەسقى جوانىت، وەتهن پىنۇوس و پەنجەم
وەرزى جوانىت بکىشىم، لە تەختەي دل ژەم و دەم!
كە بۇويتە قىبلەگاھم، بۇت ھەلگۈرم وھ كوو شەم
شىرىئىنە ژىنى عاشق، لە تالىدا ھەممۇ دەم!

ئەى هيلالى ئاسمانى ئارەزووم
جەوھەرى بۇونم لە زامى گەل دەسۈوم!
من و تۆ گەر ئىمە بىن ناتويىنەوە
بۇ رېزوانى ئارەزوو ھەر دىينەوە ئەژىيىنەوە!

کۆبۈونەوە لەگەل يەكىھتىي لەوانى دىمۆكراتى رۆزھەلات كوردستان!

رۆزى ٢٧ مارسى ٢٠١٤ لە قەلّاي دىمۆكرات، سىكىرتارىيائى يەكىھتىي لەوان، بەپىّى راسپاردهى كۆمىتهى دەرەوهى و لات بەرگىزان مەولۇد سوارەو حەمسەن حاتەمى لەگەل ژمارە يەلە بەرپىسان و بەرپىوه بەرمانى يەكىھتىي لەوانى دىمۆكراتى رۆزەلەلتى كوردستان كۆبۈونەوە. بەرگىزان سامان فەقىنەبى (سەكتىرى)، مەنسۇر سەممەر (سەكتىرى يېشىۋو)، سەيدجەلال سالحى (جيڭرى سەكتىرى)، سەمكۆ عوسمانى و سىامەند شىخەپۇر (ئەندامانى بەرپىوه بەرى)، يەكىھتىي لەوان، بەشدارانى ئەم كۆبۈونەوە يە بۇون. سەرەتتاي كۆبۈونەوە كە بە سالاۋ و پېزۇ خورمەتى كۆمىتهى دەرەوهى و لات بۇ خەبات و تىكشەنلى لەوان لە باشۇرى كوردستان و لەگەل حىزبى دىمۆكراتى كوردستان لەلاين حەمسەن حاتەمى يەوه، باسى ئامانجى كۆبۈونەوە كە كرا. پىوهندى نىيوان بەرپىوه بەرى يەكىھتىي لەوان لە كوردستان و درەوهى و لات، ئاگاداربۇون لە پېسى لەوان لە دەرەوهى و لات، ئاموزشى لەوانى دەرەوهى و لات لە كوردستان، كەملەك وەرگىتن لە توانا و وزەي لەوان لە دەوەرە و لات لە شوينىنى نىشتەجى بۇونيان و كوردستان، ھاوکارى يەكىھتىي كانى لەوان و ژنان و بەشدارى لەوان لە ئەنترناسيونال سوسىالىيىستدا، خاللە سەرە كىيەكانى ئەم كۆبۈونەوە يە بۇون.

سەردانى هەيئەتىكى كۆمەلەي جەوانانى كۆما جۇاکىن كوردستان(كەجەكە) لە بنكەي يەكىھەتى لەوانى دىمۆكراٽى رۆزھەلاتى كوردستان!

پاش نېوهەرۆى رۆزى يەك شەممە رىتكەوتى ۱۱ى رەشمەمى ۲۷۱۳ى كوردى بەرامبەر بە ۲ى مارسى ۲۰۱۴ زايىنى، هەيئەتىكى كۆمەلەي جەوانانى كۆما جۇاکىن كوردستان بە سەرىپەرشتى ھەقال جەمال و ھاپىيەتى ھەقال رۆھات و ھەقال زەردەشت سەردانى سكرتارىيەتى يەكىھەتى لەوانى دىمۆكراٽى رۆزھەلاتى كوردستانىيان كردو لە لايەن بەرپىز سامان فەقىنەبى سكرتىرى گشتى و ھاپىيەتى بەرپىزان سەيد جەلال سالھى جىڭر سكرتىرىو سەمكۇ عوسمانى، ئازاد مەممەدزادەو سىامەند شىخەپور ئەندامانى بەرپىوه بەرلىيەتى بە چەپسۈزى يانلىكرا. لەم چاپىيەكەوتتە دوو كاتىزمىرىيەدا وېپەي باسلىكى تېرىۋەتەسەل لە بارودوخى ھەننۇ كەبى رۆزھەلاتى نېۋەپاست بە گشتى و ھەل و مەرجى سىياسىي رۆزئاواو باكۇرۇ كوردستان بە تايىھەتى كراو، پاشان ئاورىيەك لە يەكم كۆنفرانسى لەوانى رۆزھەلات درايەوە و كۆمەلەلىك لە بېيارو راسپارده كانى ھاتنە بەرباس و تاواتى كران. تەوهەرلىكى دىكەي ئەو دانىشتنە باسى كۆنفرانسى نەتەوەيى لەوانى چوار پارچەي كوردستان بۇو كە میواندارىيەكەي لەسەر شانى لەوانى رۆزھەلاتە. ھەر دووك لا بە تېرىۋەتەسەلىي پىداگریان لەسەر ھەرقى باشتىر بەرپىوه چوونى كۆنفرانس، تەئكىدىيان كرددو كە جارىكى تر تۇوشى ئەو بەلايەتى كە لە كۆنفرانسى سى بەسەرى هات، نەيەتەوەو بە باشتىرىن شىۋو بەرپىوه بېچى، بىكەينە ھەۋىيىنى يەكىرىتۇسى يەكىرىتۇسى ھەرچى زياترى ھەممو لەوانى چوار پارچەي كوردستان! لە كوتايى ئەو دىدارەدا يەكىھەتى لەوانى دىمۆكراٽى رۆزھەلاتى كوردستان و كۆمەلەي جەوانانى كۆما جۇاکىن كوردستان پىداگرى زياتريان لەسەر ھەرقى پتەوەتر كەرنى پىوهندى نېوانيان كرددو.

يەكىھەتى لەوانى دىمۆكراٽى رۆزھەلاتى كوردستان
۱۱ى رەشمەمى ۱۳۹۲ى ھەتاوى
۲ى مارسى ۲۰۱۴ زايىنى

بەریوھ چوونی کۆبۇونەوەی سەرجەم ریکخراوه کانى لەوانى رۆژھەلات

بۇ کۆنفرانسى چوارەمى لەوانى چوار پارچە!

لە دریزەی کۆبۇونەوە کانى لېزىنەی ھاۋئەنگى ریکخراوه کانى لەوانى رۆژھەلات بۇ ئامادە کارى چوارەمین کۆنفرانسى نەتەوھىي لەوانى چوار پارچەي كورستان، سەرلە بەيانى رۆزى شەممە ۲۴ ئى خاكەلیوھى ۲۷۱۴ كوردى بەرامبەر بە ۱۲ ئاپريلى ۲۰۱۴ زايىنى لە بنكەي سكرتاريەتى يەكىھتىي لەوانى دىمۆكراطي رۆژھەلاتى كورستان بەریوھ چوو. لەو كۆبۇونەوە يەدا سەرەتا ھەردووك لېزىنەي ریکخستن و پیوهندى يەكان رايورتى كارى ئۇ ماوەيەي خۆيانيان داوه بە تىرىوتەسەلى باسى لەسەر كراو پاشان باسيكى گشتىيش لەسەر كۆنفرانس كرايمەوە قەرارە شەممە داھاتتو ریكەوتى ۳۰ ئى خاكەلیوھى ۲۷۱۴ كوردى بەرامبەر بە ۱۹ ئى ئاپريلى ۲۰۱۴ زايىنى سمينارىك لە سليمانى بەشدارى نويىنەردى هەممۇ ریکخراوه کانى لەوانى چوار پارچەي كورستان بىهستىر. لەو سمينارەدا ھەممۇ باسيكى پیوهندىدار بە كۆنفرانسەوە دىنە بەرباس و ھەر ھەممۇ شىتىك دەبرەتىھە. جىنى ئاماڭىزى كۆبۇونەوە كە كاتزىمىر ئى پاش نىوهەر لە كەشىكى دۆستانەدا كۆتايى پىھات.

لېزىنەي ھاۋئەنگىي ریکخراوه کانى لەوانى رۆژھەلات
بۇ راپەراندىنى كاروبارەكانى پیوهندىدار بە چوارەم كۆنفرانسى
نەتەوھىي لەوانى چوار پارچەوە!

۲۲ ئى خاكەلیوھى ۲۷۱۴ كوردى
۱۲ ئاپريلى ۲۰۱۴ زايىنى

12/04/2014 11:57

بۆ چواره مین کۆنفرانسی لەوانی چوار پارچەی کوردستان

روژی یەکشەممە ٢١ى گوڵانی ١٣٩٣ى هەتاوی بە بشداری دەیان ریکخراوی لەوان لە هەر چوار پارچەی کوردستان سەمیناریک لە کاتزمیر ٢٠:٣٠ پاش نیوھە لە ھۆلی دیالۆگی ناوەندی چاودیر لە سلیمانی بە مەبەستی هەرچی زیاتر تاگاداربون لە چۆنیەتی کاروبارە کانی پیووندیدار بە ئامادە کاری و ھاوئاهەنگی زیاتری ھەموو لایەک بۆ بەرپیوه بەردنی چواره مین کۆنفرانسی لەوانی چوار پارچە بەرپیوه چوو. کۆبۇونەوە كە بە پىشکەشکارىي ھاۋىرە جەلال رەوانگەرد دەستى پىّكىدو بە دوو پانیل بەردەوام بۇو. پانیل يەكمەن كەردىنەوەي باس و خستەنپۇوي ریکەوتەن و پىشىنارە کان و پانیل دووهەميش تايىەت بە ھەلبىزاردەن لېزىنە کانی ئامادە کاری و دىيارى كەردىنەوەي بەرپیوه چوونى كۆنفرانس و ریزەي بەشداربۇوان، ھەروەھا پەسندىرىنى سىستىمى كۆتاى ٤٠٪ بۆ رەگەزى بەرامبەرى ئەندامانى بەشداربۇو.

پەسندىرىواھ کانی سەمینارە كە ئەمەر:

١: كۆنفرانسەكە لە نیوھە يەكمەنگى ٦٠ زايىنىدا بەرپیوه دەچى.

٢: شوينى بەرپیوه چوونى كۆنفرانسەكە ھەلبەجەي شەھيد دەبى.

٣: بەشداربۇوان بە كچو كورده پىويسىتە لەو رۆزەدا جلى كوردى لەبەر بکەن.

٤: تەمەنلى بەشداربۇوان ١٨ بۇ ٤٠ سال بى.

٥: ماوەي كۆنفرانسەكە ٢ رۆزە.

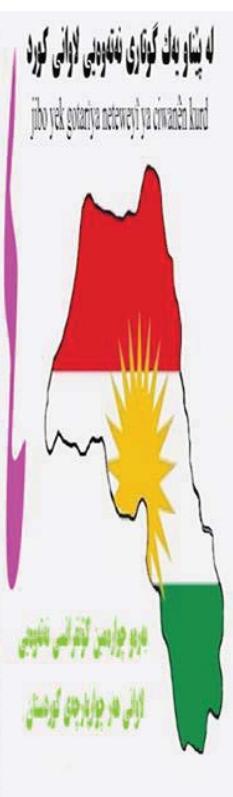
٦: بۆ ھەر پارچەيەك ٥٠ كەس لەبەر چاو گىراوە.

٧: سىستىمى كۆتا بۆ رەگەزى بەرامبەر.

لېزىنە ھاوئاهەنگى ریکخراوە کانی لەوانی روژھەلات

١١ ئى مای ٢٠١٤ زايىنى

٢١ ئى بانەمەرى ٢٧١٤ كوردى

بەشداری هەئەتىكى يەكىھتى لەوانى دىمۆكراٽى رۆزههەلاتى كوردستان لە سەمينارى لەوانى چوار پارچە لە سليمانى!

رۆزى يەك شەممە ۲۱ى یا ۱۳۹۳ى بانەمەری هەتاوی هەئەتىكى يەكىھتى لەوانى دىمۆكراٽى رۆزههەلاتى كوردستان بە سەرپەرشتى بەرپىز سەيد جەلال سالھى جىڭرى سىكىتىرى گىشتى و ھاورييەتى بەرپىزان مەنسۇور سەممەر سىكىتىرى پېشىو و سەمکۆ عوسمانى ئەندامى بەرپىوه بەرلى بەشدارى سەمينارى ئامادە كارى بۇ چوارھەمین كۆنفرانسى لەوانى چوار پارچە كوردستان بۇون لە ھۆلەي دىاللۇگى ناوەندى چاودىر لە سليمانى. ئەم سەمينار بە مەبەستى ھەرچى زىاتر ئاگادار بۇون لە چۈنىيەتى كاروبارە كانى پېپەندىدار بە ئامادە كارى و دانى راپورتىكى گىشتى لەسەر كۆنفرانس لە لا يەن لېزىنە لەوانى رۆزههەلاتەو كە ئەركە كە لەسەر شانى لەوانى رۆزههەلاتەو ماۋەيەكى دوورودرپىزە خەرىكى ئامادە كارىن بۇ كۆنفرانس، بە نويىنەرانى ھەموو رېكخراوه كەنەن چوار پارچە. دىبارە ھەئەتىكى يەكىھتى لەوانى دىمۆكراٽى رۆزههەلاتى كوردستان چالاكانە بەشدارى باسە كانى نىيۇ سەمينار كە بۇون و دىارو بەرچاو بۇون.

بهره و چواره مین کونفرانسی نهتهوهی لوانی چوار پارچه

له زیر دروشمی

«له پیناو یه ک گوتاری نهتهوهی لوانی چوار پارچه کوردستان»دا

به پیش بپاری یه کەم کونفرانسی نهتهوهی لوانی چوار پارچه کە له ئامەد (دیاربەر)، باکورى كوردستان بەستراء، سالانه هەر پارچەيە كى كوردستان میواندارى كونفرانسیك دەكا. هەر به پیش ئەو بپاره كونفرانسی ئەم سال لەسەر ئەركى لوانی رۆژھەلاتە. بۇ ئەوهى كونفرانسە كە به باشى بەرپیوهبچى و تۈوشى هېچ جۇرە قەيرانىك نەبى ئىتمە خۆمان وەك لوانى رۆژھەلات بەر له ھەمو شىتىك كورد وتهنى: «مالى خۆمان رىك خست». بۇ ئەو مەبەستەش له ۲۹ ئى سەرمادەزى ۱۳۹۲ ئى ھەتاوى بەرامبەر بە ۲۰ ئى دىسامبرى ۲۰۱۳ زايىنى يە كەم كونفرانسی لوانى رۆژھەلاتمان له زیر دروشمی «يەك رېزى لوان، بەرهە داھاتوویە كى گەش» بەرپیوهبىدو لهو كونفرانسەدا ھەمو وردەكارى يە كانى پیوهندىدار به خۆمان و به كونفرانسېشەو تاوتۇرى كرد.

ھەر لەسەر ئەو قدرارە سەرەتا وەك لوانى رۆژھەلات لە رىكەوتى ۳۰ ئى بەفرانبارى ۲۷۱۳ ئى كوردى بەرامبەر بە ۲۰ ئى ژانويى ۲۰۱۴ زايىنى، لە بنكەي سكرتاريەتى يە كىيەتى لوانى دىمۆكراٽى رۆژھەلاتى كوردستان بە بەشدارى نوينەرى سەرچەم رىكخراواه كانى لوانى رۆژھەلات، يە كەم كۆبۈونەوەي خۆمان بەرپیوهبىدو كاروبارە كانى پیوهندىدار بە چوارەم كونفرانسی لوانى چوار پارچەي كوردستان تاوتۇرى كراو لېزىنەيە كى ۹ كەسى بە ناوى «لېزىنەي ھاۋاھەنگى لوانى رۆژھەلاتى كوردستان» (كاوه كەريمى، سەيد جەلال سالھى، جەلال رەوانگەردد، ئەمەن قادرى، رىياز شەريفى، ھەلگۇر داميارانى، ئازام مورادى، سەردار وە كىلىجاف، فۇئاد جەعفترى) پىشكەت. ئەو لېزىنەيە بۇونە دوو گرووب. گرووبىنىكى پىنج كەسى بۇ راپەراندى كاروبارى پیوهندى يە كان و ھەروھا گرووبىنىكى چوار كەسيش بۇ كاروبارى رىكخستن.

ھەر لە درېزەي كۆبۈونەوە كاندا له رىكەوتى ۱۹ ئى رەشەمە ۱۳۹۲ ئى ھەتاوى بەرامبەر بە ۱۰ ئى مارسى ۲۰۱۴ زايىنى له بنكەي سكرتاريەتى رىكخراواي لوانى پىشەرەوە كە دانىشتەنەو بۇ تاوتۇرى زياترى كاروبارى لېزىنەكان. لەو كۆبۈونەوە كەدا باس لەسەر دىيارى كەدنى ميكانيزم و شىۋازى ھاۋاھەنگى لەگەل رىكخراواه كانى لوان لە پارچە كانى دىكەو كات و شوينى ئامادە كارىيە كان كرا.

لەگەل ئەوهى كە لېزىنەي رىكخستن وەشۈن كاروبارى خۆيان كەتون و ئەرکەي كە پىيان سىيىردا بۇ بە رىكەپىشكى بەرپیوهيان بىد، لېزىنەي پیوهندى يە كانىش بە دانىشتەن و پیوهندى گەتن بە رىكخراواه كانى پارچە كانى دىكەو بە شىۋەي خوارەوە ئەرکە كەيان بەرپیوهبىد. لەگەل ئەوهى پیوهندى يە كە دانىشتەن و پیوهندى گەتكەو بە شىۋەي خوارەوە ئەرکە كەيان بەرپیوهبىد. لەگەل ئەوهى زۆرەي رىكخراواه كانەو گەرتە، بەلام بۇونە ئامازە بە چەند رىكخراويىك دەكەين كە سەردانمەن كەدوون و لەگەل يان دانىشتۇوپىن. دىارە بۇ لای ھەر رىكخراويىك چۇوبىن لەنئۇ خۆمان دا كەسيكىمان وەك و تەبىز داناوهو ئەو و تەبىز سەرەتا باسىكى لەسەر كونفرانس و كارە كانى پیوهندىدار بە كونفرانسەوە كەدووھە پاشان ھاپرەيانى دىكە راو سەرنجە كانيان خستۇتەپروو.

رۆزى دووشەممە رىكەوتى ۲۶ ئى رەشەمە ۱۳۹۲ ئى ھەتاوى بەرامبەر بە ۱۷ ئى مارسى ۲۰۱۴ زايىنى سەردانى لوانى «شىوعى، يە كەرگەتوو، كۆمەل و گۇپان» مان له ھەولىر كرد.

سەھات ۱۰ ئى سەرلە بەيانى چۈپىنە سەردانى لوانى حىزىمى شىوعى و لە لابەن ئەم بەرپىزانەوە پىشوازىمان لىڭ كرا:

- ۱: سامان قەرەچقۇنى، سكرتىرى گشتى رىكخراو!
- ۲: ھەزار شەوقى، سكرتىرى لقى ھەولىر!
- ۳: دارا قەرەنى، ئەندامى مەكتەبى سكرتاريەت!
- ۴: بەرھەم فەتحوللا، ئەندامى پیوهندى يە كانى ناوهند!
- ۵: زانا خالىد، ئەندامى پیوهندى يە كانى ناوهند!

ھەروھا پاش نیوھرۇش سەعات ٢ سەردانى «لاوانى يەكگەرتووی ئىسلامى» مان كدو له لاين بەرپىز كاك «شىرىزاد» وە پىشوازىمان لىٰ كرا له سەنتەرى گەشەپىدانى چالاکى لاوان. پاشان سەعات ٣:٣٠ چۈوينه لاى لاوانى كۆمەلى ئىسلامى له سەنتەرى پەرەپىدانى لاوان و له لاين ئەم بەرپىزان «نەبەز عەلى، تالىب خالىدە هيىمداد بابه كر» وە پىشوازىمان لىٰ كرا. له كوتايى ئەم دىدارو چاپىكەوتنانە ئەمەرمان سەعات ٥ ئىوارە چۈوينه سەردانى «رايەلەي گەنجانى گۆران» و له لاين ئەم بەرپىزانە وە پىشوازىمان لىٰ كرا:

- ١: عەبدوللا تەھا، رىكخەرى رايەلەي گەنجان و خويىندىكارانى بزووتنەوهى گۆران!
- ٢: ياوهە خدر (ياوهە عەرب)، ئەندامى گەنجان و خويىندىكارانى بزووتنەوهى گۆران!
- ٣: هيىمداد مەحمدە، ئەندامى رايەلەي گەنجان و خويىندىكارانى بزووتنەوهى گۆران!
- ٤: زىياد زرار، ئەندامى رايەلەي گەنجان و خويىندىكارانى بزووتنەوهى گۆران!

لەم دىدارو چاپىكەوتنانەدا روانگەو بۆچۈونى خۆمانمان بۇ باس كردن و تىمان گەياندونون كە دەمان ھەۋى ج بکەين و چۈن كۆنفرانس بەرپىوه بەرين و ئىۋوش هاو كارمان بن، چۈنكە به ھەممو لايەكمان دەتوانىن كۆنفرانسىكى باش و سەركەتونو بەرپىوه بەرين، ھەممۇمان دەست لەنىي دەستى يەك دەتوانىن كۆنفرانسىكى يەك دەست و سەركەتونومان ھەبىٰ. دىيارە ھەلۋىستى زۆربىي ئەم لاينانە بەھۆي ھاودەنگى و يەكپىزى لاوانى رۆزھەلاتەو لايان زۆر گرینگ بۇو و ئامادەي ھەر جۇرە هاو كارى يەك بۇون و ئامادەيى بەشداربۇونىان دەردەپى و بۇ سەركەوتتى كۆنفرانسە كە حازرن بۇ ھەممو كارىكى كە لە دەستييان بىٰ.

ھەر لە درېزەي ئەم سەردانانەدا كاتېمىر ١١ ئى پىش نیوھرۇي رۆزى سىشەممە ٢٧ ئى رەشەممە ١٣٩٢ ئى هەتاوى بەرامبەر بە ٢٠١٤ ئى مارسى زايىنى چۈوينه سەردانى رىكخراوى لاوانى ئازادى كوردىستان (يەكىتى نىشتىمانى) لە سلىمانى و له لاين ئەم بەرپىزانە وە پىشوازىمان لىٰ كرا:

- ١: ھېمەن عەميد، سىكىتىرى گشتى رىكخراو!
 - ٢: شىروان شەوكەت، ئەندامى سىكىتارىيەت، بەشى پىوهندى يەكان!
 - ٣: رۆزان عەبدورەحمان، ئەندامى سىكىتارىيەت، بەشى پلان!
 - ٤: باخان عەدىنان، ئەندامى سىكىتارىيەت، بەشى وەرزش!
 - ٥: جەمال ئەممەد، ئەندامى سىكىتارىيەت، بەشى دارابى!
 - ٦: فريشته مەسفي، ئەندامى سىكىتارىيەت، بەشى ئامار!
- كۆمەلىك پىشىيارى وەك، ھەر حىزبىك يەك رىكخراو بەشدارى بكا. ھەر رىكخراو يەك «سى ۋى» خۆى ھەبىٰ و رىكخراو جەماوهرييەكان بن نەك «ئىن، جى، ئۆ». سىستىمى كۆتا بە كار بېرى و.... .

ھەروھا لە درېزەي سەردانەكانى ئەمەردا كاتېمىر ٣٠ ئى پاش نیوھرۇ چۈوينه سەردانى رىكخراوى لاوانى كوردىستان (حىزبى سۆسىيالىست) و له لاين ئەم بەرپىزانە وە پىشوازىمان لىٰ كرا:

- ١: مەريوان جەبار، سىكىتىرى گشتى!
- ٢: مەستوورە مستەفا، ئەندامى سىكىتارىيەت!
- ٣: ھىوا عومەر حەممەعەلى، بەرپىسى ناوهندى سلىمانى!
- ٤: تابان خان، ئەندامى سىكىتارىيەت!

ئەمانىش بە نۆبەي خۆيان كۆمەلىك پىشىيارى جوانيان خستەرۇ و وەك: ھەيمەنەي ھىچ لاينىك زال نەبىٰ. پىۋىستە لاينى پارچە كانى دىكە پابەندى ئەسلەكانى لاينى رۆزھەلات بن و

ھەروھا لە درېزەي ئەم چاپىكەوتن و سەردانانەدا رۆزى شەممە ٢ ئى خاڭلۇيە ١٣٩٣ ئى هەتاوى بەرامبەر بە ٢٠ ئى زايىنى لەگەل لاينەكانى سەرەبە پەكە كە لە قەندىل كۆبۈوبىنەوهى ئەم سەرنج و تىيىيانەيان ھەبۇون وەك: كارەكان لەسەر بەنمای كۆنفرانسى سى نەبىٰ. ھەممو لاينەكانى رۆزھەلات بەشدار بن. لىيەنە ئامادەكار لەھەر چوار پارچە كە ھاوېش بىٰ. ھەر لاينىك نەھەنە بەشدار بىٰ، پىوهندى بەخۆيەوە ھەبە. قەناعەت ھىنان بە ھەممو

لاینه کان بکری. پومنسیپ بو ئیمه له هممو شتیک گرینگتره! لیزنهی چوار پارچه دیاری بکری ئەوجار بیریار له سەر کاره کان بدهن. بەرژوهەندی نەتموھبى لە پیش بەرژوهەندی حىزبىيەوە دابنرى... . دیاره له لایهن ئەم بەرپازانەوە پیشوازیمان لى كرا:

- ۱: هه قال جه مال
 - ۲: هه قال باران
 - ۳: هه قال شیمال
 - هه قال ساوشکه

هەر وەھا لە دەزىھە ئەو سەردانانەدا سەھات ۱۱ ئى پىش نىھەرۇي رۆزى سى شەممە ۱۲ ئى خاكەلیوهى ۱۳۹۳ ئى ھەتاۋى
بەرامبەر بە ۱۵ ئاپريلى ۲۰۱۴ زايىنى لە ھەولىر سەردانى لاۋانى پارتى دىمۆكراٽى كوردىستانمان كردو لە لا يەن ئەم
بەرىزنانەو پېسوازىيمانلىكرا:

- ۱: ئوميد خوشاو، سكرتيرى گشتى
 - ۲: محمدمحمد حميد!
 - ۳: رووخش سعيد محمدمحمد!
 - ۴: حوسين گوران!
 - ۵: تهيمور تهيمور عيدال!

پیداگر بعون له سهر هينديك شت ده كردوه وه ک: تهنيا ثم لو ليزنه يه ده ناسين و جيا لهو ليزنه يه کي ديكه مان قه بول نيه. هه ر دووبه ره کي نه که ویته نیو کونفرانس هيچمان ناوي. له هه شوييک بي بو تيمه فرق ناكاو چمان پي بکري له راستاي باش بهريوه چونی کونفرانس حازرين بو همه موه هاوه کاري به کو

- ١: سیپان زوبیر ئیسماعیل!
 ٢: چالاک ئەحمدە سلیمان!
 ٣: عیماد بەرچوو!
 ٤: کەندىل سىخى!

ئەوانەش كۆمەلیک پىشنىيارى جوانىيان كردو له سەر يەكپىزى لەوان زىاتىر پىداگەر بۇون.
ھەروھا كاتترمۇر³ مىيىتلىك پاش نىيەوە سەردىانى لەوانى «بەدەپە» مان كردو لە لايىن ئەم بەرپىزانەوه پىشوازىيمان لىّ كرا:

- ۱: باوهر باتمان!
۲: هیلبرین بایرام!
۳: میرزا بیلان!

که سیکیش به ناوی کاک ئارام گۇران دىلمانچمان بیو.

ئەوانەش پىشنىيارى خۇيان خستەرە وەك: ئىيە وەك رۇھەلات يەك رېزى خوتان بىپارىزىن. ئەساسى كۆنفرانس يەكىتى يەو لهسەر ئەو يەكىتى يە ئىمە حازرىن ھاۋاكارىتات بىكەين و

له دریزه‌ی ئەو سەردانانهدا چوارشەممە ۲۰ی خاکەلیوھى ۱۳۹۳ي هەتاوى بەرامبەر بە ۹ي ئاپریلی ۲۰۱۴ي زايىنى له ھەولىر لە گەل بەرپىز رەمەزان نويئەرى لاوانى «ھاك پار» لە باكۇور بوبو، دانىشتمان كردو راو بۆچۈنە كانى سەبارەت بە كۆنفرانسمان پېۋوت و گۈي بىستى سەرنجۇچىسىنارە كانى ئەھۋىش بوبوين. زىاتر پىنداگىر بولەسىدە: بەرژەنەندى نەتەوھەبى تىلدا حاكم بى نەك رىيڭىخراوهەبى يان حىزىبى. ھەممو كەس بەشدار بىن و كەس خۇي بە خاوهنى نەزانى. ھەر پارچە يەك تايىەتەمنىدى خۇي ھەيدۇ بە تايىەتەمنىدى خۇيەو بى جوانە..... .

ههروهها روزی یه کشمه‌ممه ۱۷ ای خاکه‌لیوهی ۱۳۹۳ هه‌تاوی، سه‌ردانی لاوانی پزاکیشمان کردو له لایهن هه‌یئه‌تیکی

لاوانی سهربه پژاک لە شاری قەلادزئی پیشوازیمان لێ کرا.

دیاره لهو سردان و چاوپیکه و تنانهدا سهربانی زۆر ریکخراوی دیکەمان کردوون و سەرنج و تیبینی یەکانی لیزنهمان بیـرگەیاندروون، گویشمان بۆ ویستو داخوازی و رەخنەو پیشیاری ئەوانیش گرتوه.

لیزنهی هاوئاهنگی ریکخراوەکانی لاوانی روژھەلات
بۆ راپەراندنی کاروبارەکانی پیوهندیدار بە چوارەم کۆنفرانسی
نەتەوەیی لاوانی چوار پارچەوە!

۲۲ی خاکەلیوھی ۲۷۱۴ کوردى
۱۲ی ئابریلى ۲۰۱۴ زایینى

لە پینناو یەکگوتواري نەتەوەيی لاوانی کورد
Jibo yek gotariya neteweyî ya ciwanên Kurd

وتوویزی کوردکانال سهباره‌ت به ئاکامى سمينارى نويئنەرانى لاوانى چوار پارچە لهگەل سەيد جەلال سالھى جىڭرى سكرتيرى يەكىيەتىي لاوانى ديمۆكراٽى رۆژھەلاتى كوردستان و ئەندامى كۆمۈتە ئامادەكارى چوارھەمین كۆنفرانسى لاوانى چوار پارچە ئەندامى كوردستان!

روزی دووشەممە ریکەوتی ۲۲ی بانەمەری ۲۷۱۴ کورتە و تۆویژیک لەگەل بەریز سەید جەلال سالھى لە بەشی هەواھەکانی کوردکانالدا کرا. لە چاویکەوتندادا بەریزیان ئاپریکى گشتى دايەوە سەر کۆنفرانسەکانى پېشىو و پاشان راپورتىكى گشتى سەبارەت بە سەینارى رۆزى يەكشەممە ۲۱ی بانەمەری ۱۳۹۳ ایھەتاوى كە نويىنەرى سەرجەم ریکخراوهەکانى هەر چوار پارچەي کوردستان تىيىدا بەشدار بۇون بۇ باسو راویتى ھەرجى زياتر سەبارەت بە چوارمەين کۆنفرانسى نەتەوەبى لەوانى چوار پارچە، دايەوەو باسېكى لە سەینارەكە كرد كە چەند بېيارىكى سەبارەت بە شوين و جىڭاۋ چۈنىيەتى بەریوھەجۇونى کۆنفرانسەكەي تىيىدا دران. ھەروھا ئاماڙەي بەوهش كرد كە لەسەرييەك سەینارەكە بەو ھەموو ئايىديولوژىيە جىاوازىيانەوە لە كەشىكى دۆستانەدا بەریوھەجۇو.

پەیامی ھاوبەشی ریکخراوه کانی لەوانی رۆژهەلاتی کوردستان، بە بۇنەی ۱۲ ای جۆزهەردان رۆژی «لەوانی کورد»!

ھاوینیشتمانانی خۆشەویست!

خەلکی تیکۆشەری کوردستان!

لەوانی خۆپاگرو نیشتمان پەروەر!

ئەمەر ۱۲ ای جۆزهەردان، ۳۱ مین ساللۇرۇزى شەھیدکرانى ۵۹ رۆللەی تیکۆشەری کوردە كە بەدەست جەللاڭدە بېرىتەسکە و سەدە ناواھە راستىيە كانى كۆمارى ئىسلامى ئىران لە سيدارە دران.

بۇ پېزگرتەن لە گیانى پاكى ئەمە لە تىكۆشەرەنەو پېزگرتەن لە خەبات و

تىكۆشانى نەتەوەي سەتمەلى كراوى كورد، لە يەكم كۆنفرانسى لەوانى رۆژهەلات كە لە ۲۹ ئى سەرمادەزى ۱۳۹۲ ئى هەتاویي بەشدارى ھەموور بىكخراوه کانى لەوانى رۆژهەلات بەسترا، لە بېرىتەكى مىزۈوویي دا، رۆژى ۱۲ ئى جۆزهەردايان وەك رۆژى لەوانى كورد، دىيارى كرد.

دىيارىكىدى رۆژى ۱۲ ئى جۆزهەردان وەك رۆژى لەوانى كورد، ئەگەرچى لەلایك پېزگرتەن لە فيداكارى و خۆنەویستى ئەمە ۵۹ لەو قارەمانەي نەتەوە كەمان لە رۆژهەلاتى كوردستان، لە لايەكى دىكەوە ھەمەن ئەنۋەپ بۇ يەكىرىزى و تەبایي سەرجمەم پىكھاتە كانى كۆملەگاي كوردستان كە بە وزىيەكى زىاتەوە بەرھەرەنەو بىرى دىكتاتۆرى و دژە مەرۆبى كۆمارى ئىسلامى بىننەو.

۱۲ ئى جۆزهەرداي سالى ۱۳۶۲ ئى هەتاوى وەپەرھەنەرەوەي خۆپاگرى و نیشتمان پەروەر لە بۇ گەيشتن بە ئامانجە بەرزاھە مرۆفاقتىيە كان بېيى چاوهپاوانى هيچ جۆرە پاداش و خەلاتىك.

۱۲ ئى جۆزهەردان بۇ لەوانى كورد لە رۆژهەلاتى نیشتمان، رۆژى بەرھەنگاربۇونۇو لە گەل بىرى جەھل و نەزانى بە كە لە گەل ئەندىشە مۇددىرەن و سەرەرپۇيانەي لەوانى رۆژهەلات لەم رۆژە مىزۈووېيدا، وېڭاي پېزگرتەن لە گیانى پاكى سەرجمەم شەھیدانى كوردستان و

ئەمە ۵۹ لەوانى خەباتىكىپەرەي نەتەوە كەمان، بەلەن دوپات دە كەنەوە كە زىاتەر لە راپىدوو بە ھاوكارى و ھاوخەباتىمان لە پىنناو وەدىيەتىنى ئامانجە بەرزاھە كانى نەتەوە كەمان بە گشتى و لەوانى كورد بە تاييختى ھەنگاھەمەل بىگرىن.

جىيگاي خۆيەتى لېرەدا بۇ بەرزاگىتى يادى ئەمە ۵۹ لەوانى، لە بەرەبەر ئېزىك بۇونەوەي چوارەمەن كۆنفرانسى نەتەوەي لەوانىچوار پارچەي كوردستان، ھەموو رىكخراوه کانى چوار پارچە، بە ئەزمۇون وەرگرتەن لە كۆنفرانسى سېھەم، بە هيچ شىيەوە كە پېڭا نەدەن ئەم كۆنفرانسەمان تووشى هيچ كىشەيەك بېيى و بە توندترىن شىيە، بەرھەنگارى ھەر چەشىنە بېرىتەكى پاوان خوازى و بەرۋەندى خوازى بىننەو.

سلاو لە گیانى پاكى ئەمە ۵۹ لەوانى شەھیدەو ھەموو شەھیدانى نیشتمانە كەمان!

بەرزو پېرۇز بى يەكىرىزى و تەبایي!

رىكخراوه کانى لەوانى كوردستانى رۆژهەلات

۱۲ ای جۆزهەرداي ۱۳۹۲ ئى هەتاوى

۲۰ ۱۴/۶/۲ ئى زايىنى

ناوي رىكخراوه کان:

۱: يەكىيەتىي لەوانى دىمۆكراٽى كوردستانى ئىران!

۲: كۆملەي لەوانى رۆژهەلات!

۳: يەكىيەتىي لەوانى دىمۆكراٽى رۆژهەلاتى كوردستان!

۴: رىكخراوى لەوانى بېشپەو!

۵: ناوهندى لەوانى سازمانى خەباتى كوردستانى ئىران!

۶: لەوانى پارتى سەربەخۆبى!

۷: رىكخراوى لەوانى يارى كورد!

۸: گرووبى كارى لەوان و قوتاپىانى پارتى ئازادىي كوردستان!

په یامی يه کيپه تي لوانى ديموکراتي روژهه لاتي كورستان به
بونه‌ي ۱۲ جو زه ردان. روزي لاوي كورد

لاؤانی خوراگ!

کیڑان و کورانی ولات پاریز!

به بونهی سالوه گبری شهیدکرانی ۵۹ لاوی خواگری
ولاته کهمان له روزی ۱۲ جوزه دان دا، وه ک ئەرکیکى
نەتمەھبىي و مەۋشى سەرى رىزۇ نەوازش بۇ رەووجى پاكى
سەھىچم ئەۋ ئۆستۈۋانەي رۈزەلاتە، كوردىستان دادەنپىنىن و

بهلینی ئەمەگناسى و وەفادارى بۇ رىيازى پې لە شانازى ئەو لاوه نىشتمان پەروەرانە دوپات دەكەينەوە.
رۆزى ۱۲ ئى جۆزەدان لە رۆژمیرى نەتمەبى كورد لە رۆژھەلاتى كوردستاندا، ھىماما نويىنگەي خۆراغى باوەرپە خۆبۇنى
لاوانى كورد لە بەرامبەر داگىركاران و دوژمنانى نەتمەبى كوردو هەر بۇ پىئە ئەم رۆزە لە لايەن يەكىنتى لawanى دىمۆكراٰتى
رۆژھەلاتى كوردستان و سەرجمەم رىكخراوه كانى تايىھەت بە توپىزى لowan لە رۆژھەلاتى كوردستان وە كەو «رۆزى لاو» دىيارى
كرابو.

بی‌گومان دیاری کردنی ۱۲ ای جو زه‌ردان وه کوکو «روزی لاو» همنگاویکه بُو به رز کردنوه‌ی ئاستی وشیاری نمته‌وه‌ی لاؤان له روژه‌للاتی کوردستان و هاواکات هموئیکه بُو زیندوو راگرتنى قاره‌مانییه‌تی ئەم پوله لاو شەھیده له حافظه‌ی میژووی نمته‌وه‌ی کە داد.

یه کیهتی لاوان له رۆژی ۱۲ جۆزه‌ردان دا هیواخوازه که لاواني کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان به هەست بە بەرپرسیا یەتى نەته‌وھی و نیشتمانی خۆیان و هەروهەا بە نیشانە ئەمەنگاسى بۆ سەرجمەم لاواني شەھیدی و لاتەکەمان بە ھەمووشیوازو میکانیزمیک بەردەوامی بە خەبات و یەکوشاں دژی داگیر کەرانی نیشتمان بەدەن.

یەکیه‌تی، لاوانی دیموکراتی، رۆژھەلاتی، کورستان

۱۲ ای حوزه‌دانی، ۱۳۹۳ ای هه‌تاوی

ئاوردانه وەيەك بە سەر مىزۇوی جامى جىهانى دا

{ ٢٠ خولو ٢٠ فىنال }

نا: س. ج. سالھى

بەشدارى يان كرد كە بەشى سەرەكى ئەوانە تىمە كانى ئامريكا باشۇور پىكىان دەھىينا. لە ئوروپا داتەنیا تىمە كانى بىلەزىك، يۈگۆسالاوى، رومانى و فەرانسە توانى يان لە يارى يەكاندا حوزۇر يان ھەبى.

٢: جامى جىهانى ئيتاليا (١٩٣٤):
يارى يەكانى ١٩٣٤ ئى زايىنى بە خانەخويى ئيتاليا لە ژىر سېيھەرى فاشىزم لەم ولاتەدا بەرپۈوه چۈرۈپ ولاتى فاشىستى «بنىتو موسولينى» لەم كى بەرکى يانەدا بۇ مەبەستە سىاسى يەكانى خۆى كەللىكى وەرگرت، وەك كارىكى كە دوو سال دواتر ھىتىلەر لە ئۆلەمپىكى مۇنيخدا ئەنجامى دا. ئەم جامە لە رىكەوتى ١٠ ئۆزەنى ١٩٣٤ ئى زايىنى لە يارىگای «ناسىيونالە» لە رۆم پىنەختى ئيتاليا بە بەشدارى ٥٥ ھەزار تەماشاچى دەستى پى كرد. دوو تىمى ئيتاليا و چىكسلۇواكى لە فىنالدا كەوتەنە يەك، لە ئاكامدا ١ كارەبايەوە دەستى قراتابوو، لىيىدا. بە ١ كۆتاىيە هاتو كار كەوتە كاتى ئىزافى (يەكىك لەو شەش فىنالدى كە كەوتە كاتى ئىزافى يەوە) كە سەرنىجام ئيتاليا بە لىدانى گولىك لە لايەن «انجلو اسكياۋو» بۇوە يەكەم ولاتى سەركەوتۇرى ئوروپا.

جارىش ئوروپا يە كان (ئيتاليا، ئالمان، ئينگلستان، فەرانسە و ئىسبانيا) شانسى بىردنەوە ئەو جامە بەنرخە يان بۇوە. ١: جامى جىهانى ئۆرۈگۈيە (١٩٣٠):
لە يەكەم فىنالى مىزۇوی جامى جىهانى كە لە رىكەوتى ٣٠ ئۆزەنى ١٩٣٠ ئى زايىنى دا لە «مۇنەتەوەيدۇ»، پىنەختى ئۆرۈگۈيە بە بەشدارى ٩٣ ھەزار تەماشاچى لە نىوان دوو تىمى ئاپرۇنتىن و ئۆرۈگۈيەدا بەرپۈوه چۈرۈپ كە لە يارى يەكى پې گولدا، خانەخويى سەركەوت، يانى ئاپرۇنتىنى ٤ بە ٢ شىكست داو نازناوى يەكەم قارەمانى مىزۇوی جامى جىهانى بۇ خۆى تۆمار كەد. شوينى بەرپۈوه چۈرون يارىگايى «سنتەنارىيۇ» لە «مۇنەتەوەيدۇ» بۇوە. دواينى گولى ئۆرۈگۈيە يارى زايىك بە ناواي «ھەكتور كاسترو» كە لە ١٣ سالىدا بەھەۋى مشارى كارەبايەوە دەستى قراتابوو، لىيىدا. «گىيرمو استابيلە» ئى ئاپرۇنتىنى بە لىدانى ٨ گول لە ٤ يارى دا بۆۋىنە گولىك لە فىنالدا، بۇوە باشتىرىن گول زەنلى ئەم كى بەرکى يانە. لەم خولە ياريانەدا تەندا ١٣ تىم تا سەركەوتى ئالمان لە مالى برازيل دا؛ بەشى تىمە كانى ئامريكا باشۇور (برېزيل، ئاپرۇنتىن و ئۆرۈگۈنە) لە بەدەست ھىنانى جام بۇ ولاتە كە يان ٩ جار بۇوە ١١

۳: جامی جیهانی فه‌رانسه (۱۹۳۸): هم جام له ریکه‌وتی ۱۹ ای ژوئنی ۱۹۳۸ زایینی له یاریگای «المپیک دوکلمب» له پاریس پیته‌ختی فه‌رانسه به بشداری ۴۵ ههزار تهماشچی سالیک بهره‌شپری دووه‌هه می جیهانی به‌پیوه‌چوو. توروگویه و ئاپرانتین به نیشانه‌ی ناره‌زایتی دووباره‌ی خانه‌خویی ئوروپا بهشداریان نه کردو ته‌نیا کووبا و برازیل له قورنه‌ی ئامریکا نولینه‌رایه‌تی یان کردن. ئیتالیا، قاره‌مانی خولی پیش‌سووو مه‌جارستان له یاری فینالدا که‌وتنه رووبکرووی یه‌کتر که ۴ به ۲ به قازانچی ئیتالیا کوتایی پی‌هات. بهم شیوه‌یه ئیتالیا به رئیشاندانی سره‌له‌نویی «ویستور پوتسو» یه‌کم تیمیک بیو که دووباره جامه‌که‌ی برده‌وه. «جینو کوالائوسی» و «سیلویو پیولا» هر کام ۲ گولیان بو ئیتالیا توْمار کرد. «لئونیداس دا سیلوا» یه‌کم تیمیک به لیدانی ۸ گول له ۴ یاری دا وک باشترین گول‌زن ناسیندرا. همه دوایین جامیک بیو که بهره‌شپری دووه‌هه می جیهانی به‌پیوه‌چوو که به دهست پی‌کردنی شهپری جیهانی ۱۲ سال راگیرا واته، له سالی ۱۹۳۸ تا ۱۹۵۰ زایینی هیچ جامیک به‌پیوه نه‌چوو.

۴: جامی جیهانی برازیل (۱۹۵۰): هم خوله له ریکه‌وتی ۱۶ ای ژوئیه‌ی ۱۹۵۰ زایینی له «ماراکانا ریودو

ته‌واوه گه‌یشتبووه فینال ۲۷ گول له ۵ یاری‌دا) له ژیه بارانیکی تونددا، که‌وتنه برامبهر هاوگروپی ئالمانی رۆژئاوا (یاری کردنی دوو تیم ۸ به ۳ به قازانچی مه‌جارستان کوتایی هات‌او له خوله‌کدا به دوو گولی «پوشکاش» ۸ خوله‌کدا به دوو گولی «پوشکاش» و «شیبور» دوو به سیفر وه‌پیش که‌وت. ئالمانی رۆژئاوا هر دوو گوله‌که‌ی له خوله‌کی دواتردا قدره‌بیوو کرده‌وه له کوتایی‌دا گولی سیه‌هم به‌هۆی «هلموت ران» له خوله‌کی ۴۸دا توْمار کرا. ئالمانی رۆژاوا که پاش کوتایی شهپری جیهانی و جیابوونه‌وهی له ئالمانی رۆژه‌للت و خولیک بی‌بیش بیون له بشداری کردن، بیو یه‌کم جار ده‌هات‌وه نیو یاری‌یه کان، له یه‌کم ئەزمونون بشداری کردنی له جامی جیهانی دا وک قاره‌مانی هم یاری‌یه سه‌رکه‌وت. «ساندور کوچیس» له مه‌جارستان به لیدانی ۱۱ گول وک باشترین گول‌زن دهست نیشان کرا.

۶: جامی جیهانی سوئید (۱۹۵۸): هم جامه له ریکه‌وتی ۲۹ ژوئنی زایینی له یاریگای «راسوندا» ی «سولنا» به بشداری ۵۲ ههزار تهماشچی به‌پیوه‌چوو. بیو یه‌کم جار یاری‌یه کان له ته‌له‌فیزیون‌دا بالاوبیووه. هم جامه گوپه‌پانی دره‌وشاهی ئەستیه‌گله‌لیکی وک «ژوست فانتن»، «بابی چارتون» و «گارینشا» بیو.

ئیتالیایان تومار کرد. به لام له نیوهی دووهەمدا برازیل له ۲۰ خوله کدا سی گول له لا ینن «گرسون»، «جرزینیو» و «کارلوس آبرتو پربرا» و تومار کراو وەک يەکەم تیمیک کە سی جار قاره‌مانی جامی جیهانی يە، جامی «ژول ریمه» يان بو هەمیشە بو خۆیان برده‌وە. «گرد مولر» له ئالمانی روژاوا به ۱۰ گول وەک باشترين گول زەن ناسرا. ئەم خوله چوارمین و دواين خولیک بۇو کە «پله» تیبی دا به‌شداری کرد.

۱۰: جامی جیهانی ئالمان (۱۹۷۴): ئەم جامه له ریکەوتى ۷ ای ژوئىي ۱۹۷۴ زايىنى له «المپياشتاديون» لە مونیخ بە به‌شدارى ۷۵ ھەزار تەماشاجى بەریوه‌چوو. ئالمانی روژاوا، خانه‌خويي کى بەركى کان و ھولەند چوونه فیناله وە برازیل و له‌هیستان بۇ يارى له ریزبەندى دا كەوتەن يەك. فینالى ئەم خوله شەرى ئەستىرە كان بۇو. ئالمانی روژاوا به كۆمەلیک لە باشترين يارى زانه کانى مېزۇوى تۆپى پىي وەک «سپ مایر»، «فرانتس باوتر»، «گرد مولر»، «فوگتس»، «پل برایتنر»، «گرد مولر»، «الفغانڭ اورات»، «رايتر بونهوف» و «اولى هوينس» كەوتە بەرامبەر ھولەند كە لە سی گوشە تەلایي «يوهان كرويف»، «ران رینسن برينىک» و «جانى رپ» كەلکى وەرگرت و خاونى ئەو سی گوشە زېرىنە بۇو.

لە چرکەكانى يەکەمی يارى دا پىنالىتى بەک بە قازانچى ھولەند تەواو بۇو کە «يوهان نيسىكنس» كەدى بە گول و يەكىك لە خىراترين گولە كانى مېزۇوى جامی جیهانى بۇو. به لام ئالمان بە دوو گولى «برایتنر» و «گرد مولر» وەپيش ھولەند كەوت و بۇ دووهەم جار چۈوه جامی جیهانى. «گرتزگورتز لاتو» له له‌هیستان بە لىدانى ۷ گول بۇو بە يەکەم و «يوهان كرويف» له لا ینن فيفاوە وەک باشترينى جام ھەلبىزىدرا.

«دراتن يرکووچ» له يۈگۈسلاۋى بە ۶ گول بە باشترين گول زەن ناسرا.

۸: جامی جیهانى ئينگلستان (۱۹۶۶): ئەم جامه له ریکەوتى ۳۰ ای ژوئىي ۱۹۶۶ زايىنى له «ومبلى» لەندەن بە به‌شدارى ۹۷ ھەزار تەماشاجى بەریوه‌چوو. سەرسوورھىنەترىن رووداوه کانى ئەم خوله حەزىفي برازیل داكۆكى كەرى دەورى سەرەتايى يارى يەكان بۇو. برازیل بە بۇونى كۆمەلیک لە ئەستىرە كانى وەک «پله»، «گارىنشا»، «جرزینیو»، و «تستائو» بە دوو شىكتى ۳ بە ۱ لە بەرامبەر مەجارستان و پۇرۇغآل و سەركەوتتىكى لە بەرامبەر بۇلغارستان دا نەتوانى گروپە كە بېرىي و سەركەوى. لە بەرامبەردا ئينگلستان بە بۇونى يارى زانىتىكى وەک «بابى مور»، برايانى «چارتون» و «جف هەرسەت» بىرەوهەترىن جامى بۇ لايەنگەرە كانى تومار كرد. لە يارى فینال دا دوو تىمە كە لە كۆتايى كاتى قانۇونى ۲ بە ۲ يەكسان بۇون، به لام لە كاتى ئىزافى دا، «جف هەرسەت» كە لە كاتى قانۇونى كەدا يەكىك لە كۆلە كانى ئينگلستان ئەو لىي دا، بە لىدانى دوو گولى تر دەرنجامە كەمى ۴ بە ۲ گۇرى. «اوزەبىو» لە پۇرۇغآل بە ۹ گول وەک باشترين گول زەن جام ناسرا.

۹: جامی جیهانى مېكزىك (۱۹۷۰): ئەم جامه له ریکەوتى ۱۹۷۰ زايىنى له يارىگاى «ناسيونال» ئى سانتياڭو بە به‌شدارى ۶۸ ھەزار تەماشاجى بەریوه‌چوو. دوو تىم لە ئوروپا ئۆزھەلات (يۈگۈسلاۋى و چىكۈسلۈواكى) و دوو تىميش لە ئامريكاى لاتىن (برازيل و شىلى) چوونە قۇناغى نىوه كۆتايى. چىكۈسلۈواكى ۳ بە ۱ لە يۈگۈسلاۋى بەرده‌وە برازيليش كەوتە بەرامبەر شىلى و ۴ بە ۲ بە قازانچى برازيل كۆتايى هات. لە يارى فینال دا برازيل ۳ بە ۱ چىكۈسلۈواكى شىكست داو بۇ دووهەمین جار بە دووی يەكدا نازناوی ئاكامى ۱ بە ۱ يەكسان بۇون، گولە كانىش «پله» بۇ برازيل و «بونينسیا» بۇ

ئەوهى جىي سەرنجە ئەستىرەتى ۱۷ سالە ئىمي نەتەوهى برازيل «پله» يارى زانى ئەفسانە بى مېزۇوى تۆپى پىي جیهان لەم خولەدا زياتر لە هەمووان لەسەر زمانان بۇو. برازيل بە ئەستىرە گەلەتكى وەک «پله»، «ماريو زاگالو» (ديارە لە سالى ۱۹۷۰ لە رۆلى راهىنەردا برازيلى كەياندە پلهى قاره‌مانەتى)، «واوا» و «گارىنشا» لە يارى فینال دا «پله» ئەستىرە لاوى برازيل دوو گول، «واوا» دوو گول و «ماريو زاگالو» ش يەك گول بۇ برازيليان تومار كرد برازيل پاش ۲۸ سال لە دەستپىكى جامى جیهانى و به‌شدارى كەدنى لە ۶ خولدا بۇ يەکەم جار ئەم جامە بەرده‌وە. «ژوست فانتن» ئى فەرانسەسى بە لىدانى ۱۳ گول لە يارى يانەدا ناوى خۆى وەک باشترين گول زەن تەھاواي خولە كانى جامى جیهانى لە مېزۇوى تۆپى پىي جیهان دا تومار كرد. ئەمەم تەنبا خولىك بۇو كە تىمەكى غەيرە ئوروپا يەكى بەركى يانە كە لە ئوروپا بەرپەدەچوو، توانى نازناوی قاره‌مانەتى بە دەست بىننى.

۱۰: جامی جیهانى برازيل (۱۹۶۲): ئەم جامه له ریکەوتى ۱۹۶۲ زايىنى له يارىگاى «ناسيونال» ئى سانتياڭو بە به‌شدارى ۶۸ ھەزار تەماشاجى بەریوه‌چوو. دوو تىم لە ئوروپا ئۆزھەلات (يۈگۈسلاۋى و چىكۈسلۈواكى) و دوو تىميش لە ئامريكاى لاتىن (برازيل و شىلى) چوونە قۇناغى نىوه كۆتايى. چىكۈسلۈواكى ۳ بە ۱ لە يۈگۈسلاۋى بەرده‌وە برازيليش كەوتە بەرامبەر شىلى و ۴ بە ۲ بە قازانچى برازيل كۆتايى هات. لە يارى فینال دا برازيل ۳ بە ۱ چىكۈسلۈواكى شىكست داو بۇ دووهەمین جار بە دووی يەكدا نازناوی ئاكامى ۱ بە ۱ يەكسان بۇون، گولە كانىش «پله» بۇ برازيل و «بونينسیا» بۇ

- ۱۱: جامی جیهانی ئارژانتین (۱۹۷۵): ئەم جامە لە رىكەوتى ۲۵ ئۆئىنى ۱۹۷۵ ئى زايىنى لە يارىگاى «مونومنتال» ئى بۆينس ئايرييس» بە بشدارى ۷۱ هەزار تەماشاجى بهرىيەچوو. ئەم جامە لە كاتىكدا بهرىيەچوو كە له ولاٽى خانەخۇىدا حکومەتىكى ديكەتاتپۇرى نيزامى دەسىلەتدار بwoo. ناپەزايەتى كەلىكى بهرىلاوى خەللىكى ئارژانتين لە كاتى بەرىيەچوونى يارىيەكاندا لەملاولا دېبىندرى. هولەند كە دوو جار لەسەرىيەك دەگەيشتە فينال، دەتونىن هەر ئەو ئاوېتەيەي سالى ۱۹۷۴ ئى خۇى پاراستبوو تەنيا بەو جياوازى بەوه كە «يوهان كرويف» ئى لەگەل نەمابۇو. له بەرامبەر هولەند تىمىي گەنجو نەناسراوى ئارژانتين بwoo كە پاش يەكم خولى جامى جیهانى ئىتەر نەي تواني بەگانە فينال، بەلام ئەم جارەيان هەم بە خاترى خانەخۇى و ھەم مىش كەميك شانس تواني بگانە فينال. هەرچەند نومايشدانى يارىزانە كانى وەك «دانيل پاسارلا» (كاپيتان)، «دانيل برتونى»، «ماريو كمپس» و «اسوالدو آرديلس» له يارىيەكانى قۇناغى نىيە كۆتايىدا رووخسارىتىكى ديكەيان بە تىمىي ئارژانتين بەخشى. كې بەركىي فينال لە كۆتايى كاتى ياسايىدا ۱ بە ۱ يەكسان بۇون، بەلام دوو گول ئارژانتين لە كاتى ئىزافىدا (كمپس و برتونى) جارىكى ديكە ئاواتەكانى هولەندى بۇ سەركەوتى جامى جیهانى كرده بلقى سەر ئاو و ئارژانتين پاش ئۆرۈگۈيە بېرازىل، سېيھەمین ولاٽى ئامريكاى لاتىن بwoo كە چۈوه جامى جیهانى. «كمپس» بەو دوو گولەشەو كە لە فينال لىيىدا، بە شەش گول بۇوه باشترين گول زەنلى جام.
- ۱۲: جامى جیهانى ئىسپانيا (۱۹۸۲): ئەم جامە لە رىكەوتى ۱۱ ئۆئىنى ۱۹۸۲ ئى زايىنى لە «سانتياغو

- ئەم ولاٽە لە ۸ سالدا ئەوه بۇ برنابئو» لە مادرید بە بشدارى ۹۰ هەزار تەماشاجى بهرىيەچوو. ئيتاليا كە پاش شەپى دووھەمى جیهانى ئىتەر نەي تواني بwoo بگانە پلهى قارەمانەتى جام، لە فينالدا كەوتە گەل ئالمانى رۆزئاوا كە ئەۋىش وەك خۇى بۇ گەيشتن بە سېيھەمین جامى جیهانى، ھيواى سەركەوتى لەو فينالدا بwoo. ئيتاليا لم يارىيەدا كە لە يارىگاى «برنابئو» ئى مادرید بهرىيەچوو لە خولەكى ۱۸۰ بە سى گولى «پائولو روسى»، «مارکو تاردلى» و «الساندرو ئالتونى» وەپىش ئالمانى رۆزئاوا كەوتە ئالمانى رۆزئاوش تەننیا تواني يەكىك لەو سى گولە كە ئەۋىش لە لايەن «پل برايتتر» ھو لىدراء، لە خولەكى ۱۸۳ قەرهبۇو بگانە وە. ئيتاليا بەم سەركەوتەي پاش ۴۴ بېرازىل دووھەمین تىميك بwoo كە سال گەيشتە قارەمانى جامو پاش بېرازىل دببۇوه قارەمانى جام. سى جار دببۇوه گول زەنلى ژمارە يەكى ئيتاليا لم يارىيانەدا سەرەرای ئەوهى كە بە لىدانى ۷ گول بۇوه باشترين گول زەن، لە لايەن فيفاشەوە وەك باشترين يارىزانى جام ناسرا.
- ۱۳: جامى جیهانى مېڭزىك (۱۹۸۶): ئەم جامە لە رىكەوتى ۲۹ ئۆئىنى ۱۹۸۶ ئى زايىنى لە يارىگاى «آرتقا» لە مېڭزىك كۆسيتى بە بشدارى ۱۱۴ هەزار تەماشاجى بهرىيەچوو. مېڭزىك يەكم ولاٽى جيهان بwoo كە دوو جار خانەخۇى بهرىيەچوونى يارىيەكانى جامى جیهانى وەئەستو گرت. شازدە سال پاش جامى ۱۹۷۰ ئى زايىنى كە بېرازىل قارەمانى بwoo، جارىكى ديكە لە مېڭزىكدا بهرىيەچوو. كەميك بەرلە دەسىپىكى يارىيەكان بۇومەلەرزىيە كە لە مېڭزىك كۆسيتى پېتەختى مېڭزىكى داۋ هەزاران كەسى كرده قوربانى. يارى فينال لە يارىگاى «آرتقا» بېرازىل دببۇوه قارەمانى جام، نازناوى ئيتاليا بە سى جار سەركەوتى جام، شانزىرى ترىن تىميان بۆخۇيان تۇمار كرد. «سالاتورە ئەسكىلاچى»، ھىرىش بەرى نە زۆر ناسراوى ئيتاليا تا بەر لە يارىيەكان، بە قازانچى ئارژانتين كۆتايى هاتو ۶ گول كەوتە سەررووى بە لىدانى

ئەم ولاٽە دووھەمین جار بwoo كە جامە كە بىاتەوه. لە يارى رىزبەندىدا بە سەركەوتى فەپانسە بەسەر بىلەتىكدا پلهى سېيھەمى جامى وەددەست هىنە. «مارادونا» لە لايەن فيفاوه نازناوى باشترين يارىزانى لىندرارو «گىرى لىنه كەر» ئىنگلەزى بە ۶ گول، بwoo باشترين گول زەنلى جام.

۱۴: جامى جیهانى ئيتاليا (۱۹۹۰): ئەم جامە لە رىكەوتى ۸ ئۆئىنى ۱۹۹۰ ئى زايىنى لە يارىگاى «المېكىو» ئى رۆم بە بشدارى ۷۳ هەزار تەماشاجى بهرىيەچوو. ئارژانتين لە تەواوى يارىيەكاندا بە شىۋىيە كە بەرگرى كارانە تواني بە لىدانى ۵ گول لە كۆي يارىيەكاندا ئارژانتين لە تەواوى يارىيەكاندا بە شىۋىيە كە بەرگرى كارانە تواني بە لىدانى ۱۰ گول و ۵ ئىمتىز وەك تىمىي يەكم لە گەرووبە كەدىدا سەركەوت و بە شىكستدانى ھولەند چىكۈسلۈواكى تواني بگانە نىيە كۆتايى. لەم قۇناغەدا ئالمانى رۆزئاوا كەوتە بەرامبەر ئىنگلەستان كە ئەم يارىيەپاچا ۱۲۰ خولەكى ۱ بە ۱ يەكسان بۇون و دەرنەجامى زەربەي پېنالتى ئالمانى رۆزئاوا كە يانەدە فينال. يارى فينال وەك خولى پېشۈو، لە نىوان ئارژانتين و ئالمانى رۆزئاوا بەرىيەچوو، بەلام ئەم جاره ئارژانتين لە بەرامبەر حەريفە كەدىدا دەستو پى بەستراو ھەلس و كەتى دەكرد. يارىيە كە لە زەمبىنى ئارژانتيندا بwoo تە دوا ساتە كان بەيى گول مایوه. لە خولەكى ۱۵۸ دەلەمىي بەرگرى كارى ئارژانتين بەسەر «يورگن كلينزمن» پېنالتى يەكى بۇ ئالمانى رۆزئاوا هىنە كە «أندرىاس برمە» تواني بىكاتە گول و لە گەل بېرازىل و ئيتاليا بە سى جار سەركەوتى جام، نازناوى شانزىرى ترىن تىميان بۆخۇيان تۇمار كرد. يارى فينال لە يارىگاى «آرتقا» بېرازىل دببۇوه بە ئەسكىلاچى، ھىرىش بەرى نە زۆر ناسراوى ئيتاليا تا بەر لە يارىيەكان، بە قازانچى ئارژانتين كۆتايى هاتو

جامه کەیان بەدەست هینابوو، زیاد کرد.
رۆنالدو بە ٨ گۆل وەک باشترین
گۆل زەنی جامی جیهانی لە سالی
١٩٧٤ موه ناسرا، بەلام خولی پیشتوو
نەی توانی له لایەن فیفاوە وەک
باشترین یاریزانی جام هەلبىزىدرى و
ئەم نازناوە به نىسيي «الیور کان»
کاپيتان و دەروازەبانى ئالمان بۇو.

١٨: جامی جیهانی ئالمان (٢٠٠٦):
ئەم جامه له ریکەوتى ٩٤ ژوئىي
٦ ى زايىنى له «المیاشتاديون»
له بېرلىن بە بشدارى ٦٩
ھەزار تەماشاجى بەرپەچوو.
فینال يارى يەكان له بېرلىن لە نیوان
دۇو ولاتى فەرانسەو ئىتالىيى دراوسى دا
بەرپەچوو. يارى يەكە پاش ٩٠
خولە كى كاتى ياسايسى ١ بە ١ كۆتاپايى
ھاتو له كاتى ئىزافىدا رووداۋىك
رۇويى دا كە رەنگە هەوا لاوى ترىن
رووداۋى ئەم خولە بوبىسى.
«زىنالدىن زىدان»، كاپيتانى
فەرانسەوی يەكان بەرلە يارى يەكە
راى گەياندبوو كە ئەو دوايىن حزوورى له
تىمى نەتهوھىي فەرانسەدا دەبى و ھىيوادارە
كە خواحافىزى يەكە بە قارەمانەتى
سەرلەنۈيى لە جامی جیهانى دا جىڭىن
بىگرى، بەلام ھەممۇ شىئىك بەو شىۋىيە

فینال لە نیوان بېرزايل و فەرانسەدا
بەرپەچوو كى بەركىيەك كە زياتر
لە ئىختىيارى تىمى خانەخوئى دا بۇو،
فەرانسەوی يەكان توانيان بە ٣ گۆل
بېرزايل شىكست بەمن و بۇ يە كەم جارچەنە
رېزى قارەمانانى جامی جیهانى يەوە.
پاش ٢٠ سال، دووباره بەرپەچوو. جارىكى تر
يارى يەكان تواني جامە كە بىنەوە.
«داور سوکر»، ھېرىش بەرى تىمى

كەرۋاوسى بە لىداني ٦ گۆل چووه رېزى
يە كەمەوە «رۆنالدو» ئى بېرزايل لە
لایەن فیفاوە كەوشى تەلايى پىدا.

١٧: جامی جیهانى ژاپون (٢٠٠٢):
لە ریکەوتى ٣٠ ى ژوئىي
٢٠٠٢ ى زايىنى له ژاپون لە يارىگاي
«ايتنىشنان» لە «يۆكەهاما» بە
بەشدارى ٦٩ ھەزار تەماشاجى بەرپەچوو.
ئەگەر ئالمان سەركەوتايى، دەبۈوه
يە كەم تىمى ئورۇپا يە كە لە دەرهەوەي
ئورۇپا دا دەچووه جامی جیهانى، بەلام دۇو
گۆل رۆنالدو، ئەستىرەتىمىي بېرزايل،
ئەو خەنەئى لى تىك دان و جارىكى تر
تەلسىمى قارەمان بۇونى ئورۇپا يە كان
لە دەرەوەي ئورۇپا دا وەدىي نەھات.
بېرزايل بەم سەركەوتەي، پىنجەمین
قارەمانەتى جىڭىن گرت و مەۋادى خۆى
لە گەل ئالمان و ئىتالىيى رەقىيى كە سى جار

خشتەمى باشترين گۆل زەنە كانى جامەوە.

١٥: جامی جیهانى ئامریكا (١٩٩٤) لە ریکەوتى ١٧ ى ژوئىي ١٩٩٤ زايىنى له «رز بويى، پاسادنا» ئى كاليفورنيا بە بشدارى ٩٤ ھەزار تەماشاجى بەرپەچوو. جارىكى تر ئىتاليا و بېرزايل وەك جامى ١٩٧٠ ى زايىنى كە وتنهوە يەك و ئەم جارەيان
ھەركامىك بۇ بەدەست ھىنانى چوارەمەن
جام چۈونەوە مەيدانى كى بەركىي
يارى فینال پاش ١٢٠ خولە كە بەبى
گۆل كۆتاپايى هات، بەلام بېرزايل تواني
بە زەربەي پىنالتى ٣ بە ٢ ئىتاليا شىكست
بىدا و يە كەم تىمىك بى كە چوار جار
لە جامی جیهانى دا بىنەت قارەمان.
ئەمە يە كەم جار بۇو كە لە يارى
فینال دا، لە رىگاي زەربەي پىنالتى يەوە
قارەمانيان دەست نىشان دە كەردو
ھەرەوەها يە كەم جاريش بۇو كە فینال
ھەم لە كاتى قانۇنى و ھەميش لە كاتى
ئىزافى دا بەبى گۆل كۆتاپايى بى دەھات.

١٦: جامی جیهانى فەرانسە (١٩٩٨):
ئەم جامه له ریکەوتى ١٢ ى ژوئىي
١٩٩٨ ى زايىنى له ئىستادىومى د
فرانس» لە فەرانسە بە بشدارى
٧٥ ھەزار تەماشاجى بەرپەچوو.

نه چووه پیش که ئەم دەھى ويست. لە نیوان كاتى ئىزافىدا پاش دەمە قالەسى «مارکو ماتراتسى»، كەللە يە كى لە گەل كارى ئىتاليا داو دواينى له سىنگى بەرگرى كارى ئىتاليا داو دواينى كارلى سوورى كوتاپى جامى وەرگرت. يارى يە كە كېشاپە يېنالىتى و ئىتاليا له زەربەي پېنالىتى دا بىرىدە وە بۇ چوارەمین جار جامى جىهانىيان خستە سەر سەر. لە يارى رىزبەندى دا ئالمانى يە كانىش پۇرتوغالىيان شىكىست داو بۇونە سېيھەم. «زەيدان» وەك باشترين يارى زانى ئەم خولە ناسراو «ميروسلاو كلوزە»، هېرىش بەردى ئالمان بە ٥ گۆل نازناوى ئاغاي گۈنى وەددەست ھىتا.

۱۹: جامی جیهانی ئافریقائی باشدور (۲۰۱۰):

نه جامه له ریکهوتی ۱۱ ای ژوئیه
۲۰۱۰ ای زایینی له «ساکرسیتی»^۱ ای
ژووهانسبرگ به بهشداری ۸۴
هزار ته ماشاجچی به ریوه چوو.
بُو یه کهم جار له دهرهوهی ئوروروپادا،
دوو تیمه ئوروروپایی له فینال دا
کهوتنه رووبه رزووی یه ک. هیچ کام
له دوو تیمه پیشینه‌ی قاره‌مانه‌تی یان
نه بیووو بُو کردنوه‌ی بِرگه‌یه کی نوی
له میزرووی جامی جیهانی دا چوونه
مه‌دان. ئەمده یه کهم دیداری، ئەم دوو

۲۰: جامی جیهانی برازیل (۲۰۱۴):

گولى ئەم کى بەركىيەت تۆمار كرد.

21: جامى جىهانى رووسييە(٢٠١٨) با يىزائين جامى جىهانى ٢٠١٨ ئى زايىنى چۈن دەبىو و كى دەپتە براوهى ئەم جامە! ئاخۇ بلېلى بېرازىل ھەستىئە و و يان ئەوهتا تازە ھەستانە وە مەحالە! ئەگەرە كان داتىيەن بۇ چوار داھاتوو له جامى جىهانى رووسييە؟!

سەرچاوهكان:
— مالپەرى فارسى BBC
— مالپەپى ويکىيەدیا.
— مالپەپى كۆكىل.

كە له مالى خۆيان كراوه، نە دۆراندوه. دوايىن شىكتى ئەوان له بېرازىل له ئوتوقى ٢٠٠٢ دا له يارىيە كى دۆستانە له گەل پاراگوپە رووى دا. — ئىسپانيا له ٢٣ يارى زانىك كە له گەل خۆى بىردوونى بۇ بېرازىل، ٢٢ كەسيان چۈنە زەوي يارىيە، تەنيا «داوید دەخە» هەلى يارى بۇ نەھە خسا.

— «ماكسى پېريرا» يارى زانى ئۆرۈگۈيە، يەكمە يارى زانىك بۇو كە لەم خولەدا دەركرا(يارى كاستارىكا و ئۆرۈگۈيە). — يارىگاي «فونته نۇوا» له ساللۇادۇر شاھىدى زۆرتىرين گول بۇوە له خولەدا يانى ٤٤ گول.

— «فرىيد موندراغون»،

گۈچى(دروازبان) كلۆمبيا كە تەنيا ٥ خولەك لەم دەورەدا يارى كرد، بە ٤٣ سال و سى رۆزە وە رېكۆردى بە تەمەنتىرين يارى زانى لە مىزۋووى جامى جىهانى دا شىكاند، ئەم رېكۆردى كە پىشىر بە «رۆزە مىلا»، يارى زانى كامېرۇن بۇو.

— «آساموا ژيان»، لە غەنا بە دوو گول كە له بېرازىلى دا، نازناوى باشتىرين گول زەنى ئافريقياى لە تەھاولى خولە كانى جامى جىهانى دا بەدەست هيينا. ئەم نازناوە پىشىر بە «رۆزە مىلا» بۇو.

— حەوت راهىنەر پاش ھەزفى تىيمەكانىان لە جامى جىهانى دا ئىتىر درېزەيان بە ھاوا كارى كردن له گەل تىيمەكانىان نەدا. ئەم راهىنەر انە بىرىتىن لە؛

«سوارز» (ھەيىندۇرۇس)،

«كابلو» (رووسييە)، «زاڭرونى» (زەپن)،

«ھيل ھوجىج» (ئەلچەزايىر)،

«لاموجى» (ساحل عاج)،

«ھيتىسفەل» (سوئيس)،

و «كشى» (نىجرىيە).

— «فابيو كابلو» بە ٦٨ سالمۇدە به تەمەن تىرين راهىنەر لە نىوان ٣٢ راهىنەرى حازر لە بېرازىل دا بۇو.

«نىمار» يەكمە كەسىك ىي وو كە لەم دەورەدا زەربەي پىنالتى كردد گول. ھەروەها لە كاتى يارى نىوان بېرازىل و كامېرۇن دا سەدەمىن دا

گەيانىنى تىيمە كەي بە پلەي قارەمانى بە تايىيەت لە فينانلى ئەم خولەدا ھەبۇو، وەك باشتىرىن گۆلچى ھەلبىزىرىدرا. لە ٦٤ يارى كە نزىك بە مانگىك درېزەي كىشا، ١٧١ گول لى دراوه. ئەمە زۆرتىرين ژمارەي گولىكە (ھاوبەش لە گەل جامى جىهانى ١٩٩٨) كە لەم خولەدا رەدو بەدەل كراوه.

چەند زانىيارىيە كى گشتى لە سەر جامى جىهانى ٢٠١٤ — تا بەرلە يارىيە كانى نىوه كۆتايىدا سەرجمە ٦٠ يارى كىران و ١٥٩ گولىش لىيدران.

— ٢٧ گول ئەم بەرلە يارى زانانە كە لە نىوان يارى دا دەھاتنە مەيدان، لىيان دا، كە ئەمە رېكۆرلىكى نۇئ بۇو لە مىزۋووى جامى جىهانى دا.

— «مايكىل بىردى»، لە ٣٩٠ خولە كى يارىيە كانى ئەم سال دا ٥٤,٧ كىلۆمېتر راي كردو. زۆرتىرين خېرىايى بەك كە ئەم كى بەركىيەنەدا ھەلاتۇوه ٣٠,٩ كىلۆمېتر لە كات زەپنەكدا بۇوە.

— ھولەند لەو ٩ پىنالتىيە كە لە مىزۋووى جامى جىهانى دا وەدەستى

ھەنباوه(جىا لە پىنالتىيە كانى كۆتايى يارى)، ھەموويانى كەدۋەتە گول.

— «خامز رودىرىگە»، يارى زانى كلۆمبيا پاش «گرد مولر» لە سالى ١٩٧٠ دا يەكمە كەسىكە كە لە ھەر ٥ يارىيە كەمى خۆى لە جامى جىهانى دا توانييەتى كەنەنە كۆتايى

— ئالمان تەنزا و لاتىكە كە لە ١٦ خولى يەك لەدواي يەكى جامى جىهانى دا لە رىزى ٨ تىمى باشتىدا بىي. دوايىن جارىكە كە لە رىزى ئەم ٨ تىيمەدا نەبۇو دەگەرېتە و بۇ سالى ١٩٥٠ زايىنى كە بەھۆى شەپى دووهەمى جىهانىيەوە بەشدار نەبۇون.

— زوو دەركەرنى ئەم خولە كە يارى نىوان ئالمان و پورتۇغان دا رووى دا كە «پەپە» لە خولە كى

١٣٧ دا كارى سوورى وەرگرت.

— بېرازىل لە ٤٢ يارى رابردووى دا

نامه یک افسر ارشد اخراجی سپاه به نوریزاد

می‌کردیم. توداشتی چیزی را به ما می‌گفتی که خیلی جلوتر از امام خمینی سفرهایش را پیش ما پنهن کرده بود. اما حرف صریحی که از تو به یادم مانده این است که گفتی: «ما یک فرستاد تاریخی داریم. مثل همه سلسله‌های گذشته. اگربرآیند رفتار ما به نفع مردم بود، بقای ما امتداد پیدا می‌کند. اما اگر هیزم حق را از زیر دیگ مردم بیرون کشیدیم و به زیر دیگ خودمان گذاشتیم تردید نداشته باشیم که سقوط خواهیم کرد». تو در حالی آن روز از مردم و حق مردم صحبت کردی که هفته پیش از آیت‌الله مصباح یزدی در همان سال برای ما در همین خصوص صحبت کرده بودو با آیه‌و حدیث سند آورده بود که در نظام اسلامی، مردم هیچ حقی ندارند. حق هرچه که هست تنها برای خدا و ولی اوست. مردم گلهای هستند که نبالغ‌اند و خیرو صلاح خود را نمی‌دانند و باید توسط چوپانان الهی به منزل مقصود برده شوند. ماو سایر سپاهیان در این سالهای پس از انقلاب مرتب توسط سخنرانان ریزو درشت تغذیه می‌شدیم و خودمان هم مرتب مردم نگون بخت را با خزعبلات خود تغذیه می‌کردیم. گرچه در این سالهای نسبت به رفتار بالادستی‌های سپاه جسته و گریخته اعتراض می‌کردیم اما اعتقادمان این بود که باید در سپاه بمانیم و از این امانت مردم و انقلاب حفاظت کنیم. سران سپاه به هر سوراخ ناشایستی که سرفرو می‌برند باید مارا که از سرداران سرآمد سپاه بودیم توجیه می‌کردند. توجیه کردن ما هم کار ساده‌ای نبود. چقدر می‌توانستند با «آقا اینطور خواسته» ما را از معبر حرام‌خواری‌های خود عبور بدنهند؟ حرف محوری ما این بود که می‌گفتیم سپاه باید از چارچوب وظایف صحبت تو ندارم. همه ما مثل تو فکر

سپاه را به قهقهرا سوق داده‌اندو هیچ ابایی از این که اسم نازنین سپاه در ردیف لشگریان دژخیم و غارتگر تاریخ جا بگیرد ندارند. تقدیم به همه‌ی آنانی که برای برآمدن ایران و ایرانی دل می‌سوزانندو صادقانه تلاش می‌کنند. تقدیم به رهبر جمهوری اسلامی ایران که مخاطب اصلی این نامه هموست: سلام ای نوری‌زاد عزیز، برادر جهاد گرم، راوی فتح سالهای عاشقی در همین دو سه سال اخیر، من با تفاوت عده‌ای دیگر از دوستانم از سپاه اخراج شدیم. به این خاطر که نمی‌خواستیم در جنایتها و خیانت‌های بالادستی‌ها شریک باشیم. مثل خودت که نخواستی ملیجک دستگاه ملیجک دوستو ملیجک پرور این بلندپایگان دون باشی. با این تفاوت که اخراج تو با سرو صدا انجام شد و اخراج ما در سکوت و پشت درهای بسته و با حضور سه تا پنج نفری که خودشان اسم این جمع را گذاشته بودند: دادگاه نظامی. من یک روز که تو مثل خودم نورچشمی دستگاه ولایت بودی تورا برای سخنرانی برای دانشجویان فنی دعوت کردم. صحبت زیادی بین من و تو رد و بدل نشد اما آن روز در ردیف اول سالن نشستم تا بینم این نوری‌زادی که می‌گویند همسنگ‌آوینی است از چه دری وارد بحث می‌شودو از چه دروازه‌ای خارج می‌گردد. دوچیز از صحبت‌های آن روز تو به یادم مانده است. یکی کلی است و یکی موردی. کلی اش این که عالم و آدم را بهم دوختی تا به ما بفهمانی صلاح و عاقبت بخیری مردم ایران بلکه صلاح پشیت در این است که در رکاب ولی فقیه باشند. من ایرادی به این کلیت موردد بودم. اما خیرخواهی و غیرتی که از کلمه‌های این نامه برمی‌جوشد، مرا برآن داشت که منتشرش کنم. تقدیم به همه فرزندان پاک نهاد ایران زمین. و به سپاهیان درستکاری که هنوز پاک و شایسته‌اند. و به سران و سردارانی که

.... هنوز در سپاه افسرانی هستند که نسبت به جنایتها و خیانت‌های سپاه حساس و معتبرضندو مانده‌اند تا روزی به مردم بپیوندند که ضرورت آن بیشتر از امروز است. روزی که سپاه خواه ناخواه به روی مردم آتش خواهد گشودو پرونده‌اش را به خون مردم خواهد آورد تا شخصیت دریده‌ای که پیدا کرده کامل شود. در این قمار هسته‌ای، ابهه باشند اعضای آژانس که باور کنند این همه تأسیسات روز مینی و زیر مینی رهبر برای استفاده صلح‌آمیز از دانش هسته‌ای بوده و برای غنی‌سازی بیست درصدی اورانیوم. جناب رهبر گفت که ما دروغ نمی‌گوییم و غیراً استفاده صلح‌آمیز قصدو غرضی نداشته‌ایم و نداریم. این یک دروغ علنی و آشکار است. نامه خواندنی یک افسر ارشد اخراجی سپاه پاسداران به محمد نوری‌زاد چندی پیش در محفلی پاک نامه‌ای درجیم فرو شد. سر که برگرداند با لبخند مردی مواجه شدم که سرو رویش سپید بود. در همان یک لبخندی که از او دیدم، اندوه را نیز شناختم. این آمیختگی تبسم و اندوه در نم اشکی که او برچشم داشت، مرا به شوق مطالعه نوشته‌اش ترغیب‌تر کرد. او رفت و در میان جمعیت گم شد. و من نامه را که خواندم، دانستم از سرداران اخراجی سپاه است. مطالعه‌ی شتابزده‌ی نامه‌ی این سردار اخراجی در همان مجلس غریب مرا می‌خکوب کرد و چشمانم اشکو به درونم غصه دواند. ابتدا درباره‌ی انتشار این نامه بسیار مردد بودم. اما خیرخواهی و غیرتی که از کلمه‌های این نامه برمی‌جوشد، مرا برآن داشت که منتشرش کنم. تقدیم به همه فرزندان پاک نهاد ایران زمین. و به سپاهیان درستکاری که هنوز پاک و شایسته‌اند. و به سران و سردارانی که

مردم گذشته و بر آن پا نهاده است. این نامه را بخاطر این برای تو می‌نویسم که به مردم بگوییم هنوز نیز در سپاه سرداران و افسرانی هستند که نسبت به جنایتها و خیانت‌های سپاه حساس و معتبرندو مانده‌اند تا روزی به مردم بیرونندند که ضرورت آن بیشتر از امروز است. روزی که سپاه خواه ناخواه به روی مردم آتش خواهد گشودو پرونده‌اش را به خون مردم خواهد آورد تا شخصیت دریده‌ای که پیدا کرده کامل شود.

یکی از جرم‌های من می‌دانی چه بود؟ «تکثیر و انتشار نامه اول و دوم و سوم نوری زاد در میان سرداران سپاه و خانواده‌پاسداران». البته من این کار را انکار نکرم. با اولین قطه خونی که از مردم کوچه و خیابان به زمین ریخته شد همین تردیدها و ترک خوردن‌های مورد نظر تو مثل خوره به جان من و امثال من هم افتاد. تو شناس این را داشتی که رسم از مردم عذرخواهی کنی و ما به هزار دلیل که عمده‌ترینش شرم فراوان و نداشتن شهامت است، این عذرخواهی را به فرستی که نمی‌دانم کی فرا می‌رسد موکول کردیم.

در یکی از نوشته‌هایی به مسئله هسته‌ای گفتی «قمار هسته‌ای». من خودم از نزدیک در جریان این قمار بوده‌ام. بخش وسیعی از کارهای سایت نطنزو فردو را از طریق دوستان بالافصل خود تعقیب می‌کرم. که قرار بالادستی‌ها از این «استفاده صلح‌آمیز» چه بوده و قرار بوده به کجاها نیز ختم شود!! نمی‌خواهم در این خصوص پرده دری کنم اما ورود ما به این قمار با تأکید مستقیم همان مولایی صورت گرفت که این روزها برای خروج از بن بسته‌های بین‌المللی میلیارد میلیارد به حساب چین روسیه پول واریز می‌کند که هواش را در نشست‌های بین‌المللی داشته باشندو هر طور شده بشار اسد را بر تخت خونینش حفظ کند. جالب نیست؟ سابقاً ما به چین و روسیه پول می‌دادیم که برای ما

برای اهداف انقلابی سپاه تحمل کردیم. ورود سپاه به مسایل امنیتی و اطلاعاتی را به اسم این که «وزارت اطلاعات» قاب دستمال دولت‌هاست و هیچ اعتمادی به آن نیست پذیرفته‌یم. با ورود سپاه به مسایل سیاسی به صرف این که غفلت در مجلس و دولت نبود سپاه در جاهای حساس کشور ممکن است همان جاها را به دست معاندان و دشمنان بیندازد کنار آمدیم. اما سکوت در برابر خونی که بعد از انتخابات سه سال پیش از مردم بزمین ریخته شد دیگر با «آقا اینطور خواسته» توجیه‌پذیر نبود. این شد که اعتراض‌های ما بالا گرفت. اول اعتراض بودو بعده شد تمرد. گفتند بزنید مردم را گفتیم نمی‌زنیم. این اسمش تمرد بودو تمرد هم سروکارش با دادگاه نظامی است. اول حرف از اعدام زدند. که دستجمعی اعدامتان می‌کنیم. بعدش که دیدند ما تا پای مرگ ایستاده‌ایم خودشان کوتاه آمدند و ما را به حبس‌های ده سال و هفت سال و پنج سال محکوم کردند و بعدا خودشان با وساطت این و آن که انصاف نیست اینها از استوانه‌های سپاه هستند، منت اغماض و اخراج و بازنشستگی را حلقه گوشمان کردند. باور کن نوری زاد عزیز از روزی که اخراج شده‌ام پرده‌های جهل یکی یکی از مقابل چشم‌مان کنار رفته است. حالا می‌فهمم که چرا یک جوان هجدۀ ساله چیزهایی را با مراجعه به عقل ساده خود می‌فهمیده و من با عقل بسیط خود همانها را نمی‌فهمیدم. من حالا می‌فهمم خروج یک کمپرسی جنازه جوانان هجدۀ نوزده ساله از در زندان اوین درسال شستو و هفت هیچ تعریفی جز جنایت نداشته و من که سالها پیش این کمپرسی‌های پر از جنازه را به چشم خود دیده بودم و آن را به اسم ضرورت انقلابی توجیه کرده بودم، یک کور به تمام معنا بوده‌ام. کوری که به صورت ظاهر بوده‌ام. کوری که به تمام معنا پیش روی ما هم بودو ما تحلیل آنها را به راههای پر پیچ و خم و مسیرهای از پیش تعیین شده می‌بردیم. و به نتیجه دلخواه خود می‌رسیدیم. ما ورود سپاه به کارهای اقتصادی و حتی قاچاق را به اسم جذب سرمایه

قانونی خود خارج شود. آنها سالها با «آقا اینطور خواسته» دهان ما را می‌بستند. خودشان هم می‌دانستند که اگر تعداد این «آقا اینطور خواسته»‌ها زیاد شود، کار توجیه سرداران حساس و معتبر به جاهای باریک می‌کشد. اول سعی کردند با کشاندن ما که تعدادمان هم کم نبود به داخل گعده‌های خودشان که از پولهای باد آورده پربرد ما را تطمیع کنند. ورود سپاه به کار قاچاق کالا و ارز در حالی صورت گرفت که بالادستی‌های ما ضرورت جذب سرمایه را برای اهداف انقلابی سپاه بهانه می‌کردند. خنده‌دار نیست؟ ریاست جمهوری یک تشکیلاتی درست کرده بود به اسم «ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز» و هم‌زمان سرداران بالادستی سپاه جزیره‌های قشم و هرمز و ابو‌موسی و حتی از طریق پروازهای رسمی و بین‌المللی به همین کار یعنی قاچاق کالا و ارز مشغول بودند. اعتراض گاه گاه ما باعث شد که ما به یک جمع ناراضی تبدیل شویم. شناسایی ما برای حفاظت اطلاعات سپاه کارشانی نبود. کافی بود یک خطای آشکار صورت می‌گرفت تا صدای ما درباید. ذهن مارا جوری تربیت کرده بودند که ما سالهای متmandی خیانت را درامتداد خدمت معنا می‌کردیم. چماقی درست کرده بودند از امام و آقا و هر کجا که کارشان گره می‌خورد با آن چماق برسر اعتقادات و باورهای ما می‌زند و ما را به ضرب و زور مجبوب می‌کردند. من از امروز که به دیروز خودم نگاه می‌کنم می‌بینم مردم کوچه و بازار چه راحت قضایا را تحلیل می‌کردندو جای ظالم و مظلوم را مشخص می‌کردن. درحالی که همین قضایا پیش روی ما هم بودو ما تحلیل آنها را به راههای پر پیچ و خم و مسیرهای از پیش تعیین شده می‌بردیم. ما ورود سپاه به کارهای اقتصادی و حتی قاچاق را به اسم جذب سرمایه

نیروگاهی بسازندو جنسی به ما بفروشنند اما این روزها این دو کشور زیرک بخاطر نگهداشتن بشار اسد از کیسه مردم ما پول بر می دارند. بساط این قمار بزرگ که عاقبت باخت آن حالا حالا گریبانگیر ملت ایران است توسط رهبری صورت گرفته و می گیرد که همین کارش می توانست او را به محکمه بکشاندو او را ساقط کند. رهبری که مجلس را به قول تو از ریخت انداخته و همه نمایندگان را به عده ای چاپلوس و بی اراده تغییر هویت داده، رهبری که دولت مطلوبش از خفیفترین دولت هاست و آدم را به یاد حاکمان بی خرد دوره قاجار می اندازد، رهبری که دستگاه قضایی اش دستمال بیت مکرمش است، و رهبری که همه سرمایه اش را در قمار زندگی اش به دست سپاه سپرده تا سپاه همین سرمایه را در چیزی به اسم «ماندن برقدرت» برایش سرمایه گذاری کند، این رهبر مدت هاست که خود به دست خود ساقط شده. طبق همان موازین و اصولی که در عرف و شرع، حقانیت و بقای یک ولی فقیه را با آن می سنجند. مگر می شود ولی فقیهی دستش به خون مردم آلوده شده باشد و هنوز نور چشمی خدا باشد؟ نوری زاد عزیز، این روزها تو بلندگوی امثال من هم هستی. تو فقط از حقوق تباہ شده مردم نمی نویسی. از امثال من هم می نویسی که در پشت درهای بسته ما را به اعدام در وضعیت جنگی تهدید کردندو خودشان یک جوری سرو ته آن را با اخراج ما بهم آوردن. من به تو می گوییم که سپاه تا گلو در فسادو غارت و خون فرورفته است. در زندگی من و امثال من از دلالهای نفتی و پلهای حرام قاچاق و زدبندهایی که تو در نوشه هایت به گوشه هایی از آنها اشاره کرده ای خبری نیست. خانه های سازمانی را که از ما گرفتند ما مدت ها برای تهیه مسکن به هر طرف دویدیم. با سرو صورتی که از ما سفید شده بودو عمری که گذشته و رفته

من دیدم نمایندگان ابله تر مجلس دوفوریت بستن تنگه هرمز را تصویب کرده اند این نامه را نوشتم تا بعنوان یک کارشناس نظامی بگوییم همه عده و عرضه ما در مقابل ناتو و ناو های جنگی آمریکا زیاد زیاد دوام بیاورد نهایتا دوارده ساعت تا یک روز است. بعدش که همه زیر ساخت های ما را زندن داری هم از موشک های مشکوک ما بر نیامد، ملت ما را گلوله می کنندو می فرسنند به چهل سال قبل. می رویم پشت سر افغانستان و کاسه گدایی در دست می گیریم. این را هم بگوییم و نامه ام تمام کنم که: در این قمار هسته ای، ابله باشند اعضا ای آزانس که باور کنند اینهمه تأسیسات روز مینی و زیر مینی رهبر برای استفاده صلح آمیز از داشن درصدی اورانیوم. جناب رهبر گفت که ما دروغ نمی گوییم و غیر از استفاده صلح آمیز قصدو غرضی نداشته ایم و نداریم. این یک دروغ علی و آشکار است. خود او و خیلی از مها می دانیم که این حرف یک دروغ استراتژیک و مصلحتی است. یک دروغ از طرف کسی که برای حفظ نظام هم نباید دروغ بگوید. چرا که دروغ به این بزرگی اول برآیندش همین سقوط اوست از منصبی که برآن نشسته و دست از آن نمی کشد.

الف-میم: سردار اخراجی سپاه

مصاحبه با محمدرضا شالگونی / از فعالین برجسته «راه کارگر» و تحلیل‌گر سیاسی

در برنامه کاوش / تلویزیون کوردکانال

همان تقسیم‌بندی کشور به استانهای مختلف یک نوع فدرالیزم ناقص است؟!

پاسخ: نه، تقسیم‌بندی کشور یا عدم تمرکز فدرالیزم نیست. آن چیزی که می‌گم اگر نباشد فدرالیزم وجود ندارد. یعنی اینکه یک توافق، یک تقسیم کاری که اگر آنرا برداریم به اصطلاح مشروعیت حکومت از دست میرود. یعنی این سیستم متکی بر این قرارداد هست قرارداد مقابل، تقسیم کاری که یک قسمت از اختیارات را منتقل می‌کند به ایالتهای اگر این را برداریم مشروعیت دولت از دست می‌رود و آنکه در دولت یکپارچه یا یونتیون یک چنین چیزی نیست. مثلاً فکرش را بکنید که دولت انگلیس یا دولت فرانسه می‌دانید که در فرانسه انتخابات محلی وجود دارد، مجالس محلی وجود دارد یا در ایتالیا علاوه بر انتخابات شهرداری‌ها، انتخابات محلی و منطقه‌ای هم وجود دارد و مجالس منطقه‌ای وجود دارد ولی دولت ایتالیا در واقع می‌تواند هر جا که لازم باشد مثلثاً به هر دلیلی حالت فوق العاده‌ای یا همچین چیزی را این مجالس را ملغی بکند. مثلاً انگلیس پارلمانهای مختلف دارد ولی مجلس عوام انگلیس که در لندن است، در وست می‌نیست. این مجلس می‌تواند دیگر مجالس را ملغی بکند و آنکه در سیستم فدرالی چنین چیزی وجود ندارد. اصلاً این را برداریم در واقع مشروعیت نظام را زیر سوال بردایم.

پرسش: پس اگر اینرا در نظر بگیریم برای سیستم حکومتی آینده ایران، ترکیب اقلیت‌و اکثریت در این سیستم چی می‌شود؟!

پاسخ: خب اقلیت‌و اکثریت هم خیلی روشن است. هر یک از اقلیت‌ها، منظور شما جریانها، احزاب و اینها هستش درسته؟! — نه منظورم مردم است ملیتی‌های

فدرالیزم هست. البته پایه‌های فدرالیزم کلا در اروپا شکل گرفته، مخصوصاً در سویس و غیره... بعداً با پدید آمدن فدرالیزم در آمریکا خب همان چیزی شده است که امروز مطرح است و مهم هستش و در آنجا اینطوری هستش که اولاً که مناطق در اداره امور محلی خودشون اختیاراتی دارند که عموماً در همون سند پایه می‌آید که مثلاً در کدام حوضه‌ها تصمیم می‌گیرند و همچنین آنها در دولت مرکزی و در ساختار دولت نمایندگانی دارند. عموماً اینطوری هستش که مثلاً یک پارلمان عمومی وجود دارد یک به اصطلاح پارلمان مناطق یا به عبارتی دیگر ایالتهای وجود دارد، که این دو تا در واقع برای تصویب قوانین کشور، قوانینی که لازم است برای اداره امور کشور هر دو تا شون رای میدن. مثلاً توجه داشته باشین در آلمان فدرال، در این کشور یک مجلس دارد که مجلس نمایندگان نام دارد که بوندستاگ نام دارد یک مجلسی است که به اصطلاح شورای فدرال است. همه ایالتهای آلمان، آن ۱۶ ایالتی که آلمان فدرال در آن نماینده دارد. عموماً این گونه است که در آن مجلس ایالتهای هر ایالت صرف نظر از اینکه جمعیتش چقدر باشد یک رای معینی دارد که از تعیین نمایندگانی که مثلاً تعدادشان یکسان است برای همه ایالتهای مثلاً در آمریکا یک مجلس نمایندگان داریم که نمایندگان از مناطق مختلف کشور انتخاب می‌شوند بر حسب جمعیت هر منطقه انتخاب می‌شود. مثلاً ایالت کالیفرنیا که ایالتی ۴۰ میلیون نفری است خب نماینده بیشتر را می‌فرستد. ولی یک مجلس سنا دارد که مجلس در واقع ایالتهاست.

پرسش: با توجه به صحبت‌های شما فرض کنیم که سیستم فدرالی بخواهد در ایران پیاده بشود. آیا ایران ظرفیت سیستم فدرالی دارد است یا اینکه شما معتقد هستید که

مصاحبه: آرش لرستانی
پیاده‌کردن: سمکو عثمانی

درود خدمت آقای شالگونی سلام عرض می‌کنم خدمتتون آقای لرستانی آقای شالگونی همانطور که مطلع هستید موضوع برنامه فدرالیزم است!

پرسش: تعریف خود شما در مورد فدرالیزم چیست؟ و اینکه شما به چه نوع فدرالیزم معتقد هستید؟

پاسخ: کلا فدرالیزم سیستمی هست که در آن یک نوع تقسیم کار عمودی بین مناطق و دولت مرکزی به وجود می‌آید و اصولاً مبتنی بر یک نوع قرارداد است، قرارداد یعنی اینکه با دولت. ممکن است عدم تمرکز در سیستمهای غیر فدرالیزم هم باشد، همانطور که می‌دونید بعضی سیستمهای غیر فدرالی هم هستند در کشورهایی که دمکراسی‌های لبرالی دارند، خیلی از کشورهای اروپایی و اینها عدم تمرکز یک چیز خیلی رایجی است یعنی نمی‌شود حالا امروز برای یک منطقه از مرکز مثلاً انتخابات محلی دارندو یا هر شهر برای خودش این نوع انتخابات را دارد یا حتی اینکه فدرالیزم نیستند اما منطقه خودش پارلمان دارد برای نمونه اگر انگلستان را در نظر بگیریم که مناطقی مثل ولز، اسکاتلند و ایرلند شمالی برای خودشان پارلمان دارند. متنها فدرالیزم آن چیزی که هستش این است که دولت مرکزی نمی‌تواند آنرا لغو بکند و عموماً هم به صورت مكتوب در قانون اساسی‌شون یان سند پایه‌ای آن کشور منعکس می‌شود. یک نوعی حاکمیت دوگانه یک نوع تقسیم کاری است بین مناطق و دولت مرکزی. یعنی آن دولت مرکزی مقداری از اختیارات حکومت را به آن مناطق انتقال میدهد و به اصطلاح

مثلاً «کورد»، «آذری»، «ترک» و «بلوج»، البته به اعتقاد ما ملت هستن و دیدگاه شما را هم می‌شنویم و حالا بر فرض که اینها ملت باشند و قدری که داخل این چهارچوب زئوپولتیکی قرار داشته باشند، نقش رو جایگاه اینها داخل حکومت فدرالی چه می‌شود؟!

پاسخ: خیلی روشن است. جزو از مناطق ایران هستند. منتهی به تعداد جمعیت‌شون برای مثلاً اون مجلسی که مجلس نمایندگان کل کشور است به میزان جمعیت‌شان نماینده انتخاب می‌کنند.

آن چیزی که در هر دولت یکپارچه نیز هست. منتهی یک مجلس فدرال هم هستش که هر یک از این مناطق صرف نظر از که جمعیتش چقدر باشد مثلاً ۲ یا ۵ یا ۱۰ یا هر مقدار دیگر که بعداً باید در قانون تأیید بشود می‌فرستد. حالا خواه مثلاً یک ایالتی یا استانی باشد که ده میلیون نفر جمعیت دارد یا استانی یا ایالتی باشد که فقط یک میلیون جمعیت دارد. اون تعداد جمعیت آنجا به حساب نمی‌آید. بنابراین اون اقلیت‌هایی که هستند ملیتها یا اقوام یا زبانها یا هر چیزی که اشاره کردید اونها به نحوی اونجا قدرت پیدا می‌کنند. نه اینکه حق و تو پیدا می‌کنند نه ولی در واقع وزنشان بالا می‌اید. چراکه هر قانونی که بخواهد تصویب بشود علاوه بر مجلس نمایندگان به مجلس ایالتها هم باید برودو اگر مجلس‌ها ایالتها مقاومت کنند آن قانون تصویب نمی‌شود. برای اینکه آن قانون تصویب بشود بایستی یک سازش‌هایی بشود یا یک امتیازهایی داده بشود. مثلاً کوردها میتوانند حتی در قانونی که مربوط به بندرعباس هستش نظر داشته باشندو در این صورت هستش که به اصطلاح این ملتها یا ملیتها که در ایران در اقلیت هستند من می‌گم ملتها زیر ستم ایران که مخصوصاً زبانشان انکار می‌شود، اجازه پیدا نمی‌کنند با زبان مادریشان آموزش بیینندو ... آنها می‌توانند باهمدیگر ائتلافهایی بکنند. مثلاً شما در نظر بگیرید که ایالتی هست که از نظر اقتصادی خیلی پیشرفت‌هه است و نیدرزاکسن با اینکه از لحاظ

فرهنگی و اینها خیلی منطقه‌ای پیشرفت‌های است ولی از لحاظ اقتصادی به پای باiren نمی‌رسد. معلوم است که به نسبت وضعیت‌هاشان که از طرف سیاستمدارها تعیین می‌شود آن مناطق عقب مانده‌تر نوعی امتیازات می‌گیرند از طرف اتحادیه.

پرسش: آقای شالگونی سیستم قضایی و حقوقی داخل حکومت فدرالی چگونه می‌تواند تعریف بشود؟

پاسخ: بیینید سیستم فدرالی واحد نداریم. مثلاً سیستمهای فدرالی خاصی وجود دارند بعضی‌هاشان هستند که در واقع از پراکنده‌ی به طرف فدرالیزم می‌آیند. مثلاً خود ایالات متحده آمریکا قبل ام این ایالت‌هایی که الان می‌بینید با هم نبوده‌اند، یعنی اینها داخل یک دولت در مراتب سیاسی واحدی نبوده‌اند. اول ۱۳ تا مستعمر انگلیس با هم نزدیک شدن‌دو اون ایالات متحده آمریکارو تشکیل دادندو در بعد به هم نزدیک شدند. اگر به تاریخ آمریکا نگاه کنیم فدرالیزم اصلاً در جریان‌های فدرال آنهایی هستند که مرکزگرایی را طرفداری می‌کنند. ولی آن بخش دیگر مختلف فدرالیزم هستن طرفدار و اگرایی هستند. یعنی هر کس باید کار خودش را انجام دهد که در نهایت منتهی شد به آن جنگ داخلی در آمریکا. منتهی‌الان بعضی‌جاهای هستند مثلاً اتحادیه اروپا یک سیستم فدرال نیست ولی یک اتحادی تشکیل دادند که اتحاد اقتصادی است. این یواش یواش از لحاظ سیاسی به همدیگر نزدیک می‌شوند مثلاً بحران اقتصادی کنونی اینهارو مجبور می‌کند که از لحاظ سیاسی هم به همدیگر نزدیک بشوند. یعنی کشورهایی که مستقل هستند، هر کدامیک از آنها حاکمیتی جداگانه دارند، مثلاً فرانسوی‌آلمن و ... اینها ممکن است در آینده به همدیگر نزدیک بشوندو یک سیستم فدرال را تشکیل بدند از نظر سیاسی یعنی یک مرکزی وجود داشته باشند که چیزهای کلی که اشاره کردم، در اینصورت فرق می‌کند منطقه‌ها. بیینید در هر حال از لحاظ حقوقی بایستی یک

پرسش: آقای شالگونی از نظر اقتصادی این چه حالتی پیدا می‌کند؟

پاسخ: می‌دانید که در فدرالیزم یک چیز واحدی وجود ندارد. حتی بعضی سیستم‌ها هستند که به اصطلاح کنفراسیون هستند. کنفراسیون این هست که یک ذره شل‌ترن و عملاً هر کدام راه خودش را می‌رود. منتهای آن سیستم فدرالی که من فکر می‌کنم ما در ایران باید داشته باشیم که بتواند همگرایی و همبستگی ملتها و ملیت‌های ایران را تقویت بکند، نه اینکه واگرایی را به اصطلاح هر کسی را به دنبال کار خودش بفرستد. بایستی یک نوع اصل همبستگی وجود داشته باشد از لحاظ اقتصادی یک منطقه‌ای هست که مثلاً فقیرتر است. از لحاظ اقتصادی، تولیدی، منابع و آموزش و ... خب آنها بایستی یک چیزهای ویژه‌ای را برایشان در نظر بگیرند. اگر آلمان را در نظر بگیریم باید توجه داشته باشید که بعضی از ایالتها که از لحاظ اقتصادی خیلی ثروتمندتر هستند برای بعضی از ایالتها که اقتصاد ضعیفتره در مقایسه با آن یکی، یک سوابقیتی می‌دهند. نه اینکه باج بدهند نه. چون در واقع قرار کشور در تمام ایالت‌های کشور بتوانند از لحاظ اقتصادی آن شکافها و فاصله‌ها و به اصطلاح نابرابریها را جبران بکنند. بنابراین یک سری برنامه‌های ویژه‌ای هست در این مورد. مثلاً فرض کنید که ایالت خیلی مهمی مثل نیدرزاکسن در آلمان که مرکزش هانوفر است. مثلاً از ایالتی که در نظر بگیرید باiren، باiren یک ایالتی هست که از نظر اقتصادی خیلی پیشرفت‌هه است و نیدرزاکسن با اینکه از لحاظ

هست که برتری هندوها بر مسلمانان رو تحمیل می‌کند. خب درباره این تصمیم مقاومتی انجام می‌گیردو علاوه بر این مقاومت خود پارلمان و خود مجلس فدرال و همچنین قانون اساسی هند واکنش نشان میدهدو به او گوشزد می‌کند که شما حق چنین کاری را ندارید. همه شهروندان برابر هستند. حالا اکثریت آن ایالت چه کسانی هستند، هندو هستند ولی اقلیت باید حقوق خودش را داشته باشد باید آزادی‌هایش را داشته باشدو همچنین شرایط زندگی برابر داشته باشدو میخواهم بگوییم که از لحاظ اقتصادی باید همبستگی وجود داشته باشدو گرنه شکافهایی به وجود آمده اقتصادی بین مناطق کشور، خواه ناخواه واگرایی شروع می‌شود. یک ایالت‌هایی عقب می‌مانند، یک ایالت‌هایی جلو می‌افتند. واین شکافها همبستگی و همگرایی کشور را به خطر می‌اندازد. در یک دمکراسی باید اگر بخواهیم برای انسانها وجود داشته باشد از لحاظ حقوقی باید زمینه شرط آن برابری هم وجود داشته باشد که از لحاظ اقتصادی باید پشتونی بشود. در آلمان فدرال چنین چیزی نیست ولی در آمریکا مثلاً چنین چیزی هست. یعنی یک نوع سوبیتی می‌دهند به ایالت‌هایی که فقیرتر هستند. این بسته به شرایط آن کشورهاست. این سیستمی که ما از آن طرفداری می‌کنیم مخصوصاً ما طرفداران سوسیالیسم مسلم است که برابری فقط نباید روی کاغذ باشد. برابری باید واقعی باشدو انسانها و مناطق مختلف کشور بتوانند از امکانات برابر اقتصادی برخوردار بشوندو این طبیعی است که از لحاظ اقتصادی باید همبستگی وجود داشته باشدو مسلم است که از لحاظ حقوقی و قضایی هم بایستی یک مراکزی باشند که بر این نابرابری‌ها به اصطلاح نظاره بکندو ببیند آیا این نابرابری‌ها اجرا می‌شود یا نمی‌شود. چه تخلفاتی صورت می‌گیرد. اختلافات بین ایالت‌ها چطور حل و فصل می‌شود. بایستی همه کارها و رفتارشان متکی بر قانون و قانون مصوب کل مردم آن کشور باشد. نمی‌شود که مثلاً یک منطقه بگوید که

گرفت خواه آن نفر سیاه پوست باشد یا سرخ پوست باشد یا هر رنگ دیگر.

پرسش: آقای شالگونی تاکید شما بر این است که دمکراسی اقلیت اهمیت بیشتری دارد؟!

پاسخ: نه. دمکراسی اقلیت که معنی ندارد، حقوق اقلیت هست که اهمیت دارد. خودش دمکراسی یعنی تصمیم‌گیری بر اساس رای اکثریت مردم و احترام به حقوق پایه‌ای اقلیت. یعنی اگر این یکی را برداریم دمکراسی وجود ندارد. همه رای میدیم همه به اصطلاح خفه می‌کنیم.

مثلاً در ایران چون گرفتار دولت مذهبی هستیم. بهایی‌های ایران یا یهودی‌های ایران حقی دارند یا نه. مثلاً جمهوری اسلامی بهایی‌ها را به دانشگاه راه نمی‌دهد جمهوری اسلامی. آیا در دولت آینده مثلاً تبعیضی قائل بشوند به بهانه نه اینکه بهایی هستند به یک بهانه دیگر مثلاً برای بهایی‌ها محدودیت ایجاد بکنند. یا مثلاً سنی‌ها حق درست کردن مسجد در تهران را ندارند خب معلوم است که چنین چیزی زورگویی است چون همه ایرانی‌ها و همه شهروندان کشور بایستی حقوق برابر برخوردار باشند. دمکراسی و اون سیستمی که درست می‌کنیم البته این ضرورتا ربطی به فدرالیزم ندارد متهی در سیستم فدرال چون عدم تمرکز است. میخواهیم این مثال را بزن تا قضیه روشن بشود. که در آنجا هرچند یک ایالت هستند. فرض کنیم یک دولت یکی از ایالت‌ها تصمیم می‌گیرد که در اینجا سقط جنین منوع است.

وقتی که دادگاه عالی یا سورای قضایی عالی کشور می‌گوید سقت جنین حق زن هست کسی نمی‌تواند به او تحمیل بکند. آنوقت اگر ایالتی این شرایط را نقض بکند آن مرکز است که تصمیم می‌گیرد که دستور آن ایلات را یا مجلس آن ایالت را غیر قانونی اعلام بکند. در کجاها این اتفاقات می‌افتد. آنجاها که قانون اساسی و پایه‌ای هست که مدون شدهو تصریح شده. مثلاً همین الان در هند در «گوجرات»، یک نخست وزیر ایالتی

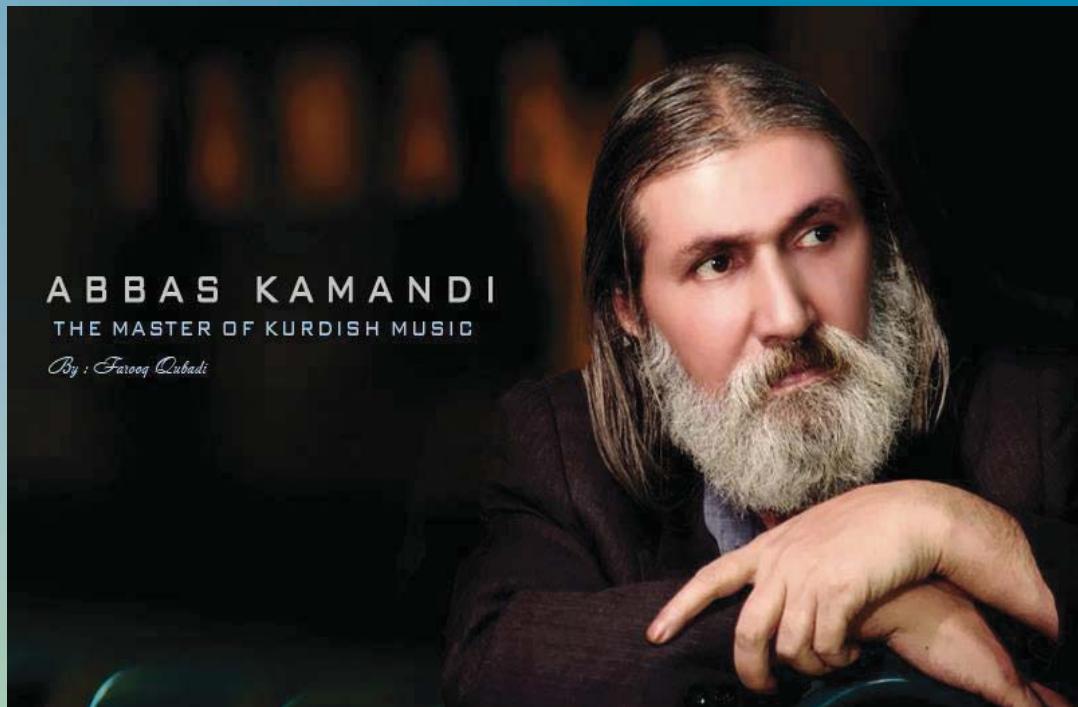
مرکزی وجود داشته باشد که آن مرکز باید چگونه باشد که این نیز جای بحث است. که پرداختن به جزئیات از اول شاید خیال‌پردازی باشد، ولی در واقعیت امر قدم به قدم پیش می‌رود. مسئله‌ای که وجود دارد آن سیستم قضایی واحد اگر نباشد که مشرف باشد به همه ایالتها و مناطق نمی‌شود مشکلات را حل و فصل کرد. مثلاً فکرش را بکنید که ما در ایران بخواهیم همه جا زنها در همه حوضه‌های اجتماعی با مردها برابر باشند. بعضی از مناطق ایران این امر ممکن است آسان پیش برود اما آیا در مناطق دیگر هم آیا این مسئله آسان پیش خواهد رفت. ممکن است اینگونه نباشد. بعضی جاها پیش داوری‌هایی هست نسبت به زنان. ما بایستی یک مرکز، یک سورای به اصطلاح قانون اساسی داشته باشیم که اونجا در واقع یک زنی یا زنانی در مثلاً بلوچستان به آنها زورگویی می‌شود شکایت می‌کنند به آن شورا یا دیوان یا داداگاه در آنجا می‌گویند آقا شما حق ندارید این کار را در برابر زن انجام بدھید. بنابراین اگر دولت فدرال مداخله می‌کند در این مورد اصل در قانون اساسی است که قانون اساسی کل کشور هست که یک سلسله مشترک هست. مثلاً برابری زنان و مردان. آن کسی که بخواهد این قانون را نقض بکند بایستی روابط حل و فصل بشود. مثلاً در زمان «جان اف کندی» در حالی که در مناطقی سیاهها می‌توانستند همه جا بروند، در بعضی ایالتها مثلاً سیاهها بایستی رستورانهای جداگانه‌ای می‌رفتند. یکی از دانشجویان ثبت نام می‌کندو قبول هم شد در ایالات آلاما بود، اما آنها اجازه ندادن که اسم آن دانشجو که اسمش «نردویت» بود او را راه ندادند. «جان اف کندی» نیروهای ارتش آمریکا را همراه او کرد و را با اسکورت بردن داشگاه به این معنی که ایالت آلاما حق جلوگیری از تحصیل او را ندارد. چون بر اساس قانون اساسی آمریکا همه حق دارند از تمام حقوق شهروندی برخوردار بشوند. پس بنابراین کسی که در آن دانشگاه قبولی گرفته نمی‌شود جلوی آنرا

سنت ما مثلاً ترک‌ها (عما) ترک‌ها را می‌گویی که به کس دیگهای برنخورد چون من خودم ترک هستم) غیرتی هستیم و زنها نباید فلانی کار را انجام بدهند یا مثلاً بدون اجازه شوهر نمی‌توانند مسافرت بکنند. در قانون اساسی باید باشد که زن و مرد حق دارند هر وقت که خواستن مسافرت بکنندو... و معلوم است که آذربایجانی‌ها هم در مجلس منطقه‌ایشون تصویب کردن که ما اجازه فلان کار را نمی‌دهیم. آنجا اگر مرکز قضایی عمومی کشور تصمیم بگیرد که غیر قانونی است، دولت محلی آذربایجان را وادار می‌کند که این تصمیم را پذیرند.

پرسش: آقای شالگونی نقش احزاب و روشنفکران سیاسی برای به وجود آوردن یک آینده سیاسی که بشود مردم به آنها اعتماد کنند. چون الان می‌دانید که مردم در یک بحران گیر کردند که حزب واقعی و جریان مترقبی را نتوانند تشخیص بدهند و حتی خیلی‌ها از فرسته‌ای مثل جنبش سبز استفاده کرند حالا شاید معتقد نبودند حالا شاید خوشنون را نشان بدهند که واقعاً ما آمادگی این کار را داریم. احزاب چطرب باید تو این شرایط موقعيتی که مخصوصاً سال انتخابات ریاست جمهوری است فعالیت کنندو حالا جدای از فدرالیزم که خیلی‌ها بر این باورند که منطقی‌ترین سیستم حکومتی آینده ایران همین فدرالیزم باشد حتی اگر سوسیالیسم باشد باز یک دوره کوتاه مدتی هست که باید یک سری تغییرات به وجود بیاد، نظر شما چیست؟

پاسخ: من که اولاً طرفدار سوسیالیسم هستم و برای آن مبارزه می‌کنم منتهی سوسیالیسم با فدرالیسم مبارزتی ندارد. مثلاً در نظر بگیرید که خود اتحاد شوروی به هر حال یک دولت فدرال بودو این امر را نمی‌شود منکر شد. یا مثلاً حتی روسیه که شکل گرفت جمهوری شوروی روسیه قبل از اینکه اتحاد جماهیر شوروی به وجود بیاد خود روسیه از مناطق تشکیل شده بود بعد خود اون هم سیستم فدرال بود. یعنی

سوال این است. جمهوریت اینجا یک نوع پوششیست برای یک نوع سلطنت عهده بوقی که در واقع ولایت فقهی باشد. بنابراین در ایران با این نظام حکومت اصلاح بحث دمکراسی بی‌ربط است. این برای شرایطی است که ما بتوانیم جمهوری اسلامی را زیر بکشیم و یک نظام دموکراتیک که مردم خودشان به وجود می‌آورند را درست بکنیم و مسلم است که احزاب سیاسی که طرفدار دمکراسی هستند واقعاً خواهان آزادی‌ها برابری و حاکمیت مردم هستند خود این احزاب می‌توانند کمک بکنند در بیداری مردم و مسلم است که آن احزابی که خواهان برتری طلبی‌های هستند یا خواه برتری طلبی‌های جنسی یا برتری طلبی‌های عقیدتی و فرقه‌ای باشد یا برتری طلبی‌های زبانی و فرهنگی باشند خوب معلوم است که چنین چیزهایی مختلف کننده است و خود احزاب را نمی‌شود گفت که احزاب راهگشا هستند، احزاب بعضی اوقات مسئله هستند نه راه حل مسئله، فرض بکنید مثلاً در یوگوسلاوی اگر حزب میلوسیوچ این به اصطلاح بحران را شروع نمی‌کرده در واقع حق ایالت‌های دیگر را نمی‌خورد چون می‌دانید که یوگوسلاوی یک سیستم فدرال بود. در واقع صربها به رهبری یک ناسیونالیست افراطی قومی که آقای میلوسیوچ بود در واقع حق ملیت‌های دیگر را شروع کرد به انکار کردن و از برتری صرب‌ها صحبت کردن و این فرصتی داد حتی به قدرت‌های خارجی که خوب آن حادثه و آن حمام خون در آنجا راه بیفتندو مسلم است که حزب‌هایی هستند که واقعاً می‌توانند بدختی بیشتری را به وجود بیاورند یعنی خود دمکراسی و اعتقاد به دمکراسی و همگرایی جریانهایی که معتقد به دمکراسی هستندو همکاری آنها در ارتقاو بالا بردن آگاهی مردم از منافعشان خیلی مهم می‌باشد. آقای شالگونی ممنون از شرکت شما در برنامه.

ABBAS KAMANDI
THE MASTER OF KURDISH MUSIC

By : Faroog Qubadi

عهباس کەمەندى، مامۆستاي حەوت ھونەرا!

سەرلەبەيانىي پىنجشەمە ۱ ئى جۇزەردىنى ۱۳۹۳ ئى ھەتاوى و بەرامبەر بە ۲۱ مای ۲۰۱۴ زايىنى، ھونەرمەندى ناسراوى رۆژھەلاتى كوردستان، عەباس كەمەندى ناسراو بە مامۆستاي حەوت ھونەر، لە تەمەنلى ۶۲ سالى بەھۆى جەلتەمى دلەوە كۆچى دوايى كرد. ئەم گەورە ھونەرمەندى كورد لە سالى ۱۳۳۱ ئى ھەتاوى لە شارى سەنە(كوردستانى ئىران) چاوى بە دونيا ھەلەيناو لە سەرەتاتى مندالى يەوه لە گەل فۇلكلۇرى كوردى ئاشنا بۇو و تا كۆتايى ژيانى لە بەشى ھونەردا كارى كردو ئاسەوارى بەناوبانگى لە دواى خۆى جىھىشت. عەباس كەمەندى ھۆزانقانى كورد، مامۆستا بۇو لە بوارەكانى ھونەرى گۇرانىيىزى، نووسىنى كىتىب، شىعرو ئاهەنگ دانەرى، نووسىن و دەرىھىيانى شانۇ، نىڭاركىشى و، دروست كردنى بۇوكەلەرى شانۇكاريى و بەرھەم ھىنانى بەرنامەرى ھونەرى و لە ماوهى زياتر لە چىل سال چالاکى ھونەرى خۆى، بە سەدان بەرھەمى جۇراوجۇرى ھونەرى، چاندو كولتۇوري كوردى دەولەمەندىر كرد.

لە گرينگەترين بەرھەمە كانى لە بوارى شىعرا:

دانانى شىعرو ھەلبەست بۇ زياتر لە ۱۰۰ گۇرانى، دانانى ۶۰ ئاهەنگ و گۇرانى، بەرىيەبردن و بىلاو كردنەوهى ئاهەنگى گەلاۋىزى، پېشىنگ، ھەورامان و كىيىزى كورد لە ۳ ژمارەدا. كۆكىردنەوهى توپىزىنەوه لە سەر ژيان نامەرى كەسايەتى يەكانى كوردستان و كردنى بە دىكۆمەنتار بۇۋىنە؛ سەنجەرخان، سەيد عەتا كەل، ژيانى پالەوان حسىن گولزارى كرماشانى، تالان كردنى ئاسەوارەكانى زىيەيە مير نەورۇزى و چەند بەرھەمى تر لە چالاکى يەكانى ئەم ھونەرمەندە بۇون لە ماوهى ژيانى دا.

نووسىنى چىپۇركى فيلمە كانى:

ئەسب، باوهشىك ئالف، فېرىن لە قەفەسدا، میراتى مامە رەحيم، ئەندامى نويى ئۆپىك، شەپى رۆمادى يە، كۆلانى سور، كاروانسەر، پارىزەرى يەكەم، قەلەمۇ شەيتان، پالەوان پەممە.

كتىيەكانى كەمەندى:

ديوانى شىعري كوردى و فارسى، كۆكىردنەوهى شىعره كانى ميرزا شەفيق، وەرزشى دىرىن و پالەوانانى كورد، ژيان نامەرى سەيد عەلى ئەسغەرلى كوردستانى، ھەورامان، كۆدناسىي كەسايەتى يە كولتۇوريەكان، كۆكىردنەوهى شىعره ھىجايىھ ئىرانى يە كان پىش سەرەدمى ئىسلامو

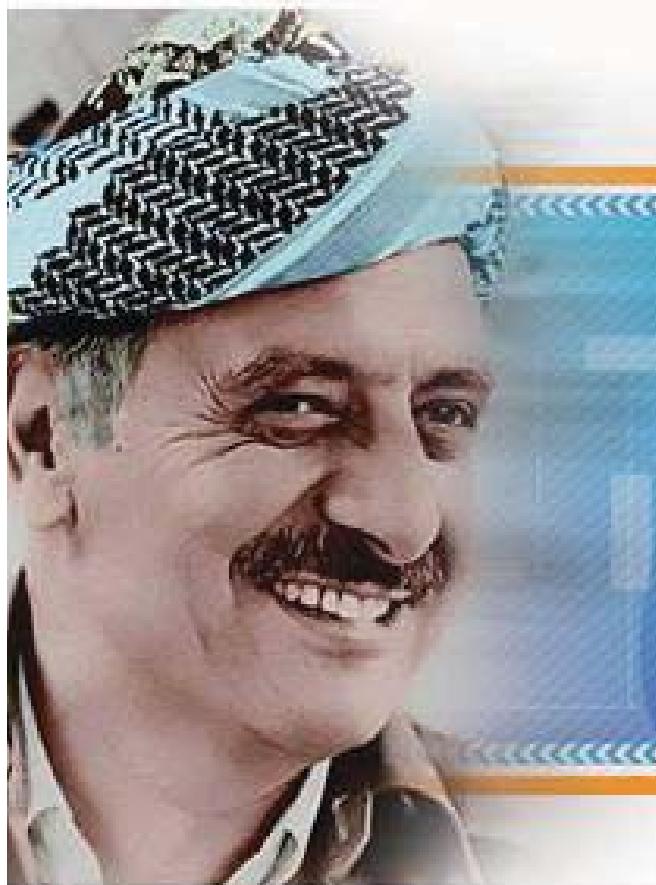
ھونەرمەندى نەمر لە شويىنه لىي لەدايىك بۇو، هەر لەۋىش لەننیو ئاپۇرای ھاونىشىتمانانى و ھونەرمەندانى كوردستان لە ھەمو شارەكانەوه بە خاكى پېرۇزى نىشىتمانىان سپارد.

LAWAN

The Organ of Democratic Youth

Union of Eastern Kurdistan

No: 53-54 June 2014

سەریە خوپورن بە کێن لە شانازییە کانی خزیس دەپوکرائە!

سەریە خوپورن بە ۲۰۱۴-یە کەنگەت ۵۰ شانازییە کانی خزیس دەپوکرائە
لە سەریە خوپورن بەکوپری و تاکە نەمەنە دەھەنری دەپەندەن
قەست وار لە سەریە خوپورن و قازاخى سەننەتە کەنەن
داھەنن بەلام نەيد، حاتمی سەریە خوپورن و قازاخى
سەننەتە کەنەن نەگەر بیوست بیوو وار لە دۆستانەن
دەھەنن نەگەر بیوست بیوو دەشانەتە کە قەدای
سەریە خوپورن زاکەن، بەلام هەر قىز سەریە خوپورن
لە دەنگەن بەخەنن زاکەن

لە دەنگەن بەخەنن زاکەن (بەشەری بەشەری)
دۇنگۇر قاسىلۇر